

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME BİLİM DALI**

**İSLAMİ FİNANSAL ARAÇLAR AÇISINDAN İSLAMİ
FİNANSAL MUHASEBE STANDARTLARI İLE
ULUSLARARASI MUHASEBE/ FİNANSAL
RAPORLAMA STANDARTLARININ
KARŞILAŞTIRILMASI**

Melahat KARADAĞ

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Raif PARLAKKAYA**

Konya - 2024

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Melahat KARADAĞ		
	Numarası	148111013017		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İşletme/İşletme		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tezin Adı	İslami Finansal Araçlar Açısından İslami Finansal Muhasebe Standartları ile Uluslararası Muhasebe/ Finansal Raporlama Standartlarının Karşılaştırılması		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Melahat KARADAĞ

İmzası

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Melahat KARADAĞ		
	Numarası	148111013017		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İşletme / İşletme		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Raif PARLAKKAYA		
	Tezin Adı	İslami Finansal Araçlar Açısından İslami Finansal Muhasebe Standartları ile Uluslararası Muhasebe/ Finansal Raporlama Standartlarının Karşılaştırılması		

Son 50 yıl, İslam dünyasının hem içinde hem de dışında faaliyet gösteren İslami finans kuruluşlarının ortaya çıkışına ve hızla gelişmesine tanıklık etmiştir. İslami finans kuruluşları artık sadece İslam ülkeleri ile sınırlı kalmayıp İngiltere, ABD gibi Batı ülkelerinde de faaliyet göstermekte ve İslami finansal araçlar yaygın olarak kullanılmaktadır. İslami finansal araçların verimliliğinin ve etkinliğinin sağlanabilmesi için, İslami finansal araçların dünya çapında hızlı gelişmesine destek olacak düzenlemelerin ve denetim mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir. Yapılacak düzenlemelerden biri de İslami finansal araçlara ilişkin muhasebe/finansal raporlama standartlarının oluşturulmasıdır. Bu amaçla dünya genelinde İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI), Malezya Muhasebe Standartları Kurulu (MASB), İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) ve Uluslararası İslami Finans Piyasası (IIFM) gibi kurumlar görev yapmaktadır. Malezya Muhasebe Standartları Kurulu (MASB) gibi bazı standart düzenleyicileri, İslami finansal işlemlerde İslam hukuku ile Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) arasında uygulamada bir karmaşa olmadığını bildirmişse de, İslami muhasebe/finansal raporlama standart düzenleyici kurumlardan en çok kabul göreni olan AAOIFI, bu araçların muhasebe/finansal raporlama uygulamasında bütün UFRS yöntemlerinin uygulanamayacağını bildirmiş ve belirli işlemler için alternatif muhasebe standartlarını geliştirmişlerdir. AAOIFI, 1990 yılında İslami finans kuruluşlarının finansal raporlarını İslam hukuku gerekliliklerine uygun hale getirmek için bağımsız bir kuruluş olarak kurulmuştur. İslam hukuku, muhasebe ve kontrol etik kurulu olmak üzere 3 teknik kuruldan oluşan AAOIFI, 59 şer'i standart, 36

muhasebe standardı, 8 denetim standardı, 15 yönetim standardı ve 1 etik standardı olmak üzere 5 alanda toplam 119 standart yayınlamıştır. Bu çalışmada, İslami finansal araçlar için AAOIFI tarafından İslami kurallara uygun olarak oluşturulan muhasebe standartları ile bu araçların UFRS'na göre muhasebeleştirme ve raporlanmasında kullanılacak UMS/UFRS karşılaştırılarak, farklılık ve benzerlikler ortaya konulacak, daha sonra UFRS kapsamında İslami kurallara uygun olarak muhasebe/raporlamayı mümkün kılacak düzenlemelere ilişkin bir öneri sunulması amaçlanmaktadır. UFRS'nda yapılacak böyle bir düzenleme bu standartların İslami finansal araçlar için de kullanılabilir olmasını mümkün kılacaktır. Bu durum, UFRS'nın oluşturulma amacına da hizmet edecektir.

Anahtar kelimeler: AAOIFI, IASB, UFRS, muhasebe standartları, İslami finansal araçlar

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Melahat KARADAĞ		
	Student Number	148111013017		
	Department	Business Administration		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	X	
	Supervisor	Prof. Dr. Raif PARLAKKAYA		
	Title of the Thesis/Dissertation	Comparison of Islamic Financial Accounting Standards and International Accounting/ Financial Reporting Standards in Terms of Islamic Financial Instruments		

The last 50 years have witnessed the emergence and rapid development of Islamic financial institutions operating both inside and outside the Islamic world. Islamic financial institutions are no longer limited to Islamic countries, but also operate in Western countries such as the UK and the US, and Islamic financial instruments are widely used. In order to ensure the efficiency and effectiveness of Islamic financial instruments, it is necessary to establish regulations and supervision mechanisms that will support the rapid development of Islamic financial instruments worldwide. One of the regulations to be made is the establishment of accounting/financial reporting standards for Islamic financial instruments. For this purpose, institutions such as the Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI), the Malaysian Accounting Standards Board (MASB), the Islamic Financial Services Board (IFSB) and the International Islamic Finance Market (IIFM) are in charge worldwide. While some standard setters, such as the Malaysian Accounting Standards Board (MASB), have reported that there is no practical confusion between Islamic law and International Financial Reporting Standards (IFRS) in Islamic financial transactions, the AAOIFI, the most widely recognized of the Islamic accounting/financial reporting standard setters, has reported that not all IFRS methods can be applied in the accounting/financial reporting treatment of these instruments and has developed alternative accounting standards for certain transactions. AAOIFI was established in 1990 as an independent organization to bring the financial reporting of Islamic financial institutions in line with the requirements of Islamic law. AAOIFI, which consists of 3 technical committees, namely Islamic law, accounting and control ethics committee, has published a total of 119 standards in 5 areas: 59 Sharia standards, 36 accounting

standards, 8 auditing standards, 15 governance standards and 1 ethics standard. In this study, it is aimed to compare the accounting standards established by AAOIFI for Islamic financial instruments in accordance with Islamic rules and IAS/IFRS to be used in the accounting and reporting of these instruments according to IFRS, to reveal the differences and similarities, and then to present a proposal for regulations that will enable accounting/reporting in accordance with Islamic rules under IFRS. Such an amendment to IFRS would make it possible for these standards to be used for Islamic financial instruments. This would also serve the purpose for which IFRS was established.

Key words: AAOIFI, IASB, IFRS, accounting standards, Islamic financial instruments

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
TEŞEKKÜR.....	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM İSLAMİ FİNANS SİSTEMİ

1.1. İslami Finansın Temel Prensipleri.....	4
1.2. İslami Finans Sisteminin Gelişimi	8
1.3. İslami Finans Kurum ve Kuruluşları	10
1.3.1. İslami Bankacılık	10
1.3.2. İslami Fon Şirketleri.....	14
1.3.3. İslami Sigorta Şirketleri.....	15
1.3.4. İslami Mikrofinans Şirketleri.....	15
1.3.5. Sukuk Piyasası	16
1.3.6. İslami Endeksler.....	17
1.4. İslam Finans Sistemine Göre Enstrümanlar.....	18
1.4.1. Murabaha – Maliyet ve Kar Paylı Satış.....	18
1.4.2. Mudarabe (Emek–Sermaye Ortaklığı)	22
1.4.3. Müşareke (Sermaye Ortaklığı).....	24
1.4.4. İcare	25
1.4.5. Selem	28
1.4.6. İstisnâ – Alış emri	30
1.4.7. Sukuk.....	33
1.4.8. Karz-ı Hasen	43
1.4.9. Tekafül.....	44
1.4.10. Teverruk.....	44

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAMİ FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARI

2.1. İslami Finansal Araçların Raporlanmasında Standartlaşma	47
2.1.1. Düzenleyici Kuruluşlar	49
2.1.1.1. İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB)	49
2.1.1.2. Uluslararası İslami Finans Piyasası (IIFM)	50
2.1.1.3. Malezya Muhasebe Standartları Kurulu (MASB)	51
2.1.1.4. İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI) ...	52
2.2. İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI) İslami Finansal Raporlama Standartları	53
2.2.1. AAOIFI Kavramsal Çerçeve	55
2.2.2. AAOIFI FMS 1 Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama	72
2.2.3. FMS 3 Mudarabe	81
2.2.4. FMS 4 Müşareke	83
2.2.5. FMS 7 Selemler ve Alt Selemler	86
2.2.6. FMS 9 Zekât	88
2.2.7. FMS 39 Zekât	90
2.2.8. FMS 10 İstisnâ ve Alt İstisnâ	91
2.2.9. FMS 14 Yatırım Fonları	97
2.2.10. FMS 16 Yabancı Para İşlemleri ve Yurtdışındaki İşletmeler	101
2.2.11. FMS 18 Geleneksel Finans Kuruluşları Tarafından Sunulan Faizsiz Finans Hizmetleri	104
2.2.12. FMS 21 Varlıkların Transferine İlişkin Açıklamalar	105
2.2.13. FMS 22 Bölümlere Göre Raporlama	106
2.2.14. FMS 23 Konsolidasyon	108
2.2.15. FMS 24 İştiraklerdeki Yatırımlar	110
2.2.16. FMS 26 Gayrimenkul Yatırımları	111
2.2.17. FMS 27 Yatırım Hesapları	116
2.2.18. FMS 28 Murabaha ve Diğer Vadeli Satışlar	118
2.2.19. FAS 30 Değer Düşüklüğü, Kredi Zararları ve Ekonomik Açıdan Dezavantajlı Taahhütler	121
2.2.20. FMS 32 İcare	128
2.2.21. FMS 33 Sukuk, Pay ve Benzeri Araçlara Yapılan Yatırımlar	134

2.2.22. FMS 34 Sukuk Sahipleri İçin Finansal Raporlama.....	137
2.2.23. FMS 35 Risk Yedekleri.....	139
2.2.24. FMS 36 AAOIFI Finansal Muhasebe Standartlarının İlk Kez Uygulanması.....	141

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARI

3.1. Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Genel Bakış	144
3.2. Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Uygulamada Zorlukları ve Faydaları	145
3.3. Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları	146
3.3.1. Kavramsal Çerçeve.....	149
3.3.2. Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartları	157
3.3.2.1. UMS 2 Stoklar.....	158
3.3.2.2. UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar	161
3.3.2.3. UFRS 9 Finansal Araçlar	163
3.3.2.4. UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar.....	170
3.3.2.5. UFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat	172
3.3.2.6. UFRS 16 Kiralamalar	181

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMİ FİNANSAL ARAÇLAR AÇISINDAN AAOIFI FİNANSAL MUHASEBE STANDARTLARI VE ULUSLARARASI FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

4.1. Literatür Taraması	193
4.2. Araştırmanın Amacı	195
4.3. Araştırmanın Kapsamı	196
4.4. Araştırmanın Problemi.....	196
4.5. Araştırmanın Yöntemi	196
4.6. Araştırmanın Önemi	197
4.7. İslami Finansal Araçlar kapsamında AAOIFI Finansal Muhasebe Standartları ile Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Karşılaştırılması	197
4.7.1. Kavramsal Çerçeve Açısından Karşılaştırma	199

4.7.1.1. Amaçlar Açısından Karşılaştırma.....	200
4.7.1.2. Finansal Tablo Unsurları Açısından Karşılaştırma.....	201
4.7.1.3. Kayda Alma ve Bilanço (Finansal Durum Tablosu) Dışı Bırakma Kriterleri Açısından Karşılaştırma	202
4.7.1.4. Bilgi Kullanıcıları Açısından Karşılaştırma.....	204
4.7.1.5. Muhasebe Kavramları.....	204
4.7.1.6. Finansal Bilginin Niteliksel Özellikleri Açısından Karşılaştırma	204
4.7.1.7. Finansal Tablo Setleri Açısından Karşılaştırma	207
4.7.1.8. Ölçüm Açısından Karşılaştırma	208
4.7.2. İslami Finansal Araçlar Açısından AAOIFI FMS'ları ile UFRS'nin Karşılaştırılması	211
4.7.2.1. Murabaha	211
4.7.2.2. Mudarabe	213
4.7.2.3. Müşareke.....	215
4.7.2.4. Selem ve Alt Selem	216
4.7.2.5. İstisnâ.....	218
4.7.2.6. İcare	220
4.7.2.7. Sukuk.....	223
4.7.3. İslami Finansal Araçlarla İlgili UMS/UFRS'lerde Yapılabilecek Düzenlemelerle İlgili Öneriler	226
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	238
KAYNAKÇA	262

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. Sukuk, Bono ve Hisse Senedinin Kıyaslanması	35
Tablo 2.1. Örnek Yeterli KDY Düzeyi için Hesaplama	140
Tablo 2.2. Örnek Yeterli YRY Düzeyi için Hesaplama.....	141
Tablo 3.1. UMS/UFRS Liste ve Yürürlük Durumları	147
Tablo 3.2. Belirli Ölçüm Esaslarına Göre Sağlanan Bilgilerin Özeti.....	154
Tablo 4.1. Kavramsal Çerçeve Karşılaştırma.....	209
Tablo 4.2. AAOIF FMS ile İslami Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesinde Kullanılan UFRS/UMS	211
Tablo 4.3. Murabaha Karşılaştırma	213
Tablo 4.4. Mudarabe Karşılaştırma	215
Tablo 4.5. Müşareke Karşılaştırma.....	216
Tablo 4.6. Selem Karşılaştırma	218
Tablo 4.7. İstisna Karşılaştırma.....	220
Tablo 4.8. İcare Karşılaştırma	223
Tablo 4.9. Sukuk Karşılaştırma	226
Tablo 4.10. Kavramsal Çerçeve.....	227
Tablo 4.11. UMS 2 Stoklara Madde/Bent Önerileri.....	227
Tablo 4.12. UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılat Madde/Bent Önerileri	228
Tablo 4.13. UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar ve UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlara Madde/Bent Önerileri	229
Tablo 4.14. UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar ve UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlara Madde/Bent Önerileri	230
Tablo 4.15. UMS 2 Stoklara Madde/Bent Önerileri.....	231
Tablo 4.16. UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılat Madde/Bent Önerileri	232
Tablo 4.17. UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılat Madde/Bent Önerileri	232
Tablo 4.18. UFRS 16 Kiralamalara eklenmesi gereken maddeler Madde/Bent Önerileri	233
Tablo 4.19. UFRS 9 Finansal Araçlara Madde/Bent Önerileri	236
Tablo 5.1. Kavramsal Çerçeve	251
Tablo 5.2. UMS 2 Stoklara Madde/Bent Önerileri.....	252
Tablo 5.3. UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılat Madde/Bent Önerileri	252
Tablo 5.4. UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar ve UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlara Madde/Bent Önerileri	253

Tablo 5.5. UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar ve UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlara Madde/Bent Önerileri	254
Tablo 5.6. UMS 2 Stoklara Madde/Bent Önerileri.....	255
Tablo 5.7. UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılataya Madde/Bent Önerileri	256
Tablo 5.8. UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılataya Madde/Bent Önerileri	256
Tablo 5.9. UFRS 16 Kiralamalara eklenmesi gereken maddeler Madde/Bent Önerileri	257
Tablo 5.10. UFRS 9 Finansal Araçlara Madde/Bent Önerileri	260

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. İslami Finansın Temel Prensipleri	5
Şekil 1.2. İslami Finansın Kilometre Taşları	10
Şekil 1.3. İslami Bankaların İşlevi	12
Şekil 1.4. İslami Finans Sektörü	13
Şekil 1.5. İslami Finans Varlıklarının Dağılımı	14
Şekil 1.6. Dow Jones Global Index vs Dow Jones İslamic Market World Index Karşılaştırması	17
Şekil 1.7. Murabaha Yöntemi İşleyişi	22
Şekil 1.8. Mudarabe İşlemleri	23
Şekil 1.9. Müşareke Uygulaması	24
Şekil 1.10. İcare Prensibi	28
Şekil 1.11. Selem Prensibi	29
Şekil 1.12. Alt Selem Uygulaması	30
Şekil 1.13. İstisnâ Prensibi	32
Şekil 1.14. Sukuk Yapılandırma Şeması	38
Şekil 1.15. İcare Sukuk işleyişi	41
Şekil 2.1. Finansal Bilginin Niteliksel Özellikleri	64
Şekil 3.1. UFRS Kavramsal Çerçeve Faydalı Finansal Bilginin Niteliksel Özellikleri	150
Şekil 3.2. Müşterek Anlaşma Türleri	171
Şekil 3.3. UFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat 5 Adım Uygulaması	174
Şekil 3.4. Kiralama Akışı	183
Şekil 4.1. AAOIFI Kavramsal Çerçeve Muhasebe Kavramları	204
Şekil 4.2. UFRS'ye göre Finansal Bilginin Niteliksel Özellikleri	205
Şekil 4.3. AAOIFI Kavramsal Çerçeveye Göre Finansal Bilginin Niteliksel Özellikleri	206

KISALTMALAR

AAOIFI	: İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (Accounting and Auditing Organisation for Islamic Financial Institutions)
FMS	: Finansal Muhasebe Standartları (Financial Accounting Standarts)
FVOCI	: Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan
GUD	: Gerçeğe Uygun Değer
IAS	: International Accounting Standards (Uluslararası Muhasebe Standartları)
IASB	: International Accounting Standards Board (Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu)
IASC	: International Accounting Standards Committee (Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi)
IFRC	: Islamic Finance Consultative Group (İslami Finans Danışma Grubu)
IFRS	: International Financial Reporting Standards (Uluslararası Finansal Raporlama Standartları)
IFSB	: Islamic Financial Services Board (İslami Finansal Hizmetler Kurulu)
IIFM	: International Islamic Financial Market (Uluslararası İslami Finansal Piyasa)
İFK	: İslami Finans Kuruluşu
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
KDY	: Kar Dengeleme Yedeği
KGK	: Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu
MASB	: Malaysian Accounting Standards Board (Malezya Muhasebe Standartları Kurulu)
NAV	: Net Varlık Değeri
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
SPV	: Özel Amaçlı İşletme
TFRS	: Türkiye Finansal Raporlama Standartları
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMS	: Türkiye Muhasebe Standartları
UFRS	: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
UMS	: Uluslararası Muhasebe Standartları
VKS	: Varlık Kiralama Şirketi
YRY	: Yatırım Riski Yedeği

TEŞEKKÜR

Doktora tez çalışmam boyunca kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleriyle yol gösteren ve akademik hayatta desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, öğrencisi olduğum için kendisiyle çalışmaktan gurur duyduğum danışman hocam sayın Prof. Dr. Raif PARLAKKAYA'ya sonsuz şükranlarımı sunarım. Tez izleme dönemlerinde tavsiyeleri ile çalışmama katkı sağlayan sayın Prof. Dr. Hüseyin ÇETİN ve Prof. Dr. Selim KAYHAN'a ayrıca teşekkür ederim.

Kendi evlatlarıyla bir tutan ve akademik hayatta desteğini esirgemeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Osman OKKA'ya ve tez boyunca fikirleri ve desteğiyle yanımda olan Doç. Dr. Aynur AKPINAR'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu aşamada farkındalıklarımı artıran, iyi hissetmemi ve toparlanmamı sağlayan Prof. Dr. Yavuz SELVİ'ye teşekkür ederim.

Çalışmamın zorlu zamanlarında sakinliği ve tecrübesiyle destek olan, umutsuzluğa kapıldığımda çözümler sunarak motivasyonumu artırmaya çalışan mesai arkadaşından daha çok kardeşim gibi olan Dr. Öğr. Üyesi Hamide SELÇUK'a; olumsuzluklara kapıldığımda beni motive eden ve desteğini hep yanımda hissettiğim değerli arkadaşım Arş. Gör. Mine ÜZÜMCÜOĞLU'na çok teşekkür ederim. Desteği ve güzel dilekleriyle yanımda olan Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Savaş'a teşekkür ederim.

Hayatımın her anında yanımda oldukları için şükrettiğim, emeklerinin karşılığını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim, varlıkları için minnettar olduğum ve tezin oluşmasında özel hayatlarından fedakârlık eden anneme ve babama; her zaman arkamı yasladığım ve desteği hep yanımda olan kardeşlerim Ahmet ve Zülfiye HANCI'ya çok teşekkür ederim. Ayrıca çalışmam için zemin sağlayan, kendi evlatlarından ayırmayan ve destek olan sevgili Ayşe annem ve Ömer babama da teşekkür ederim

Ve tabii ki bu süreci benimle yaşayan, okuyan, araştıran, her türlü koşulda sabırla yanımda olan sevgili eşim Faruk KARADAĞ'a, birlikte öğrencilik yaptığım, ders çalıştığım, birlikte geçirebileceğimiz zamanlarından fedakârlık eden oğlum Muhammed Emin ve son dönemde sıcacık sevgisiyle yüreğimizi ısıtıp motivasyonumu artıran ailemizin yeni üyesi oğlum Ömer'e çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

İslami finans kavramı, birçok ülke için yeni olmasına rağmen, 1940'lara ve hatta daha öncesine kadar uzanmaktadır. İlk İslami banka 1963 yılında Mısır'da ticari bankadan ziyade tasarruf yatırım bankası şeklinde kurulmuştur. İslami finansman endüstrisi, 1974 yılında İslam Kalkınma Bankası'nın kurulmasının ardından ivme kazanmıştır. Bu durum, 1975 yılında dünyanın ilk modern ticari bankası olan Dubai İslam Bankası'nın, 1977 yılında Sudan Faisal İslam Bankası'nın, 1978 yılında Mısır Faisal İslam Bankası ve Ürdün İslam Bankası'nın, 1979 yılında Bahreyn İslam Bankası'nın, 1980 yılında Lüksemburg Uluslararası İslam Yatırım ve Kalkınma Bankası'nın, 1983 yılında Bank İslam Malaysia Bhd'nin (BIMB) ve dünya genelinde ortaya çıkan diğer birçok benzer finans kuruluşunun faaliyete geçmesiyle İslami finans sektöründe büyümeye yol açmıştır. Son yıllarda ABD ve Avrupa ülkelerinde de İslami finans sektörü hızla büyümekte ve özellikle İngiltere de İslami finansa büyük ilgi gösterilmektedir. İslami finans endüstrisi, İslami finans kurumları, sigorta (tekafül) ve İslami sermaye ve para piyasalarından oluşmaktadır. Bununla birlikte, dünya genelinde bazı geleneksel finans kuruluşları mevcut olan geleneksel finansman ürünlerine alternatif olarak İslam hukukuna uygun finansal ürünler sunmaktadır.

İslami finans kurumlarının verimliliğinin ve etkinliğin sağlanabilmesi için, İslami finans işlemlerine sağlam düzenleme ve denetleme eşlik etmelidir. Düzenleme ile ilgili dikkate alınması gereken bazı anahtar unsurlardan birisi de, muhasebeleştirme yani bu işlemlere ilişkin kayıt ve raporlamadır. Bu amaçla dünya genelinde İslami kurallara uygun muhasebe standartları oluşturmak üzere İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI), Malezya Muhasebe Standartları Kurulu (MASB), İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) ve Uluslararası İslami Finans Piyasası (IIFM) gibi kurumlar kurulmuştur.

Bu kurumlar İslami finans sektörü için bazı düzenlemeler yapmakta ve standartlar geliştirmektedir. Bu standart ve düzenlemeler kimi ülkelerde zorunlu iken, ülkemizin de içinde bulunduğu bazı ülkelerde isteğe bağlıdır ve bu ülkelerde genel olarak UFRS kullanılmaktadır.

UFRS, sektörler ve ülkeler arasında finansal tabloların şeffaflığını, karşılaştırılabilirliğini ve güvenilirliğini artırmak için tasarlanmış, küresel olarak tanınan bir dizi muhasebe/finansal raporlama standartlarından oluşur. UFRS'nin temel amacı, finansal raporlama için ortak bir dil oluşturarak işletmeler için uluslararası raporlama maliyetlerini azaltmaktır. UFRS uygulanması, İslami finans sektöründe yer alan İslami finansal araçlar için bir sorun teşkil etmekte ve İFK'ların finansal raporlarında tutarsızlıklara yol açabilmektedir. Buna karşılık özellikle İFK'lar için standartlar formüle eden, kâr amacı gütmeyen İslami bir uluslararası bir kurum olan AAOIFI'nin temel amacı, UFRS tarafından tam olarak karşılanamayan muhasebe, denetim, etik ve yönetim gibi alanlarda İFK'ların kendine özgü gereksinimlerini ele almak ve bu konuda gerekli düzenlemeleri yapmaktır. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından geliştirilen UFRS'ler farklı ekonomik ortamlardaki farklı türdeki işletmelerin ihtiyaçlarını dikkate almayı amaçlamaktadır. İslami finansal araçlar için UFRS uygulaması, yatırımlarında İslami kurallara uygunluk arayan yatırımcıların taleplerini karşılamamaktadır. Bu ihtiyaca uygun olarak, İFK'ların İslami kurallara uygun muhasebe/finansal raporlama standartları oluşturmak amacıyla başta AAOIFI olmak üzere çeşitli kuruluşlar İslami muhasebe/finansal raporlama standartları oluşturmuşlardır. Bu uygulama, dünya çapında ortak bir muhasebe dili oluşturmak amacı güden UFRS'nin temel amaçları ile de örtüşmemektedir. Dolayısıyla, İslami kurallara uygun raporlamaya imkan veren AAOIFI standartları ile UFRS arasında uyum sağlamak, UFRS'ni İslami kurallara uygun raporlamaya imkan verecek şekilde ek düzenlemeler yapmak bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın amacı, İslami ilkelere dayalı muhasebe/finansal raporlama standartları olan AAOIFI standartları ile UFRS kapsamında İslami finans araçları için kullanılabilecek UMS/UFRS'leri karşılaştırarak benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak ve İslami finansal araçlar için UMS/UFRS'nda İslami kurallara uygun kayıt/raporlama yapmayı mümkün kılacak düzenlemelere ilişkin öneriler sunmaktır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde İslami finansın temelleri üzerinde kısaca durulmuş ve İslami finans anlayışıyla birlikte İslami finans sistemi açıklanmıştır. İkinci bölümde İslami finansal kurumlar için

AAOIFI tarafından geliştirilen muhasebe standartları ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, İslami finansal araçlara ilişkin muhasebe/finansal raporlama uygulamasında kullanılabilecek UMS/UFRS ele alınmaktadır. Dördüncü ve son bölümde, İslami ilkelere dayalı muhasebe/finansal raporlama standartları olan AAOIFI standartları ile UFRS kapsamında İslami finans araçları için kullanılabilecek UMS/UFRS'leri karşılaştırarak benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmakta ve İslami finansal araçlar için UMS/UFRS’nda İslami kurallara uygun kayıt/raporlama yapmayı mümkün kılacak düzenlemelere ilişkin öneriler sunulmaktadır.

Sonuç kısmında ise, çalışmanın genel değerlendirmesi yapılarak, iki standart setinin farklılık ve benzerlikleri ile İslami ilkelere uygun alternatif uygulamalara yer verilmesine dayanan UMS/UFRS düzenleme önerilerine yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

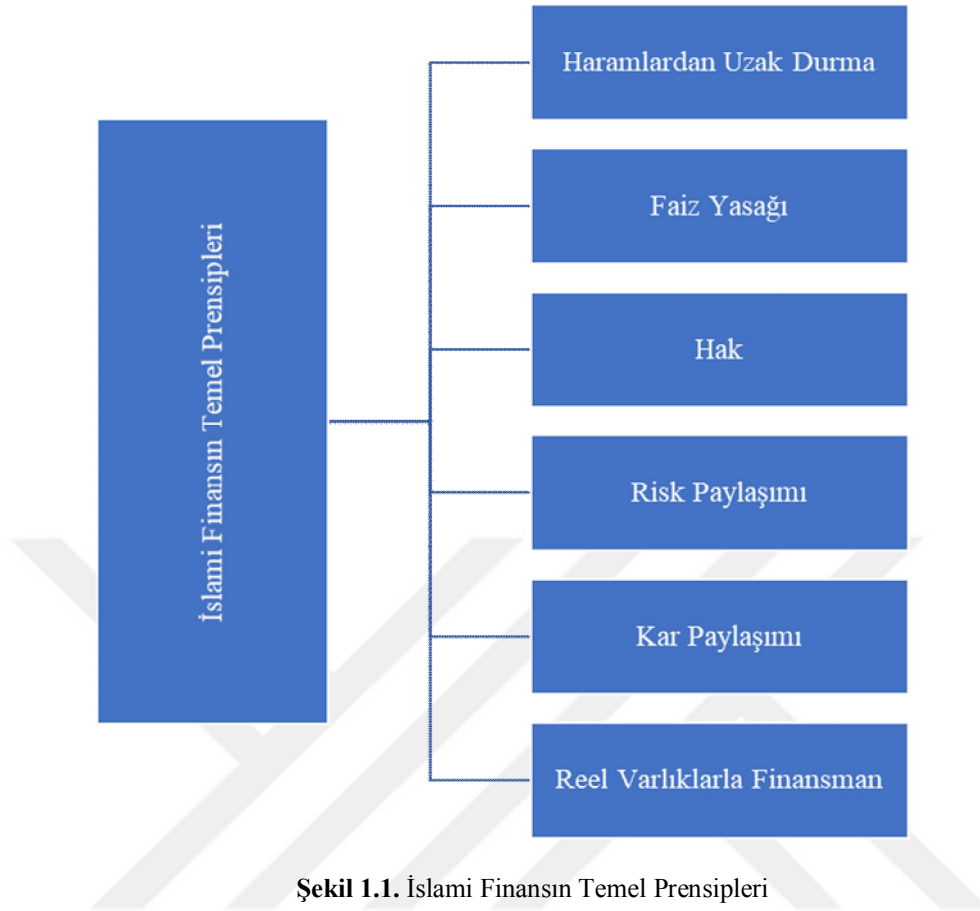
İSLAMİ FİNANS SİSTEMİ

1960'lı yıllarda ilk uygulamaları ortaya çıkan ve son dönemlerde ülkemizde ve dünyada hızlı bir gelişim gösteren İslami finans uygulamaları, İslamiyet'in ilk yıllarından beri var olmakla birlikte küresel finans sisteminin içinde yer alması çok gecikmiştir. İslami kurallar çerçevesinde oluşturulan finans sistemi, aslında merkezinde insanın bulunduğu İslam ekonomik düzeninin bir ürünüdür ve insan ve toplum refahını hedefleyen bir fon yönetim sistemidir.

Risk paylaşımını teşvik eden, finans sektörünü reel ekonomiye bağlayan ve finansal kapsayıcılık ile sosyal refahı vurgulayan İslami finans, özkaynağa dayalı, varlık destekli, etik, sürdürülebilir, çevresel ve sosyal açıdan sorumlu finansman araçlarını içeren İslami finans piyasası ve mevcut finansal araçlardan İslami kurallara uygun olanlar alınarak veya İslami kurallara uygun yeni finansal araçlar geliştirilerek oluşturulmuştur (Tok, 2009: 2). Kısacası İslami finans, İslami prensiplere göre yürütülen faaliyetlerden meydana gelmektedir. Bu faaliyetler, İslami finans İslam'ın ekonomi ile ilgili prensiplerini uygulamaya geçirmenin bir yoludur (Visser, 2009: 1). İslami finansal kurumlar amaçlarını ve operasyonlarını Kur'an'ın prensipleri ışığında gerçekleştiren kurumlardır (Kettel, 2010: 17).

1.1. İslami Finansın Temel Prensipleri

İslami finans prensipleri kutsal değerlere dayanan, İslami kurallar (İslam hukuku) çerçevesinde faizin yasaklandığı, reel varlıklara finansmanı kapsayan, riskin paylaşıldığı, spekülasyon ve belirsizliğin yasaklandığı, İslami dininde yasaklanan yatırımlardan kaçınıldığı ve gerçek varlıklarla finansmanın öngörüldüğü ve kamu yararının amaçlandığı, kar paylaşımından oluşmaktadır (Vicary Abdullah, 2010: 4-7). Bu prensipler Şekil 1.1.'de yer almaktadır.

Şekil 1.1. İslami Finansın Temel Prensipleri

a) *Haramlardan Uzak Durma*: İslam dini insanın bütün hayatını kuşatan bir din olduğundan ekonomik faaliyetlerin dinin diğer alanlarından bağımsız olması mümkün değildir ve İslam hukukunun getirdiği kurallara uymak zorunluluğu vardır. İslam dinine göre haram yollara yatırım yapmak ve bu yollardan gelir elde etmek yasaklanmıştır. Bu çerçevede, İslami finans açısından domuz eti, alkol, uyuşturucu üretimi ve satışı gibi faaliyetlerle uğraşan şirketlerle finansman ilişkilerine girilmemesi gerekir (Yanpar, 2014: 73). Ayrıca İslam finansal yatırımlardan getirinin yanında kamunun iyiliğinde gözetilmesi gerektiğini ön görür (Daud Vicary Abdullah, 2010: 6). Ticari aktivitelerde diğer şer'i yasakları garar ve meysir üzerinedir. Garar risk, belirsizlik; meysir ise kumar ve spekülasyon anlamındadır. Garar (belirsizlik) alışverişi; bedellerden birinin bilinmemesi nedeni ile sonucu meçhul olan bir alışverştir. Garar satışı ise, varlığı yada yokluğu belli olmayan, yahut az mı fazla mı bilinmeyen ya da tam olarak teslim edilemeyen şeyin satışdır (Rosly, 2005: 71-76). İslam fıkhında bilindiği gibi kumar ve şans oyunları da yasaklanmıştır. Kumar ve bahiste taraflar, bir ihtiyacı karşılamaya yönelik değil,

kararlaştırdıkları tutardaki parayı kaybetmeyi başta göze alıp, bir oyun vasıtasıyla emeksiz bir zenginleşmeyi amaçlamaktadırlar ve taraflardan birinin zenginleşmesi söz konusu iken diğerk taraf zarar görmektedir. Aynı şekilde kumarın bir çeşidi olarak görölen spekülasyonlu işlemler de ekonomiye hiçbir katkıda bulunmamakla birlikte ekonomik dengesizliğe yol açmaktadır. (Visser, 2009: 45-46). Spekülasyonun yasaklanmasındaki temel neden, spekülasyon sebebiyle ekonomik anlamda güçlü olanlar servetlerini daha da arttırabilirken zayıflar daha da zayıf hale gelmektedir. Ayrıca spekülasyon, belirsizlikler üzerine yapıldığı için aynı zamanda içinde garar ve kumar durumlarını da barındırır (Tunç, 2010: 124).

b) Faiz Yasağı: İktisatta anlamı, belli bir vadede, borç alanın, borç verene parayı kullanmasının karşılığında anaparaya ek olarak ödediğı bir miktar fazlalık olan faizin İslam Hukunda, “borç verilen bir parayı, malı belli bir süre sonunda belirli bir fazlalıkla yahut borç ilişkisinden doğan ve süresinde ödenmeyen bir alacağı, ek vade tanıyıp bu süreye karşılık onu fazlalıkla geri almanın veya bu şekilde alınan fazlalıktır olarak tanımlanmıştır (Türkiye Diyanet Vakfı, 2012: 110). Ayrıca herhangi bir sözleşmede, taraflardan birisine akdin imzalanması sırasında karşılıksız olarak şart koşularak elde edilen fazlalık ve fayda da faiz sayılmaktadır (Erdoğan, 2009: 385). Faiz İslam dininde yasaklanmıştır (Zeytinoğlu, 1992: 104).

c) Hak: İslam dininde servet edinmenin yolları açıkça belirlenmiş olup, mal ve servet sahibi olmak bir amaç değıl, insan hayatında ve ölümünden sonra huzur ve refaha ulaşmak için bir araçtır. İslam’da servet kazanmak serbesttir ve bireyin mal sahibi olmak için her ne şartta olursa olsun toplumdaki bireylerin hakkına tecavüz etmeyen yollar kullanması gerekir (İsmail, 1990: 73).

d) Risk Paylaşımı: İslami finans sisteminde faizin yasak olması sebebiyle alternatif finansman araçlarının temel özelliğı önceden belirlenmiş bir getiri olmaksızın kar veya zarar durumuna dayalı getirinin ve risklerin adil bir şekilde paylaşımıdır (Tunç, 2010: 123).

e) Kar Paylaşımı: İslam hukukunda, dini açıdan caiz, helal ve dürüst kaynaklardan elde edilen kazançlar geçerlidir, yani ilahi prensiplerle sınırlıdır. İslam ekonomisi faizsiz bir ekonomidir, üretimden elde edilen gelir faize değıl kâra gidecektir. Dolayısıyla kâr ekonomisi veya özsermaye ekonomisi olduğu için

şirketleşme mümkündür. Üretim faktörleri bir araya gelerek üretimden elde edilen geliri (karı) paylaşırlar. Dolayısıyla artık faiz değil, kâr paylaşımı sistemi (sermaye ortaklığı) söz konusudur (Zaim, 1992: 77).

f) Reel Varlıklarla Finansman: İslami finansın en önemli özelliklerinden bir tanesi de varlığa bir deyişle gerçek ürün, mal ve değerlere dayalı finansman tekniğini baz alan bir yapıda olmasıdır (Yanpar, 2014: 76).

Yukarıda sayılan temellere dayanan ilahi kurallar ve düzenlemeler ışığında İslami finans sistemi şu şekilde özetlenebilir:

İslami finansın temel ilkelerinden biri, riba olarak da bilinen faiz yasağıdır. Bu durum, büyük ölçüde faize dayalı işlemlere dayanan ve ödünç para verme ve alma yoluyla kârı maksimize etmeyi amaçlayan konvansiyonel finans ile tezat oluşturmaktadır. Buna karşılık, geleneksel finans büyük ölçüde, haksız zenginleşmeyi ve sömürüyü teşvik ettiği inancıyla İslami finasta yasaklanmış olan faize dayalı kredilere ve borçlanma araçlarına dayanmaktadır. İslami finans, İslam hukukuna uygun yapıları kullanarak ilgili tüm taraflar için daha eşitlikçi ve adil bir finansal sistem oluşturmayı amaçlamaktadır.

İslami finans ile konvansiyonel finans arasındaki bir diğer önemli fark da kar ve zarar paylaşımı aracılığıyla risk paylaşımına yönelik yaklaşımdır. İslami finans, ortaklık ilkesine dayanır. Bu risk paylaşımı yaklaşımı, bankaların krediler sunduğu ve borçlunun yatırımın tüm riskini taşıdığı geleneksel finans ile tezat oluşturmaktadır.

İslami finans ayrıca işlemlerin somut varlıklara bağlanmasını gerektiren varlığa dayalı finansmanı da vurgular. Varlığa dayalı bu yaklaşım finansal istikrarı desteklemekte ve spekülatif faaliyetleri azaltarak İslami finansı, genellikle somut varlıklarla doğrudan bir bağlantısı olmadan faize dayalı kredilendirme yapan geleneksel finanstan ayırmaktadır.

İslami ve konvansiyonel finans arasındaki bir diğer önemli ayrım, İslam hukuku kapsamında izin verilebilir olarak kabul edilen yatırımların niteliğidir. İslami finans, kumar, alkol ve pornografi gibi zararlı veya etik dışı kabul edilen işletme veya sektörlerle yatırım yapılmasını yasaklar. Etik yatırıma bu şekilde odaklanması

sadece İslam'ın ahlaki ilkeleriyle uyumlu olmakla kalmayıp aynı zamanda sürdürülebilir ve sosyal açıdan sorumlu yatırım uygulamalarını da teşvik etmektedir.

İslami ve geleneksel finans arasındaki en önemli farklardan biri, işlemleri ve yatırımları kolaylaştırmak için kullanılan sözleşme yapılarında yatmaktadır. İslami finans araçları Kuran'ın öğretileri çerçevesinde faaliyet göstermekte ve tüm anlaşmaların şeffaflık, adalet ve risk paylaşımını teşvik etmesini sağlayan İslam hukuku ilkelere bağlı kalmaktadır. İslami finasta bazı yaygın sözleşme yapıları şunlardır:

Murabaha: Finansörün müşteri adına bir varlığı satın aldığı ve önceden belirlenmiş bir kar marjı ile sattığı maliyet artı kar düzenlemesidir

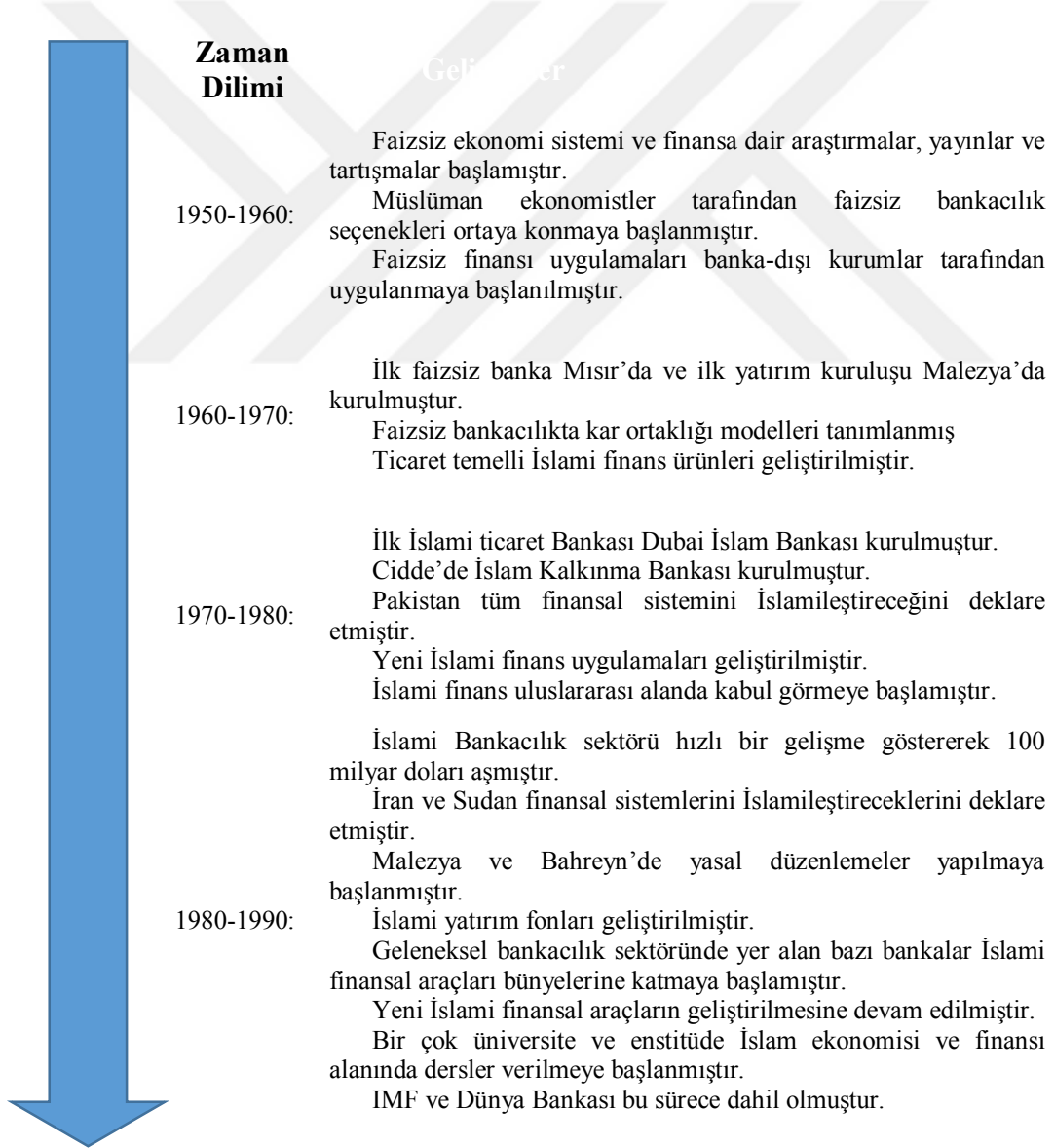
İcara: Finansörün müşteriye bir varlığı sabit bir süre için kiraladığı ve müşterinin kira süresinin sonunda varlığı satın alma seçeneğinin bulunduğu bir kira-sahip olma anlaşmasıdır.

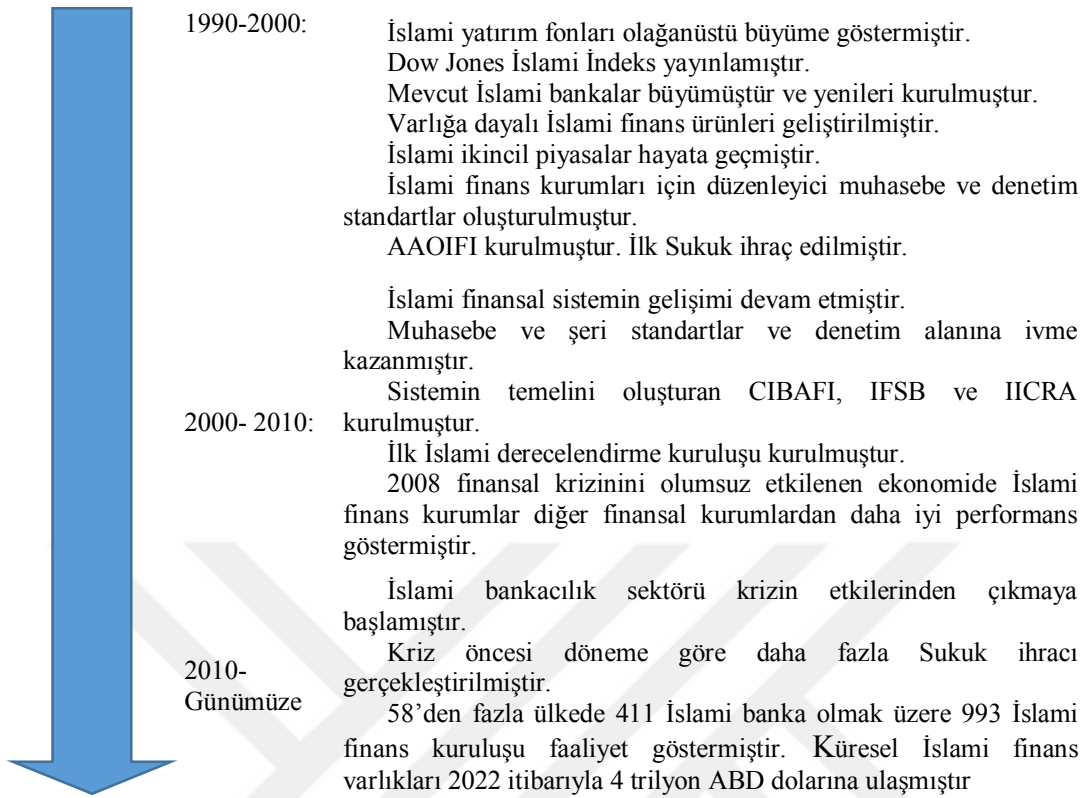
Mudarabe: Finansörün sermaye sağladığı ve müşterinin ticari faaliyetleri yönettiği, kârın önceden belirlenmiş bir orana göre dağıtıldığı bir kâr paylaşım ortaklığı tasarruf sahipleri ve fon ihtiyacı olanlar doğrudan ya da dolaylı olmak üzere İslami finansal pazarlarda bir araya gelirler. Tasarruf sahibi dilerse tasarrufunu doğrudan finansal sistemde varlık edinimine yöneltebilir. Bu doğrudan piyasadan yatırımcılar herhangi bir aracıyı kullanmadan hisse senedi, tahvil ve kısa vadeli menkul değer satın alırlar. Diğer taraftan bazı yatırımcılar da araçlar kullanarak finansal varlık edinebilir. Görüldüğü gibi İslami finansal pazarlar geleneksel pazarların çalıştığı tarzda çalışır. İslami finansal pazarların tek farkı Kur'an ve sünnette yer alan kuralları temel almasıdır (Rosly, 2005: 21).

1.2. İslami Finans Sisteminin Gelişimi

İslam'ın doğuşundan itibaren ekonomik faaliyetlerin İslami kurallara uygun olarak yapılması müslümanların gündeminde olmuştur. İslam ülkeleri ve İslami kuruluşların ekonomik faaliyetlerinin artışı, islami kurallara uyma hassasiyeti olmayan kişilere ve kuruluşlara da alternatif bir sistem getirmesi, geleneksel bankalarda islami finansal araçların ya da branşların yer alıp özel pencerelerin açılması islam İslami finansın gelişimini hızlandırmıştır.

İslami finans sisteminde 1975-1990 yılları arasında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu süre zarfında İslami finans ilkelerine bağlı kalarak yeni ürünler piyasaya sürüldü. 2000'li yıllarda dünya çapında tanınmış kuruluşlar İslami endeksleri yayınlamaya başlamıştır. İslami Finansal Hizmetler Kurulu'nun (IFSB) 2016 İstikrar Raporu'nda belirtildiği gibi, İslami finans sektörünün büyüklüğü şaşırtıcı bir şekilde 1,88 trilyon ABD dolarına ulaştı (IFSB, 2016: 7). Ayrıca TKBB Katılım Bankacılığı 2022 raporuna göre küresel İslami finans varlıkları 2022 itibarıyla 4 trilyon ABD dolarına ulaşmış durumda. İslami finans sisteminin gelişimi Şekil 1.2'deki gibi özetlenebilir (Iqbal & Molyneux, 2005: 64) (Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2015: 12):

Şekil 1.2. İslami Finansın Kilometre Taşları (Iqbal & Molyneux, 2005: 64, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2015: 12

1.3. İslami Finans Kurum ve Kuruluşları

İslami finans kurumları, sunabilecekleri finansal ürün ve hizmet türlerini İslam hukukuna bağlı olarak düzenleyen kuruluşlardır. Her biri belirli finansman düzenlemelerinde uzmanlaşmış çeşitli İslami finans kurumları vardır. Bu kurumlar, finansal faaliyetlerinin İslami kurallara uygun olmasını sağlamakla birlikte İslam hukukuna göre haram (yasak) kabul edilen sektörlere yatırım yapamazlar.

İslami finans düzenleyici kurumlar ise, İslami finans kurumlarının geliştirilmesi ve denetlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu kuruluşlar, İslami finans kurumları için standartlar ve kılavuzlar oluşturarak sektörün büyümesini ve istikrarını teşvik etmektedirler.

1.3.1. İslami Bankacılık

Küresel bağlamda faizsiz bankacılık, kar-zarar ortaklığı bankacılığı ya da İslam bankacılığı olarak bilinen, Türkiye' de ise “Katılım Bankacılığı” olarak

tanımlanan İslami bankacılığı kısaca işlemlerini ve amaçlarını İslam hukuk kurallarına dayalı olarak yürüten finansal kurumlar olarak tanımlanabilir (Kettel, 2010: 17). İslami bankacılık ayrıca, fon arz edenlerle fon talep edenlerin bir araya getirildiği, fon toplama ve kullanmada kar ve zarar paylaşım esasına göre faaliyet gösteren, faaliyetlerinden elde edilen kar ve zararı paylaşan bankacılık felsefesini içermektedir. İslami bankacılık tipik olarak birden fazla şekilde tanımlanmaktadır; bunlardan en yaygın olanı

İslami bankacılık tanımları bir araya getirilerek şu şekilde açıklanabilir; İslam hukuku prensipleri temel alınarak hazırlanan kurallara göre, fon arz edenlerin fonlarını en iyi şekilde değerlendirmek, fon talep edenlere meşru yollarla finansman sağlamak gibi bütün bankacılık ihtiyaçlarını gidermek amacıyla kurulan, İslama göre yasak olan her türlü işlemlere kapalı ve İslami inanç, adap ve ahlâk kurallarına uygun mali ve iktisadi bir hizmet kurumudur (Dikkaya ve Kutval, 2014: 27).

İslami bankalar; işlevsel olarak klasik bankalardan farklı olarak da faizsiz fon toplama ve tahsisini ortaklık bazında yerine getiren kuruluşlardır. Bundan dolayı faizsiz bankaların kendilerine has birtakım özellikleri bulunmaktadır (Karapınar, 2003: 8):

- a) Faiz içermeyen ve helal kabul edilen bütün ticari ve bankacılık işlemlerini yerine getirirler,
- b) Şer'i kurallar açısından izin verilmiş ticari faaliyetlerle ilgilenirler,
- c) Fon ihtiyacı olanlara faize dayalı finansman sağlamazlar ve bankaya yatırılan tasarruf fonlarını da faizsiz işlemlerde değerlendirip kâr payı öderler,
- d) Sabit ya da önceden belirlenmiş bir oranda ya da tutarda faiz içermeyen ticari işlemler gerçekleştirirler,
- e) Özellikle yatırım bankacılığı işlemlerine ağırlık verirler,
- f) Kâr-zarar paylaşımını temel alan ve önceden belirlenmiş bir getirinin, garanti edilmediği ticari işlemleri yaparlar,
- g) Kabul edilebilir orandan daha yüksek belirsizlik (garar) içermeyen ticari faaliyetlerde bulunurlar,
- h) Zekâta tabiidirler ve zekât verirler,

- i) İslami hükümlere göre faaliyette bulunan denetim mekanizmaları bu bankaların faaliyetlerinin İslami prensiplere uyumlu olmasını denetlerler.

İslami bankalar iki temel işlevi yerine getirmektedirler (Yanpar, 2014: 125):

- a) Hane halkının ve yatırımcının tasarruflarını toplamak,
b) Tasarrufları yatırımlara aktarmak.

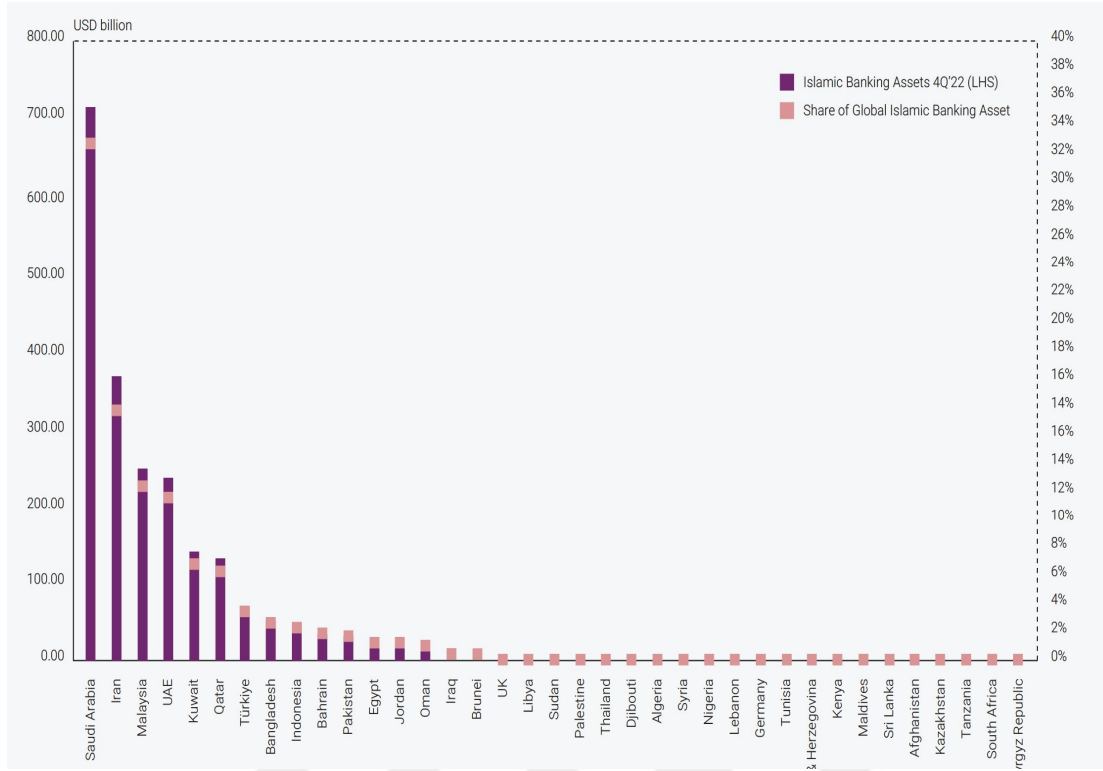

Şekil 1.3. İslami Bankaların İşlevi (Yanpar, 2014: 126)

İslami bankacılık hizmetleri;

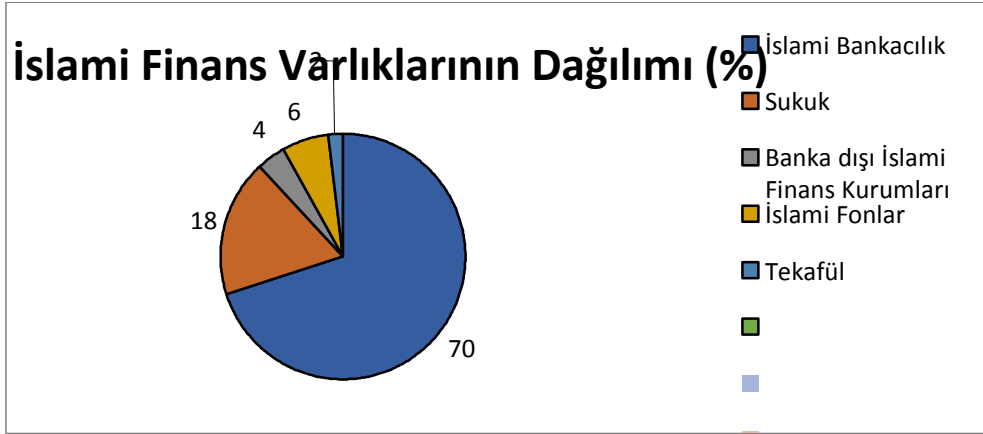
- a) İslami kurallara uygun kurulmuş ve sadece İslami bankacılık faaliyetleri gerçekleştiren (full-fledged) kurumlar ile,
b) Geleneksel bankacılık yapan ve İslami pencereler yoluyla İslami finansal ürünler de geleneksel bankalar tarafından sunulmaktadır (Khan & Porzio, 2010: 7).

1960'lı yıllarda ilk adımları atılan İslami bankacılık hacmi son beş yıl içinde yıllık yaklaşık %17 büyüme oranı ile büyüme göstererek 778 milyar USD'na ulaşmıştır. 2021 sonu itibariyle dünya genelinde 1.679 adet İslami finans kuruluşu bulunmaktadır. TKBB Katılım Bankacılığı 2022 raporuna göre dünya İslami finans varlıkları, 2022 itibariyle 4 trilyon USD'na ulaşmıştır. İslami finans varlık büyüklüğüne bakıldığında İran'ın 1. sırada yer aldığı görülmekte olup, İran'ı Suudi Arabistan ve Malezya takip etmektedir. 8. Sırada yer alan Türkiye ise mevcut nüfusu ve ekonomik göstergeleriyle büyük potansiyel taşımaktadır (TKBB, 2022: 61-62).

Şekil 1.4. İslami Finans Sektörü (IFSB, 2023, s.24)

IFSB 2023 raporuna göre ise, 2022 sonu itibariyle küresel İslami bankacılık büyüklüğü 2,25 Trilyon ABD dolarına ulaşmıştır. İslami bankacılık aktif büyüklükleri sıralamasında ilk sırada Suudi Arabistan yer alırken, Suudi Arabistan'ı İran ve Malezya takip etmekte ve Türkiye 7. Sırada yer almaktadır. Küresel İslami bankacılık varlıklarındaki paylarına göre ilk 10 İslami bankacılık alanındaki diğer ülkeler Bahreyn, Kuveyt, Katar, Bangladeş, Endonezya ve Pakistan'dır. Genel olarak hem geleneksel hem de dijital İslami bankaların kurulması, büyük bir kamu talebinden yararlanmak için artan İslami bankacılık pencereleri faaliyetleri ve bazı kilit pazarlardaki destekleyici çalışmalarla birlikte İslami bankacılığın payındaki büyümenin 2023 yılında daha da iyileşmesi beklenmektedir (IFSB, 2023: 21-23). İslami finans sektöründe en büyük pay İslami bankacılık olup, onu Sukuk ve İslami fonlar takip etmektedir.

Şekil 1.5. İslami Finans Varlıklarının Dağılımı (%) (TKBB Katılım Bankacılığı 2022: 63)

Günümüzde İslami finans kuruluşları 76'dan fazla ülkede faaliyet göstermekte olup Suudi Arabistan, Malezya, Katar, Endonezya, BAE ve Türkiye büyüme rakamları ve mevcut potansiyelleri itibariyle bu alanda öne çıkmaktadır. İslami bankacılık, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Bahreyn'de pazar payları ile ana akım sektör haline gelmiştir. İslami bankaların aktiflerine bakıldığında ürün portföylerinde Murabaha ürününün diğer finansman araçlarına göre ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir (Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2015: 27).

1.3.2. İslami Fon Şirketleri

Yatırım fonları, hisse senedi, tahvil, bono gibi sermaye piyasası araçlarının yanı sıra özel sektör borçlanma araçları, ters repo, altın ve diğer değerli madenleri içeren portföylerin yönetilmesinden sorumludur. Bu fonlar halk tarafından ödeniyor, hizmetlerinin karşılığında para alıyorlar. Her yatırımcı, fon portföyünün bir kısmını temsil eden payını alarak fon portföyüne ortak olur. (Sermaye Piyasası Kurulu, 2010). Tanımdan da anlaşıldığı gibi, klasik fonlar çoğunlukla faizli enstrümanlar üzerinden oluşturulduğundan, İslami fon şirketleri tarafından İslami fonların oluşturulmasına başlanmıştır. İslami Yatırım Fonları Piyasası, İslami Sermaye Piyasasının bir alt kolu olup diğer alt kolları; İslami Hisse Senedi Piyasası ve İslami Bono (Sukuk) Piyasasıdır. 1986'da Hindistan'da camileri finanse etmek için kurulan Kuzey Amerika İslami Vakfı tarafından ilk İslami yatırım fonu oluşturulmuştur. 1987'de Dallah Albaraka Grup, tarafından özellikle İslami yatırım fonları oluşturmak üzere kurulan "Al-Tawfeek" ve "Al-Amin" adlı iki şirketin çeşitli alanlarda

oluşturduğu başarılı yatırım fonları işlemlerinden sonra 90'lı yıllarda İslami yatırım fonları tüm dünyada hızlı bir büyüme göstermiştir (Mannan & Suisse, 2008: 115).

1.3.3. İslami Sigorta Şirketleri

Riskten korunmayı temel alan sigorta, insanlık tarihi kadar eskidir. Sigortacılık faaliyetlerinin amacı; sigorta güvencesi altına alınabilecek risklerin ortaya çıkması sonucu karşılaşılan kayıpların teminat altına alınıp maddi zararları önlemek, finansal sorumlulukların giderilmesini sağlamak, hayat sigortalarında vefat durumunda sigortalının ailesine ya da lehtarına, hayatta kalma durumunda ise sigortalıya korunma ve güvence sağlamaktır (Erdikler, 2005: 185).

Modern sigortacılık işlemlerinin İslami kurallara göre İslam ekonomik sistemindeki ifadesi garanti altına alma ve kefalet anlamına gelen tekafül olarak adlandırılmaktadır (ISRA, 2011: 504). Geleneksel sigorta şirketlerince sunulan sigortaların hemen hemen hepsi Tekafül sistemi içerisinde de bulunmaktadır (Hancı, 2007: 129). IFSB 2023 raporuna göre 2011-2022 yılları arasında ortalama %6,4 büyüyen tekafül sektörünün büyüklüğü 2022 yılında 30 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Küresel katkıların yaklaşık %95'ini oluşturan ilk altı pazar Suudi Arabistan, İran, Sudan, Brunei, Malezya ve Endonezya'dır (IFSB, 2023: 40).

1.3.4. İslami Mikrofinans Şirketleri

Bir başlangıç sermayesi olarak yoksul insanlara bir iş kurarak gelir elde etmelerini sağlamaları amacıyla verilen mikrokredi, bankacılık ve ilgili hizmetlere erişim zorluğu çeken girişimci ve küçük işletmeler için sağlanan finansal hizmettir (Türkiye Grameen Mikrofinans Programı, 2016). M. Yunus ve Grameen Bank ile gündeme gelen mikrofinans yöntemi faize dayalı bir finansal araç olduğundan Müslüman ülkelerde kullanılamamış ve İslami mikrofinans sistemi geliştirilmiştir. Geleneksel mikrofinansın aksine İslami mikrofinans, kar ve zarar paylaşımı kavramına dayanan müşareke ve mudarabe gibi modeller kullanmakta, bu da borçlunun daha fazla borçlanmasını önlerken üretimi de teşvik etmektedir. Faizli işlemlerden kaçınmalarına neden olan dini tercihleri bulunan insanlar için İslami kurallara uygun finansman modelleri oluşturulmuştur (Çetintaş & Şahbalı, 2021: 108). Şu an dünya genelinde çok yaygın olarak kullanılamayan İslami mikrofinans

yaygın bir şekilde Endonezya, Bangladeş ve Sudan'da kullanılmaktadır. CPAG (Child Poverty Action Group) 2011 araştırmasına göre dünya genelinde 255 adet İslami mikrofinans kuruluşu bulunmaktadır (IFSB , 2016: 29).

1.3.5. Sukuk Piyasası

İslami tahvil, varlığa dayalı tahvil, faizsiz bono veya kira sertifikası olarak bilinen sukuk bir mal, menfaat, hizmet, belirli bir proje ve/veya yatırımın varlığı üzerinde eşit değerdeki hisseleri temsil eden mali vesikalardır (Durmuş, 2010: 143). İslami bankacılık ve sigortacılık sektörünün gelişmesi ile birlikte İslami sermaye piyasaları da gelişmiş ve 1983 yılında Malezya hükümeti tarafından karz-ı hasen yöntemine göre ilk sukuk ihracı gerçekleşmiş, fakat ikincil piyasalarda işlem görememiştir (Tok, 2009: 14). Ancak bu ihraç güncel sukuk uygulamalarını tam anlamıyla yansıtamadığından 1990 yılında Malezya'da Shell MDS tarafından 125 milyon Malezya Ringiti(yaklaşık 30 milyon dolar) değerindeki sukuk ihracı ilk ihraç olarak kabul edilmektedir (IIFM, 2010: 7-8).

Tarihsel süreç içerisinde sukukun gelişimine bakıldığında ilk başlarda tek bir sukuk çeşidi varken, piyasa büyüdükçe sukuk çeşitleri ortaya çıkmakta ve sukuk piyasasının hacmi her geçen gün artmaktadır. Hızla gelişen sukuk ihraçları 2012 yılında 137 milyar USD ve 2013 yılında 135 milyar USD olarak gerçekleşerek rekor rakamlara ulaşmış daha sonra düşüşe geçmiştir. 2015 yılında özellikle Bank Negera Malezya tarafından alınan kısa vadeli sukuk ihracını durdurma kararı sukuk ihracının 60 milyar USD seviyesine gerilemesine sebep olmuştur (IIFM , 2016: 5-6). 2022 yıl sonu itibariyle küresel bazda sukuk ihracı 829,7 milyar USD olarak gerçekleşmiştir (IFSB, 2023: 51). Ülke bazında dağılıma bakıldığında IFSB 2016 raporuna göre %50,4 ile Malezya sukuk ihracından en fazla pay alırken Türkiye sadece %3,4 pay almaktadır. Ayrıca Hong Kong, Lüksemburg, Maldivler, Singapur ve Senegal'de de sukuk ihraçları başlamış bu da ilerleyen dönemlerde bu sektörün daha hızlı büyüyeceğinin göstergesi olarak kabul edilmektedir (IIFM , 2016: 3-5).Suudi Arabistan önemli bir ihraççı olmaya devam etmiş ve 2022 yılında toplam ihraçlar içinde ikinci en büyük paya sahip olmuş ve Türkiye, kurumsal ihraçlardaki önemli artışın yanı sıra devlet ihraçlarının hacmindeki bir miktar artışla Endonezya'nın yerini alarak üçüncü en büyük ihraççı olmuştur.

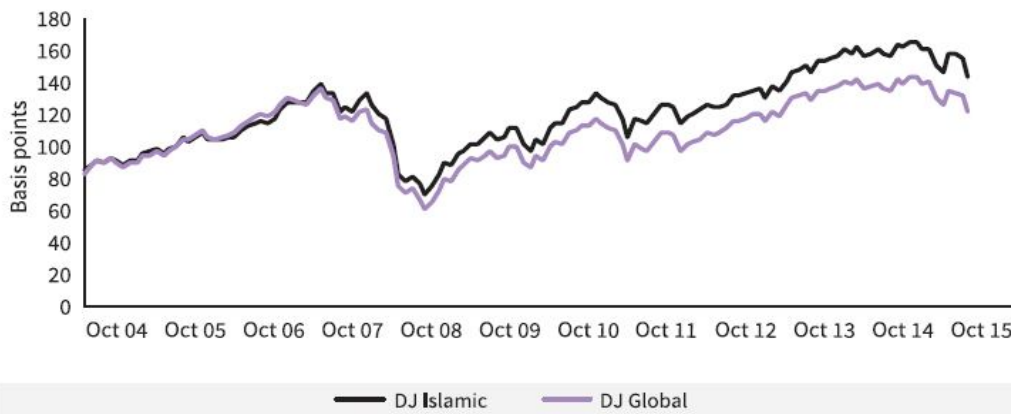
1.3.6. İslami Endeksler

İslami endeksler halka açık ve borsalarda işlem gören "İslamî kurallara bağlı" şirketlerin halka açılmasını sağlamak ve hisse senetlerinin hareketlerini izlemek amacıyla oluşturulmuştur. İlk olarak 1990 yılında Amerikan Wall Street Borsası'nda uygulanmaya başlanan İslami endeksler, elinde parası olan, bunu atıl (yastık altında) bırakmak istemeyen, faize ve diğer haram kazançlara karşı da hassas olan yatırımcılar için geliştirilmiştir. 1996 yılında ilk resmi İslami hissesenedi endeksi yayınlanmıştır. Dow Jones İslamic Market (DJIM) Index, Kuala Lumpur Shari'a Index, FTSE Global İslamic Index, Standard & Poors Shari'a Compliant Index ve MSCI Islamic Index Series yayınlanan diğer endeksler olmuştur.

İslami endekse dahil olmak isteyen bir şirketin uyması gereken kriterler şunlardır:

- Domuz eti, alkol gibi haram olan ürünler üretmemeli,
- Faiz içeren iş yapmamalı, (toplam giderler içerisinde faiz giderleri büyük oranda olmamalı)
- Gelirleri arasında faiz içeren finansal araçlardan elde etmiş olduğu gelirleri toplam payın yüzde 15'inden fazla olmamalıdır (Karaman, 2016).

Yukarıdaki kısıtlamalardan dolayı İslami Endeksler geleneksel endekslere nazaran daha sınırlı kalsa da Şekil 1.6.'da görüleceği gibi geleneksel endekslere nazaran daha iyi performans göstermiştir.

Şekil 1.6. Dow Jones Global Index vs Dow Jones İslamic Market World Index Karşılaştırması

Kaynak: IFSI Stability Report 2016: .20

Ülkemizde 2011 yılında dört katılım bankasının katkılarıyla Katılım Endeksi yayınlanmıştır. 2014 yılında Katılım Endeksi'nin adı Katılım 30 Endeksi olarak güncellenmiştir. Daha sonra 50 hisse senedinden oluşan Katılım 50 Endeksi ve 13 hisse senedinden oluşan Model Portföy Endeksi yayınlanmıştır. Endekslerde;

- a) Faize dayalı finans, ticaret, hizmet aracılık
- b) Alkollü içecek kumar şans oyunu,
- c) Domuz eti ve benzeri gıda,
- d) Turizm, eğlence, basın, yayın, reklam,
- e) Tütün mamülleri,
- f) Silah,
- g) Vadeli altın, döviz ve gümüş ticareti

faaliyeti olmayan şirketler yer almaktadır.

Ülkemizde endekslere girecek şirketlerin toplam faizli finansmanlarının piyasa değerine oranı %30'dan, faiz getirili nakit ve menkul kıymetlerinin piyasa değerine oranı %30'dan, bahsedilen faaliyet alanlarından elde ettiği gelirlerinin toplam gelirlerine oranının da %5'ten az olması gerekmektedir (Katılım Endeksi, 2014).

1.4. İslam Finans Sistemine Göre Enstrümanlar

İslami finansal araçlar her biri İslami finansın temel ilkelerine bağlı kalarak İslam hukukuna uygun olarak geliştirilmiş borç veya ticarete dayalı ürünler, özsermayeye dayalı ürünler ve yarı-borca dayalı ürünlerdir. İslami finans enstrümanları, murabaha, mudarabe, müşareke, icare, selem, istisna, sukuk, karz-ı hasen, teverruk ve tekafül olarak sınıflandırılmaktadır.

1.4.1. Murabaha – Maliyet ve Kar Paylı Satış

Murabaha, satım akitleri kapsamında değerlendirilmektedir. Satım akitleri 5'e ayrılmaktadır:

- a) Müsaveme: Bu akitte, satıcı malın maliyetini belirtmez, pazarlık yoluyla yapılan anlaşmayla satış gerçekleşir.

- b) Murabaha: Satışa konu olacak olan malın kaç mal olduğu belirtilir ve üzerine kar ilave edilerek satım yapılır.
- c) Tevliye: Maliyeti üzerine ne kar konulur ne de maliyetten indirim yapılır, kar ve zarar olmadan satış gerçekleştirilir.
- d) Vadi'a: Bu işlemde mal maliyetinden ucuz fiyatla satılır yani zararına satış söz konusudur.
- e) İşrak: Tevliyede olduğu gibi maliyetine satış vardır fakat bu akitte malın bir kısmı satılmaktadır (Hancı, 2007: 89-90).

Murabaha akdi alış-veriş yaparak kâr etmeyi amaçlamaktadır (ISRA, 2011: 202). Kelime anlamı kâr, çoğalma ve artma olan murabaha; alım-satım çeşitleri arasında da güvene dayalı satım başlığı altında yer almaktadır (Bayındır, 2005: 76). Satıcının alıcıyı satış fiyatı içindeki kâr oranı veya miktarı hakkında bilgilendirmesi murabahanın temelini oluşturmaktadır. Murabaha, günümüzde İslami bankalarca konvansiyonel bankacılıkta faizli krediye alternatif bir finansman aracı olarak kullanılmaya başlanmasıyla birlikte farklı bir yapıya bürünmüştür. İslam hukukçuları bir satışı ifade eden murabahaya klasik murabaha, faizsiz bankacılıkta kullanılan murabahaya ise çağdaş murabaha olarak adlandırarak murabaha işlemlerini ikiye ayırmışlardır (Aktepe, 2010: 76).

Klasik murabahanın temel özelliği malın satıcı tarafından ne kadara mal edildiği ve ne kadar kâr koyarak satıldığının müşteriye bildirilmesidir. Normal satım akdine göre bazı farklılıklar taşıyan klasik murabaha akdi aşağıdaki şartları sağlamalıdır:

a) Alış Fiyatının (İlk Semen) Bilinmesi: Murabaha akdinde alış fiyatının ikinci alıcı tarafından açıkça bilinmesi gerekmektedir. Eğer murabahaya konu olan malın alış fiyatı(maliyeti) satın alana açıklanmadığı için satın alan tarafından bilinmiyorsa fiyat bildirilene kadar murabaha akdi fasid olur yani sözleşme taraflardan biri tarafından iptal edilebilir. Fakat satın alan tarafından murabahaya konu olan malın maliyeti bilinmiyorsa murabaha akdi batıl yani geçersizdir (ISRA, 2011: 203). Satıcı, orijinal fiyatı ve satış yapılan emtiaya yapılan ek masrafları belirtmeli ve sözlerine karşı haklı ve adil olmalıdır. Taşıma, sipariş ve paketleme, vb. metanın fiyatını artıran ek masraflar da satış fiyatına eklenebilir (Ayub, 2007: 217).

Özetlemek gerekirse emtianın satışında emtia ile ilgili bütün giderler doğrudan malın fiyatına eklenmesi zorunluluktur. Burada katma değerli bir yaklaşım öngörülmektedir. Yani bu, söz konusu emtianın değerini arttırmayan herhangi bir masrafın maliyetine dahil edilemeyeceği anlamına gelir (Çizakça, 2011: 40)

b) Maliyete Eklenen Kârın Bilinmesi: Satış bedeli kârı içerdiğinden ve maliyet bedeli de taraflarca bilindiğinden doğal olarak kâr oranının ya da miktarının bilinmesi murabaha akdinin şartlarından (Dönmez, 2006: 148-152).

c) İlk Akdin Geçerli Olması: Murabaha işleminde emtiayı satın almak üzere satıcıyla ve emtiayı satmak üzere alıcıyla olmak üzere 2 farklı sözleşme yapılmaktadır (Visser, 2009, s. 58). İlk akdin fasid olması durumunda murabaha akdi prensip olarak geçerli olmaz (ISRA, 2011: 204).

d) Semen (Alış Fiyatının) Misliyyattan Olması: İlk semenin standart mallar veya paradan olması murabaha akdinde yer alan önemli hususlardan bir tanesidir. Kıymeti kişiden kişiye farklılıklar gösteren arazi ve hayvan gibi kıyemi malların alış fiyatı olarak esas alınması bilinmezliğe sebep olacağından sözleşme geçersiz olacaktır (Dönmez, 2006: 150).

5. İlk Akitteki Semen ve Karşılığının Faiz içeren (Ribevî) Mallardan Olmaması: Faiz ve fazlalık ilk alışverişte konu olmamalıdır. Aksi halde faiz içeren mallar üzerine oluşmuş bir murabaha işlemi ortaya çıkmış olmaktadır. Malı vadeli almış olması söz konusu ise satıcının, malı bu durumu alıcıya bildirmesi gerekmektedir (Bayındır, 2005: 77).

Günümüzde ülkemizde katılım bankalarının uyguladıkları murabaha klasik murabahadan biraz farklı olan çağdaş murabahadır. Fıkıh literatüründe genellikle klasik murabaha yer almaktadır. El-Ümm eserinde İmam Şafii murabahayı; müşterinin talebi üzerine talep esnasında elinde olmayan bir malı satın alıp belirli bir kârla müşteriye satması olarak tanımlamaktadır. İşlem üç tarafı ihtiva etmekte ve faizsiz finansman aracı olarak kullanılan modelin temelini oluşturmaktadır. El-Murabaha- li'l-Âmiri bi's-Şira' olarak da adlandırılan çağdaş murabaha ise müşterinin yine talebi üzerine bir emtianın faizsiz bir banka tarafından satın alınarak, daha sonra anlaşılan oranda bir kârla müşteriye vadeli olarak satılması olarak

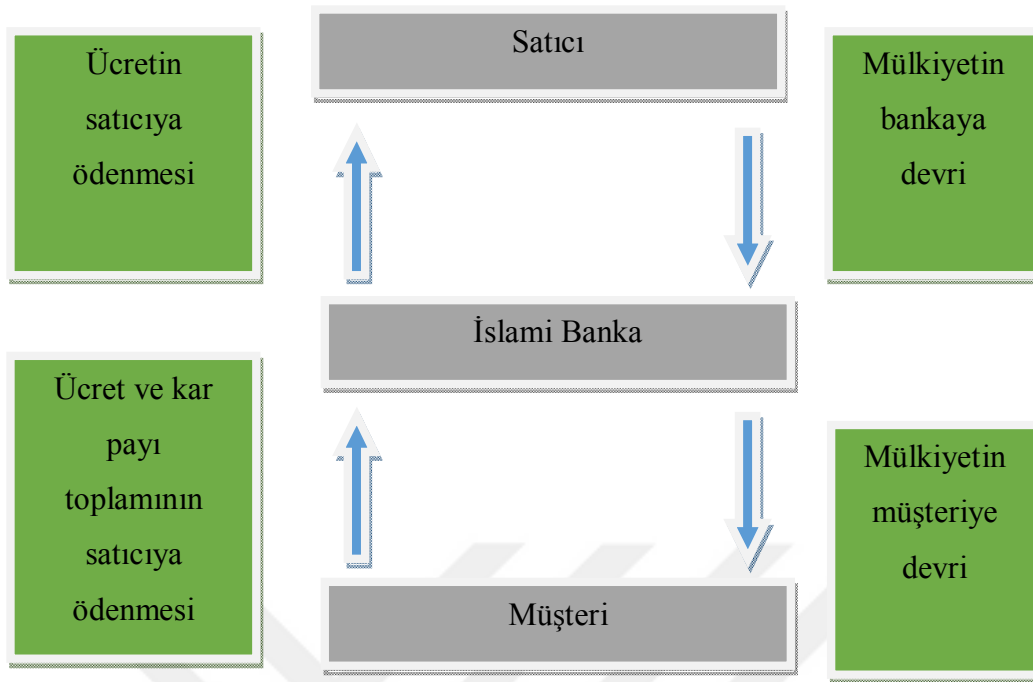
tanımlanmaktadır (Durmuş, 2010: 59). Malın alış fiyatı-maliyeti hakkında müşteriye bilgi verilmesi açısından benzerlik gösterse de çağdaş murabaha ile klasik murabaha arasında birtakım farklılıklar vardır. Bunlar (Cebeci, 2010: 49-51);

- a) Modern murabahada müşteri, banka ve malın satıcısı olmak üzere 3 taraf mevcutken, klasik murabahada ise alıcı ve satıcı olmak üzere 2 taraf bulunmaktadır.
- b) Klasik murabahada mal satıcıda mevcut iken, modern murabahada talep edilen mal hazır değildir.
- c) Satıcı klasik murabahada genelde icap sahibi olan tarafken, modern murabahada alıcı icap sahibidir.
- d) Modern murabahada başta müşteri mevcutken klasik murabahada yoktur.
- e) Modern murabaha taahhütleşme üzerine kuruluyken klasik murabahada bir taahhüt söz konusu değildir.
- f) Modern murabahada birden fazla akit bulunurken klasik murabaha tek akitten oluşmaktadır.

Murabaha yönteminin uygulanması ülkeler arasında bazı farklılıklar gösterse de bunlar çok ciddi farklar değildir. Murabahanın uygulama aşamaları şu şekildedir:

- a) Müşteri ve satıcı arasında vaat yapılır, bu noktada malın alınması veya bir para ödenmesi söz konusu değildir. Fiyat belirlenmesi yapılır.
- b) Müşteri ile faizsiz banka görüşür ve ödeme planı saptanır.
- c) Faizsiz banka, satıcıya sipariş için form gönderir, malı satıcıdan alır. Böylece banka yapılan anlaşmaya göre malı müşteriye satar.
- d) Vade sonunda müşteri tarafından faizsiz bankaya ücret ödenir (Güngör, 2018: 71).

Şekil 1.7.'de murabahanın işleyişi yer almaktadır.

Şekil 1.7. Murabaha Yöntemi İşleyişi (Batır, 2016: 68)

1.4.2. Mudarabe (Emek–Sermaye Ortaklığı)

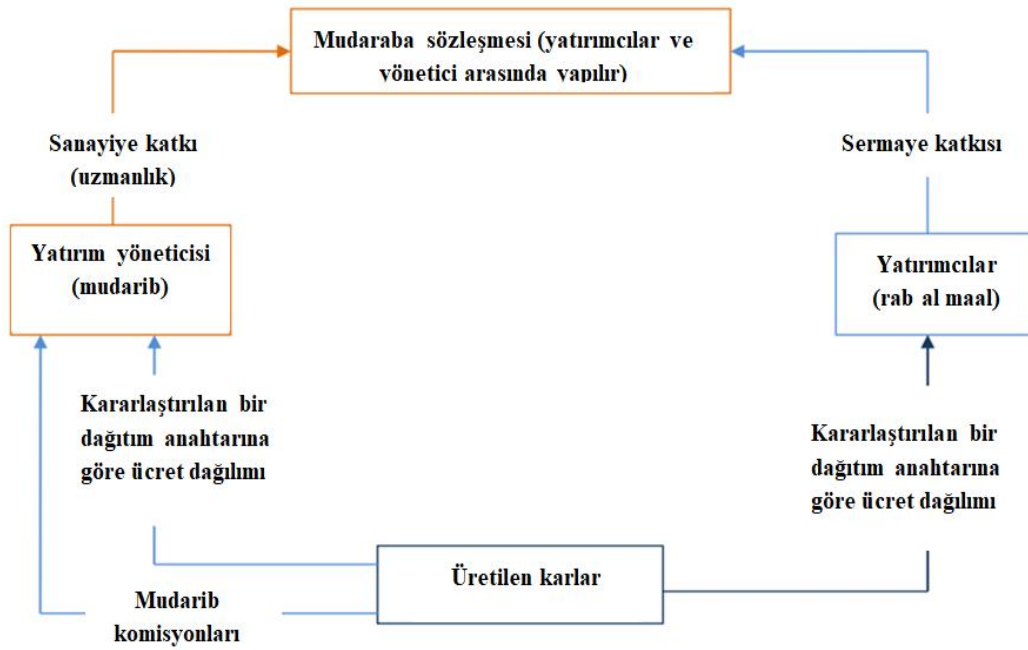
Mudarabe, en basit anlamıyla sermayeyi sağlayan bir veya daha fazla yatırımcı ya da yatırımcı grubu ile emek, yönetim uzmanlığı veya girişimcilik sağlayan başka bir tarafla karın önceden belirlenmiş bir oranda, zararın ise yatırımcı tarafından üstlenmesi üzerine sözleşme yaptığı bir ortaklık olarak tanımlanabilir (Bulut & Er, 2012: 24).

Mudarabe, proje sahibinin / sahiplerinin ve yatırımcının karı paylaştığı özel bir yatırım sunar. Sabit bir getiri oranı garantisi vermez, bunun yerine, yatırımcı kardan bir pay alır veya ticari teşebbüsün neden olduğu zararları üstlenir ve anapara sözleşmenin feshi halinde (gerçek anlamda) ödenir (Hassan & Soumare, 2014: 233). Mudarabe işlemlerinde 2 taraf vardır (Canbaz, 2013: 19):

- Rabbü'l Mal: Sermayeyi ortaya koyan sermayedar, yatırımcı ya da banka,
- Amil veya Mudarib: Emeğini ortaya koyan, sermayeyi çalıştıran girişimci.

Mutlak mudarabe ve mukayyet mudarabe olmak üzere iki tür mudarabe bulunmaktadır. Sermaye sahibinin (rabbü'l mal), mudârebe işlemlerinin yürütülmesi

konusunda herhangi bir şart koymadan emek sahibi ortağa yetki verdiği mudârebe çeşidine mutlak mudarabe denir. Sermaye sahibinin işin yürütüleceği yer veya ortaklık konusu, işin faaliyet konusu veya çalışma süreci gibi emek sahibine şartlar konularak kurulan mudarabeye de mukayyet mudarabe denir (AAOIFI, 2015, s. 368). Mudarabe işlemlerinde Şekil 1.8.'den de anlaşılacağı üzere banka ile yatırımcı ve banka ile girişimci arasında olmak üzere iki tür ilişki bulunmaktadır.

Şekil 1.8. Mudarabe İşlemleri (Smith, 2009: 13.)

İslami Finans Kuruluşu ile yatırımcı arasındaki işlemler şu şekilde özetlenebilir (Bulut ve Er, 2012: 144-146)

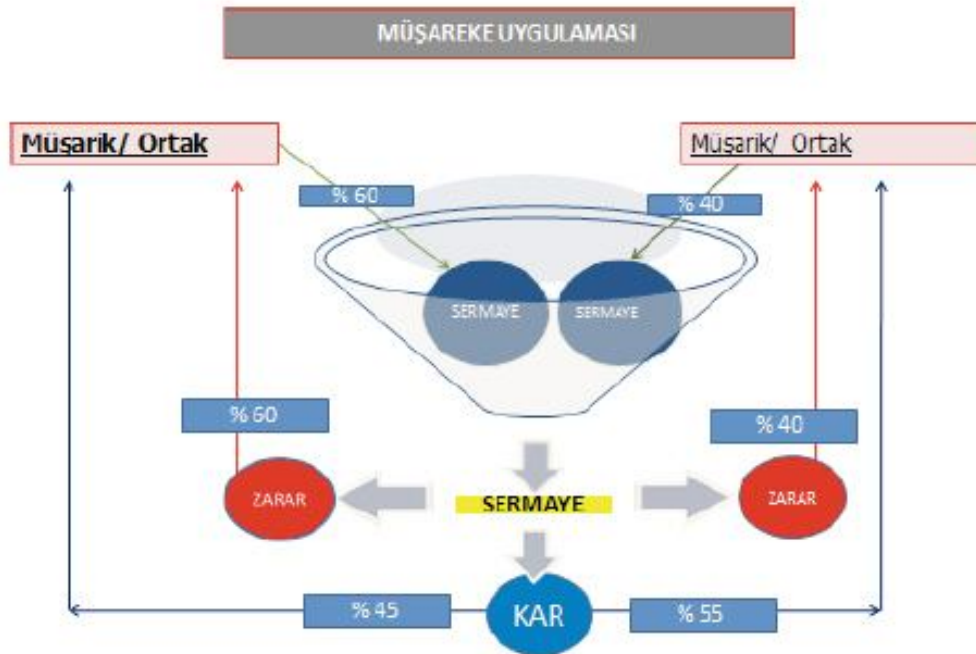
- Mudarabe koşullarını İslami Finans Kuruluşu ve yatırımcı bir araya gelerek belirler ve yatırımcı tasarrufunu İslami Finans Kuruluşuna yatırır.
- İslami Finans Kuruluşu elindeki fonu farklı proje ve portföylere yönlendirir ve fonu yönetir.
- Fon yatırımının sonucunda kâr ya da zarar ortaya çıkar. Kâr önceden belirlenen oranlar üzerinden İslami Finans Kuruluşu ile yatırımcı arasında paylaşılır. Zarar ise tamamen yatırımcı tarafından karşılanır.

İslami Finans Kuruluşu ile girişimci arasındaki işlemler şu şekilde özetlenebilir (Bulut & Er, 2012: 26)

- a) İslami Finans Kuruluşu ile girişimci iş planını görüşür ve İslami Finans Kuruluşu girişimciye finansmanı sağlar.
- b) Girişimci işi yönetir.
- c) Kâr ya da zarar durumunda ise, kâr önceden tespit edilmiş oranlar üzerinden girişimci ile İslami finans kuruluşu arasında paylaşılırken; zarar durumunda ise zarar tamamen İslami finans kuruluşu tarafından karşılanır.

1.4.3. Müşareke (Sermaye Ortaklığı)

Paylaşım anlamına gelen müşareke Arapça kökenli bir kelimedir. İslam toplumlarında iş ortaklığı olarak kullanılan müşareke, tüm ortakların, kârlarını veya zararlarını paylaştıkları bir ortak teşebbüs anlamına gelmektedir (Karroum, 2023: 27). Diğer bir adı inan ortaklığı olan müşarekenin en önemli özelliği ortaklardan her birine belirli oranda sermaye koyma olanağını vermesi ve bununla birlikte kar paylaşım oranlarını farklılaştırabilmesidir (Tunç, 2010: 143). Şekil 1.9'da müşarekenin işleyişi gösterilmiştir.

Şekil 1.9. Müşareke Uygulaması (Katılım Bankacılığı, 2022)

Müşareke, her iki tarafın İslami finans kuruluşunun ve müşterinin sermayeye katkıda bulunduğu ve taraflardan birinin veya her ikisinin de yönetim görevlerini yerine getirmesine izin verilen bir ortak girişim olarak tanımlanabilir. Tarafların hak ve yükümlülüklerinin belirlendiği müşareke sözleşmesinden doğan kârlar önceden belirlenmiş oranlara göre dağıtılır ve zararlar sermaye katkılarına göre paylaşılır. (Hanif, 2011: 168).

1.4.4. İcare

Arapça bir kelime olan icare, bir şeyi kiraya vermek ve malın faydalanma hakkını satmak gibi anlamları içermektedir. Faizsiz bankacılık kurumlarında sıklıkla karşılaşılan icare yöntemi, sahip olunan ya da satın alınan bir varlığın müşteriye kiralanması ve bundan düzenli olarak kira geliri elde edilmesi ile ortaya çıkmaktadır. İslami bankaların İslam hukukuna göre faaliyet göstermesi nedeniyle icara işlemlerindeki kiraya konu olan şeyin dinen meşru olması gerekmektedir. Burada dikkate alınması gereken önemli hususlardan bir tanesi, müşteri tarafından kiralanmak istenen malın önce kurum tarafından alınması ya da kiralanması gerekliliğidir (Güngör, 2018: 82). İcara; menfaatin, bir bedel karşılığında devrini konu alan bir akittir (Bardakoğlu, 2000: 379).

İcare, herhangi bir varlığın intifa hakkından faydalanmak için kiralanmasını içeren basit mutabakattır. “İcare”; “belirli bir varlığın bilinen intifa hakkının, üzerinde anlaşmaya varılan bir kiralama karşılığında belirli bir süre için devredilmesi” şeklinde tanımlanabilir. “İcare”; ayrıca, işçilerin işe alınmalarına da atıfta bulunabilir. İcarenin satıştan farkı, icare akdinde, intifa hakkının devredilirken; satışta, mülkiyetin devredilmesidir. Mülkiyet, kiraya verende kaldığından, bağlantılı bütün riskler ve masraflar da kiraya verene aittir. Mutabakat, sadece tüketilemeyecek mallar için geçerlidir (Ayub, 2007: 279). Kiralama işleminde malın sahipliği yerine faydalanma hakkının satımı söz konusu olduğu için tüketilerek kendisinden faydalanılan yiyecek gibi ürün türleri kiralamaya konu olamaz (Sürücü, 2018: 34). Uygulamada icara, konvansiyonel şirketlerde kullanıldığı şekliyle, leasing ile ikame edilebilir. Genel olarak finansal kiralama, bir “finansman yöntemi” olarak kullanılmaktadır. Burada finansal kuruluş, finanse edilecek malı müşteriye kiralamaktadır ve kiralama süresi sonunda malın mülkiyeti müşteriye geçmektedir.

Klâsik bir “finansal kiralama”, şu şekilde yapılandırılmıştır: “Banka, varlığın bedelini direkt tedarikçiye veya kiracı aracılığıyla öder. Kira, ilgili varlığın satın alınması için katlanılan toplam maliyeti ve öngörülen faizi içerir. Kiralama süresinden sonra, kiracı, varlığı satın alabilir. Düzenli varlığa dayalı bir kredinin avantajı, mülkiyetin bankada kalmasıdır. Başka bir avantajı, kiraya verenin vergi yükünün hafifletilmesine yardımcı olmasıdır. Muhasebede “finansal kiralama”, bir “satın alma” gibi ele alınmaktadır. Bu nedenle, “İslami finans” bağlamında menkul kıymetleştirilmesine izin verilmemektedir. Operasyonel kiralamalar için durum farklıdır. Operasyonel kiralamalarda mülkiyet, kiraya verende kalmaktadır (Ayub, 2007: 287–288).

Leasing, varlığa dayalı mahiyeti dolayısıyla, İslami finans kurumlarının aksiyonları için çok uygundur. Ayrıca, ertelemeye izin verdiği için “murabaha ve teverruk” sorunlarını ortadan kaldırır ve kiracının hakları ihlâl edilmediği sürece sözleşme, her iki tarafça üçüncü şahıslara satılabilir (Arslan, 2021: 17–18).

Ancak, İslam Hukukuna göre, müşteri için süre sonunda malın iktisabı için herhangi bir şart aranmamalıdır. Banka, varlığı müşteriye satmak amacı ile tek taraflı taahhütte bulunabilir. İslami finans sektöründe malî kiralamalar ve operasyonel kiralamalar sentezlenmektedir. Finansal kiralama ve islami kiralama arasındaki farklar şu şekilde özetlenebilir:

- a) İslami bir kiralama muamelesinde “kiralama”, satın alınan mal, kullanıma hazır olduğunda başlar. Finansal kiralamada ödemeler, “malın iktisabı” ile başlar.
- b) Finansal kiralamada; kiraya veren, varlığın bedelini doğrudan tedarikçiye ya da kiracıya ödeyebilir. İslami kiralamada ise; bedelin tedarikçiye ödenmesi gerekir. Bedel, kiracıya ödenmiş ise, temsilcilik sözleşmesi imzalanmalıdır. Yani, İslami kiralamada “risk” her zaman bankaya aittir (Arslan, 2021: 18).
- c) İslami kiralamada mülkiyet devri, kiralama sözleşmesinden bağımsız olmalıdır. Kiraya veren, kira sözleşmesinin sonunda, varlığı satmak için tek taraflı şekilde bağlayıcı bir söz verebilir (Arslan, 2021: 18).

Türkiye’de katılım bankaları da finansal kiralama şeklinde icara kullanılmaktadırlar. Konu ile bağlantılı yönetmeliğe göre, katılım bankaları doğrudan kiralama yapabilirlerken, konvansiyonel bankaların, kiralama işlemi yapmalarına izin verilmemekte, bu bankalar finansal kiralama şirketi kurmak zorunda kalmaktadırlar. Murabahadan sonra en çok kullanılan finansman biçimi, finansal kiralama değildir. Yasal olarak, kiralama süresinin sonunda mülkiyetin devri, tarafların kararına bağlıdır. İslam hukuku açısından sorunların üstesinden gelmek için çoğu katılım bankası, varlığın mülkiyetini sembolik değerde devretmektedir.

İcara sözleşmesi, “leasing” ile eşanlamli olarak kullanılabilir. Varlığa dayalı doğası dolayısıyla, geleneksel finans kurumlarında ve İslami finans kurumlarında bir finans modu olarak kullanılır. İslam hukukuna göre icarenin leasinge uyarlanması operasyonel kiralama için daha uygundur. Ancak, uygulamada İslami bankalar, finansal kiralamayı benimsemek amacı ile değişik alternatifleri test etmektedirler (Arslan, 2021: 18).

İcarenin maddî olmayan mallarla, gelecekteki mallarla, bozulabilen ya da kullanım ile biten mallarla ilgili olmadığı belirtilmelidir. İcare sözleşmesi imzalanırken, kiranın bedeli ve süresi iyi tanımlanmalıdır. Kullanımı süresince kiralanan malın zayi olması veya hasar uğraması durumunda bile sözleşme devam etmektedir (Yozgat, 2010: 40). İcare uygulamaları kısa başlıklarla şu şekilde özetlenebilir:

İcare ve İktina

Kiracı, anlaşmayı imzalarken, kiralanan varlığı kiralama süresi içinde veya sonunda satın almayı kabul etmektedir. Kira ödemelerinin toplam tutarının, varlığın satış bedelinden düşülebilir (Karroum, 2023: 33).

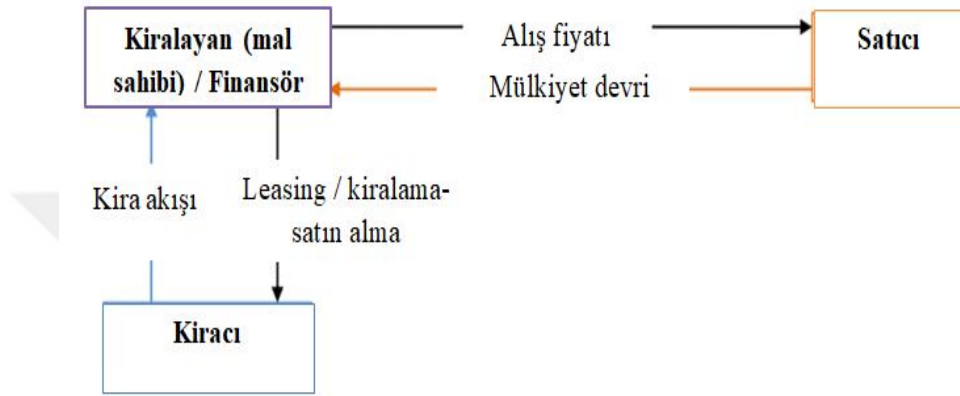
İcare Temvil

Bu mutabakat ile kiraya veren, orta veya uzun vadede ve belirli dönemsel ödemeler için müşterisine kiralamak üzere bir mülk edinir. Varlıkla alâkalı giderler, kiracı tarafından karşılanmaktadır. Sözleşmenin sonunda, kiracı için varlığı satın alma seçeneği olasıdır.

İcarı Teşgiliye

Sözleşmenin sonunda varlığı satın alma sözünü içermeyen bir kiralamaadır. Varlığın mülkiyeti sözleşmenin sonunda kiraya verene geri döner. Kiracı, sözleşmeyi istediği vakit “iyi tanımlanmış bildirim” ile feshedebilir (Karroum, 2023: 33).

Şekil 1.10’da icare uygulaması gösterilmektedir.

Şekil 1.10. İcare Prensibi (Smith, 2009: 8.)

1.4.5. Selem

Selem, tarihi çok eskilere dayanan bir sözleşme çeşididir. Daha sıklıkla İran’da kullanılan bir finansman aracı olan selem; nakdi sıkıntıları olan şahsın ya da işletmenin halihazırda üretmemiş olduğu belirli bir malı; peşin bedel ile üretimin gerçekleşeceği tarihte teslimi gerçekleştirilmek üzere satmasıdır (Yozgat, 2010: 45).

Malın peşin paranın vadeli olduğu murabaha işleminin aksine, selem, özellikleri belli olan bir ürünün değerinin peşinen ödenmesi ve ürünün ileriki bir tarihte teslim edilmesi ile gerçekleşir (Özgür, 2007: 65).

Selem; zimmet borcu olabilen ve mahiyetleri tam olarak belirlenebilen misli bir malla peşin parayı mübadele etme sürecidir. Anapara peşin verilirken, zimmet borcu olan eşya “veresiye” olur (Döndüren, 2008: 313). Mal teslimi sonra, bedel peşindir. İslam hukukuna uygun sözleşme imzalandığı sırada var olmayan herhangi bir ticarî muameleyi yasakladığı için mallar, zaman, fiyat, teslimat yeri sözleşmede belirtilmelidir (Karroum, 2023, s.34). Şekil 1.11’de Selem uygulaması şemasal olarak gösterilmektedir.

Şekil 1.11. Selem Prensibi (Smith, 2009: 12).

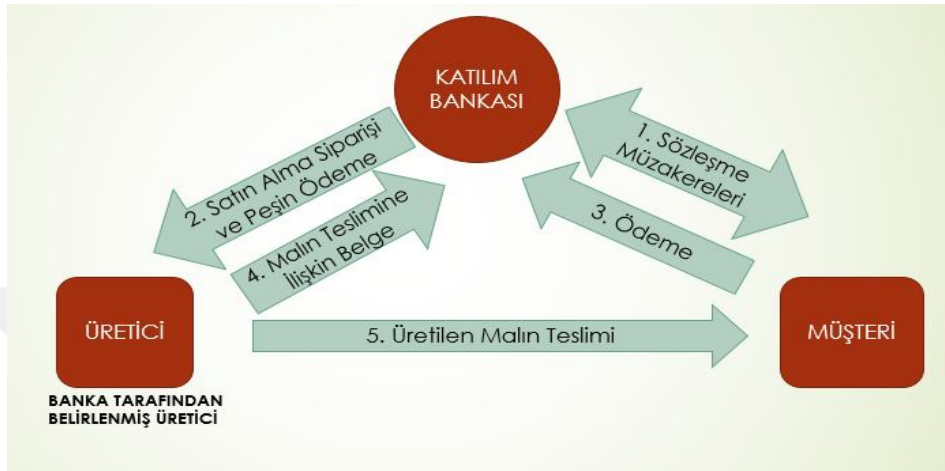
Her türlü mal çeşidi üzerinde uygulanabilen selem; sadece çiftçilerin ürettikleri buğday, arpa gibi ziraî ürünler ile sınırlandırılmamalıdır. Selem, günümüz bankacılığında da dönemin koşulları çerçevesinde düşünülmektedir. (Bayındır, 2007: 261).

Selem sürecinde ilk olarak müşteri ve katılım bankası arasında bir ön sözleşme yapılmaktadır. Daha sonra banka mal üretimi siparişini satıcıya vermektedir. Bunu bankanın mal bedelini tedarikçiye peşin olarak ödemesi izler. Bu sayede banka, malın kullanım hakkını elde etmiş olacaktır. Son aşamada ise üretilen mal belirtilen tarihte müşteriye teslim edilmektedir.

Teslim öncesinde ürünün zarar görmesi ya da tahrip olması olasılığı, teslimi belirsiz bir noktaya getirebilmektedir. Daha sonraki süreçte belirsizlik sebebiyle taraflar arasında anlaşmazlık çıkmasını önlemek için seleme konu olan malların özellikleri akitte detaylı bir şekilde yer almalıdır. Aynı sebepler çerçevesinde miktar konusu ve teslim tarihi ve yeri de net biçimde belirtilmelidir. Selem modeli karşılıklı olarak teslim edilecek iki tür mal için uygulanamaz. Bu tarz bir durumda, her iki ürün de karşılıklı olarak aynı zamanda teslim edilmelidir. Ersoy (1987: 31); topluluğun teminatı altında olma, senedin yazılı olması ve hamiline düzenlenmesi, belirli bir değer için ipotek edilmesi, seleme konu olan malın kontrolünü gerçekleştirecek örgütün bulunması gibi unsurları selem sözleşmesinin sahip olması gereken koşullar olarak tanımlamıştır.

İslami bankalar, karşılaşılabilecek risklerden korunmak için alt selem anlaşması yapmaktadırlar. Bu anlaşma kapsamında henüz üretilmeyen malı satın alan

banka malın bedelini ödemektedir. Bir sonraki aşamada finans kurumu söz konusu malı tekrar selem sözleşmesi kapsamında bir başka müşteriye satarak bedelini peşin alır. Hasat zamanı geldiğinde ürünü üretici kuruma, kurum da diğer müşteriye teslim etmektedir. Şekil 1.12’de Alt Selem Uygulaması gösterilmektedir.

Şekil 1.12. Alt Selem Uygulaması

Selem işlemine dair özellikler şu şekilde sıralanabilir:

- İslam ekonomisine göre var olmayan ürünün satılması menedilmiştir. Selem yöntemi için bu kuralın istisnası denilebilir.
- Selem işlemlerinde, miktar ve kalite yönleri tam anlamıyla belirlenemeyen ürünlerin satışı olmamaktadır.
- Selemde satışa konu olan mallar sadece misli mallardır.
- Söz konusu bedelin hepsi peşin ödenmelidir.
- Teslim konusu netleştirilmelidir, yeri ve tarihi belirtilmelidir.
- Malın, yapılan sözleşmedeki özelliklere göre olmadığı durumda alıcı tarafın muhayyerlik hakkı söz konusu olur (Sürücü, 2018: 36-37).

1.4.6. İstisnâ – Alış emri

Arapça bir kelime olan istisnâ, üretmek ve yapmak gibi manalara gelmektedir. İstisnâ, tarafların üzerinde anlaştığı ürünün üretilip satılması durumunu içeren bir sözleşmeyi ifade etmektedir. Bu satış sözleşmesinde satıcı taraf, söz konusu ürünü yaparak veya yaptırarak alıcıya teslim eder. İstisnâ yöntemi, ekseriyetle temin edilmesi veya yapılması uzun süren işlerin alışverişinde tercih

edilir. Bu yöntemde malın yapımında gerekli olan malzemeleri yapımı üstlenen taraf sağlar. Yapılan ürün alıcının istediği özelliklerde olmaması durumunda sözleşmeyi feshetme hakkı söz konusu olur (Çalık, 2016: 110). Bu yöntem, genellikle yapımları ya da teminleri uzun dönemli olan malların alımında ve satımında kullanılır. Bedel; *peşin*, *taksitli* ödenebilmekte veya ileriki bir tarihte ödenebilmektedir (Tunç, 2010: 150).

Katılım bankaları istisnâ yönteminde; henüz mevcut olmayan ve ilerleyen zamanda üretilcek bir malın satılarak, belirli bir zamanda teslimatı karşılığında bedelinin *taksitli*, *peşin*, ya da *avans* olarak ödenebildiği bir sözleşme oluşturmaktadırlar. İstisnâ yönteminde belirlenmiş bir peşinatı ödeyen müşteri, geri kalan miktarı bankaya belirli bir plan dahilinde geri ödemektedir. Yani ödemelerin üreticiye tek seferde yapılma zorunluluğu yoktur. Eserin teslimi sürecinde ödemeler kademeli olarak ve genellikle planlanmış bir şekilde yapılmaktadır (Gedikli ve Erdoğan, 2016: 220). Bu durumda alıcı, anlaşılan süre boyunca taksitler halinde veya vadede tek seferde ödeme yapma seçeneğine sahiptir. Ürün geliştirilmesi veya üretimi, isteğe bağlı olarak finansör veya katılım bankaları gibi araçlara devredilebilmektedir. Bu durumda, üreticiye ödenen para ile müşteriden alınan para arasındaki fark bankanın karını oluşturmaktadır. Ticaret alanları, yerleşim binaları vb. istisnâ sözleşme konusu olabilir (Obaidullah, 2005: 99-100) Sebze, meyve gibi zirai ürünler ve hayvanlar için istisnâ sözleşmeler geçerli değildir. Hem tek hem de homojen türden varlıklar, sözleşme anında özelliklerinin belirlenmesi koşuluyla istisnâ sözleşmelerine konu olabilmektedirler (Ayub, 2007: 264). Özellikle inşaat, gemi inşası gibi sektörlerde kullanılmaktadır. Uygulamadaki en önemli sıkıntı ürünlerin sözleşme standartlarına ya da müşterinin talebine uymaması problemidir.

İstisnâ ile selem işlemleri birbirleriyle benzerlik taşısalar da bazı noktalarda farklılık gösterirler. Selem yönteminde sözleşme konusu malın değerinin peşin ödenmesi şartı varken istisnâ uygulamalarında bedel taksitli olarak da ödenebilmektedir. Ayrıca istisnâ işlemlerinde malın standart olma zorunluluğu yoktur (Güngör, 2018: 88). Malın teslimi, selem sözleşmelerinde tespit edilirken, istisnâ için bu şekilde bir ayarlama yapılmamıştır. İstisnâ sözleşmesinde spot piyasada malın bedelinin tamamı ödenmeyebilirken, selem mutabakatında bu durum

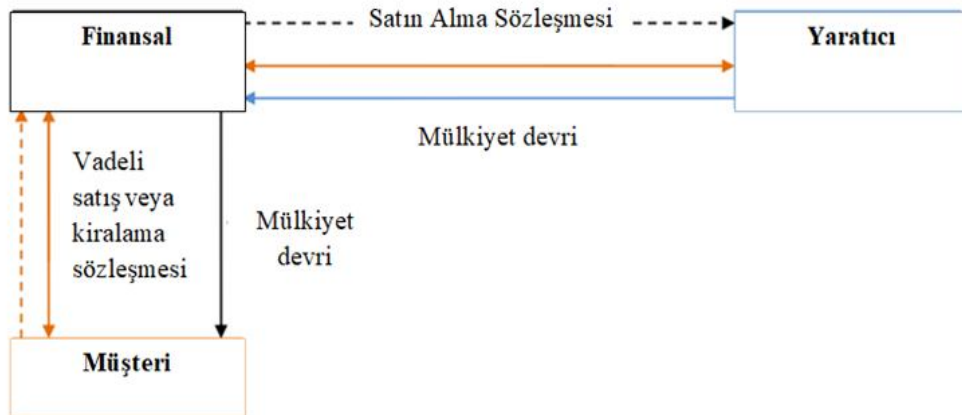
farklıdır. Buna ek olarak selem sözleşmesinde umumî mallar veya doğada üretilen mallar söz konusudur. İstisnâ sözleşmesinde ise belirli bir malın üretimi söz konusudur.

İstisnâ yönteminin uygulamasındaki aşamalar şöyledir:

- Müşteri ve faizsiz banka arasında anlaşma yapılır.
- Faizsiz banka tarafından satıcıya sipariş sayısı iletilir.
- Banka, malın değerini peşin verir.
- Sözleşmeye konu üretim yapıldığında, ürünün müşteriye teslimi yapılır.
- Vade bitiminde müşteri, faizsiz bankaya borcunu öder (Güngör, 2018: 88).

Özetle süreç, sipariş ile başlar. Sözleşmeye konu malın üretilmesi veya tedariki konusunda sorumluluğu banka üstlenir. Müşterinin belirlediği koşullara uygun olarak mal tedarik edilir ve anlaşılan bir fiyatla müşteriye satılır (Tunç, 2010: 150–151).

Bu finansman yönteminin amacı, epeyce uzun bir üretim süreci gerektiren projeleri ve malları finanse etmektir. İstisnâ yöntemi, farklı ödeme metotları ile ödeme kolaylığı sağlar. Bu ürünün, İslam hukukuna uyması için, satıcının, şartnamelere uygun şekilde mal üretme taahhüdüne ek olarak, *projenin faaliyeti, sözleşmeye konusu ve ürünün niteliği* yasal olmalıdır.

Şekil 1.13. İstisnâ Prensibi

Kaynak: Smith, 2009, s.11.

"Alt İstisnâ" olarak bilinen ikinci bir sözleşme, katılım bankasının taraf olduğu istisnâ sözleşmelerinde sıklıkla yer alır. Banka müşterisi ile ilk sözleşmeyi imzalar, bunun ardından banka üretici ile ikinci sözleşmeyi imzalar. Bu süreçte banka, üçüncü bir taraf ile bir anlaşma yapar. Bu sözleşmeye istinaden müşteriye tedarik ettiği ürünü satar (Tunç, 2010: 151).

1.4.7. Sukuk

Arapçada, yazılı belge ve sertifika gibi anlamlara gelen sukuk İslami tahvil ve faizsiz tahvil diye de adlandırılmaktadır. Sukuk; *“eşya, menfaat, hizmet, belli bir plâsman ya da proje üzerinde denk kıymetteki payları temsil eden sertifikalar”* şeklinde tanımlanmıştır (Türkan, 2019: 69). Senetlerin, tahvil ve bonolardan farklı olarak fiziksel varlıklara dayalı olması, İslami finasta menkul kıymetleştirme anlamına gelen sukukta temel kuraldır.

Son yıllarda etkileyici bir büyüme yaşayan sukuk piyasası, aynı zamanda Avrupa, Asya ve Afrika'dan gayrimüslim ihraççıların, dünya çapında politika yapımcıların ve akademik araştırmacıların da ilgisini çekmektedir. (Paltrinieri, Hassan, Bahoo & Khan, 2019: 897). Sukuk piyasası, küresel finansal krizlerin ardından küresel finansal sistemde yeni bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Firmaların finansal ihtiyaçlarını karşılamak ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı teşvik etmek için sermaye artırmanın alternatif bir yoludur (Zulhibri, 2015: 238).

Sukuk işlemlerinde yatırımların, projelerin finansmanını temin etmek amacı söz konusudur. Bu amaca binaen Varlık Kiralama Şirketinden (VKŞ) yahut özel amaçlı şirketlerden (SPV) çıkartılmakta ve sahiplerine payları nispetince gelir sağlamaktadır. (Görmüş, Albayrak, & Yabanlı, 2019: 272). Bu finansal araç, etik ilkelere ilişkin olarak bir maddî duran varlıkta veya bir maddî duran varlığın intifa edilmesinde “ortak mülkiyet” hakkını temsil etmektedir (Karroum, 2023: 42).

Riski en az finansal ürünlerden bir tanesi olan “sukuk”, hem piyasaya yeni bir nefes getirmiş, hem “faizsiz bir ürün” şeklinde karşımıza çıkmıştır. Temelde ticari faaliyete dayalı olan sukuk, düşük risk seviyesini saydam bir şekilde gösterdiği için ilgi çekmektedir.

Sukukun Gelişim Süreci

Geleneksel olarak medeniyetin beşiği olarak bilinen Akdeniz bölgesinde oluşturulan tarihi kayıtlar, 1285 yılında sona eren iki Haçlı seferinden sonra Osmanlı İmparatorluğunun yeniden yapılanma için büyük miktarlarda borçlanmaya ihtiyaç duyduğundan dolayı İslam hukuk alimlerinin kamu finansmanı için bir borçlanma aracı olarak sukuku geliştirdiklerini işaret etmektedir (Ariff, Mohamad, & Safari, 2014: 6).

1978'de Ürdün İslam Bankası, hükümetten izin aldıktan sonra sukuk esaslı Mudarabe bonosu çıkarmış ve 1981'de bu tür bonolar için özel yasa çıkarılmıştır. r. Ancak, piyasada güçlü altyapıların ve şeffaflığın olmaması nedeniyle, bu çabaların hiçbiri piyasada kayda değer bir faaliyetle sonuçlanmamıştır. (Mirakhor & Zamir, 2011: 185-195). Ayrıca 1984 yılında "Katılma Bonosu" olarak bilinen bir sukuk türü, ikinci Boğaz Köprüsü'nün finansmanı için kullanılmıştır (Ben Yacoub, 2023: 43).

1990 yılında sukuk Malezya'da kullanılmış ve İslâm ülkelerinde çeşitli kategorilerde yayılmıştır. Bahreyn hükümeti, 2001 yılında 100 milyon dolarlık sukuk ihracı yaparak Ortadoğu'da ilk ihraç yapan ülke olmuştur. 2002 yılında ise bir milyar dolar değerinde sukuk ihracı gerçekleştirilmiştir (Ahmad, 2010: 64). 2002'yi takip eden yıllarda Bahreyn, Endonezya, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan dahil olmak üzere sukuk ihracı birçok ülkeye yayılmıştır (Shuaa Capital, 2007: 3). Sukukun piyasalarda yayılmaya başlamasıyla birlikte finansal dalgalanmalardan korunmak için mevzuat gerekmeğe başlamıştır. İlgili ülkeler, sukuk ihracını desteklemek ve korumak için kanunlar çıkarmışlardır.

Son on yılda Sukuk, İslami finansal ürün ve hizmetlere olan talep ve piyasaya giren çok sayıda finansal kurum nedeniyle hızla büyümektedir. Sukuk, İslami finans kuruluşları ve bankalarda likidite yönetimi için en önemli ve ana çıkışı temsil eden finansal araçlardır.

Sukuk ve Tahviller Arasındaki Benzerlikler ve Farklar

Tahvil ve hisse senedi gibi diğer yatırım araçlarıyla karşılaştırıldığında, sukuk bir yatırım aracı olarak farklılıklar göstermektedir. Sukukta sabit getiri ve risk azaltma varken hisse senetlerinde yoktur. Bununla birlikte sukuk ile hisse

senetlerinin varlığa sahiplik, performansa bağlı getiri ve öz kaynak riski açısından benzerlikleri de bulunmaktadır. Aynı zamanda hisse senetlerinde gayri İslami durumlar bulunurken, sukuk işlemleri İslami ilkelere göre yürütülmektedir (Aslan, 2012: 57). İslami tahvil olarak da adlandırılan sukuk, tahviller (bono) ile çokça karşılaştırılmaktadır. Bu mukayeselerde iki enstrüman arasında ciddi farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Sukuk ile tahvilin farkları Tablo 1.1’de özetlemek mümkündür:

Tablo 1.1. Sukuk, Bono ve Hisse Senedinin Kıyaslanması

	Sukuk	Bono (Tahvil)	Hisse Senedi
İhracın Konusu	Borç senedi değildir. Belirlenmiş varlık ya da proje üzerinde bölünmemiş sahiplik hakkı söz konusudur.	İhraç edenin borcu söz konusudur.	Şirketin hissesinden sahiplik hakkı söz konusudur.
Varlığa Dayalı Olma Durumu	En az belirlenen oran nispetinde maddi varlık olmalıdır. (<u>%51</u> -sukuku icara için)	Genellikle gerekli değildir.	Gerekli değildir
Elde Edilen Haklar	Belirlenmiş varlık ya da proje üzerinde sahiplik hakkı vardır.	Borçlanılan varlık ve bazı durumlarda rehinler üzerinde alacak hakkı vardır.	Şirket üzerinde sahiplik hakkı vardır
Teminat	Dayandığı varlıklar ya da proje üzerindeki sahiplik hakkı ile teminat sağlamaya ek olarak teminat artırımını ile de teminat sağlar.	İpotekli tahviller, teminatlı borç senetleri vb. dışında genellikle teminat içermezler.	Teminat içermezler
Anapara ve Gelir	İhraççı tarafından garanti edilmemiştir.	İhraççı tarafından garanti edilmiştir.	Şirket tarafından garanti edilmemiştir
Amaç	Sadece İslam hukukuna uygun amaçlar için ihraç edilebilir.	Her türlü amaç için ihraç edilebilir	Her türlü amaca uygundur
Senetlerin satılması	Belirlenmiş varlık ya da proje üzerindeki sermaye payının satışı söz konusudur.	Bir borç senedinin satışı söz konusudur.	Şirketin hisselerinin satışı söz konusudur.
Senet hamillerinin sorumlulukları	İhraç edilen senetlere katılım oranında dayalı olduğu varlık/ teşebbüse bağlı olarak tanımlanmış bir sorumluluk söz konusudur.	Bono sahiplerinin ihraççının mali durumunu için herhangi bir sorumluluğu yoktur.	Sahip olunan şirket hisseleri oranında şirketin işlerinden sorumluluk söz konusudur.

Kaynak: Nathif J. Adam and Abdulkader Thomas, Islamic Bonds, 1st Edition, London: Euromoney Books, 2004. Aktaran: Aslan, 2012:58

Farklılıkların yanı sıra sukuk ve tahvillerin benzer özellikleri de bulunmaktadır. Her iki enstrüman da işletmelerin, devletlerin, devlet kurumlarının, finans kuruluşlarının temel finansman ihtiyaçlarını finanse etmek amacı ile kullanılan sermaye piyasası araçlarıdır. Her iki finansal araç da, yatırımcılara düzenli getiri sağlayacak ve sermayeyi vade sonunda geri ödeyecek biçimde yapılandırılabilir (Karroum, 2023: 43). Buna ek olarak iki finansal araç da, ikincil piyasalarda alınıp satılabilmektedir. Bu nedenle, kendi özgür iradeleriyle yatırımcılar arasında kolaylıkla transfer edilebilmektedirler. Ayrıca her iki finansal araç; ulusal ve uluslararası farklı para birimlerinde düzenlenebilmektedir.

Sukuk Sürecine Dâhil Olan Taraflar

Sukuk işlemlerine dahil olan taraflar anataflar ve yardımcı taraflar olarak sınırlandırılabilir. Sukuk sürecinde, kaynak kuruluş ve sukuk sahipleri yani yatırımcılar ana taraflar olarak yerlerini almaktadırlar.

Kaynak Kuruluş

Likidite veya fon ihtiyacı olan işletmeler olup varlığın sahibi veya varlığın ihraççısı olarak da adlandırılmaktadır. Satış eyleminden kanunî bir şekilde kullanılan abonelik hâsılları olarak isimlendirilen nakit elde edilmektedir. Sukuk ihraççısı; ticarî banka, finans şirketi, şahıs, hükümet, merkez bankası olabilmektedir (Ben Yacoub, 2023: 47).

Yatırımcılar/Sukuk Sahipleri

İlgili menkul değerleri, yani İslami tahvilleri satın almak isteyenlerin oluşturdukları kategoridir. Yatırımcılar yani sukuk sahipleri; “*bireyler, geleneksel bankalar, uluslararası finans kuruluşları, büyük yerel finans kuruluşları, İslami bankalar ve hükümetler*” olabilmektedir (Ben Yacoub, 2023: 48).

Sukuk sürecine dahil olan yardımcı taraflar ise; yatırım mütevellisi, denetleme kurulu, uluslararası derecelendirme kuruluşlarından oluşmaktadır

Yatırım Mütevellisi: Sukuk sahiplerinin çıkarlarını korumaya, ihraç yöneticisi üzerinde denetime yetkisi olan aracı finansal kuruluştur. Yatırım mütevellisi tüm belge ve garantileri korumaktadır. Sukuk sürecinin ilk adımından

itibaren hazır bulunması gerekebilmektedir. Ya da daha sonra, izahname ile belirlenecek “ücretli vekâlet sözleşmesi” ile atanabilmektedir.

Şer’i Denetleme Kurulu: Sukuk ihraç sürecini belli bir bedel karşılığında üstlenen ve sukuk acentesi için ihtiyaç duyulan tüm gerekli tedbirleri alan kuruldur. Yatırımcıların çıkarlarını korumak ve şeffaflığı sağlamak dahil olmak üzere çok sayıda görevi yerine getirmektedir (Ben Yacoub, 2023: 48).

Uluslararası Derecelendirme Kuruluşları: Teklif edilen menkul kıymetlere yönelik *malî değer, kredi değeri, teminat, risk, adil maliyet, oran* gibi unsurlar ve konseptler üzerinde belirlemeler yapan uzman kuruluşlardır.

Sukuk Sürecinin Aşamaları

Sukuk süreci sukuk ihracı ile başlamakta, sukuk portföy yönetimi ile devam etmekte ve sukuk amortismanı ile son bulmaktadır.

Birinci Aşama: Sukuk İhracı

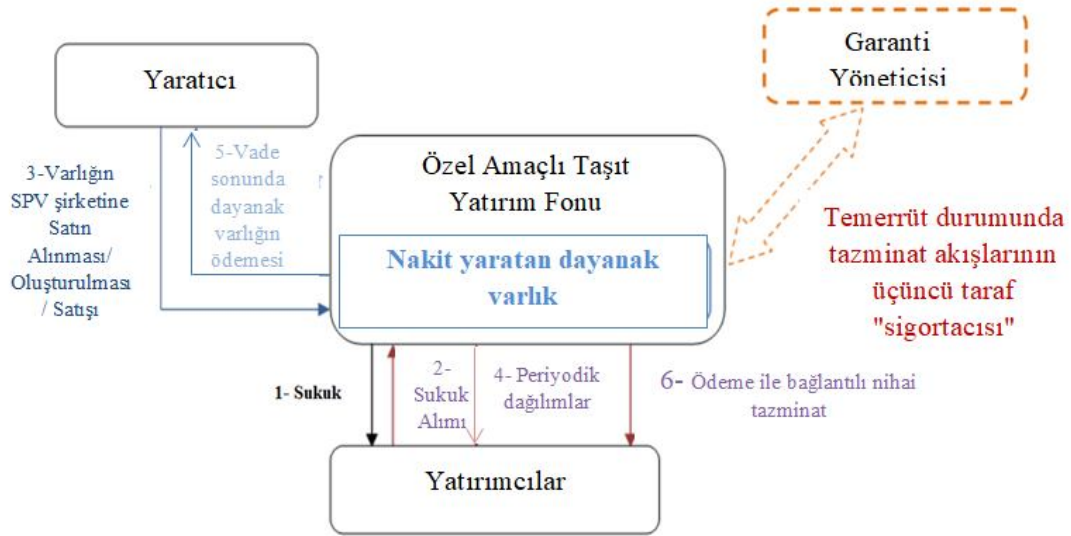
Sukuk ihracı, sukukun kökeninin belirtilmesi ve varlıkların sukuka dönüştürülmesi ve sonra bunların satılması olmak üzere iki kademede gerçekleşmektedir (Ben Yacoub, 2023: 49). Sukukun kökeninin belirtilmesi aşamasında sukuk farklı kategorilere ayrılmaktadır. Sukuk çeşidine göre sukuk ihraç edenin sorumluluklarını yerine getirebilme yeteneği değişmektedir. Ayrıca, sukuk ihracı için iç ve dış reasüranslara dayalı kredi yapısı incelenmektedir. Bunu varlıkların yeniden sınıflandırılıp, yatırımcıların ihtiyaçlarına ve istemlerine uygun, birimlere ayrılması ve akabinde sukuka dönüştürülmesi eylemi takip etmektedir.

İkinci Aşama: Sukuk Portföy Yönetimi

Varlık kiralama şirketi; yatırımcılara sukuk sattıktan sonra, ihraç periyodu süresince portföyü yönetmekte, portföyün gereksinim duyduğu her hizmeti sunmakta ve hâsılayı yatırımcılara dağıtmaktadır (Ben Yacoub, 2023: 49).

Üçüncü Basamak: Sukukların İtfası

Sukuk bedelinin, ilgili izahnamede belirtilen tarihlerde ödenmesi sürecidir (Ben Yacoub, 2023, s.49). Şekil 1.14’te Sukuk Yapılandırma Şeması gösterilmektedir.

Şekil 1.14. Sukuk Yapılandırma Şeması (Karroum, 2023: 45)

Sukukun aşamaları şu şekilde özetlenebilmektedir:

1. Kaynak kuruluş, kurmuş olduğu bir varlık kiralama şirketine dayanak varlıkları satar.
2. Varlık kiralama şirketi, fon elde etmek amacıyla sukuk ihraç eder.
3. Varlık kiralama şirketi, referans kuruluştan fon alır ve bununla varlık satın alımını finanse eder.
4. Yatırımcılar, varlıklardan elde edilen kazançtan pay alırlar.
5. Oluşturan, sukukun süresi dolduğunda dayanak varlıkları itfa eder. Sertifikanın itfası için itfa hâsılları kullanılır.
6. Periyodun sonunda, varlık kiralama şirketi sukuk sahiplerine satış yoluyla geri ödeme yapacaktır.

Sukuk Türleri

Sukuklar, kullanım amaçlarına göre proje endeksli, varlık endeksli ve bilanço endeksli olmak üzere sınıflandırılabilir. Proje endeksli sukuklar, planlanan bir projeye finansman sağlamak için ihraç edilmiş sukuklardır. Varlık endeksli sukuklar firmaların genelde fon elde etmek için sahip oldukları varlıklardan elde ettikleri kazanç haklarını yatırımcılara satması esasına dayanır. Bilanço endeksli sukuk ise, birden fazla projeyi finanse etmek için ihraç edilen sukuklardır (Aslan, 2012: 63-64).

Kullanım amaçlarına göre bu şekilde sınıflandırılmış olan sukukun; AAOIFI tarafından onaylı on dört farklı uygulaması bulunmaktadır (Yılmaz, 2014). AAOIFI 17 nolu faizsiz standardında onaylanan sukuk çeşirleri; kiralanan varlıkların aslına malik olmayı sağlayan sukuk, mevcut malların menfaatlerine malik olmayı sağlayan sukuk, bizzat belirlenmiş bir tarafın sunacağı hizmete malik olmayı sağlayan sukuk, nitelikleri belirlenmiş (zimmette mevsûf) bir tarafın sunacağı hizmete malik olmayı sağlayan sukuk, selem sukuk, istisna sukuk, murabaha sukuk, müşareke sukuk, mudarabe sukuk, yatırım vekâletine dayalı sukuk, müzâraa akdine (zirâat ortaklığı) dayalı sukuk, müsâkât akdine (bağ–bahçe ortaklığı) dayalı sukuk ve muğârase akdine (ağaç dikip yetiştirme ortaklığı) dayalı sukuktur (TKBB, 2015: 461-465). Bu sukuklardan en fazla kullanılan sukuklar murabaha sukuk, selem sukuk, müşareke sukuk, mudarabe sukuk ve icare sukuktur (Altaş, 2008: 26). Yaygın olarak kullanılan sukuk çeşitleri aşağıda açıklanmaktadır:

a) Murabaha Sukukları

Bir malın fiyatına önceden belirlenmiş bir miktar kadar kâr ekleyerek yapılan satış işlemi murabaha olarak adlandırılmaktadır (Khan, 2003: 26). Murabaha sukukları ise, murabaha sözleşmeleri kapsamında mal alımını finanse etmek amacı doğrultusunda verilen eşit kıymetli sertifikalardır (Karroum, 2023: 46).

Murabaha sukuku ile elde edilen fonlar ile peşin alınan emtianın, belirli bir kâr oranı eklenmesini takiben vadeli olarak satılması ve yatırımcının son satış fiyatı üzerinden alacak hakkına sahip olması sürecidir (Yılmaz, 2014). İlk olarak ana sözleşme; özel amaçlı şirket ile borçlu arasında imzalanmaktadır. Özel amaçlı şirket imzadan sonra yatırımcılara sukuk ihraç ederek sukuk getirisini almaktadır. Bunu cari piyasada emtia satıcısından şirketin emtia satın alması izlemektedir. Bir sonraki aşamada kâr marjını ekleyerek, özel amaçlı şirket emtiayı borçluya cari piyasa fiyatından anlaşılan zaman diliminde taksitli ödenmek üzere satar. Borçlu ise malı emtia alıcısına cari piyasada satar ve yatırımcılar bu satıştan gelir elde ederler (Güngören, 2011).

Bu sukuk türünde sertifika sahipleri emtianın alıcıları iken, sertifikayı ihraç edenler ise söz konusu emtianın satıcısı olmakta ve fon ise emtianın satın alma maliyetini ifade etmektedir (Keten, 2016: 82). Murabaha emtiasına sahip olan

sertifika sahipleri, emtianın tekrar satılması durumunda nihai satış fiyatını belirleme hakkına sahiptirler. Murabahanın İslam Hukukuna göre geçerli olması için sadece birincil piyasada işlem görmesi gerekmekte olup, sukukun ikincil piyasada işlem görmesine izin verilmemektedir. Çünkü sertifikalar, emtia alıcısının borcunu temsil etmektedir ve bu borcun vadeli olarak alınıp satılması faizle sonuçlanacaktır (Tok, 2009: 21).

b) Selem Sukukları

“Selem” kelimesinin Türkçe’deki karşılığı, peşin ödemedir (Hammad, 1996, s.295). Yaygın olarak emtia finansmanında kullanılan gelecekteki bir tarihte teslimi planlanan malın değerinin peşin olarak ödenmesi ve daha sonra teslimine ilişkin bir vadeli bir sözleşme içeren selem, forward sözleşmelerle aynı özelliklere sahiptir. Belgeler satıcı tarafından çıkarılır ve belgeyi alan kişiler, söz konusu malın alıcılarıdır. Alıcıların kazancı, varlığın satın alma fiyatından daha yüksek bir fiyata satılması yoluyla elde edilmektedir (Tokul, 2012: 15). Selem sukuk sürecinde ilk olarak özel amaçlı şirket, gelecek bir tarihte teslimi olacak ürünün finansmanını temin etmek için sukuk çıkartmaktadırlar. Böylece söz konusu malın finansmanını sukuk yatırımcıları temin ederler. Özel amaçlı şirket ve kaynak kuruluş söz konusu ürünün alışverişine dair kontrat yaparlar ve özel amaçlı şirket ödemeyi peşin yapar. Belirlenmiş olan vadenin bitiminde özel amaçlı şirket ürünü alır ve üzerine kar ilave ederek satışını yapar. Son aşamada ise satıştan dolayı kazanılan kar, payları nispetince özel amaçlı şirket tarafından yatırımcılara dağıtılır (Sümer vd., 2018: 78).

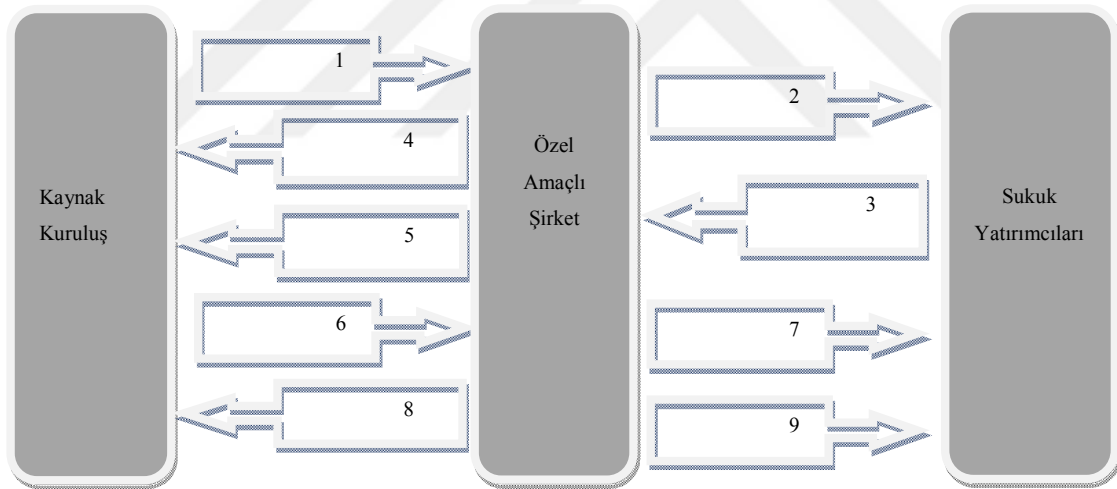
c) İcare Sukuk

İcare sukuk, sukuk çeşitleri arasında en çok tercih edilen ve ilk uygulanan model olarak karşımıza çıkmaktadır. İcare sukuku, faizsiz bankaların uyguladığı bir kira anlaşması olan leasinge benzeyen icareye dayandırılmaktadır. Bu yöntemle sertifika sahipleri sahiplik hakkı ve kira parasını alma haklarına sahip oldukları gibi kiracıya tesir etmeyecek biçimde malı satma hakkına da sahip olmaktadır. Bu yöntemin uygulanması özel sektörle sınırlı kalmayıp devlet tarafından da yapılmakta olup projelerin finansmanı noktasında çok önemli imkânlar tanımaktadır (Aslan, 2012, s. 65). İcare sukuklarının özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Görmüş, Albayrak, & Yabanlı, 2019, s. 273):

- İcare finansman yönteminde olduğu gibi İcare sukukta da söz konusu varlık tüketilemeyen cinsten olmalıdır.
- Bu yöntemde varlıklar VKŞ (Varlık Kiralama Şirketi) sahipliğindedir. Kaynak kuruluşla VKŞ arasında kira sözleşmesi yapılır.
- Söz konusu varlığın gayrimenkul olması durumunda tapuda satış işlemi yapılmalıdır.
- Tekafül (İslami Sigorta) ile varlığın sigortası yapılabilir. Yatırımcıların zararının tazmin edilmesi sağlanabilir.
- Kullanıcılarına sabit getiri sağlamaktadır.

İcara sukukunda ana müessese, işleme konu malları, özel amaç ile kurulmuş işletmeye devretmektedir. Özel amaçla kurulmuş müessese de varlıkları menkul kıymetleştirerek yatırımcılara satmaktadır (Yüksel, 2016: 183).

İcare Sukukun şekil 1.15’te gösterilmektedir (Sümer vd., 2018: 74-75):

Şekil 1.15. İcare Sukuk işleyişi

Adım 1: Sukuk çıkartmak talebiyle kaynak kuruluş tarafından Özel Amaçlı Şirket’e başvuru yapılır.

Adım 2: Özel Amaçlı Şirket sukuk ihraç eder.

Adım 3: Sukuk yatırımcıları çıkartılmış olan sukuka yatırım yaparlar ve söz konusu kuruluşa kaynak temin edilir.

Adım 4: Özel Amaçlı Şirket, kaynak kuruluştan varlığın alım işlemini yapar.

Adım 5: Satın alınan varlık kaynak kuruluşu kiralanır.

Adım 6: Kiralama işlemiyle birlikte Özel Amaçlı Şirket gelir kazanır.

Adım 7: Kazanılan kira geliri sukuk yatırımcılarına iletilir.

Adım 8: Varlık, vade bitiminde Özel Amaçlı Şirket tarafından kaynak kuruluşu satılır.

Adım 9: Satış sonunda gelen para sukuk yatırımcılarına hisseleri nispetince ödenir.

d) Müşareke Sukuk

Hem emek hem de sermaye ortaklığının söz konusu olduğu sukuk türüdür. Kar zarar ortaklığına dayanan müşareke sukuk belirli bir işin finansmanını gerçekleştirmek için çıkarılan sertifikalardır. Müşareke sukukta hem ihraççı hem de yatırımcı taraf sermaye ortaya koymaktadırlar. Kar ve zarara katılım, müşareke ortaklığında olduğu gibi, karın anlaşılan oranlar üzerinden, zararın ise sermayeye göre dağıtılması gerektiği anlamına gelir. Kesin kar elde edecekleri noktasında garanti verilmemekte faaliyet kar ile sonuçlanırsa anlaşmaya göre haklarını almaktadırlar. Müşareke sukukta serifikaların çıkartılmasında; proje yapmak, zaten var olan bir projeyi geliştirmek ve iktisadi bir faaliyet için kaynak temin etmek gibi amaçların olduğu ifade edilebilir. Sahipliğin söz konusu olduğu müşareke sukuk işlemlerinde, sertifika sahibi taraf payları nispetince söz konusu projeye sahip olurlar (Canbaz, 2013: 29-30).

Müşareke sukukları büyük programlar açısından yararlıdırlar. Bu uygulama ile “güçlü fon havuzları” oluşturmak söz konusu olmaktadır. Ekonomiye olumlu katkıların yanısıra bu fonlar sayesinde istihdam artışı da sağlanmaktadır (Ayub, 2007: 399).

e) Mudarabe Sukuk

Mudarabe (emek-sermaye ortaklığı) kaidelerine göre yönetilen programları veya faaliyetleri temsil eden hisse senetleridir. Sertifika sahipleri, mudarabenin varlıklarına sahiptirler (Karroum, 2023: 46). Yatırımcının sermayeyi sağladığı, ihraç edenin bilgi ve uzmanlığını kullanarak sermayeyi yatırımlarda değerlendirdiği ve

elde edilen kazancın ise önceden belirlenen bir paylaşım oranı üzerinden dağıtıldığı bir türdür. Yatırımcının sermayesini geri almasının bir garantisi yoktur (Uyan, 2011: 16). Kâr daha önce anlaşılan oran üzerinden iki taraf arasında dağıtılırken, zarar sadece sermaye sahibinin sorumluluğundadır (Khan, 2003: 129).

Risk sermayesi modeli ile kullanılan mudarabe, büyük projelerin finansman gereksinimini karşılamak için geliştirilmiş bir modeldir. Yatırımcılar işleme aracılık eden özel aracı kuruluş tarafından satın aldıkları sukuklar ile projeye dâhil olmaktadır (Tunç, 2010: 156). Sukuk sahipleri, evvelden belirlenen üyelik süreleri sona erdiğinde, devir hakkına sahiplerdir.

f) İstisnâ Sukuk

İstisnâ sukuk, bir projenin veyahut ürünün yapılmasını planlayan ve bunun için finansman gereksinimi olan kişiler tarafından belge ihraç edilmesi suretiyle ortaya çıkmaktadır. Burada belgeleri çıkartan taraf satıcı konumundayken, belge sahipleri söz konusu ürünün alıcıları olarak tanımlanır. İstisnâ sukuk, büyük projelere kaynak temin etme noktasında oldukça uygundur (Tokul, 2012: 16-17). İlk olarak özel amaçlı şirket, projenin kaynağını sağlamak için sukuk çıkartır. Sukuk yatırımcılarının çıkartılan sukuku almasıyla birlikte gerekli kaynak sağlanmış olur. Özel amaçlı şirket ve kaynak kuruluş istisnâ sözleşmesi yaparlar. Söz konusu ürünün sahipliği özel amaçlı şirketin olur. Özel amaçlı şirket, ürünün satışını yapar. Kazanılan miktar sukuk sahiplerine payları oranınca verilir (Tokul, 2012: 17).

1.4.8. Karz-ı Hasen

İslâm dininde “*karz-ı hasen*” konsepti, ekonomik bir muameleden ziyade, bir refah mekanizmasıdır. “*Karz-ı hasen*”; faizsiz ve hayır amaçlı verilen bir kredidir. Borçlunun, sadece ödünç aldığı miktarı geri ödemesi gerekmektedir (Yumna ve Clarke, 2011). Borç vermeye “*ikraz*”, borç verene “*mukriz*”, borç alana “*müstakriz*” denmektedir (Çeker, 1994: 100).

Bu finansal araç, mikro finans bankalarınca, az meblâğda başlangıç parasına gereksinim duyan ve daha evvel müessese deneyimi olmayan girişimcilere sunulabilir. Mikro finans kuruluşu tarafından, yalnızca hizmet bedeli alınmasına izin verilecektir. Ödeme, belirli bir süre boyunca taksitler hâlinde yapılacaktır. Girişim,

özellikle hızlı nakde gereksinim duyan ve tam mutabakat yapma şansları fazla olan mikro işletmeler için yararlıdır. Mikro finans kuruluşu, bu durumda, kredi riskiyle karşı karşıya kalacaktır (Abdülkadir, 2022: 63).

Menfaat edinilen borçlar faiz olarak değerlendirildiği için Karz sürecinde; borç veren lehine bir çıkar gerekli kılınmamalıdır. Katılım bankalarının, ihtiyaç sahiplerine verdikleri karz-ı hasen, esasta üretim amaçlı ve sosyal amaçlı verilen olmak üzere 2 farklı biçimde görülmektedir. *Karz-ı hasen* özelliğindeki borçların, borçluları zorlamayacak vadelerde geri ödemeleri talep edilmektedir (Yeşilyaprak, 2012: 37).

1.4.9. Tekafül

İslami finans alanında tekafül, geleneksel sigortanın yerine İslami sigortayı ifade etmektedir. Tekafül; “üyeler arasında dayanışma, karşılıklı koruma, iş bölümü, karşılıklı sorumluluk, müşterek risk paylaşımı, sosyal sigorta” manalarına gelmektedir. Tekafül, temelinde yardımlaşmanın olduğu, İslam dinine göre yasak olan faiz ve garar hususlarını içermeyen İslami sigortacılık yöntemidir. Konvansiyonel sigorta yönteminden büyük oranda farklılık göstermektedir. Tekafül sigortacılığı, mudarabe, vekâlet gibi birçok farklı model ile uygulanabilmektedir. Faizsiz finansın ve faizsiz bankacılığın gelişimi tekafül sigortayı da müspet manada etkilemiştir (Karim, 2010: 75).

Tekafül ile belli risklere maruz kalma olasılığı olanlar, riskli durum meydana gelmeden önce çıkacak olası zayıatın telafisi için sözleşme yapmaktadırlar. Katılımcıların belirli miktarda para ortaya koyması ile bir fon havuzu oluşturulmakta ve anlaşmaya katılan katılımcılardan birisi herhangi bir zarara uğradığı zaman, bu fon tarafından katılımcının zararı karşılanmaktadır.

1.4.10. Teverruk

Uluslararası murabaha ismiyle de bilinen teverruk işlemi, nakit para elde etmek amacı ile vadeli şekilde alınan bir ürünün başka birine peşin olarak satılmasıyla meydana gelmektedir. Bankalar tarafından bu işlemi Londra Metal Borsası’nda gerçekleştirilmelidir. Teverruk, fıkhi görüşlerden dolayı faizsiz bankalar

tarafından oldukça az uygulanmaktadır. Çoğunlukla bu işlem, oldukça kötü durumda kalmış, ödeme sorunları yaşayan kimseleri bu problemten kurtarmak kastı ile yapılmaktadır (Çalık, 2016: 111). Uygulamada İslami bankalar, “kişisel finansman ve kredi kartları” için bu yöntemi kullanırlar. Türkiye’de katılım bankaları da borç yapılandırma ve kendi likidite yönetimleri için teverruk yöntemini kullanmaktadırlar. Teverruk sözleşmesi için asıl ticaret, Londra Metal Borsası’nda onlar için alım satım yapan aracılar aracılığıyla yapılır (Arslan, 2021: 16). Bazı hâllerde teverruk, sade komisyoncuların alım satım işlemini yaptıkları uluslararası ticaret borsaları vasıtasıyla yapılır. Oysa mallar, her zaman oldukları yerde kalır. Bu model, satış prensiplerini ihlâl etmesi nedeniyle genel olarak tartışmalıdır. İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI), ürün, üçüncü bir kişiye satıldığı sürece, “teverruk” yönteminin caiz olduğu görüşündedir. Bu yöntem yaygın olarak kullanılmaktadır (Ayub, 2007: 3).

Teverruk işleminde ilk adımda faizsiz banka ile müşteri murabaha anlaşması yapmaktadırlar. Banka, emtiayı satın alır ve bu emtiayı müşterisine kiralar. Teverruk yönteminin ikinci adımında ise vadeli şekilde sahip olunan varlığın bir başka kişiye satılması ile nakit elde edilmesi söz konusudur. Böylelikle müşteriler gereksinim duydukları nakde sahip olurlar (Sürücü, 2018: 38).

Katılım bankaları tarafından borcun yeniden yapılandırmaya yönelik kullanılan teverruk yöntemi süreci aşamaları aşağıdaki gibidir (Arslan, 2021: 16):

- a) Müşteri, bankaya olan borcunu geri ödeyemez.
- b) Banka, bir komisyoncu aracılığıyla Londra emtia borsasında bir emtia satın alır.
- c) Bu emtia, müşteriye bir kâr marjı ile krediyle satılır.
- d) Müşteri, emtiayı farklı bir komisyoncu aracılığıyla ilgili borsada tekrar satar.
- e) Müşteri, yeni borcunu geri öder.

Likidite yönetimine yönelik teverruk sözleşmesine “*Emtia murabaha*” da denir. Bu yöntemde, likiditesi fazla olan bir katılım bankası, likidite açığı olan bir katılım bankasına yatırım yapar (Arslan, 2021: 16). Emtia murabaha yapısı aşağıdaki şekildedir:

- a) Fazla likiditeye sahip olan banka, bir komisyoncudan bir emtia satın alır.
- b) Banka, kredili likidite açığı olan bankaya kâr marjlı emtiayı satar.
- c) Likidite fazlası olan bankaya likidite açığı olan banka vekil verir. Bu banka, daha sonra emtiayı başka bir komisyoncuya satar ve likidite açığı olan bankaya öder.
- d) Açık veren banka, borcunu öder.

“Emtianın alımı satımı” gibi tarif edilen bu muameleler, genellikle banka tarafından yapılır. Bu şekildeki muameleye “*ters teverruk*” denilmektedir (Kazancı, 2018: 17–47).

Görüldüğü gibi “teverruk”, İslami finasta, kökeninde herhangi bir dayanak varlığı olmayan proseslerin meşrulaştırılması amacı ile kullanılmaktadır. İslami finans kurumları, *teverruk* modeli ile likidite ihtiyaçları için geleneksel borçlanma metotlarını kopyalamaya çalışmaktadırlar. Yine dayanak varlığın mülkiyetinin, *Şer'i uyum* ile ilgili bir sorun olduğu, özellikle Türkiye'deki uygulama sürecine bakıldığında, faizin *mark-up* olarak karşılandığı görülmektedir (Arslan, 202: 17).

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAMİ FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARI

İslami finansal raporlama standartlarının temeli, tüm finansal işlemlerin ve ürünlerin İslam hukukuna uygun olmasını sağlayan ilke ve kurallara sıkı bir şekilde uymalarına dayanmaktadır. Bu uyum, İslami finans kurumlarının tüm operasyonel ve etik çerçevesini kapsayacak şekilde sadece finansal işlemlerle birlikte ötesine uzanmaktadır. Bu standartların sağladığı kılavuz ilkeler, geleneksel İslami değerlere bağlı kalarak modern finans piyasalarının karmaşıklığı içinde yol alan İslami finans kurumları için özellikle önemlidir. Bu bölümde AAOIFI tarafından yayınlanan finansal muhasebe standartları ele alınmaktadır.

2.1. İslami Finansal Araçların Raporlanmasında Standartlaşma

Ticari faaliyetler de dahil olmak üzere hayatın farklı yönlerine ilişkin belirli ilkeler ve ahlaki standartlar sunan dinler, sosyoekonomik yapıyla birlikte muhasebe uygulamalarını da şekillendirmede önemli rol oynayan faktörlerden biridir. İslam dini de, kapsamlı sosyoekonomik ilkeler geliştirmiştir (Hudaib & Haniffa, 2002: 3). Bu ilkelerin müslüman toplumlardaki bireylerin ve kuruluşların ekonomik faaliyetlerini yansıtmak ve raporlamak için bir araç olan muhasebe sistemleri, muhasebe yapıları, temel kavramları ve mekanizmaları üzerinde de etkileri vardır (Hamid, Craig, & Clarke, 1993: 131). Bu durum, İFK'lar için batılı ülkelerin muhasebe ihtiyaçlarından etkilenen müslüman toplumlar için Uluslararası Muhasebe Standartları (UMS)/Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) gibi muhasebe standartlarının uygunluğu konusunda şüpheler doğurmuştur. Bu nedenle, geleneksel standartlar tarafından ele alınamayan islami finansal ürünlerle ilgili bir finansal raporlama standartlarına ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda İFK'lar için özel standartlar geliştirilmesi bu kurumların İslam hukukuna uyumunu sağlayarak farklı muhasebe uygulamalarını en aza indireceği düşünülmüştür (Shafii & Zakaria, 2013: 49). Ancak muhasebenin bir sosyal bilim olması ve her toplumun kendine has ilkeleri, kavramları ve değerleri bulunması nedeniyle İslami muhasebe kurallarının oluşturulmasının bu alanla kalmayıp devlet kurumları, finansal kurumlar, özel

şirketler ve halka açık şirketleri de kapsayan İslami muhasebe standartlarının geliştirilmesi gerekmektedir (Mirza & Baydoun, 1999).

Sonuç olarak İslami finansal kuruluşlar ve işletmeler, finansal işlemlerini ve faaliyetlerini İslam hukukuna uygun olarak düzenlemek ve raporlamak zorundadır. Bu kapsamda, İslami finansal raporlama standartları oluşturulmuştur. Bu standartlar, finansal bilgi sağlama, değerlendirme, finansal tablo sunumu ve diğer finansal raporlama konularını içerir. İslami finans prensiplerine uygunluğu sağlamak, şeffaflığı artırmak ve İslami etik değerlere uygunluğu göstermek amaçlarıyla geliştirilen İslami finansal raporlama standartları; İslami finansal araçların İslami kurallara uygun olarak raporlanmasını sağlamaktadır.

İslami finansın kendine özgü yönlerinin ele alınması, özel İslami Finansal Raporlama Standartlarının geliştirilmesi ve uygulanması için bir başka kritik nedendir. İslami finans, faizin yasaklanması ve finansal işlemlerin gerçek ekonomik faaliyetlerle desteklenmesi gerekliliği de dahil olmak üzere geleneksel finanstan önemli ölçüde farklılık gösteren ilkeler üzerinde çalışır. Bu ayırt edici özellikler, AAOIFI tarafından geliştirilen ve İslami finasta yaygın olan belirli sözleşmeleri ve işlem türlerini dikkate alan standartlar gibi benzersiz muhasebe ve raporlama standartları gerektirmektedir. Bu özgünlük, İFK'ların finansal raporlarının faaliyetlerini doğru bir şekilde yansıtmalarını ve İslam hukuku ilkelerine uygun olmasını sağlayarak İslami finans sektörünün bütünlüğünü ve istikrarını desteklemektedir. İslami finans için geliştirilen özel standartlar, sektördeki finansal raporlamanın bir kurumun finansal durumu ve performansı hakkında doğru ve adil bir görüş sağlamasına yardımcı olmaktadır. Bu şeffaflık düzeyi, bilinçli karar almak için doğru bilgiye ihtiyaç duyan yatırımcılar, düzenleyiciler ve müşteriler de dahil olmak üzere paydaşlar için kritik önem taşımaktadır. Ayrıca, İslami finasta hesap verebilirlik ve yönetime yapılan vurgu, finansal bilgilerin açıklanması ve sunulması için özel gereklilikler içeren bu standartların benimsenmesi yoluyla pekiştirilmektedir. İslami Finansal Raporlama Standartları, finansal raporlama için net bir çerçeve sağlayarak, etik uygulamaların teşvik edilmesinde ve İslami finans sektöründe güven inşa edilmesinde önemli bir rol oynamakta, böylece daha geniş bir

paydaş kitlesinin ilgisini çekmekte ve sektörün büyümesini ve gelişmesini desteklemektedir.

2.1.1. Düzenleyici Kuruluşlar

İslami finans pazarı Körfez Arap Ülkeleri İş Birliği Konseyi, doğu ve güney doğu asya pazarlarında önemli bir büyüme gösterse de bu sektörün ortaya çıkışı müslüman ülkelerle ya da çoğunluğu müslüman olan ülkelerle sınırlı değildir. Son yıllarda İslami finans piyasaları, ABD ve İngiltere gibi batı ülkelerinin yanı sıra dünyanın farklı şehirlerine de yayılmıştır. Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarının İslami Finansal Kuruluşlar (İFK) için finansal raporlamaya ilişkin yapısal bir çerçeve sağlamada faydalı olmasına rağmen, İslami finansal raporlama konularını ele almamakta ve İslam hukukunun gerekliliklerini karşılamamaktadır. Bu yüzden İslam hukukuna uygun finansal işlemleri ve uygulamaları ve İslami finansal kurumlar ve işletmeler tarafından finansal raporlama ve işlem yaparken izlenmesi gereken kuralları belirlemek amacıyla, İslami finans sektörü için belirli düzenlemeler getiren ve standartlar geliştiren İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI), Malezya Muhasebe Standartları Kurulu (MASB), İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) ve Uluslararası İslami Finans Piyasası (IIFM) gibi çeşitli kurumlar küresel olarak kurulmuş ve İslami Finansal Raporlama Standartları oluşturulmuştur. Bu kuruluşların yanı sıra, bazı ülkelerin merkez bankaları ve düzenleyici kurumları, sektör birlikleri ve mesleki kuruluşlar da İslami finansal raporlama standartlarının geliştirilmesine ve yayınlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bazı ülkelerde bu standartlar ve düzenlemeler zorunlu iken, Türkiye gibi UFRS'nin kullanıldığı diğer ülkelerde benimsenmemektedir.

2.1.1.1. İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB)

İslami finansal hizmetler endüstrisini düzenlemeyi, standartlaştırmayı ve denetlemeyi amaçlayan IFSB, 3 Aralık 2002 tarihinde Malezya'nın Kuala Lumpur şehrinde kuruldu. İslami finansal hizmetler sektörünün istikrarını ve güvenilirliğini artırmak, uluslararası en iyi uygulamaları teşvik etmek ve İslam hukuku uyumlu

finansal işlemler ve kurumlar arasında bir çerçeve oluşturmak amacıyla kurulmuş bir uluslararası kuruluştur.

IFSB'nin temel işlevleri şöyledir:

- a) IFSB, İslami finans kurumları ve piyasaları için tutarlı bir çerçeve geliştirmek için çalışır. Bunu standartlar ve yönergeler oluşturarak yapar. Bu standartlar arasında sermaye yeterliliği, risk yönetimi, İslam hukukua uygun ürünler ve diğer kilit alanlar yer alır.
- b) IFSB, üye ülkeler, düzenleyiciler ve diğer uluslararası finans kuruluşları arasında iş birliği ve koordinasyonu teşvik eder. Bu işbirlikçi yaklaşımla, küresel olarak İslami finans piyasasını etkin bir şekilde düzenlemeyi amaçlamaktadır.
- c) IFSB, İslami finans piyasalarındaki eğilimleri izler, derinlemesine araştırmalar yürütür ve politika önerileri sunar. Bu çabalar, İslami finans piyasasının büyümesini teşvik etmeyi amaçlamaktadır.
- d) Kapasite Geliştirme: IFSB, üye ülkelerdeki finansal kurumların ve denetçilerin kapasitelerini artırmak için eğitim programları ve seminerler düzenlemektedir.
- e) IFSB, İslami finans kurumlarının ve ürünlerinin İslam hukuku ilkelerine uygun olmasını sağlamak için çalışır.

IFSB, kuruluşundan bu yana İslami finansal hizmetler sektörü için 36 Standart, Kılavuz İlkeler ve Teknik Notlar yayınlamıştır.

2.1.1.2. Uluslararası İslami Finans Piyasası (IIFM)

Uluslararası İslami Finans Piyasası (IIFM), Bahreyn Merkez Bankası'nın (CBB) ev sahipliğinde, Bahreyn Krallığı, İslam Kalkınma Bankası, Bank Indonesia, Bank Negara Malaysia, Sudan Merkez Bankası ve Brunei Darussalam Merkez Bankası'nın ortak çabalarıyla 2002 yılında Bahreyn'de kuruldu. Amacı, İslami finansal ürünlerin standardizasyonu ve geliştirilmesi yoluyla İslami finans piyasasının etkinliğini arttırmaktır. IIFM, karmaşıklığı azaltmayı, şeffaflığı artırmayı ve İslami finans ürünlerinin küresel olarak benimsenmesini sağlamayı amaçlamaktadır.

IIFM'nin fonksiyonları şunlardır:

- a) IIFM, İslami finansal ürünlerin yapısının, dokümantasyonunun ve uygulamasının standardizasyonu hakkında rehberlik sağlamak ve piyasa uyumluluğunu iyileştirmeyi ve finansal ürünleri daha yaygın ve anlaşılır hale getirmeyi amaçlamaktadır.
- b) IIFM, İslami finansal araçların oluşturulmasına ve sertifikasyonuna rehberlik etmektedir ve ürünlerin İslam hukuku kurallarına uygun olmasını sağlamaya çalışmaktadır.
- c) IIFM, İslami finans piyasalarının küresel gelişimi için uluslararası işbirliğini ve diyalogu teşvik etmektedir.
- d) IIFM, İslami finansal ürün ve işlemlerin anlaşılmasını artırmak için eğitim programları düzenlemekte ve kapasite geliştirme faaliyetlerine katılmaktadır.

Kuruluşundan bu yana IIFM, İslami finans sektörü için 16 Standart yayınlamıştır.

2.1.1.3. Malezya Muhasebe Standartları Kurulu (MASB)

Malezya Muhasebe Standartları Kurulu (MASB), Finansal Raporlama Vakfı'nın standart belirleme kuruluşu olarak 1997 tarihli Finansal Raporlama Yasası uyarınca 1 Mart 2012 tarihinde kurulmuştur. Amacı, Malezya'da finansal raporlama standartlarını geliştirerek, yönlendirerek ve iyileştirerek finansal raporlamanın kalitesini artırmak olan MASB, finansal raporlamanın şeffaflığını ve karşılaştırılabilirliğini geliştirmeyi ve böylece işletmelerin finansal durumlarını daha iyi anlamalarını sağlamaya çalışmaktadır.

MASB'nin fonksiyonları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- a) MASB, Malezya işletmelerinin finansal raporlarını hazırlarken izlemesi gereken kural ve ilkeleri belirleyen Malezya Finansal Raporlama Standartlarını (MFRS) belirler. Bu standartlar, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) temel alınarak oluşturulmuştur.
- b) MASB, MFRS standartlarının Malezyalı işletmeler tarafından uygun şekilde uygulanmasını sağlamak için rehberlik ve destek sağlamakla

birlikte finansal raporlamanın doğruluğunu ve güvenilirliğini artırmaya çalışmaktadır.

- c) MASB, finansal raporlama standartları konusunda farkındalığı artırmak için seminerler, eğitim programları ve yayınlar düzenlemektedir.
- d) MASB, finansal raporlama standartlarını değişen koşullara ve uluslararası gelişmelere uygun olmasını sağlamak için düzenli olarak gözden geçirmekte ve güncellemektedir.
- e) MASB, UFRS uyumluluğunu teşvik etmek ve koordine etmek için uluslararası muhasebe standardı belirleyen kuruluşlarla iş birliği yapmaktadır.

MASB, UFRS Standartlarını Malezya'nın özel koşullarına uyarlayarak MFRS Standartlarını oluşturmuştur ve kurulduğu günden bu yana 40 standart yayınlamıştır

2.1.1.4. İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI)

AAOIFI 1990 yılında kurulmuş olup merkezi Bahreyn'dedir. Temel amacı, İslami finans kurumlarının ve işletmelerinin finansal raporlama ve işlemleri gerçekleştirirken İslam hukukuna uygun hareket etmelerini sağlamak için standartlar oluşturmak ve teşvik etmektir. AAOIFI, uluslararası düzeyde kabul gören ve İslami finansın gelişimine katkıda bulunan önemli kuruluşlardan biridir.

AAOIFI'nin başlıca işlevleri şöyle özetlenebilir:

- a) AAOIFI, İslami finansal kurumlar ve işletmeler için muhasebe, denetim, etik, finansal ürünler ve diğer konularda standartlar geliştirir. Bu standartlar, İslami finansın temel prensiplerine kısacası İslam hukukuna uygunluğu sağlamak amacıyla oluşturulur.
- b) AAOIFI'nin yayınladığı standartlar, birçok ülkede İslami finansal kurumlar tarafından kabul görmüş ve uygulanmıştır. Bu, İslami finansın uluslararası düzeyde standartlaşması ve uyumlu hale getirilmesine katkıda bulunur.

- c) AAOIFI, İslami finansın farklı paydaşlarına rehberlik ve eğitim sağlamayı amaçlar. Bu, İslami finansal ürünlerin ve işlemlerin anlaşılmasını ve doğru bir şekilde uygulanmasını kolaylaştırır.
- d) AAOIFI, İslami finans alanındaki ihtilafların çözümüne katkıda bulunmakta ve bu konuda rehberlik sağlamaktadır.

AAOIFI, 59 Şer'i Standart, 36 muhasebe standardı, 8 denetim standardı, 15 yönetim standardı ve 1 etik standardı olmak üzere 5 alanda toplam 119 standart yayınlamıştır. AAOIFI'nin standartlarından 35 ülkeden fazlası yararlanmaktadır ve 37 ülkede üye kuruluşu vardır. İslam hukuku, muhasebe ve kontrol etik kurulu olmak üzere 3 teknik kuruldandır (AAOIFI Secretariat, 2020: 28-29).

Bu çalışmada AAOIFI tarafından yayınlanan muhasebe standartları incelenecektir.

2.2. İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI) İslami Finansal Raporlama Standartları

UFRS dünya çapında kabul görmüş bir muhasebe standartları seti olmakla birlikte, İslami finans ilkeleriyle tam olarak uyumlu olmayabilir. İslami finans, ilkeleri ve uygulamaları açısından geleneksel finanstan farklılık gösterir ve bu nedenle İslami ilkelerle tutarlı özel bir muhasebe standartları seti gerektirir (Alkalib, & Aliyu, 2017, s. 214). İslami Finans Kurumları için Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI) tarafından geliştirilmiş ve yayınlanmıştır. Birçok İslam ülkesinde yaygın olarak kullanılan İslami Muhasebe Standartları (AAOIFI), İFK'lar için İslami finasta finansal raporlama ve muhasebe uygulamalarını yöneten bir dizi kılavuz ve ilke sağlamaktadır (Hassan, Aliyu, Huda, & Rashid, 2019: 1).

UFRS Standartlarına kıyasla, İslami finansal araçlar için İslam hukuku ilkelerine uygun kendi muhasebe standartlarını geliştiren AAOIFI finansal tabloların İslami finansal işlemlerin ekonomik özünü doğru bir şekilde yansıtmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. İslami finansın gelişimine büyük katkısı olan AAOIFI, İslam hukuku, muhasebe, denetim, etik ve yönetim gibi çeşitli alanları kapsayan toplam 100 standart yayınlamıştır (AAOIFI, 2023). Bu standartlar sadece İslami finans kurumları için sağlam bir temel sağlamakla kalmamış, aynı zamanda AAOIFI,

kapsamlı ve güvenilir bir standartlar çerçevesi oluşturarak sektörde güven, şeffaflık ve tutarlılığın teşvik edilmesinde önemli bir rol oynamış ve böylece sektörün sürekli büyümesini ve başarısını desteklemiştir.

AAOIFI tarafından 36 muhasebe standardı yayınlanmış olup, kurum sürekli standartlarda güncellemeler yapıp yeni taslaklar geliştirmektedir. AAOIFI standartları ülkemizde Kamu Gözetim Kurumu tarafından faizsiz finans muhasebe standartları olarak Türkçeye çevrilmekte ve yayınlanmaktadır. AAOIFI tarafından yayınlanan standartlar şunlardır:

1. Kavramsal Çerçeve
2. FMS 1 Finansal Tablolarda Genel Sunum ve Açıklamalar
3. FMS 3 Mudarabe Finansmanı
4. FMS 4 Müşâreke Finansmanı
5. FMS 7 Selem ve Alt Selem
6. FMS 9 Zekât
7. FMS 10 İstisnâ ve Alt İstisnâ
8. FMS 12 İslami Sigorta Şirketlerinin Finansal Tablolarında Genel Sunum Ve Açıklama
9. FMS 13 İslami Sigorta Şirketlerinde Fazlalık veya Açığın Belirlenmesi ve Dağıtılmasına İlişkin Esasların Açıklanması
10. FMS 14 Yatırım Fonları
11. FMS 15 İslami Sigorta Şirketlerinde Karşılıklar ve Rezervler
12. FMS 16 Yabancı Para İşlemleri ve Yurtdışındaki İşletmeler
13. FMS 18 Geleneksel Finansal Kurumlar Tarafından Sunulan İslami Finansal Hizmetler
14. FMS 19 İslami Sigorta Şirketlerinde Katkı Payları
15. FMS 21 Varlıkların Transferine İlişkin Açıklamalar
16. FMS 22 Bölümsel Raporlama
17. FMS 23 Konsolidasyon
18. FMS 24 İştiraklerdeki Yatırımlar
19. FMS 25 Sukuk ve Benzeri Araçlara Yapılan Yatırımlar
20. FMS 26 Gayrimenkul Yatırımları

21. FMS 27 Yatırım Hesapları
22. FMS 28 Murabaha ve Diğer Vadeli Satışlar
23. FMS 30 Değer Düşüklüğü, Kredi Zararları Ve Ekonomik Açıdan Dezavantajlı Taahhütler
24. FMS 31 Yatırım Vekâleti (Eı-Vekâle Bi'l İstithmar)
25. FMS 32 İcare
26. FMS 33 Sukuk, Pay ve Benzeri Araçlara Yapılan Yatırımlar
27. FMS 34 Sukuk Sahipleri İçin Finansal Raporlama
28. FMS 35 Risk Yedekleri
29. FMS 36 Faizsiz Finans Muhasebe Standartlarının İlk Kez Uygulanması
30. FMS 37 Vakıflar İçin Finansal Raporlama
31. FMS 38 Vaat, Opsiyon ve Korunma
32. FMS 39 Zekâta İlişkin Finansal Raporlama
33. FMS 40 Katılım Finans Pencere Modeline İlişkin Finansal Raporlama
34. FMS 41 Tekafül Sigorta ve Bireysel Emeklilik Şirketlerinin Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama
35. FMS 42 Tekafül Kurumlarda Finansal Tablolar Sunum ve Açıklamalar
36. FMS 43 Tekafül için Muhasebeleştirme: Kayıt ve Ölçüm

2.2.1. AAOIFI Kavramsal Çerçeve

Kavramsal çerçeve, AAOIFI'nin geliştirilmiş muhasebeleştirme, ölçüm ve sunum kriterlerine ilişkin kapsamlı rehberlik sağlamaya yönelik Finansal Muhasebe Standartları (FMS) geliştirme stratejisinin bir sonucudur.

Amaç

AAOIFI Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve (Revize 2020), AAOIFI standartlarını geliştirme sürecinde AAOIFI Muhasebe Kurulu'nun temelini oluşturacak muhasebe ve finansal raporlamanın kavramlarını ve temel ilkelerini özetler. Finansal muhasebe ve raporlamanın sınırlarını, raporlanacak işlemlerin, diğer olayların, durum ve koşulların seçimini ve bunların yapılma şeklini tanımlayan kavramsal çerçeve, muhasebeleştirilme, ölçüm, açıklama ve finansal raporlarda sunum konusunda rehberlik sağlamaktadır (Conceptual Framework, 2020).

AAOIFI Kavramsal Çerçevesi kapsamında finansal raporlamanın temel amacı, finansal tablo kullanıcılarına ihtiyaca uygun, güvenilir ve kullanıcıların doğru ekonomik kararlar almalarına ve raporlayan işletmenin finansal durumunu, performansını ve finansal durumundaki değişiklikleri değerlendirmelerine yardımcı olacak bilgi sağlamaktır (Conceptual Framework, 2020).

Kavramsal Çerçevede Finansal raporların içereceği bilgiler şu şekilde sıralanmıştır (Conceptual Framework, 2020):

- a) Kurumun faaliyetlerinin ve işlemlerinin niteliği, böylece kullanıcının kurumun, İslam hukuku ilke ve kurallarına ve kurumun hedeflerine uyum düzeyini belirlemesini sağlayacak bilgiler,
- b) Kullanıcının kurumun kayıpları ve iş risklerini karşılama kapasitesini, ekonomik kaynakların doğasında bulunan riskleri ve kurumun likidite pozisyonunu, yükümlülüklerini ve operasyonel gereksinimlerini karşılamak için likidite gereksinimlerini değerlendirilmesini sağlayacak bilgiler,
- c) Kullanıcının kurumun genel mali yükümlülükleri (kuruma karşı olan alacaklar) ile sahip olabileceği veya işletebileceği belirli varlıklara veya işletmelere ilişkin belirli alacaklar veya yükümlülükler arasında net bir ayırım yapabilmesini sağlayacak bilgiler,
- d) Zekâtın hesaplanmasına yardımcı olacak bilgiler,
- e) Kurumun varsa yasaklanmış kazançları ve harcamalarını yönetim tarafından nasıl kaydedildiği ve ele alındığına dair bilgiler,
- f) Kurumun müşterilerinin, hissedarlarının veya paydaşlarının çıkarlarına en uygun şekilde nasıl hareket ettiği hakkındaki bilgiler,
- g) Finansal sorumlulukların yanı sıra, bazı kurumların topluma katkıda bulunma veya etik ve sürdürülebilir uygulamaları teşvik etme gibi sosyal sorumluluklarını nasıl yerine getirdiği ile ilgili bilgiler.

Finansal Raporlar

Kavramsal Çerçeveye göre İFK'lar finansal bilgi kullanıcılarının finansal bilgi ihtiyaçlarını karşılamak için genel amaçlı ve özel amaçlı olmak üzere iki çeşit finansal tablo oluşturur (Conceptual Framework, 2020).

Genel amaçlı finansal tablolar seti asgari olarak birincil (temel) tablolar ve muhasebe politikalarını içeren açıklayıcı notlardan oluşur. Birincil tablolar şunlardır (Conceptual Framework, 2020):

- a) Finansal durum tablosu
- b) Gelir Tablosu ve Diğer Kapsamlı Gelir Tablosu (veya Gelir Tablosu Ve Diğer Kapsamlı Gelir Tablosu);
- c) Sermaye Benzeri Özkaynaklara İlişkin Gelir Tablosu ve Atıflar;
- d) Özkaynak Değişim Tablosu;
- e) Nakit Akış Tablosu;
- f) Bilanço Dışı Varlıklardaki Değişim Tablosu; ve
- g) Tekafül / Sigorta Faaliyetlerine İlişkin Beyanlar.

Finansal tablolar, kullanıcıların tablolarda yer alan mali verileri yorumlayabilmeleri ve analiz edebilmeleri için ihtiyaç duydukları ek açıklama ve bilgileri içermelidir. Ek bilgiler, kurumun temel tabloları üzerinde önemli etkiye sahip olabilecek taahhütleri, öngörülmedik durumları ve bazı belirsizlikleri içermelidir (Conceptual Framework, 2020).

Finansal tablolara ilişkin dipnotlar, bu tabloların hazırlanmasında uygulanan temel muhasebe politikalarını içermelidir. AAOIFI FMS'leri veya kavramsal çerçeve tarafından izin verilen alternatif uygulamalar arasından kurumun yaptığı seçime ilişkin bilgilerin yanı sıra finansal tablolarla ilgili muhasebe politikalarındaki değişiklikler de yer almalıdır (Conceptual Framework, 2020).

Tanımlar

AAOIFI Kavramsal Çerçeve'de yer alan tanımlar şunlardır (Conceptual Framework, 2020):

Varlık: Geçmişte gerçekleşen bir işlemin, bir olayın veya koşulun neticesi olarak bir kurum tarafından kontrol edilen ve kuruma gelecekte ekonomik fayda sağlayan mevcut ekonomik kaynaktır.

Yükümlülükler: Geçmişte gerçekleşen bir işlemin, bir olayın veya koşulun neticesi olarak ekonomik kaynakların çıkışına neden olan, kuruma karşı uygulanabilir olan, sermaye benzeri özkaynağın dışındaki mevcut borçlardır. Ancak,

gelecekteki bir taahhüt, yük getiren bir durum olmadığı sürece (örneğin, ekonomik kaynakların çıkışına neden olmayacak bir hizmet sözleşmesi), mevcut bir yükümlülük olarak kabul edilmez.

Sermaye Benzeri Özkaynaklar: Bir kurum tarafından kar paylaşımı veya katılım esasına göre alınan katılım katkılarını temsil eden bir unsurdur. Sermaye Benzeri Özkaynaklar öz sermaye ile yükümlülük arasında bir konumdadır ve belirli özelliklere sahiptir. Sermaye benzeri özkaynağın özellikleri şunlardır:

- a) Sermaye benzeri özkaynak, temelde öz sermayenin özelliklerini taşır.
- b) Sermaye benzeri özkaynak, vadesi veya geri ödeme veya tasfiye gibi yükümlülüklerin bazı özelliklerini taşır. Yani belirli bir süre sonra geri ödenebilir veya tasfiye edilebilir.
- c) Sermaye benzeri özkaynak, fon sağlayıcılarının haklarının yalnızca temel varlıklar veya işletme ile sınırlı olduğu yani sahiplerin hakları, kurumun tümüne değil, sadece belirli varlıklar veya işletme ile sınırlıdır.

Özkaynaklar: Varlıklardan tüm borçlar ve sermaye benzeri özkaynak özkaynaklar düşüldükten sonra kurumun varlıklarında kalan paydır.

Gelir: İFK Gelir Tablosunun kapsadığı döneme ait gelir; yatırım, alım, satım, hizmet sunumu ve diğer kârlı faaliyetler, bilanço dışı kalemlerin yönetimi nedeniyle varlıklardaki toplam artış veya yükümlülüklerdeki toplam azalış veya her ikisinin birleşimidir. Ayrıca, gelirin zaman içinde muhasebeleştirilmesi gerekir ve geliri oluşturan varlık veya yükümlülüklerin, şirket sahipleri veya sermaye benzeri özkaynak sahipleri tarafından yapılan yatırımların sonucu olmaması gerekir.

Gider: İşletmenin mali durumunu olumsuz yönde etkileyen işletme faaliyetleri sonucunda ortaya çıkar. Bu, bir işletmenin gelir elde etmek için kullandığı kaynakları veya borcunu nasıl artırdığını veya azalttığını gösterir. Ancak, sahipler veya özsermaye sahipleri tarafından yapılan yatırımlar veya çekilmeler, işletmenin normal faaliyetleri sırasında gerçekleşmediğinden, işletmenin faaliyetlerinden kaynaklanan giderler olarak kabul edilmez.

Net Sermaye Benzeri Özkaynak Getirisi: Finansal tablolar tarafından kapsanan dönem boyunca sermaye benzeri özkaynak sahiplerine atfedilen net

getirinin tahsisidir. Bu ifade, bir işletmenin finansal tablolarında, belirli bir dönemde elde edilen net getirinin, sermaye benzeri özkaynak sahiplerine ayrılan kısmını ifade eder.

Kar veya Zarar: Finansal tabloların ait olduğu döneme dair net kâr (veya net zarar), diğer kapsamlı gelire yansıtılan kalemlerin etkisi hariç, gelirden sermaye benzeri özkaynak getirisi ve giderlerin çıkarılmasıyla elde edilen net sonuçtan oluşur.

Bilanço Dışı Yönetilen Varlıklar: Kontrolü işletmeye devretmeden işletmeye güvene dayalı sorumluluklar veren fonları veya varlıkları içerir. Kurumun yönetimi altındaki bilanço dışı varlıklar, kuruma güvene dayalı bir sorumluluk veren ancak kontrol etmeyen bir düzenlemede tutulan, yönetilen, idare edilen veya başka bir şekilde ele alınan fonları veya varlıkları içerir.

Ölçüm

Kavramsal çerçevede ölçüm başlığı altında tarihi maliyet ve gerçeğe uygun değer kavramları verilmiştir. Bir varlığın tarihi maliyeti, varlığın elde edilmesi için ödenen veya alınan nakit veya nakit benzerleri ya da verilen bedelin gerçeğe uygun değerini; bir borcun (yükümlülüğün) tarihi maliyeti, işletme tarafından alınan tutarı veya borcun oluştuğu tarihte ödenmesi beklenen nakit veya nakit benzerlerini ifade eder (Conceptual Framework, 2020).

Gerçeğe uygun değer, piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihinde olağan bir işlemde bir varlığın satışından elde edilebilecek veya bir borcun (yükümlülüğün) kapatmak için ödenebilecek fiyatı, gönüllü bir satıcı tarafından ölçüm tarihinde varlıkların satışından elde edilen nakit veya nakit benzerlerinin değeri veya olağan bir işlemde yükümlülüklerin yerine getirilmesi veya devredilmesi için ödenen nakit veya nakit benzerlerinin tutarını ifade eder (Conceptual Framework, 2020). Edinme tarihindeki gerçeğe uygun değer, işletmenin, piyasa koşullarında yapılan bir işlemde varlığı elde etmek için ödeyeceği fiyattır. Varlıkların karşılıklı olmayan devir yoluyla edinilmesi durumunda gerçeğe uygun değer, benzer varlıkların, taraflar arasında, piyasa koşullarında gerçekleşen bir işlemde, devir tarihindeki piyasa fiyatını ifade eder (Conceptual Framework, 2020). Gerçeğe uygun değer, bir kurum için sahiplerinden ve yatırım hesabı sahiplerinden elde ettiği fonların yatırımcısı olarak

veya sermaye benzeri özkaynağın veya yönetim altındaki bilanço dışı varlıkların bir acentesi veya yatırım yöneticisi olduğu durumlarda elde edilen bilgi ilgili, güvenilir ve anlaşılabilir olduğunda ölçülebilir (Conceptual Framework, 2020).

Gerçek veya gerçekleştirilebilir değerin ölçülmesi için finansal tablolardaki varlıkların, yükümlülüklerin ve diğer unsurların periyodik olarak yeniden değerlendirilmesi gerekir. Varlıkların ve yükümlülüklerin değeri zaman içinde değiştiğinden, finansal tablolara doğru şekilde yansıtılması önemlidir (Conceptual Framework, 2020).

Yeniden değerlendirme sürecinde elde edilen bilgilerin güvenilir ve karşılaştırılabilir olması gerekir. Bu ölçüm özelliği her koşulda geçerli değildir ve bu nedenle sadece finansal tablo unsurun güvenilirliğini ve karar verme sürecindeki kullanılabilirliğini artırdığında değil, aynı zamanda uygulanabilir olduğunda ve değerler makul bir doğrulukla doğrulanabilir olması gerekir. Finansal değerlemenin güvenilirliğini artırmak ve finansal tabloların doğru bir şekilde yansıtılmasını sağlamak için kurum aşağıdaki ilkelere uymalıdır (Conceptual Framework, 2020):

- a) Değerlemede mümkün olduğunca dış göstergeler, özellikle de piyasa fiyatları kullanılmalıdır. Piyasa fiyatları, bir varlığın veya borcun gerçek değeri hakkında önemli bir bilgi kaynağıdır ve dolayısıyla güvenilirliği artırır.
- b) Olumlu ya da olumsuz, mali değeri etkileyebilecek tüm ilgili bilgiler dikkate alınmalıdır. Bilgi eksikliği veya seçici yaklaşım, güvenilir sonuçların alınmasını engelleyebilir.
- c) Değerleme yöntemleri makul olmalı ve finansal unsurları doğru bir şekilde ölçmek için uygun olmalıdır. Bu, değerlendirme sürecinin güvenilirliğini artırır.
- d) Aynı tür varlık veya yükümlülükler için farklı değerlendirme yöntemlerinin kullanılması güvenilirliği azaltabilir. Bu nedenle benzer finansal unsurlar için tutarlı değerlendirme yöntemleri kullanılmalıdır.
- e) Değerlendirme sürecinde uzman görüşünün kullanılması, özellikle karmaşık veya benzersiz durumlarda güvenilirliği artırabilir. Uzman bilgisi ve deneyimi daha kesin değer tahminlerine yol açabilir.

- f) Değerlendirme sürecinde muhafazakâr bir tutum benimsenmeli, değerler objektif ve adil bir şekilde belirlenmelidir. Bu, finansal unsurların aşırı değerlendirilmesini önler ve güvenilirliği artırır.

UFRS 13 Gerçeğe Uygun Değer Ölçümünde gerçeğe uygun değer, üç seviyeden oluşan gerçeğe uygun değer hiyerarşisi kullanılarak belirlenmektedir. Gerçeğe uygun değerın ilk seviyesi piyasa fiyatlarına dayanır; bu nedenle İslam hukuku ilkelerine tamamen uygundur ve AAOIFI Kavramsal Çerçevesi açısından kabul edilmektedir. İkinci seviyede, aktif bir piyasanın bulunmaması durumunda gözlemlenebilir piyasa değerlerinin bir ölçütü kullanılır ve uygun oranda bir fiyat indirimi veya piyasa primi uygulanarak kullanılmakta ve belirlenmektedir. Görüşümüze göre, ikinci seviye de AAOIFI Kavramsal çerçevesinde belirtilen ilkelere ters düşmediğinden kullanılabilir. Gerçeğe uygun değer hiyerarşisinin üçüncü seviyesi, iskonto teknikleri kullanılarak gelecekteki nakit akışlarının bugünkü değeri elde edilerek kullanılmaktadır. Faizin ve paranın zaman değeri İslam hukukuna göre uygun olmadığından üçüncü seviye AAOIFI tarafından zorunlu haller dışında kullanılmamaktadır.

Muhasebe Kavramları

Kavramsal çerçevede muhasebe birimi, süreklilik, dönemsellik ve para biriminin satın alma gücü olmak üzere dört adet kavrama yer verilmiştir.

a) Muhasebe Birimi Kavramı:

Bir organizasyonun ayrı muhasebe birimleri olarak değerlendirilebilecek ekonomik faaliyetlerin tanımlanmasını gerektirir. Bu ekonomik faaliyetler, kuruluşun varlıklarını, yükümlülüklerini, özsermaye benzeri varlıklarını, özsermayesini ve gelirlerini ve giderlerini (kar ve zararlar dahil) ifade edebilir (Conceptual Framework, 2020). Ayrıca bu kavram, kuruluşun sahiplerinden ayrılmasını içerir. Yani kuruluşun taahhütleri ve yükümlülükleri, sahiplerinin taahhütlerinden ayrıdır ve ayrı olarak muhasebeleştirilir (Conceptual Framework, 2020).

Kuruluşun mudarabe temelinde yönettiği sermaye benzeri özkaynağın faaliyetlerini tamamen kontrol ettiğinden bu hesaplara ilişkin varlıklar, borçlar ve gelir-giderler bu muhasebe biriminin bir parçası olarak kabul edilir (Conceptual

Framework, 2020). Kurumun başkalarının adına yönettiği yatırım portföyleri, karz fonları, zekât fonları gibi bazı faaliyetler, kuruluşun ayrı bir muhasebe birimi olarak ifade edilmesi gereken faaliyetler değildir. Ayrıca, kurum kendisi bir muhasebe biriminin parçası olabilir (Conceptual Framework, 2020). Bu durumda kuruluşun kendi finansal tablolarını hazırlamasının yanı sıra daha büyük muhasebe biriminin faaliyetlerini yansıtan finansal tablolar da hazırlaması uygun olabilir (Conceptual Framework, 2020).

Kavramsal çerçeve, finansal muhasebe ve finansal tabloların örgütsel açıdan ele alınması ilkelerine dayanmaktadır. Bu prensibe göre bir kuruluş, sahiplerinden veya kuruluşla ilişkisi olabilecek diğer taraflardan ayrı bir varlıktır. Bununla birlikte, finansal tablolar temel kullanıcıların ortak bilgi ihtiyaçlarını dikkate almalıdır. Bu, finansal tabloların sadece kuruluşun kendisi için değil, aynı zamanda sahipleri ve diğer taraflar için de anlamlı olması gerektiğini ifade eder (Conceptual Framework, 2020).

b) Süreklilik Kavramı:

Finansal muhasebe, aksini gösteren ikna edici kanıtların bulunmaması durumunda, bir işletmenin makul bir gelecekte varlığını sürdüreceğini varsayar. Kuruluşun finansal tabloları, kuruluşun faaliyetlerini tasfiye etme veya kapatma niyeti veya yükümlülüğü olmadığı varsayımına dayanarak hazırlandığından, kuruluş, sürekli bir faaliyet akışı olarak kabul edilir (Conceptual Framework, 2020). Finansal muhasebenin görevi bir kuruluşun devam eden faaliyetlerinin akışını en anlamlı şekilde ölçmektir. Bir kuruluşun faaliyetlerinin sürekli akışının en anlamlı ölçümleri, çabalarını ve başarılarını şimdiki ve gelecek zamanlar arasında tahsis etmeye ve eşleştirmeye odaklanan ölçümlerdir (Conceptual Framework, 2020). Bu sürekli faaliyet akışlarını bugün ve gelecek arasında dönemlik akışlara bölmek birçok bağlantıyı koparır ve finansal tablolarda sunulan parasal değerlerle ilgili olarak yüksek derecede kesinlik izlenimi verme eğilimindedir. Gerçekte, finansal tabloların belirli bir zaman noktası itibarıyla sundukları, büyük ölçüde kurum faaliyetlerini etkileyen olay ve koşulların gelecekteki yönüne bağlı olduğundan bir dönemin finansal tabloları, en elverişli koşullar altında bile, geçici niteliktedir. Bu yüzden

nihai tasfiyeden önce kurumun tam resmi hiçbir zaman tam olarak görülemez (Conceptual Framework, 2020).

c) Dönemsellik Kavramı:

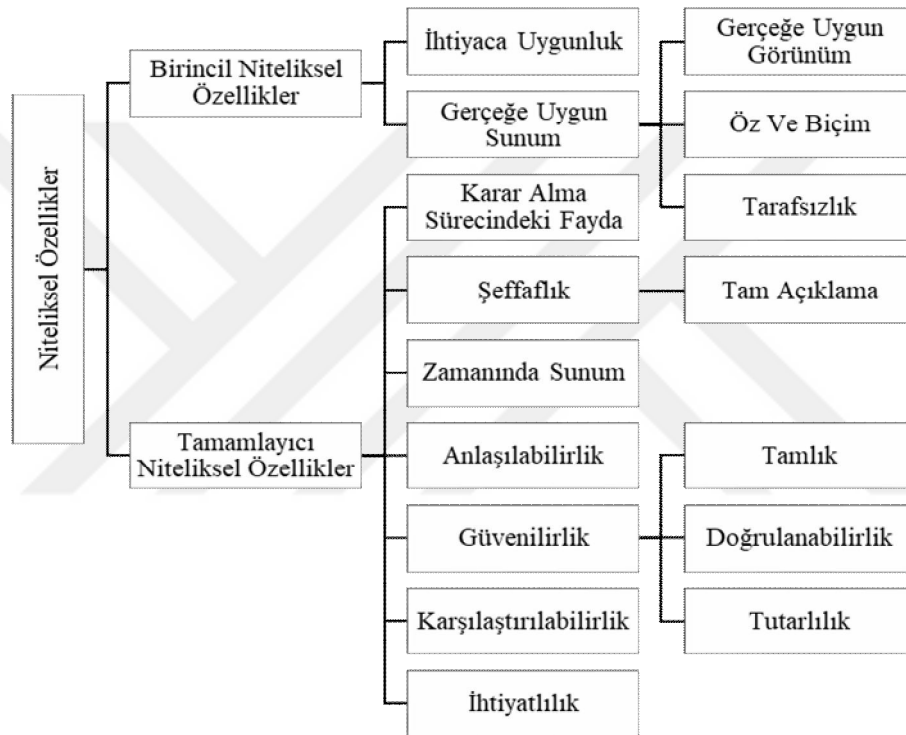
Kavramsal Çerçeve'de dönemsellik kavramı tahakkuk esası ve para biriminin satın alma gücü olmak üzere iki başlıkta ele alınmıştır. Tahakkuk esasına göre kurumun ve ilişkili tarafların hak ve yükümlülüklerini açıklamak amacıyla kurum, belirli bir tarih itibarıyla, paydaşlara mali durumunu ve ilgili dönem boyunca işletmenin performansını değerlendirmelerine imkân veren bilgileri sağlayan periyodik finansal raporlar sunmakla yükümlüdür (Conceptual Framework, 2020). Muhasebenin tahakkuk kavramı benimsendiğinde, işlemlerin ve diğer olayların mali muhasebe etkilerinin gerçekleştiği anda muhasebe kayıtlarına alınmasını ve ilgili oldukları dönemlerin finansal tablolarında raporlanmasını gerektirir (Conceptual Framework, 2020). Bu, gelecekte dağıtılabilecek ancak cari döneme ait olan getirilerin farklı paydaşlara, özellikle de yatırım hesabı sahiplerine şer'i ilke ve kurallara uygun olarak atfedilmesini içerir.

d) Para Biriminin Satın Alma Gücü:

Finansal muhasebe, finansal tabloları oluştururken belirli bir para biriminin parasal birimlerini kullanır. Finansal tabloların temel unsurlarını ifade etmek için parasal birimlerin kullanılması, bir muhasebe biriminin belirli bir dönem boyunca finansal durumunun, işlemlerin sonuçlarının ve finansal durumdaki diğer değişikliklerin ölçülmesi için bir gerekliliktir (Conceptual Framework, 2020). Ancak, finansal tablolar oluşturulurken parasal birimlerin kullanılması, paranın satın alma gücündeki değişiklikler göz önüne alındığında ölçü biriminin istikrarı konusunda bir soru işareti doğurabilir. Finansal muhasebe amaçları için, parasal birimin satın alma gücünün sabit olduğu kabul edilir. Bu varsayım, finansal tabloların dönem içindeki değişiklikleri ölçerken, parasal birimin satın alma gücündeki dalgalanmaları göz ardı ettiği anlamına gelir (Conceptual Framework, 2020). Bu, finansal muhasebenin temel bir özelliğidir ve finansal tabloların karşılaştırılabilirliğini ve anlaşılabilirliğini artırır. Ancak, gerçek hayatta para biriminin satın alma gücünde değişiklikler olabilir ve bu durum finansal analizlerde dikkate alınmalıdır (Conceptual Framework, 2020).

Finansal Bilginin Niteliksel Özellikleri

Muhasebe bilgilerinin niteliksel özellikleri, faydalı muhasebe bilgilerinin elde edilmesi için kalite özelliklerini ve bu bilgileri değerlendirirken uyulması gereken temel ilkeleri ifade etmektedir. Şekil 2.1. finansal bilginin niteliksel özelliklerini göstermektedir. Finansal bilginin niteliksel özellikleri birincil niteliksel özellikler ve tamamlayıcı niteliksel özellikler olarak sınıflandırılır. Bilginin yüksek kalitede olması için bu özellikleri karşılaması gerekir (Conceptual Framework, 2020).

Şekil 2.1. Finansal Bilginin Niteliksel Özellikleri

a) Birincil Niteliksel Özellikler

Finansal bilgilerin niteliksel özellikleri, faydalı finansal bilgilerin kalite niteliklerini ve bu tür bilgileri değerlendirmek için uygulanması gereken temel ilkeleri ifade eder. Bu ilkeler ihtiyaca uygunluk ve gerçeğe uygun sunumdur.

(i) İhtiyaca Uygunluk

Finansal muhasebe bilgisi ile bilginin hazırlanma amacı arasında yakın bir ilişki vardır. Finansal muhasebe bilgilerinin faydalı olabilmesi için, finansal tablolarda sunulan bilgilerin kullanıcıların almaları gereken kararlarla doğrudan ilgili

olması gereklidir. Bilgilerin kullanıcıların ihtiyaçlarına uygun olması ve kullanıcıların kurumla etkileşimlerinin kendi çıkarlarına nasıl etki edebileceğini anlamalarına katkı sağlaması gerekir. Muhasebe bilgisinin ihtiyaca uygunluk kriterini sağlayabilmesi için üç niteliğe sahip olmasını gerekir (Conceptual Framework, 2020):

- a) Tahmin Değeri: Bilgi, kullanıcının kurumla mevcut veya yeni bir ilişkinin potansiyel sonucunu tahmin etmesini sağlamalıdır. Yani bilgi, gelecekteki olayları veya sonuçları öngörmeye yardımcı olmalıdır.
- b) Geri Bildirim Değeri: Bilgi, kullanıcının önceki tahminlerin doğruluğunu teyit etmesine ve düzeltmeler yapmasına olanak sağlamalıdır.
- c) Zamanında Sunum: Bilgi, ihtiyaç duyulduğu anda mevcut olmalıdır. Zamanında sunum, bilginin değerini artırır, kararların daha iyi ve güvenilir bir şekilde alınmasını sağlar.

Özetle, muhasebe bilgisinin ihtiyaca uygunluğu, finansal bilgilerin kullanıcılarının doğru tahminler yapmalarına, geçmiş hataları düzeltmelerine ve anında kararlar almalarına yardımcı olur (Conceptual Framework, 2020).

(ii) Gerçeğe Uygun Sunum

Muhasebede gerçeğe uygun sunum, finansal bilgilerin, temsil etmeyi amaçladığı ekonomik gerçeği doğru ve aslına uygun bir şekilde yansıtmasıdır. Gerçeğe uygun sunum ile ilgili doğru ve gerçeğe uygun görünüm, öz ve biçim ve tarafsızlık olmak üzere 3 temel husus vardır (Conceptual Framework, 2020).

Gerçeğe Uygun Görünüm: Finansal tabloların işletmenin finansal durumunu ve performansını gerçek ve aslına uygun bir şekilde yani sunulan bilgilerin yanıltıcı veya önyargılı olmaması, ancak kurumun ekonomik koşullarını dürüstçe sunması gerektiğini ifade eder (Conceptual Framework, 2020).

Öz ve Biçim: Muhasebede işlemler ve olaylar bazen yasal bir biçime sahip olabilir, ancak bu biçim çeşitli muhasebe kuralları veya yasal yapılardan dolayı gerçek ekonomik doğayı tam olarak yansıtmayabilir. Finansal raporlama, bir ekonomik olgunun yasal şeklinin yanı sıra özünü de dikkate almalıdır (Conceptual Framework, 2020).

İslami finans kurumlarının uyguladığı bazı ürünler ve işlemler, sadece biçim olarak değil, öz olarak da geleneksel finans ürünlerinden farklıdır ve bu ürünler ve işlemler için özel muhasebe yöntemlerine ihtiyaç duyulabilir. Bu muhasebe yöntemleri, İslam hukuku prensip ve kurallarına uygun olan bir dizi muhasebe ilkesini içermelidir (Conceptual Framework, 2020).

Genellikle, biçim ve öz bir arada gitmelidir. Ancak, İslami ilke ve kurallarının kabul ettiği durumlarda bazen öz, biçimin önüne geçebilir. Finansal tablolar ekonomik gerçekliği hem öz hem de biçim olarak temsil etmelidir. İslami ilke ve kuralları, şeklin özden yoksun olmadığını ve hiçbirinin diğerini geçersiz kılamayacağını öngörmektedir. Bu yüzden finansal raporlama, öz ve şekil kavramları arasında var olan hassas dengeyi sağlamalıdır. Özetle öz ve şekil birliği, İslami finansman işlemlerinin, ilgili yasal şeklin yanı sıra özü de takip etmesi ve İslam hukuku ilke ve kurallarına uygun olmasıdır (Conceptual Framework, 2020).

Tarafsızlık: Muhasebe bilgilerinin, bir grup kullanıcıya diğerleri aleyhine önyargı veya haksız bilgi avantajı sağlamadan kullanıcılarının ortak bilgi ihtiyaçlarına hizmet etmesi gerekir. Tarafsız finansal muhasebe bilgisi, dış kullanıcıların ortak ihtiyaçlarına yöneliktir ve bilginin belirli kullanıcılarının özel ihtiyaçları hakkındaki varsayımlardan bağımsızdır (Conceptual Framework, 2020). Tarafsız finansal muhasebe bilgileri gerçeğe uygun bilgilerdir ve önceden belirlenmiş sonuçlara yönelik önyargılardan arındırılmıştır. Tarafsızlık kavramı finansal raporlamada hem finansal tablo kullanıcılarının ihtiyaç duyduğu gerçeğe uygun bilgiyi ve bu bilginin güvenilirliğini sağlar (Conceptual Framework, 2020).

b) Tamamlayıcı Niteliksel Özellikler

Kavramsal çerçevedeki hedeflerin ve kavramların uygulanması, yüksek kaliteli muhasebe standartlarına ve finansal muhasebe sürecine yol açmalı, bu da karar vermek için yararlı olan yüksek kaliteli finansal raporlama bilgisine yol açmalıdır. Bu yüzden kalite, finansal raporlama bilgilerinin nesnel ve niteliksel özelliklerinin yanı sıra tamamlayıcı niteliksel özellikleriyle birlikte sağlanır.

(i) Karar Alma Sürecindeki Fayda

Finansal tabloların hazırlanması, finansal tablo kullanıcılarının karar vermelerine yardımcı olmayı amaçlamalıdır. Bilgilerin yararlılığı, birincil sermaye

sağlayıcılarına karar vermede yardımcı olmaya odaklanan finansal tabloların sunulma amacına göre değerlendirilmelidir (Conceptual Framework, 2020).

Alternatif muhasebe yöntemleri veya açıklama seçenekleri, birincil finansal tablo kullanıcıları için öncelikli fayda kriterine göre değerlendirilmelidir. Seçilen yöntem veya açıklama, karar vermede en yararlı bilgiyi üretmelidir. Ancak bilgiyi faydalı kılan özelliklerin, tercih yapacaklara rehberlik edecek şekilde tanımlanması gerekir (Conceptual Framework, 2020).

(ii) Şeffaflık

Bilgi, kuruluşun gerçek ve adil görüşünü anlaşılır bir şekilde temsil ettiğinde şeffaftır. Şeffaflık pek çok özelliği bünyesinde barındıran niteliksel bir özelliktir. Bilgiyi destekleyecek tam açıklamalar olduğunda finansal tablolarda şeffaflık sağlanmış olur (Conceptual Framework, 2020).

Tam Açıklama: Tam açıklama, finansal tabloların kullanıcıları için yararlı olması amacıyla gerekli tüm önemli bilgileri ister finansal tablolarda ister bunlara eşlik eden dipnotlarda veya ek sunumlarda içermesi anlamına gelir. Tam açıklama kavramı, muhasebe verilerinin uygun şekilde bir araya getirilmesini ve uygun tanımlamalar ve açıklamaları ifade eder (Conceptual Framework, 2020). Finansal tablolar, kullanıcıların raporlayan kurum hakkındaki bilgi ihtiyacını karşılamak için yeterli ayrıntı sağlamalıdır. Aşırı bilgi kullanıcının önemli verileri gözden kaçırmaya neden olabilir, bu nedenle gereksiz bilgilerden kaçınılmalıdır. Başlıklar, alt başlıklar ve tutarlar, anlamlarının açık olması için yeterli tanım ve açıklamalarla desteklenmelidir (Conceptual Framework, 2020).

(iii) Zamanında Sunum

Zamanında sunum, bilginin kararları etkileme gücünü kaybetmeden önce karar vericilerin kullanımına sunulması anlamına gelir. Bilginin erken ya da zamanında erişilebilir olması kararlara etkisini artırabilir ve zamanında sunulmayan bilgi finansal tablo kullanıcılarına yararlı olmayabilir (Conceptual Framework, 2020). Dolayısıyla, muhasebe bilgilerinin güncelliği, kurum tarafından yayınlanan finansal tabloların sıklığı, yani finansal tabloların hazırlandığı ve yayınlandığı zaman diliminin uzunluğu ve finansal tabloların hazırlandığı dönemin sonu ile finansal

tabloların yayımlandığı tarih arasında geçen süreye bağlıdır. Bu bağlamda, finansal tabloların hazırlandığı dönem ne kadar uzun olursa, bu tablolarda yer alan bilgiler kullanıcının finansal tablolarda yer alan bilgileri elde etmeden ve kullanmadan önce beklemesi gerekeceğinden o kadar az yararlı olur (Conceptual Framework, 2020). Öte yandan, finansal tabloların hazırlandığı dönem ne kadar kısa ise, hazırlanan finansal tablolarda yer alan bilgilerin, yanıltıcı olabileceğinden o kadar az güvenilirdir. Ayrıca finansal tabloların yayımlanmak üzere hazırlandığı süre ne kadar uzun olursa, içerdiği bilginin değerindeki kayıp da o kadar büyük olur. Bu nedenle, optimum sıklık ve minimum gecikme, faydalı muhasebe bilgilerinin önemli kriterleridir (Conceptual Framework, 2020).

(iv) Anlaşılabilirlik

Anlaşılabilirlik, bilginin kullanıcıların anlamasını sağlayan bir niteliktir. Bilgi, net ve öz olarak sınıflandırıldığında ve sunulduğunda anlaşılabilirlik artar. Bu nedenle, muhasebe standartlarını yayınlayan ve finansal tabloları hazırlayanların, muhasebe bilgilerinin verildiği kişilerin yeteneklerinin ve sınırlarının farkında olmaları önemlidir (Conceptual Framework, 2020). Aksine, finansal tablolar, uluslararası finans kuruluşları hakkında hiçbir bilgisi olmayan veya sınırlı bilgisi olan dış kullanıcıların yararına hazırlanmaktadır. Standartları yayınlayanlar, muhasebe standartlarının yalnızca finansal tabloları hazırlayanların yararına oluşturulmadığının bilincinde olmalıdır (Conceptual Framework, 2020).

(v) Güvenilirlik

Finansal muhasebe bilgi kullanıcıları, başvurdukları bilgilerin yüksek derecede güvenilirliğe sahip olmalarını talep ederler. Ancak güvenilirlik, kesin doğruluk anlamına gelmez, çünkü muhasebe bilgileri zorunluluk olarak tahminleri ve değerlendirmeleri yansıtır. Bu yüzden güvenilirlik, daha ziyade, belirli bir işlem veya olayı çevreleyen tüm özel koşullara dayanarak, etkilerini ölçmek veya açıklamak için seçilen yöntemin, olayın veya işlemin özünü yansıtan bilgi üretmesi anlamına gelir (Conceptual Framework, 2020). Muhasebe yöntemlerinin uygulanmasındaki tahminler ve değerlemeler, kesin kanıtların bulunmadığı durumlarda ikna edici kanıtların kullanılmasına izin veren İslam ilke ve kurallarına

aykırı değildir. Güvenilir muhasebe bilgileri aşağıdaki niteliklere sahip olmalıdır (Conceptual Framework, 2020).

Tamlık: Finansal tablolardaki bilgilerin güvenilir olabilmesi için önemlilik ve maliyet açısından eksiksiz olması gerekmektedir. Eksiklikler, bilgilerin yanlış veya yanıltıcı olmasına, dolayısıyla bilgilerin güvenilirmez ve ilgisiz olmasına neden olabilir (Conceptual Framework, 2020).

Doğrulanabilirlik: Finansal raporlardaki bilgilerin gerçekleri doğru bir şekilde yansıttığına dair kullanıcılara güven veren bir kalite özelliğidir. Finansal bilginin bağımsız ve bilgili gözlemciler tarafından, belirli bir olayın veya işlemin ekonomik gerçeği doğru bir şekilde yansıttığına dair güven verme yeteneğini ifade eder. Bilgi doğrudan veya dolaylı olarak doğrulanabilir (Conceptual Framework, 2020). Doğrudan doğrulama, bilginin kendisinin doğrulandığı bir süreci ifade eder. Dolaylı doğrulama, bilginin girdilerinin ve hesaplamanın aynı muhasebe standartları ve yöntemleri kullanılarak kontrol edilmesi ve yeniden hesaplanması yoluyla gerçekleşir (Conceptual Framework, 2020). Dolaylı doğrulama, bilginin sonucunu yeniden hesaplama ve bu sonucun aynı muhasebe kuralları ve yöntemleriyle uygun bir şekilde elde edildiğini doğrulama anlamına gelir. Yani, bilgiye dayanarak farklı kişiler aynı sonuca ulaşabilmeli veya en azından aynı bilgiyi kullanarak benzer sonuçlara varabilmelidir. Bu, finansal bilginin güvenilirliğini artırır ve kullanıcıların bilgilere güvenmelerini sağlar (Conceptual Framework, 2020).

Tutarlılık: Bir kurum, muhasebe ölçüm ve açıklama yöntemlerini bir dönemden diğerine uygularken tutarlı olmalıdır. Bu, kurumun aynı işlem için aynı ölçüm ve açıklama yöntemini kullanmaya devam etmesi gerektiği anlamına gelmez; farklı bir yaklaşım gerektiren nedenler varsa yöntemlerini değiştirmeyi tercih edebilir. Ancak bu değişikliğin ve öneminin finansal tablolarda belgelenmesi gerekmektedir (Conceptual Framework, 2020).

(vi) Karşılaştırılabilirlik

Karşılaştırılabilir finansal muhasebe bilgileri, kullanıcıların, kurumun zaman içindeki performansını, kendi içinde ve diğer kurumların performansıyla ilişkili olarak benzerlikleri ve farklılıkları belirlemelerine olanak tanır. Yani,

karşılaştırılabilirlik, kullanıcıların farklı zaman dilimleri veya farklı şirketler arasındaki finansal performansı karşılaştırmalarına olanak tanır (Conceptual Framework, 2020). Bu, bir kurumun kendi geçmiş performansını izlemesine ve kendini aynı sektördeki diğer şirketlerle karşılaştırmasına yardımcı olur. Bu nedenle, finansal muhasebe bilgilerinin kullanılabilirliği, benzer olaylara benzer ölçüm veya açıklama yöntemlerinin kullanılmasıyla artırılır (Conceptual Framework, 2020). Yani, finansal muhasebe standartlarının benzer şirketler ve endüstriler için aynı kriterlere dayandığından ve aynı muhasebe ilkelerine uygun olduğundan farklı şirketler aynı muhasebe kurallarını ve ölçüm yöntemlerini kullanırsa, finansal bilgileri daha kolay karşılaştırılabilir olur. Karşılaştırılabilirlik ve tekdüzelik kavramları arasında bir ayrım yapılmalıdır. Karşılaştırılabilirlik, bilgilerin objektif ve gerçekçi bir şekilde karşılaştırılabilir olmasını ifade ederken, tekdüzelik ise bilgilerin aynı kalması anlamına gelir ve finansal tabloların tek ve sabit bir görünüm sunması gerektiği yanıltıcı bir varsayıma dayanır (Conceptual Framework, 2020).

(vii) İhtiyatlılık

İhtiyatlılık, finansal raporlama kararlarının etkinliğini etkileyen ve çeşitli olay ve koşullardaki belirsizliği dikkate alan bir ilkedir. Bu kavram, şüpheli alacak tahsilatı olasılığı, tesis ve ekipmanın olası faydalı ömrü ve ortaya çıkabilecek garanti taleplerinin sayısı gibi belirsizlikleri, bunların niteliğini ve kapsamını açıklayarak ve finansal tabloların hazırlanmasında ihtiyatlı davranılmasını ifade eder (Conceptual Framework, 2020). İhtiyatlılık kavramı, bilgilerin kasıtlı olarak manipüle edilmesini engelleyerek finansal tabloların doğruluğunu ve güvenilirliğini korumak için belirsizlik altında tahminlerin dikkatli yapılmasını sağlar (Conceptual Framework, 2020).

Finansal Bilgilerin Hazırlanması ve Sunulması

Faydalı finansal raporlama bilgileri sağlamak önemlilik ve maliyetle sınırlıdır.

a) Önemlilik:

Bilginin eksikliği veya yanlışlığı, kullanıcıların bir kurumun finansal tablolarına dayanarak alacakları kararları etkileyebilecek nitelikte ise önemlidir. Bir

kalemin önemli olup olmadığına karar verirken hem niteliği hem de tutarı dikkate alınmalıdır (Conceptual Framework, 2020).

Önemlilik ve tam açıklama kavramı birbiriyle ilişkilidir çünkü bilgi önemliyse açıklanmalıdır ve açıklanmayan bilginin önemli olmadığı varsayılır. Finansal tabloların amaçlarıyla ilgili olmayan veya güvenilemeyecek bilgiler açıklanmaması gerektiğinden önemlilik ve tam açıklama kavramı ihtiyaca uygunluk ve güvenilirlikle ilgilidir (Conceptual Framework, 2020).

Finansal muhasebede önemlilik, nicel veya nitel özelliklere ya da her ikisinin birleşimine bağlı olabilen göreceli bir önem durumudur. Niteliksel önemlilik kriterleri şunlardır (Conceptual Framework, 2020):

- a) İşlemin doğal önemi, bir kalemin yansıttığı diğer olaylar veya koşullar, örneğin olağan veya olağandışı, beklenen veya beklenmeyen, tekrar eden veya tekrar etmeyen, İslami kurallara uygun veya uygun olmayan, yasal veya yasadışı, vb.
- b) Kalemin gelecekteki olayların muhtemel seyrinin bir göstergesi olarak doğal önemi, örneğin kalemin yeni faaliyetlerin göstergesi olup olmadığı, mevcut faaliyetlerdeki önemli değişiklikleri veya kurumun uygulamalarındaki değişiklikleri temsil edip etmediği.

Niceliksel önemlilik kriterleri ise şunlardır (Conceptual Framework, 2020):

- a) Normalde Beklenen Miktarlara Göre: Bu husus, ilgili kalemin miktarının finansal tablolardaki normal veya beklenen miktarla karşılaştırılmasını içerir. Normalden beklenen tutarlardan önemli sapmalar önemli kabul edilebilir.
- b) Uygun Temele Göre Büyüklük: Bu, bir maddenin boyutlarının uygun bir referans noktasına veya temele göre değerlendirilmesini içerir.

b) Bilginin Maliyeti:

Finansal raporlama bilgisinin sunulmasının maliyetinin, bu bilginin sağladığı faydalara orantılı olması gerekir. Bilgiyi sağlama ve kullanma maliyeti ile bu bilginin karar verme sürecine katkısı arasında bir denge olmalıdır. Kullanıcıların finansal muhasebe bilgisini kullanarak daha iyi ve bilinçli kararlar almalarına yardımcı oluyorsa, bu maliyetler kabul edilebilir olacaktır (Conceptual Framework, 2020).

2.2.2. AAOIFI FMS 1 Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama

FMS 1 "Finansal Tablolarda Genel Sunum ve Açıklamalar", dünya genelinde uygulanan en iyi uygulamalar doğrultusunda öngörülen genel sunum ve açıklama gerekliliklerinden yola çıkarak hazırlanmıştır (FAS 1, 2021).

Amaç

Bu standardın amacı, İslami finans kuruluşlarının, kullanıcıların ortak bilgi ihtiyaçlarını karşılamak için periyodik olarak yayınladıkları finansal tabloların sunumuna ilişkin genel gereklilikleri, finansal tabloların içeriğine ilişkin asgari gereklilikleri ve şer'i ilke ve kurallara uygun sunumu ve kurumun önceki dönemlere ait finansal tabloları ve diğer kurumların finansal tabloları ile karşılaştırılabilirliği kolaylaştıran finansal tabloların yapısını ortaya koymaktır (FAS 1, 2021).

Bu standart, İslami kurallara uygun ürün ve hizmetler için bilgi hazırlamak isteyen kuruluşların finansal tablolarına, bu tabloların kullanıcılarının bilgi ihtiyaçlarını karşılamak üzere uygulanacaktır. Bu kuruluşlar, İslami bankalar, İFK'lar, Tekafül şirketleri, Vakıf kuruluşları, İslami kolektif yatırım planlarını ve Özel amaçlı kurumlardır (FAS 1, 2021). Standart iki bölümden oluşmaktadır ve ilk bölüm, yasal yapılarına, kuruldukları ülkeye veya büyüklüklerine bakılmaksızın İslam hukukuna uygun ürün ve hizmetler için bilgi hazırlamak isteyen tüm kurumlar (ve kuruluşlar) için, standardın ikinci bölümü ise sadece İslami bankalar ve İFK'lar için geçerlidir. Standart, ara dönem finansal raporlama için hazırlanan özet veya özetlenmiş finansal tabloların yapısına ve içeriğine uygulanmaz (FAS 1, 2021).

Tanımlar

Standart kavramsal çerçevede zikredilen tanımlarla birlikte aşağıdaki tanımlara da yer vermiştir (FAS 1, 2021):

Nakit ve nakit benzerleri: Nakit akış tablosu amacıyla, kurumun talep üzerine (dayanak sözleşmelere tabi olarak) tamamen çekebileceği yerli ve yabancı para ile bankalar ve diğer benzer finansal kurumlardaki mevduatları içerir; altın, gümüş veya diğer değerli metalleri içermez.

Özel Amaçlı Kuruluş: Belirli veya geçici mali hedefleri yerine getirmek için oluşturulan bir tüzel kişiliktir (tüzel kişilik, tröst veya sınırlı ortaklık, vb.).

Sukuk: Maddi varlıkların, intifa ve hizmetlerin mülkiyetinde veya belirli projelerin veya özel yatırım faaliyetlerinin varlıklarında (mülkiyetinde) bölünmemiş payları temsil eden eşit değerde sertifikalardır.

Finansal Tabloların Unsurları

Finansal tabloların unsurları standartta şu şekilde sıralanmıştır (FAS 1, 2021):

- a) Varlıklar
- b) Yükümlülükler
- c) Sermaye benzeri özkaynak
- d) Özkaynaklar
- e) Gelir
- f) Giderler

Finansal Tablolar Seti

Bilgi kullanıcılarının ekonomik kararlar almasını sağlayacak tam bir finansal tablolar seti aşağıdakileri içermelidir (FAS 1, 2021):

- a) Finansal Durum Tablosu,
- b) Gelir Tablosu ve Diğer Kapsamlı Gelir Tablosu,
- c) Sermaye Benzeri Özkaynaklara İlişkin Gelir Tablosu ve Atıflar,
- d) Özkaynak Değişim Tablosu,
- e) Nakit Akış Tablosu,
- f) Yönetim altındaki Bilanço Dışı Varlıklardaki Değişim Tablosu ve
- g) Önemli Muhasebe Politikalarını ve Diğer Açıklamaları İçeren Dipnotlar.

Muhasebe Politikaları ve Tahminleri

Muhasebe politikaları, bir kurumun yönetimi tarafından finansal tabloların oluşturulması ve sunulması için benimsenen muhasebeleştirme, değerlendirme ve ölçmeye ilişkin belirli ilkeler, esaslar, teamüller, kurallar, yöntemler ve uygulamalardır. Muhasebe politikaları geliştirilmesi aşağıdaki hiyerarşiye göre yapılacaktır (FAS 1, 2021):

Kurumlar, herhangi bir özel muhasebe sorununu ele alan İslami finans sektöründe öncelik taşıyan AAOIFI tarafından yayınlanan ilgili FMS'ye başvurmalıdır.

Eğer belirli bir konuyu ele alan özel bir FMS yoksa, kurumlar benzer nitelikteki işlemlerin veya olayların nasıl muhasebeleştirileceği konusunda rehberlik sağlayacağından benzer veya ilgili konuları ele alan FMS'lere bakmalıdır.

Üçüncü aşamada AAOIFI'nin FMS'leri veya benzer FMS'ler rehberlik sunmuyorsa, kurumlar ilgili ülkede geçerli olan genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve yargı alanında uygulanan ilkelere, kavramsal çerçeveye ve İslam hukuku ilkeleri ve kurallarına aykırı olmadığı sürece başvurmalıdır.

Bir muhasebe politikası AAOIFI FMS'leri ile uyumlu değilse, İslamın ilke ve kurallarından bir sapması varsa ve işlemin ekonomik niteliğini yansıtmamakta ise uygunsuz olarak değerlendirilir. Uygunsuz olarak nitelendirilen muhasebe politikasının uygulanması, muhasebe politikasının finansal tablolarda açıklanması veya finansal tablolara açıklayıcı notlar eklenmesi yoluyla düzeltilemez (FAS 1, 2021).

Önemli muhasebe politikaları finansal tablo dipnotlarında tek bir dipnotta açıklanır ve tercihen finansal tablo dipnotlarının başında yer alır. Finansal tabloların hazırlanmasında ve yayınlanmasında kullanılan önemli muhasebe politikalarının açıklanması asgari olarak aşağıdakileri içermelidir (FAS 1, 2021):

- a) Kabul edilebilir alternatif muhasebe yöntemleri arasında bir seçimi temsil eden muhasebe politikaları,
- b) Hasılat, kazanç veya kayıpların muhasebeleştirilmesi amacıyla işletme yönetimi tarafından benimsenen muhasebe politikaları,
- c) Değer düşüklüğü ve kredi zararlarının muhasebeleştirilmesi ve belirlenmesi için şirket yönetimi tarafından benimsenen muhasebe politikaları ve zarar yazma politikaları,
- d) Uygun olduğu durumlarda, varlıkların, borçların ve yönetilen varlıkların yeniden değerlendirilmesinde işletme yönetimi tarafından kullanılan politikalar, standartlar ve yöntemler,

- e) Varlıkların, yükümlülüklerin ve yeniden yatırımların yeniden değerlendirilmesinin zorunlu olmadığı durumlarda, sermaye benzeri özkaynak hesaplarının, yönetim altındaki bilanço dışı varlıkların veya bunların eşdeğerlerinin belirlenmesinde tarihi maliyetin esas alınması ve
- f) Varsa şirket yönetiminin bağlı ortaklıkların finansal tablolarının konsolidasyonuna ilişkin benimsediği politika.

İşletme yönetiminin bir muhasebe politikasında değişiklik yapmayı seçmesi durumunda, söz konusu politika, sunulan en son döneme ait finansal tabloların düzeltilmesi suretiyle geriye dönük olarak uygulanacaktır. Ayarlama için gerekli bilginin elde edilmesi mümkün değilse veya bilgiye ulaşamıyorsa bu işlem gerçekleştirilemez (FAS 1, 2021).

Önceki dönemlere ait bir veya daha fazla finansal tablonun yeniden anlatımı için gerekli verilerin elde edilmesinin mümkün olmadığı veya pratik olmadığı durumlarda, düzeltme esasına göre yapılır. Değiştirilmiş yeniden beyan yöntemini kullanırken, mevcut verilere bağlı olarak cari veya önceki döneme ait dağıtılmamış karların yeniden beyan edilmesi gerekir (FAS 1, 2021). Bu yeniden düzenleme, muhasebe politikası değişikliğinin, değiştirilmemiş önceki dönemler üzerindeki kümülatif etkilerini doğru bir şekilde yansıtmak amacıyla yapılmıştır. Muhasebe politikalarındaki değişikliklerin ilgili etkilerini ortadan kaldıracak şekilde birleştirilmesi yerine bağımsız olarak açıklanması zorunludur (FAS 1, 2021).

Muhasebe politikasındaki bir değişiklik, cari veya önceki dönemlerde önemli bir etkisi olmamış olsa bile, gelecek dönemlerde önemli bir etkisinin olması bekleniyorsa açıklanmalıdır (FAS 1, 2021).

Muhasebe politikasındaki değişikliğin tanımı ve gerekçesi, değişikliğin cari döneme ve karşılaştırma amacıyla sunulan önceki dönemlere ait net gelir üzerindeki etkileri ve ilk dönem başı itibarıyla geçmiş yıl karları üzerindeki etkiler de karşılaştırma amacıyla sunulmalıdır (FAS 1, 2021).

Uzmanlık bilgisine ve mesleki yargıya dayanan muhasebe tahmini ise, finansal tablolarda yer alan bir kalem için kesin bir ölçüm yöntemi bulunmayan yaklaşık bir tutardır. Muhasebe tahminlerindeki bir değişikliğin etkisi değişikliğin

etkisinin o dönemle sınırlı olması durumunda, değişikliğin yapıldığı döneme veya değişikliğin cari ve gelecek dönemleri etkilemesi durumunda, değişikliğin yapıldığı dönem ve gelecek dönemlere yansıtılır (FAS 1, 2021).

Muhasebe tahminindeki değişikliğin tanımı, gerekçesi ve değişikliğin net gelir veya kar (zarar) üzerindeki etkileri sunulmalıdır.

Finansal Tablolarda Önceki Dönemlere Ait Hataların Düzeltilmesi

Önceki döneme ait finansal tablolarda bir hata tespit edildiğinde, hatadan etkilenen tüm finansal tablolar geriye dönük olarak yeniden düzenlenerek düzeltilir. Bu, paydaşlara doğru ve şeffaf finansal bilgilerin sunulmasını sağlar (FAS 1, 2021).

Bir hata tespit edildiğinde bunun kurumun dış taraflara karşı sorumluluklarını ve yetkilerini etkileyip etkilemediğinin açıklığa kavuşturulması önemlidir.

Doğru muhasebeyi sağlamak için, ilk dönemin başındaki dağıtılmamış karlar, hataların düzeltilmesinin etkilenen önceki dönemler üzerindeki kümülatif etkisini yansıtacak şekilde ayarlanmalıdır. Bu kümülatif etkinin doğru şekilde muhasebeleştirilmesi zorunludur (FAS 1, 2021).

Önceki dönemdeki bir hatanın düzeltilmesi yapıldığında, hatanın niteliği ve hatadan etkilenen önceki dönem ya da dönemler, hatanın düzeltilmesinin hatadan etkilenen dönem veya dönemlerin ve cari dönemin net geliri veya karı (zararı) üzerindeki etkileri ve ilk dönemin başı itibarıyla geçmiş yıl karları üzerindeki etkiler de karşılaştırma amacıyla sunulmalıdır (FAS 1, 2021).

Bir muhasebe politikasındaki değişikliğin ve sermaye benzeri özkaynak hesaplarına ilişkin bir hatanın düzeltilmesinin ve yatırımlardan elde edilen kar (zarar) ve net kar (zarar) üzerindeki sahiplerin payının cari dönem ve sunulan her bir önceki dönem için etkisi açıklanmalıdır (FAS 1, 2021).

Bir kuruluş muhasebe politikalarını değiştirdiğinde veya bir hatayı düzelttiğinde, bu değişikliklerin sermaye benzeri özkaynak ve diğer paydaşlar üzerindeki etkisini dikkate almalıdır. Bu değişikliklerin hem anlaşmalara hem de İslam hukuku kurallarına uygun olması zorunludur (FAS 1, 2021).

Bir kurumun muhasebe politikalarında değişiklik yaptığında veya hataları düzelttiğinde, bu eylemlerin hem cari hem de geçmiş dönemlerde özsermaye ve ortaklık yapısı üzerindeki etkilerine ilişkin ayrı bir açıklama yapılması gerekmektedir. Finansal tablo kullanıcılarının bu değişikliklerin kurumun mali performansı ve konumu üzerindeki etkisini kavrayabilmeleri için bu gereklidir (FAS 1, 2021).

Önceki dönemlerde meydana gelen işlem, olay veya koşullar sonucunda cari dönemde ortaklık yapısı dengelerinde değişiklik olması durumunda, bunların şer'i kural ve anlaşmalara uygun olarak ele alınması zorunludur. Bu, geçmiş olayların mali sonuçlarının doğru ve adil bir şekilde temsil edilmesini sağlamak için yapılır (FAS 1, 2021).

Geriye dönük hataların düzeltilmesinde kurum gerekirse üçüncü bir finansal durum tablosu sunmakla yükümlüdür. Bu ek rapor, finansal tabloların sunumunda daha fazla şeffaflığın desteklenmesine hizmet etmektedir (FAS 1, 2021).

Şer'i kural ve ilkelerin uygulanabilir rehberlik sunmadığı durumlarda, yönetim tarafından yapıcı tasfiye yapılabilir ve yedek akçe oluşturulabilir veya tahakkuk ettirilebilir. Bu düzeltmenin yatırım veya İslami finans varlıklarının değer düşüklüğü veya kaybına ilişkin olması durumunda, yatırım riski rezervine veya konuyla doğrudan ilgili başka bir rezerve kaydedilebilir. Diğer düzeltmelerin mevcut konu ile orantılı olmaması durumunda, bunlar özsermayeyle ilgili negatif bakiye olarak kaydedilebilir (FAS 1, 2021).

Finansal tabloların, onları kullanan kişiler açısından tatmin edici, ilgili ve güvenilir sayılması için, tüm önemli bilgilerin açıkça ortaya konması ve açıklanması gerekir. Finansal tablolar İslami finans işlemleri yapan bütün kuruluşlara ilişkin aşağıdaki bilgileri açıklar (FAS 1, 2021):

- a) Kurumun adı, kuruluş ülkesi, kuruluş tarihi ve hukuki yapısı,
- b) Kurumun merkezinin bulunduğu ve şubelerinin faaliyet gösterdiği ülke veya ülkeler ve tercihen her bir ülkedeki toplam varlıklar,
- c) Kurumun tüzük belgeleri ile yürütmeye yetkili olduğu faaliyetlerin niteliği ve sağladığı başlıca mali ve diğer hizmetlerin listesi,

- d) Kurumun bağılı ortaklıklarının isimleri, kurumunkilerle konsolide edilsin veya edilmesin, kuruldukları ülkeler, kurumun her bir bağılı ortaklıktaki sahiplik oranı, söz konusu bağılı ortaklıkların faaliyetlerinin niteliği ve uygulanabilir olduğu durumlarda, finansal tablolarının kurumun konsolide finansal tablolarının dışında tutulmasının nedenleri,
- e) Kurumda geçerli olan yönetim çerçevesi ve yerleşik bir yönetim çerçevesinin bulunmaması halinde şer'i yönetim yapısının özeti,
- f) Kuruluşun faaliyetlerini denetlemekten sorumlu kurum ve holding kuruluşunu denetlemekten sorumlu kurum,
- g) Finansal tabloları ve ilgili dipnotları içeren sayfalar ardışık olarak numaralandırılır,
- h) Finansal tablolara ilişkin notlara açık ve farklı başlıklar verilecek ve finansal tablolardaki ilgili kalemlere çapraz atıfta bulunulacaktır,
- i) Dipnotlar, finansal tabloların yer aldığı son sayfadan hemen sonra yer alır ve finansal tabloların yer aldığı her sayfanın altında "____ adresinden ____ adresine kadar olan finansal tablo dipnotları finansal tabloların tamamlayıcı bir parçasıdır" ibaresi bulunur,
- j) Finansal tablolarda ve ilgili dipnotlarda sunulan tutarlar, finansal tablo kullanıcılarının anlamasını kolaylaştıracak şekilde en yakın para birimine yuvarlanabilir,
- k) Kurumun zekâta ilişkin sorumluluğu ve zekât kaynaklarının ve kullanımlarının açıklamaları ve hangi döneme ait olduğu finansal tabloların dipnotu olarak açıklanmalıdır. Açıklamada kurumun zekât yükümlülüğünün yanı sıra, kurumun gönüllü olarak üstlendiği ek yükümlülüğü ile kurumun, zekâtı müşterileri adına toplayıp sonradan nasıl dağıttığını belirtilmelidir. Zekât kaynaklarını ve kullanımlarını dönemlik olarak göstermelidir.
- l) Kurumun kurulduğu ülkedeki ve faaliyet gösteren şubelerinin veya bağılı ortaklıklarının bulunduğu diğer ülkelerdeki vergi uygulaması (konsolide finansal tablolar olması durumunda). Kurumun kurulduğu ülkede ve/veya diğer ülkelerde vergi tatilinden yararlanması durumunda, vergi tatilinin süresi ve kalan süresi de açıklanmalıdır.

- m) Karz fonundaki fonların kaynakları ve kullanımları ve kapsadığı dönem finansal tablo dipnotlarında açıklanmalıdır.
- n) Para birimi, finansal kurumların işletildiği ekonomik çevredeki temel para birimini (fonksiyonel para birimi) ve finansal tabloların sunulduğu para birimidir (sunum para birimi). Fonksiyonel Para Birimi, kurumun ana iş faaliyetlerini gerçekleştirdiği ekonomik çevredeki temel para birimidir. Fonksiyonel para birimi, kurumun günlük işlemlerini kaydettiği ve raporladığı para birimidir. Sunum Para Birimi, finansal tablolar, uluslararası kabul görmüş finansal raporlama standartlarına uygun olarak sunulmalıdır. Bu nedenle finansal tablolar, kurumun işlediği ekonomik çevredeki para biriminden farklı bir para biriminde sunulabilir. Yabancı para birimi işlemleri, işlemin yapıldığı tarihteki döviz kuruyla kaydedilir. Parasal varlıklar ve borçlar için sonraki ölçümler, raporlama tarihindeki döviz kurları kullanılarak yapılır. Tarihsel maliyetle kaydedilen parasal olmayan varlıklar, başlangıçtaki kayıt tarihindeki döviz kuruyla rapor edilir. Fiziksel olmayan varlıklar ise raporlama tarihindeki döviz kuruyla değerlendirilir. İşlemlerin veya çeviri işlemlerinin sonuçlarından kaynaklanan kur farkları, gelir tablosunda ayrı bir şekilde sermaye benzeri özkaynak ve sahiplerin öz sermayesiyle finanse edilen kalemler arasında ayırım yaparak rapor edilir.
- o) Finansal tablolarda, İslam hukuku ilke ve kurallarına uygun olmayan kaynaklardan veya yollardan elde edilen kazançların miktarını ve niteliğini, bu tür işlemlere girişilmesinin sebepleriyle birlikte açıklanmalıdır. Bununla birlikte İslam hukuku ilke ve kurallarına uygun olmayan amaçlar için yapılan harcamaların tutarı ve niteliği ve bu kazançlar veya harcamalar yoluyla edinilen varlıkları nasıl elden çıkarılacağı da açıklanmalıdır.
- p) Finansal raporlama dönemi sonu itibarıyla mevcut olan ve teminat, vesaik mukabili kredi veya benzeri araçların verilmesinden kaynaklananlar da dahil olmak üzere, şarta bağlı yükümlülükler ile devam eden önemli finansal taahhütlerin niteliği ve tutarı finansal tablolarda açıklanır.

- q) Düzeltme gerektiren bilanço sonraki olaylar; finansal durum tablosu tarihinden sonra ortaya çıkan ve finansal durum tablosu tarihi itibarıyla ilgili olayların var olduğuna ilişkin kanıtların veya koşulların mevcut olduğu olaylardır. Kurum, düzeltme gerektiren olayları finansal tablolarına yansıtmak için gerekli düzeltmeleri yapar. Finansal tablolar, finansal durum tablosu tarihinden sonra ortaya çıkan ve yönetim tarafından düzeltme kaydı düşülen olayları, finansal tablolar üzerindeki etkileri ile özkaynak ve sermaye benzeri özkaynak kalemler için ayrı ayrı göstermelidir.
- r) Bir grup içindeki diğer kuruluşlarla yapılan ilişkili taraf işlemleri, ödenmemiş bakiyeler ve diğer taahhütler kuruluşun finansal tablolarında açıklanmalıdır. Finansal tablolarda ilişkili taraf işlemleri açıklanırken, bu ilişkinin doğası, gerçekleştirilen işlemlerin türü ve işlem miktarları, işlemlerin dönem içinde ne zaman başladığını ve ne zaman sona erdiği açıklanmalıdır.
- s) Finansal tablolar, süreklilik ilkesi varsayımı altında genellikle hazırlanır ve kurumun iflas veya faaliyetlerini sonlandırma gibi bir durumun olmadığı kabul edilir. Yönetim, her dönemin sonunda, en azından bir sonraki on iki ay boyunca işletmeyi değerlendirir. Değerlendirme sonucunda işletmenin devam etme olasılığını ciddi şekilde etkileyen belirsizlikler ortaya çıkarsa, bu belirsizlikler finansal tablolarda açıklanır.
- t) Ayrıca İslami bankalar ve İslami Finans Kuruluşlarının finansal tabloları birinci bölüme ek olarak aşağıdaki açıklamaları da içermelidir.

Varlıklarda; nakit ve merkez bankası nezdindeki bakiyeler ayırım yapılarak ve finansal kuruluşlardan alacaklar ve finansal kuruluşlara yapılan iştirak yatırımları açıklanmalıdır. Ayrıca özkaynaklar ve sermaye benzeri özkaynaklar tarafından müştereken finanse edilen varlıklar ile münhasıran özkaynaklar tarafından finanse edilen varlıklar her bir varlık kalemi için ayrı ayrı açıklanmalıdır (FAS 1, 2021).

Yükümlülüklerde yer alan finansal kuruluşlara borçlar ve müşterilerin karz hesapları da dahil olmak üzere diğer karşı taraflara olan borçlar dipnotlarda açıklanmalıdır (FAS 1, 2021).

Sermaye benzeri özkaynaklar, finansal durum tablosunda yükümlülükler ve özkaynaklar arasında ayrı bir kalem olarak gösterilir. Kısıtlanmamış yatırım hesapları ve diğer hesaplar gibi özkaynak niteliğindeki hesapların dağılımı, finansal durum tablosu tarihinden itibaren vadelerine göre açıklanır. Vade sürelerinde yapılan herhangi bir değişiklik de açıklanmalıdır (FAS 1, 2021).

Yatırım kâr veya zararının özkaynaklar ile sermaye benzeri özkaynak arasında dağıtılmasında kullanılan yöntem açıklanmalıdır. Ayrıca kurumun Mudarib, ortak veya acente olarak hareket edip etmediği de açıklanmalıdır (FAS 1, 2021).

2.2.3. FMS 3 Mudarabe

Bu standart, İslami bankalar ve finansal kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen mudarabe finansmanı işlemlerinin muhasebeleştirilmesi, ölçülmesi ve açıklanması için muhasebe kurallarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Standart ayrıca, önerilen muhasebe uygulamasının geliştirilmesinin dayandığı hukuki ilkelerin ayrıntılarını da sağlar (FAS 3, 1996).

Standardın Kapsamı

Bu standart, fon sağlayıcı olarak bir İslami banka tarafından gerçekleştirilen mudarabe finansman işlemlerine ve bir İslami banka tarafından mudarabede kullanılmak üzere, başlangıcından tamamlanmasına kadar sağlanan fonlara ilişkin işlemlere uygulanır (FAS 3, 1996). Bu hüküm, İslami Banka'nın mudarabe sermayesini yalnızca kendi fonlarından mı, İslami Bankanın kendi fonları ve kısıtlanmamış yatırım hesaplarından oluşan karma havuzdan mı, yoksa kısıtlı yatırım hesaplarından mı finanse ettiğine bakılmaksızın geçerlidir. Standart aynı zamanda İslami bankanın mudarabenin kâr veya zararından payına ilişkin işlemler için de geçerlidir (FAS 3, 1996).

Bu standart, mudaribin (müşterinin) defterlerini ve buradaki mudarabe işlemlerinin muhasebeleştirilmesini, İslami bankanın Şer'i hükümleri açısından mudarabe olarak tanımlanan kısıtlanmamış yatırım hesapları fonlarını almasını, İslami bankanın kısıtlı yatırım hesabı fonlarını mudarib ya da vekil olarak almasını ve mudarabe fonunun zekâtını kapsamamaktadır (FAS 3, 1996). Bu bağlamda standartta İslami banka sermaye sahibi taraf olarak yer aldığından İslami bankanın

emek sahibi taraf olduğu mudarabe ile ilgili de bir standart ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Kısacık, 2021: 122).

Mudarabe İşlemlerinin Muhasebeleştirme Süreci

Mudarabe finansmanının İslami bankanın defterlerinde gösterildiğı değerin temelini temsil ettiğı için sermayenin nicelik ve nitelik açısından bilinmesi İslam hukuku'nun bir gereğidir. Sermayenin nakit olması da şart koşulmuştur. Ancak çağımıza uygun bir görüşe göre, sermaye ayni (ticari varlıklar) olabilir ve her iki taraf arasında kararlaştırıldığı gibi sözleşme sırasındaki değeri mudarabe sermayesi olacaktır (FAS 3, 1996). Mudarabe finansman sermayesi (nakdi veya ayni), mudarib'e ödendiğinde veya onun tasarrufuna verildiğinde muhasebeleştirilir. Bir mudarabe'nin sermayesinin taksitlendirilmesi durumunda, her bir taksit tutarı ödeme zamanında finansal tablolara alınır (FAS 3, 1996). Mudarabe sözleşmesinin yapılması gelecekte bir olayın meydana gelmesine bağlıysa veya gelecekteki bir zamana ertelenmişse ve mudarabe sermayesinin ödenmesi bu olayın meydana gelmesine veya bu zamanın geçmesine bağlıysa, mudarabe sermayesi ancak mudaribe ödendiğinde muhasebeleştirilir. Mudarabe finansman işlemleri, İslami bankanın finansal tablolarında "Mudarabe Finansmanı" başlığı altında sunulur. Mudarabe'de sağlanan sermaye parasal olmayan varlıklar "parasal olmayan varlıklar" olarak finansal tablolarda raporlanır (FAS 3, 1996).

İslami banka tarafından nakit olarak sağlanan mudarabe sermayesi, ödenen miktar nakit miktarı ile ölçülür. İslami banka tarafından ayni olarak (ticari varlıklar veya girişimde kullanılmak üzere parasal olmayan varlıklar) sağlanan mudarabe sermayesi, varlıkların gerçeğe uygun değeri (İslami banka ile müşteri arasında mutabık kalınan değer) üzerinden ölçülür ve varlıkların değerlemesi gerçeğe uygun değer ile defter değeri arasında bir farka yol açarsa, bu fark İslami bankanın kendisine kâr veya zarar olarak kaydedilir. Taraflardan biri veya her ikisi tarafından yapılan sözleşme prosedürlerinin masrafları, her iki tarafça aksi kararlaştırılmadıkça, mudarabe sermayesinin bir parçası olarak kabul edilmeyecektir (FAS 3, 1996).

Finansal dönemin sonunda, sözleşme yapıldıktan sonra ölçülen mudarabe sermayesinin bir kısmı, sonradan İslami bankaya geri ödeme yapılmışsa, bu geri ödeme

mudarabe sermayesinden düşölür. Eğer mudarabe sermayesinin tamamı, Mudarib'in herhangi bir suistimali veya ihmali olmaksızın işin başlangıcından önce hasar veya başka bir nedenle kaybedilirse, bu kayıp mudarabe sermayesinden düşölür ve bu kayıp İslami banka tarafından zarar olarak değeriendirilir (FAS 3, 1996). Ancak, zarar işin başlangıcından sonra meydana gelirse, mudarabe sermayesinin ölçümünü etkilemez. Mudarabe sermayesinin tamamı, herhangi bir suistimal olmaksızın kaybedilirse veya Mudarib'in ihmali varsa, mudarabe anlaşması feshedilebilir. Bu durumda, mudarabe hesabı kapatılır ve oluşan zarar, İslami banka tarafından zarar olarak değeriendirilir (FAS 3, 1996). Mudarabe feshedildiğinde veya tasfiye edildiğinde, mudarabe sermayesi hesap kapatma işlemi sırasında ödenmezse, mudarabe sermayesinin son durumu, herhangi bir kar veya zarar dikkate alınarak hesaplanır ve İslami banka tarafından Mudarib'den alacak olarak muhasebeleştirilir (FAS 3, 1996).

Tek bir mali dönemde başlayan ve biten mudarabe finansman işlemlerindeki payına ilişkin kâr veya zararlar tasfiye sırasında muhasebeleştirilir. Bir finansal dönemden uzun süre devam eden mudarabe finansmanı söz konusu olduğunda, İslami bankanın herhangi bir döneme ait, İslami banka ile mudarib arasında kısmi veya nihai mutabakatlaşmadan doğan karlarındaki payı, karların dağıtıldığı kadarıyla o döneme ait hesaplarında muhasebeleştirilecektir; İslami bankanın herhangi bir döneme ait zararlardaki payı ise bu zararların mudarabe sermayesinden kesildiği kadarıyla o döneme ait hesabında muhasebeleştirilecektir (FAS 3, 1996). Mudarib tasfiye veya hesaplama yapıldıktan sonra İslami bankaya ödenmesi gereken kâr payını ödemezse, ödenmesi gereken kâr payı mudarib'den alacak olarak kaydedilir. Tasfiyeden kaynaklanan zararlar, tasfiye sırasında mudarabe sermayesi azaltılarak muhasebeleştirilir (FAS 3, 1996). Mudaribin kendi kusur veya ihmali nedeniyle meydana gelen zararlar mudaribden alacak olarak kaydedilir. Ayrıca İslami bankanın bir finansal raporlama döneminde mudarabe varlıklarının değeriindeki düşüş için karşılık ayırması halinde, bu durum finansal tablo dipnotlarında açıklanmalıdır (FAS 3, 1996).

2.2.4. FMS 4 Müşareke

Bu standart, İslami bankalar ve finansal kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen müşareke finansmanı işlemlerinin muhasebeleştirilmesi, ölçölmesi ve açıklanması için muhasebe kurallarını belirlemeyi amaçlamaktadır (FAS 4, 1996).

Standardın Kapsamı

Bu standart ister sürekli müşareke ister azalan müşareke yoluyla olsun, İslami bankalar tarafından gerçekleştirilen müşareke finansman işlemlerine İslami bankanın müşareke sermayesindeki payını münhasıran kendi fonlarından, İslami bankanın kendi fonlarından ve kısıtlanmamış yatırım hesaplarından oluşan karma fon havuzundan veya kısıtlanmış yatırım hesaplarından finanse edip etmediğine bakılmaksızın uygulanır. Bu standart; mudarabe, iştirakler, müşareke fonlarının zekât ve müşareke işlemlerinin ortağın(müşterinin) muhasebe kayıtlarını defterlerini kapsamaz (FAS 4, 1996).

Müşareke İşlemlerinin Muhasebeleştirme Süreci

Müşareke işlemlerinde her ortağın payı sözleşme akdi sırasındaki miktarı bakımından bilinmeli, belirtilmeli ve mutabık kalınmalıdır, her ortağın sermaye payı sözleşme sırasında mevcut olmalıdır (FAS 4, 1996). Bu, aldatma, yanlış anlaşılma ve sermayeden faydalanamamayı engellemek amacıyla hesaba borç biçiminde olmamalıdır. İslami bankanın müşareke sermayesindeki payı (nakdi veya ayni), ortağa ödendiğinde veya müşareke hesabına kendisine sunulduğunda muhasebeleştirilir. Bu pay, İslami bankanın defterlerinde müşterinin adı ile bir müşareke finansman hesabı altında gösterilir ve finansal tablolarda "Müşareke Finansmanı" başlığı altında yer alır (FAS 4, 1996).

İslami bankanın nakit olarak sağlanan müşareke sermayesindeki payı, müşareke hesabına ortağa ödenen veya kullandırılan nakit tutarla ölçülür. Sermaye ayni veya parasal olmayan varlıklar biçiminde ise, İslam hukuku ilkeleri, bunların ortakların mutabakatı ile değerlemesini gerektirdiğinden İslami bankanın müşareke sermayesindeki payı, sözleşme akdi sırasındaki gerçeğe uygun (ortaklar arasında mutabık kalınan değer) değerle ölçülür ve varlıkların değerlemesi gerçeğe uygun değer ile defter değeri arasında bir farka yol açarsa, bu fark İslami bankaya kar veya zarar olarak kaydedilir (FAS 4, 1996). Taraflardan biri veya her ikisi tarafından yapılan sözleşme prosedürlerinin masrafları, her iki tarafça aksi kararlaştırılmadıkça, müşareke sermayesinin bir parçası olarak kabul edilmez.

İslam hukuna göre müşarekede, kârın belirlenmesi için sermayenin belirlenmesini ve nihai tasfiye zamanına kadar sürdürülmesini gerektiğinden İslami bankanın sabit müşareke sermayesindeki payı, mali dönem sonunda tarihi maliyet (sözleşme sırasında ödenen veya varlığın değerlendirildiği tutar) üzerinden ölçülür (FAS 4, 1996). İslami bankanın azalan müşareke sermayesindeki payı, bir finansal dönemin sonunda, ortağa gerçeğe uygun değerden satış yoluyla devredilen herhangi bir payın tarihi maliyeti düşüldükten sonra tarihi maliyet üzerinden ölçülür. Tarihi maliyet ile gerçeğe uygun değer arasındaki fark, İslami bankanın gelir tablosunda kâr veya zarar olarak muhasebeleştirilir (FAS 4, 1996). Azalan müşareke, ortağa tam devir yapılmadan önce tasfiye edilirse, İslami bankanın payına ilişkin olarak geri alınan tutar İslami bankanın müşareke finansman hesabına alacak kaydedilir ve defter değeri ile geri alınan tutar arasındaki fark, kar veya zarar olarak İslami bankanın gelir tablosunda muhasebeleştirilir. Müşareke feshedilir veya tasfiye edilirse ve İslami bankanın müşareke sermayesinden ödenmesi gereken payı (herhangi bir kâr veya zarar dikkate alınarak) bir hesaplama yapıldığında ödenmemiş kalırsa, İslami bankanın payı ortaktan alacak olarak muhasebeleştirilir (FAS 4, 1996).

Bir hesap döneminde başlayan ve biten müşareke finansman işlemlerindeki İslami bankanın payına ilişkin kâr veya zararlar, tasfiye sırasında İslami bankanın hesaplarına kaydedilir. Birden fazla hesap dönemi boyunca devam eden sürekli bir müşareke durumunda, İslami bankanın, İslami banka ile ortak arasındaki kısmi veya nihai mutabakattan kaynaklanan herhangi bir döneme ait kâr payı, kârın dağıtıldığı ölçüde o döneme ait hesaplarında muhasebeleştirilir; İslami bankanın herhangi bir döneme ait zarar payı, söz konusu zararın müşareke sermayesindeki payından düşüldüğü ölçüde o döneme ait finansal tablolarına alınır (FAS 4, 1996). İslami bankanın müşareke sermayesindeki payının azalması ve kâr veya zararları dikkate alındıktan sonra, birden fazla mali dönem boyunca devam eden azalan müşareke durumunda İslami bankanın, İslami banka ile ortak arasındaki kısmi veya nihai mutabakattan kaynaklanan herhangi bir döneme ait kâr payı, kârın dağıtıldığı ölçüde o döneme ait hesaplarında muhasebeleştirilir; İslami bankanın herhangi bir döneme ait zarar payı, söz konusu zararın müşareke sermayesindeki payından düşüldüğü

ölçüde o döneme ait hesaplarında muhasebeleştirilir (FAS 4, 1996). Banka müşterisinin (ortağın) tasfiyeden sonra veya hesabın kapatılmasından sonra İslami bankaya ödenmesi gereken kâr payını ödememesi halinde, ödenmesi gereken kâr payı alacak olarak kaydedilir. Banka müşterisinin (ortağın) suistimali veya ihmali nedeniyle bir müşarekede zarar meydana gelirse, ortak bu zararlardan İslami bankanın payına düşeni üstlenir ve alacak olarak muhasebeleştirilir (FAS 4, 1996). Müşareke alacakları şüpheli olmaları halinde bu alacaklar için karşılık ayrılır. Bir finansal raporlama dönemi boyunca müşareke İslami bankanın finansman işlemlerinde sermayesinin kaybı için karşılık ayırması halinde, bu durum finansal tablo dipnotlarında açıklanmalıdır (FAS 4, 1996).

2.2.5. FMS 7 Selem ve Alt Selem

Bu standardın amacı, İslami bankalar ve finansal kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen selem finansmanı ve alt selem işlemlerinin muhasebeleştirilmesi, ölçülmesi, sunulması ve açıklanmasına ilişkin muhasebe kurallarını belirlemektir (FAS 7, 1997).

Standardın Kapsamı

İslami bir banka tarafından bir selem işleminde ödenen veya alt selem işleminde alınan sermayenin işlenmesini, alım satıma konu olan varlığın satın alınmasını veya satılmasını veya alt selem işleminde benzerlerinin teslim edilmesi ile selem finansmanı ve alt selem işlemlerine ilişkin gelir, gider, hasılat ve zararların muhasebeleştirilme sürecini kapsamaktadır (FAS 7, 1997).

Selem ve Alt Selem İşlemlerinin Muhasebeleştirme Süreci

Selem finansmanı işlemleri, İslami bankanın finansal tablolarında selem Finansmanı başlığı altında gösterilir. Alt selem işlemleri, İslami bankanın finansal tablolarında alt selem başlığı altında bir yükümlülük olarak gösterilir (FAS 7, 1997).

Selem sermayesinin kesin bir biçimde bilinmesi şartı, selem sermayesinin ödendiğinde (selem durumunda) veya alındığında (alt selem durumunda) İslami bankanın defterlerine kaydedilmesi gereken değeri ölçmek için temeli oluşturur. Selem finansmanı, selem sermayesi satıcıya ödendiğinde (nakit, aynı veya menfaat

olarak) veya onun kullanımına sunulduğunda muhasebeleştirilir. Selem sermayesi nakit şeklindeyse, para biriminin türü ve miktarı ile tanımlanır, ancak aynı veya menfaat şeklindeyse, iki sözleşme tarafının üzerinde anlaştığı şeye göre bu tür varlıkların veya menfaatlerin gerçeğe uygun değeri ile ölçülür. Böylece tarihi maliyet yerine gerçeğe uygun değer kullanılması, finansal tablo kullanıcılarına İslami bankalarla olan işlemlerinde karar vermelerine yardımcı olacak faydalı bilgiler sağlar (FAS 7, 1997).

Mali dönemin sonunda selem ve alt selem işlemlerinin sermayesini ölçmek için, sağlanan bilgilerin güvenilirliği nedeniyle tarihi maliyet ile ölçülür. Ancak, satıcının sözleşmeye konu olan varlığı tamamen veya kısmen teslim etmeyeceği veya sözleşmeye konu olan varlığın değerinin düşeceği muhtemel ise, İslami banka tahmini açık tutarı kadar karşılık ayırır (FAS 7, 1997).

İslami banka tarafından sözleşmeye uygun olarak alınan sözleşmeye konu olan varlıklar tarihi maliyetleri üzerinden kaydedilir. Satıcı benzer türde ancak farklı kalitedeki sözleşmeye uygun varlığı teslim etmesi durumunda; İslami banka alınan varlığın piyasa değerinin (veya piyasa değerinin mevcut olmaması halinde gerçeğe uygun değerinin) sözleşme konusu varlığın değerine eşit olması halinde, alınan varlık defter değeri üzerinden ölçer ve kaydeder (FAS 7, 1997). İslami banka tarafında teslim alınan varlığın piyasa değerinin (veya piyasa değerinin mevcut olmaması durumunda gerçeğe uygun değerinin) sözleşme konusu varlığın defter değerinden düşük olması durumunda, teslim alınan varlık teslim anındaki piyasa değeri (veya gerçeğe uygun değeri) üzerinden ölçülür ve kaydedilir ve aradaki fark zarar olarak muhasebeleştirilir (FAS 7, 1997).

İslami banka sözleşmeye konu olan varlığı tamamen ya da kısmen vadesinde teslim alamazsa, teslim tarihi uzatılırsa varlık defter değeriyle değerlendirilir; selem sözleşmesi tamamen ya da kısmen feshedilirse ve müşteri selem sermayesini geri ödemezse, tutar İslami banka tarafından müşteriden alacak olarak muhasebeleştirilir (FAS 7, 1997). Aynı şekilde müşterinin suistimali veya ihmali nedeniyle İslami bankanın sözleşmeye konu olan malı teslim alamazsa, selem finansman sözleşmesinin tamamen veya kısmen iptal edilir. Müşterinin selem sermayesini veya bunun gerekli kısmını geri ödememesi durumunda, ödenmesi gereken tutar

müşteriden alacak olarak kaydedilir (FAS 7, 1997). Eğer İslami bankanın sözleşmeye konu olan varlığa karşı rehinli menkul kıymetlerinin olması ve menkul kıymetlerin satışından elde edilen gelirin defter değerinden az olması durumunda, aradaki fark müşteriden alacak olarak muhasebeleştirilir, satıştan elde edilen hasılat defter değerinden fazla ise, aradaki fark müşteriye alacak olarak kaydedilir. Ayrıca selem finansman sözleşmesinin tamamen veya kısmen iptal edildiği durumlarda müşteri, İslami banka lehine tesis edilen her türlü ilave tutar ile borçlandırılır (FAS 7, 1997).

Sözleşmeye konu olan varlık yerine başka bir tür malın ikame edilmesi ve ikame edilen malın piyasa veya rayiç değerinin sözleşmeye konu olan varlığın defter değerinden düşük olması durumunda teslim alınan varlık teslim anındaki piyasa değeri (veya gerçeğe uygun değeri) üzerinden ölçülür ve kaydedilir ve aradaki fark zarar olarak muhasebeleştirilir (FAS 7, 1997).

Sözleşmeye konu olan varlığın alınmasından sonra bir mali dönemin sonunda selem finansmanı yoluyla edinilen varlıklar, tarihi maliyet ve nakit benzeri değerinden düşük olanı ile ölçülür ve nakit benzeri değerinin düşük olması durumunda fark gelir tablosunda zarar olarak muhasebeleştirilir. Alt selem işleminde İslami banka tarafından sözleşmeye konu olan varlık müşteriye teslim edildiğinde, müşteri tarafından ödenen tutar ile sözleşmeye konu olan varlığın maliyeti arasındaki fark kar veya zarar olarak muhasebeleştirilir (FAS 7, 1997).

2.2.6. FMS 9 Zekât

Bu standart, zekât matrahının hesaplanması, zekât matrahına dâhil edilen kalemlerin ölçülmesi ve zekâtın İslami banka ve finansal kuruluşların finansal tablolarında açıklanması ile ilgili işlemlere ilişkin muhasebe kurallarını belirlemeyi amaçlamaktadır (FAS 9, 1998).

Standardın Kapsamı

Bu standart, Zekât matrahının tespiti, Zekât matrahına dahil edilen kalemlerin ölçümü ve Zekâtın İslami bankanın finansal tablolarında ifşası ile ilgili muhasebe muamelelerini kapsar (FAS 9, 1998). AAOIFI 2021 yılında bu standartla birlikte ele alınmak üzere FMS 39 Zekât için Finansal Raporlama standardını yayınlamıştır.

Zekât Matrahının Muhasebe İşlemleri

Standart, ay takvimini kullanan şirketler için yüzde 2,5'luk ve hicri takvimdeki sene içindeki daha az gün sayısı için telafi sağlamak üzere güneş takvimini kullanan şirketler için biraz daha yüksek %2,57752'lik bir oranı belirlemiştir (FAS 9, 1998).

Zekât ölçümü net varlıklar yöntemi ve net yatırılan fonlar (net sahip özkaynağı) yöntemi olmak üzere iki yöntemden biri kullanarak yapılır.

Net Varlık Yöntemine göre Zekât matrahı = Zekâta tabi varlıklar- (finansal durum tablosu tarihinde sona eren yıl içinde ödenmesi gereken yükümlülükler + kısıtlanmamış yatırım hesaplarının özkaynakları + azınlık payları + devlete ait özkaynaklar + bağış fonlarına ait özkaynaklar + hayır kurumlarına ait özkaynaklar + bireylere ait olanlar hariç kâr amacı gütmeyen kuruluşlara ait özkaynaklar) (FAS 9, 1998).

Zekâta tabi varlıklar nakit ve nakit benzerlerini, şüpheli alacak karşılıkları düşülmüş alacakları, ticaret için edinilen varlıkları ve net finansman varlıklarını (finansman varlıkları değer düşüklüğü veya tahsil edilememe karşılıkları ve finansman varlıklarına ilişkin duran varlıkların edinimi için kullanılan fonlar düşüldükten sonra kalan değer) kapsar (FAS 9, 1998). Alım satım amacıyla edinilen varlıklar, zekâtın ödenmesi gereken tarihteki nakit benzeri değeri üzerinden ölçülür. Tarımsal ürünler veya çiftlik hayvanları şeklinde ticarete konu olan zekâta tabi varlıkların belirlenmesinde, İslam hukukuna göre bu tür varlıklar için belirlenen oranlar ve nisap (zekât ödenmesi gereken asgari tutar) dikkate alınır (FAS 9, 1998).

Net Yatırılan Fonlar Yöntemine Göre Zekat Matrahı= Ödenmiş sermaye + yedekler + varlıklardan düşülmemiş karşılıklar + geçmiş yıl karları + net kar + finansal durum tablosu tarihinde sona eren yıl içinde ödenmesi gerekmeyen yükümlülükler - (net duran varlıklar + ticaret için edinilmemiş yatırımlar + birikmiş zararlar)

Her iki yönteme göre hesaplanan zekât matrahı birbirine eşit olacaktır.

2.2.7. FMS 39 Zekât

Bu standardın amacı, bir İslami finans kuruluşunun farklı paydaşlarına atfedilebilen Zekât ile ilgili finansal raporlama ilkelerini belirlemektir (FAS 39, 2021).

Standardın Kapsamı

Zekâtın hesaplanması genel olarak bir grup içindeki her bir kurum (veya işletme) için ayrı ayrı uygulanabilirken, bu standart bir kurumun tüm konsolide ve bireysel/müstakil finansal tablolarına uygulanır. Bu standart, zekât matrahının belirlenmesi ve bir dönem için ödenmesi gereken zekâtın ölçülmesine ilişkin yöntemi belirlemez (FAS 39, 2021). Standart, İslam hukukuna göre, yıllık bazda değil ürün bazında ödenmesi gereken tarımsal ürünler de dâhil olmak üzere, belirli ürünlerin zekâtına ilişkin hususları özel olarak ele almamakla birlikte bu tür zekâtlarla ilgili olarak, bir kurum kendi muhasebe politikasını geliştirmeli ve zekât hesaplamasının mutabakatına ilişkin gerekli açıklamaları sunmalı ve uygulanabilir olduğu ölçüde bu standardın gerekliliklerine uymalıdır (FAS 39, 2021).

Muhasebeleştirme Süreci

Kanunen veya kuruluş belgeleri uyarınca zekât ödemekle yükümlü olan bir kurum, ödenmesi gereken cari zekât tutarını finansal tablolarında gider olarak muhasebeleştirir. Ayrıca cari ve önceki dönemlere ilişkin ödenmesi gereken cari zekât tutarları veya bunların iptali, gider veya gider iptali olarak muhasebeleştirilir ve dönem kâr veya zararına dâhil edilir (FAS 39, 2021). Kurumun belirli paydaşlar adına zekât ödemeye aracılık ettiği durumlarda, zekâta ilişkin olarak ödenen herhangi bir tutar ilgili paydaşların özkaynaklarından mahsup edilir. Özkaynaklarda bulunan yedeklerin ilgili paydaşların zekât yükümlülüklerini karşılamaya yetmemesi durumunda, ödenmesi gereken zekât tutarı ilgili paydaşlardan alacak olarak kaydedilir (FAS 39, 2021). Ödenmesi gereken cari zekât, kurumun finansal durum tablosunda bir yükümlülük olarak muhasebeleştirilir. Cari ve/veya önceki dönemlere ait zekât yükümlülüklerine ilişkin olarak halihazırda ödenmiş olan tutarın söz konusu dönemler için ödenmesi gereken tutarı aşması halinde, aşan kısım kurumun finansal durum tablosunda avans zekât olarak muhasebeleştirilir (FAS 39, 2021). Avans zekât

gelir tablosunda muhasebeleştirilen zekât giderinin yanı sıra cari ve önceki yıllar için özkaynaklarda düzeltme yoluyla ödenen fazla zekât olarak ödenen tutardır.

Kurum zekatla ilgili aşağıdaki bilgileri finansal raporlarında açıklamalıdır (FAS 39, 2021):

- a) Zekât matrahının belirlenmesinde kullanılan yöntem ve bu matraha dahil edilen kalemleri,
- b) Her bir yatırım havuzu veya kategorisi için hisse başına ve/veya birim başına zekâtı,
- c) Kurumun katılımcı paydaşlar ve diğer hesaplar adına zekât toplayıp ödemediğine dair bir beyanı,
- d) Tek bir kişiye ya da hayır kurumuna ödenen zekâtın ödenecek toplam zekâtın %5'inden fazla olduğu durumlarda,
- e) Bu ödemenin niteliği ve alıcının ayrıntılarını, varsa, yasaların gerektirdiği zekât miktarı ile gönüllü olarak belirlenen zekât miktarı arasındaki farkı,
- f) Paydaşların özkaynaklarından ödenmesi gereken zekât miktarını,
- g) Kurumun tarımsal ürünler gibi varlıklara sahip olması durumunda, söz konusu ürünlerin zekât matrahının belirlenmesine ilişkin muhasebe politikası ile birlikte ürünler üzerinden ödenmesi gereken zekât tutarını ve;
- h) Ödenecek zekât miktarı konusunda kurum ile ilgili zekât makamları arasında çıkan her türlü ihtilaf, ihtilafın ait olduğu miktar ve dönem ile ihtilafın nedenlerini.

Kurumun zekât yükümlülüğünü belirlediği anda, bir zekât fonuna aktarılır. Zekât fonu kurumdan ayrıdır ve dolayısıyla tasfiye veya iflas durumunda bile kurumun kullanımına sunulmaz (FAS 39, 2021).

2.2.8. FMS 10 İstisnâ ve Alt İstisnâ

Bu standardın amacı, İslami bankalar ve finansal kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen istisnâ ve alt istisnâ işlemlerinin muhasebeleştirilmesi, ölçülmesi ve açıklanmasına ilişkin muhasebe kurallarını belirlemektir (FAS 10,1998).

Standardın Kapsamı

Bu standart, İslami bankaların finansal tablolarında istisnâ ve alt istisnâ sözleşmelerinden kaynaklanan maliyet ve gelirler ile kazanç ve zararların ölçülmesi ve muhasebeleştirilmesini ve bunların İslami bankanın finansal tablolarında sunulması ve açıklanması ile ilgili süreci kapsar (FAS 10,1998).

İstisnâ ve Alt İstisnânın Muhasebeleştirme Süreci

Standart muhasebeleştirme sürecini İslami bankanın satıcı olduğu durum ve İslami bankanın alıcı olduğu durum olmak üzere iki başlıkta ele almıştır.

İslami Bankanın Satıcı (Sani) Olduğu Durumda İstisnâ ve Alt İstisnâ Muhasebe Süreci

İstisnâ maliyeti sözleşmeye konu olan malın üretim maliyetleri olan direkt maliyetler ve sözleşmeye ilişkin olarak objektif bir esasa göre tahsis edilen dolaylı maliyetlerden oluşur. Genel yönetim giderleri, satış giderleri, araştırma ve geliştirme giderleri istisnâ maliyetlerine dahil edilmez (FAS 10,1998). Bir mali dönem boyunca ortaya çıkan istisnâ maliyetleri ve sözleşme öncesi maliyetler, bir istisnâ devam eden işler hesabında muhasebeleştirilir ve İslami bankanın finansal durum tablosunda varlıklar altında raporlanır (alt istisnâ durumunda, bu hesap istisnâ maliyetleri hesabı olarak adlandırılır). Alıcıya fatura edilen tutarlar istisnâ alacakları hesaplarına borç, istisnâ hakedişleri hesabına alacak olarak kaydedilir (FAS 10,1998). İstisnâ hakedişleri hesabının bakiyesi, İslami bankanın finansal durum tablosunun uygun tarafında devam eden istisnâ hesabından mahsup edilir; bu iki hesap arasındaki fark kar ya da zarar olarak muhasebeleştirilir (FAS 10,1998).

Sözleşme öncesi maliyetler, oluştukları anda ertelenmiş maliyetler olarak muhasebeleştirilir ve sözleşme yapıldıktan sonra devam eden istisnâ hesabına aktararak muhasebeleştirilir. Sözleşme imzalanmamışsa ve gelecekte imzalanması muhtemel değilse, söz konusu ertelenmiş maliyetler cari mali dönemde gider olarak kaydedilir (FAS 10,1998).

İslami bankanın istisnâ sözleşmesinde satıcı olduğu durumda ve sözleşmede istisnâya konu olan varlığın İslami banka tarafından imal ya da inşa edileceğine dair bir madde bulunmaması halinde İslami banka sözleşmeye konu eseri bağımsız bir

istisnâ (alt istisnâ) sözleşmesi düzenleyerek başka bir işletmeye imal ya da inşa ettirdiği alt istisnâda da maliyetler, alt istisnâ direkt maliyetler ve sözleşme öncesi maliyetler de dahil olmak üzere endirekt maliyetleri içerir (FAS 10,1998). Alt yüklenici sözleşme maliyetleri için İslami bankaya fatura kestiğinde, bunlar istisnâ maliyetleri hesabına borç olarak ve alt yüklenicinin ödenecek istisnâ hesapları altındaki satıcı hesabına alacak kaydedilir. İstisnâ maliyetleri hesabı, İslami bankanın finansal durum tablosunda varlıklar altında raporlanır (FAS 10,1998). Dönem içinde İslami banka tarafından nihai alıcıya yapılan hakediş faturaları, istisnâ alacak hesapları hesabının borçlandırılması ve istisnâ hakedişleri hesabının alacaklandırılması suretiyle muhasebeleştirilir. İstisnâ hakedişleri hesabının bakiyesi İslami bankanın finansal tablolarında istisnâ maliyet hesabından mahsup edilir ve aradaki fark kar ya da zarar olarak kaydedilir (FAS 10,1998).

Mali dönem sonundaki istisnâ geliri, satıcı olarak İslami banka ile alıcı olarak müşteri arasında üzerinde anlaşmaya varılan ve İslami bankanın sözleşmedeki kâr marjını da içeren toplam bedeldir. İstisnâ geliri ve ilgili kâr marjı, tamamlanma yüzdesi veya tamamlanmış sözleşme yöntemlerinden birine göre İslami bankanın finansal tablolarında yansıtılır (FAS 10,1998).

Tamamlanma yüzdesi yöntemine göre sözleşme bedelinin, sözleşmenin uygulandığı her bir dönem boyunca yapılan işle orantılı kısmı, o dönem için hasılat olarak muhasebeleştirilir. İstisnâ kâr marjı sözleşmeye konu olan eserin nihai alıcı için belirlenmiş fiyatı ile İslami bankanın tahmini toplam istisnâ maliyetleri arasındaki farktır. İstisnâ kâr marjının mali dönem boyunca muhasebeleştirilen kısmı devam eden istisnâ hesabına eklenir (FAS 10,1998). Böylece, herhangi bir zamanda, devam eden istisnâ hesabının bakiyesi, beklenen sözleşme zararlarının düşülmesine tabi olarak bugüne kadar muhasebeleştirilen kâr miktarını içerecektir (FAS 10,1998).

Tamamlanmış sözleşme yöntemine göre hem tamamlanma yüzdesinin hem de sözleşmenin tamamlanması için beklenen maliyetin mali dönem sonunda makul bir doğrulukla tahmin edilemediği olağandışı durumlarda, sözleşme tümüyle tamamlanana kadar hiçbir sözleşme geliri muhasebeleştirilmez. Dolayısıyla, bu tarihe kadar, birikmiş sözleşme maliyetleri, devam eden istisnâ hesabında takip

edilerek herhangi bir kâr unsuru muhasebeleştirilmeyerek finansal tablolara alınmaz (FAS 10,1998).

Sözleşme bedelinin tamamı alıcı tarafından işin ilerlemesine bağlı olarak sözleşme süresince taksitler halinde ya da bedelin tamamı veya bir kısmı sözleşmenin tamamlanmasının ardından ödenebilir. Bedelin tamamı veya bir kısmı sözleşmenin tamamlanmasının ardından ödendiği durumda, sözleşme sırasında ödenen toplam bedel ile üzerinde anlaşılan toplam bedel arasındaki fark ertelenmiş kâr olarak tanımlanır (FAS 10,1998). Ertelenmiş kâr İslami bankanın finansal durum tablosundaki istisnâ alacak hesaplarından mahsup edilir.

Alıcı ödemeyi vadesinden önce yaparsa, İslami banka bu erken ödemeyi dikkate alarak kârının bir kısmından feragat edebilir. Bu durumda, feragat edilen kâr tutarı hem istisnâ alacak hesaplarından hem de ertelenmiş kârlar hesabından düşülür (FAS 10,1998).

Alt istisnâ durumunda, istisnânın hem maliyetleri hem de gelirleri İslami banka tarafından makul bir kesinlikle bilindiğinden, her bir mali dönem için istisnânın geliri ve kârı tamamlanma yüzdesi yöntemine göre ölçülür ve muhasebeleştirilir. Bir mali dönem için istisnâ kârlarının muhasebeleştirilen kısmı istisnâ maliyetleri hesabına eklenir (FAS 10,1998). Böylece, herhangi bir zamanda istisnâ maliyetleri hesabının bakiyesi, istisnâ sözleşmesinin kümülatif maliyeti ve o zamana kadar muhasebeleştirilen toplam istisnâ kârının toplamına eşit olacaktır (FAS 10,1998).

İstisnânın hasılatının ve kârının muhasebeleştirilmesinde tamamlanma yüzdesi yönteminin uygulanması durumunda, devam eden istisnâ, nakit benzeri değerini (yani, sözleşme bedeli ile sözleşmenin tamamlanması için beklenen ek maliyet arasındaki fark) aşmayan bir değer üzerinden ölçülür ve İslami bankanın finansal durum tablosunda raporlanır. Bir finansal dönemin sonunda devam eden istisnânın değerlendirilmesinden kaynaklanan beklenen herhangi bir zarar, İslami bankanın gelir tablosunda muhasebeleştirilir ve raporlanır (FAS 10,1998).

Alt yüklenici, alt istisnâdaki yükümlülüğünü yerine getiremediği durumda İslami bankanın müşterisine karşı yükümlülüğünü yerine getirmesi için ek maliyete

katlanabilir. Bu tür ek maliyetler, İslami bankanın bu ek maliyetleri geri alacağına dair makul bir kesinlik derecesi bulunmadıkça, istisnâ maliyetlerinin değerlemesinde zarar olarak muhasebeleştirilir ve İslami bankanın gelir tablosunda raporlanır (FAS 10,1998).

İslami banka ve alıcı tarafından onaylanan değişiklik emirlerinin değeri ve maliyeti sırasıyla istisnâ gelirlerine ve maliyetlerine eklenir. Ek taleplerin muhasebeleştirilmesi için gerekli koşullardan bir veya daha fazlasının karşılanmaması durumunda, bu taleplerin tahmini değeri İslami bankanın finansal tablolarının dipnotlarında açıklanır (FAS 10,1998).

İstisnâ sözleşmesine konu olan varlığın bakım ve garanti maliyetleri tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilir. Bu maliyetler tahmin edilerek daha sonra istisnâ geliri ile eşleştirilir. Fiili bakım ve garanti harcamaları, İslami banka tarafından gerçekleştirildiğinde bir bakım ve garanti karşılığı hesabından yansıtılarak muhasebeleştirilir (FAS 10,1998). Alt istisnâ mevcut olduğunda, sözleşme konusu varlığın bakım ve garanti maliyetleri nakit esasına göre muhasebeleştirilir ve bu maliyetler gerçekleştiklerinde İslami banka tarafından doğrudan gider hesaplarına yansıtılır (FAS 10,1998).

İslami Bankanın Alıcı Olduğu Durumda İstisnâ ve Alt İstisnâ Muhasebe Süreci

İslami banka tarafından alınan hakediş faturalarının tutarı, istisnâ maliyetleri hesabına borç kaydedilerek muhasebeleştirilir ve İslami bankanın finansal durum tablosunda varlıklar altında sunulur. Buna karşılık gelen alacak, satıcıya ödenecek tutar istisnâ borç hesaplarına alacak olarak kaydedilir (FAS 10,1998).

Sözleşmeye uygun olarak teslim alınan sözleşmeye konu olan varlıklar, istisnâ maliyetleri hesabında tarihi maliyeti (yani defter değeri) üzerinden kaydedilir. Alt istisnâda sözleşmeye konu olan varlık alıcıya teslim edildiğinde, istisnâ maliyetleri hesabının bakiyesi, alınan varlığın niteliğini yansıtan bir varlık hesabına aktarılır (FAS 10,1998).

Satıcının ihmali ya da kusurundan dolayı sözleşmeye konu olan varlığın teslimi gecikmişse İslami banka gecikmeden kaynaklanan zararlar için tazminat alma

hakkına sahipse tazminat tutarı kesin teminatlardan kesilir. Kesin teminat tutarı tazminat tutarını karşılamıyorsa kalan bakiye satıcıdan alacaklar hesabına kaydedilir ve gerekli durumlarda şüpheli alacaklar için bir karşılık hesabı oluşturulur (FAS 10,1998).

Eğer İslami banka şartnamelere uygunsuzluk nedeniyle sözleşmeye konu olan varlığı almayı reddeder ve satıcıya yapılan hakediş ödemelerinin tamamını geri alamazsa, bakiye istisnâ alacakları hesabına kaydedilir ve gerekirse şüpheli alacak karşılığı hesabı oluşturulur. İslami bankanın şartnameye uygun olmayan sözleşmeye konu olan varlığı kabul etmesi halinde, söz konusu varlıklar nakit benzeri veya tarihi maliyetinden (defter değeri) düşük olanı üzerinden ölçülür. Ortaya çıkan herhangi bir telafi edilmemiş zarar, İslami bankanın cari mali döneme ilişkin gelir tablosunda muhasebeleştirilir (FAS 10,1998).

Alıcının sözleşmeye konu olan varlığı almayı reddetmesi durumunda, istisnâ varlıkları nakit benzeri veya tarihi maliyetinden (defter değeri) düşük olanı üzerinden ölçülür. Ortaya çıkan herhangi bir zarar, zararın gerçekleştiği mali dönem için İslami bankanın gelir tablosunda muhasebeleştirilir.

İslami banka finansal tablolarında (FAS 10,1998).

- a) Mali dönem için muhasebeleştirilen istisnâ sözleşmelerinin gelirleri ve kârları,
- b) İstisnâ sözleşmelerinin mali döneme ilişkin gelir ve kârlarının ölçülmesinde kullanılan muhasebe yöntemleri,
- c) Devam eden sözleşmelerin kümülatif (fiili) maliyetleri ile cari mali dönemin sonuna kadar muhasebeleştirilen gelirler ve kârlar,
- d) Şartnamelere ve sözleşme koşullarına göre tamamlanıncaya kadar devam eden sözleşmelerdeki teminatları,
- e) İslami bankanın finansal durum tablosunun uygun tarafında sunulan istisnâ alacak ve borç hesaplarını açıklar.

İslami banka finansal tablo dipnotlarında:

- a) Sözleşmeye konu olan varlığın teslimindeki herhangi bir gecikmeye ilişkin cezai şartlarla ilgili ödenmemiş ek talepler ve şarta bağlı para cezaları,

- b) Devam eden sözleşmeler için tamamlanma yüzdesinin belirlenmesinde kullanılan yöntem,
- c) Devam etmekte olan alt istisnâların değeri ve kapsadıkları zaman dilimleri,
- d) İslami bankanın cari mali yıl içinde imzaladığı ancak henüz uygulamaya başlamadığı istisnâ sözleşmelerinin değeri ve kapsadıkları zaman dilimlerini açıklar.

2.2.9. FMS 14 Yatırım Fonları

Bu standart, şer'i kural ve ilkelere göre kurulan ve yönetilen yatırım araçlarının veya yatırım fonlarının finansal tablolarının şekil ve içeriğini kapsar (FAS 14, 2000).

Standardın Kapsamı

Yatırım fonları standardı, İslam hukuku kurallarına ve ilkelerine uygun olarak kurulan ve yönetilen ve bunları kuran kurumlardan mali açıdan bağımsız, bunları kuran kurumlar tarafından yönetilen veya yönetilmeyen ve ayrı tüzel kişilikleri olan veya olmayan fonlar için geçerlidir. Bu standart kurucu kuruluşun finansal durum tablosunda muhasebeleştirilen fonlar ve hisse senedi veya birim şeklinde olmayan kısıtlı yatırım hesaplarının fonları kapsamaz (FAS 14, 2000).

Fonlar tarafından hazırlanacak finansal tablolar setinin tamamı aşağıdakilerden oluşur (FAS 14, 2000):

- a) Net Varlıklar Tablosu
- b) Portföy Yatırımları, Alacaklar ve Finansman Tablosu
- c) Faaliyet Tablosu
- d) Net Varlıklardaki Değişim Tablosu veya Nakit Akış Tablosu
- e) Seçilmiş Finansal Özetler Tablosu
- f) Finansal Tablolara İlişkin Dipnotlar
- g) Şeriat Denetim Kurulu Raporu
- h) Finansal Tablo Kullanıcıları Tarafından Talep Edilen Bilgilerin Sağlanmasına Yardımcı Olan Diğer Beyanlar, Raporlar veya Çizelgeler.

Net Varlıklar Tablosu

Net varlıklar tablosu, mali dönem sonundaki tüm varlık ve yükümlülükleri, ana sınıflandırmalara göre ayrılmış olarak içerir. Bu tablonun alt kısmında yer alan bir bölüm, fonun paylarının/birimlerinin ve mali dönem sonundaki pay/birim başına net varlık değerinin sunulması için ayrılır. Pay/birim başına net aktif değeri, her bir paya/birime atfedilebilen net aktiflerin finansal dönem sonundaki tutarıdır. Hisse/birim başına net varlık değeri, net varlıkların tedavüldeki hisse/birim sayısına bölünmesi suretiyle hesaplanır (FAS 14, 2000).

Net varlıklar tablosunda varlıklar ardışık olarak aşağıdaki gibi raporlanacaktır (FAS 14, 2000):

- a) Nakit ve nakit benzerleri,
- b) Yatırımlar (gelir veya alım satım amaçlı) nakit benzeri değeri ile ya da nakit benzeri değeri bilinmiyorsa net defter değeri ile,
- c) Alacaklar; şüpheli alacaklar ve ertelenmiş gelirler için ayrılan karşılıklar düşüldükten sonraki tarihi maliyetleri olan nakit benzeri değeri ile,
- d) Finansman (İslami Finansmana Yapılan Net Yatırım); nakit benzeri değeri ile ya da nakit benzeri değeri bilinmiyorsa net defter değeri,
- e) Diğer varlıklar.

Aşağıdaki kategoriler, önemliyse, yükümlülükler altında belirtildikleri sırada ayrı olarak raporlanmalıdır:

- a) Ödenecek kalemler (örneğin, itfa edilmiş ancak bedeli ödenmemiş hisseler/birimler, kredili satın alınan menkul kıymetler ve ödenecek yönetici veya müteveli ücretleri),
- b) Tahakkuk eden yükümlülükler (örneğin ödenmemiş taahhütler), ve
- c) Diğer yükümlülükler (örneğin peşin ödenmiş gelirler, ödenecek temettüleri ve dağıtımlar).

Portföy Yatırımları, Alacaklar ve Finansman Tablosu

Fonun, elinde bulundurduğu her bir varlık türünün tutarını raporlamak üzere hazırladığı portföy yatırımları, alacaklar ve finansman her bir varlık türünü, finansal tabloların düzenlendiği tarihte fonun toplam varlıklarının yüzdesi olarak açıklar. Bu

tablo, fonun finansal tablolar tarihi itibarıyla yatırım hedeflerini ne kadar yakından takip ettiğine ilişkin bir gösterge sağlar. Portföy yatırımları, alacaklar ve finansman tablosu yatırımlar, alacaklar ve finansman olmak üzere üç ana bölümden oluşur (FAS 14, 2000)

Faaliyet Tablosu

Fon, faaliyetlerden kaynaklanan net varlıklardaki artış veya azalışı raporlamak üzere bir faaliyet tablosu hazırlar.

Faaliyet tablosu aşağıdaki ana bölümlerden oluşur (FAS 14, 2000):

- a) Yatırımlardan, satışlardan ve finansmandan elde edilen gelirler;
- b) Giderler;
- c) Yatırımlardan, satışlardan ve finansmandan elde edilen net kar veya zarar;
- d) Yatırımlardan ve finansmandan elde edilen gerçekleşmiş kazançlar veya kayıplar ve/veya gerçekleşmemiş kazançlar veya kayıplar;
- e) Yatırımlardan ve finansmandan elde edilen net kazançlar veya kayıplar;
- f) Mudarib payı öncesi net gelir (veya zarar) (Fonun mudarabe esasına göre yönetilmesi durumunda); ve
- g) Mudarib payı sonrası faaliyetlerden elde edilen net varlıklardaki artış veya azalış.

Net Varlık Değişim Tablosu veya Nakit Akış Tablosu

Dönem boyunca fonun yatırımlarının çoğunluğunun likiditesinin yüksek olması, yatırımların çoğu piyasa değerini taşıması ve fonun yükümlülüklerinin toplam varlıklarına oranının düşük olması durumlarından herhangi birinin karşılanması halinde, fonun net varlık değişim tablosu hazırlanır (FAS 14, 2000).

Net varlıklardaki değişim tablosu aşağıdaki bölümlerden oluşur (FAS 14, 2000):

- a) Faaliyetlerden kaynaklanan net varlıklardaki artış/azalış,
- b) Hissedarlara/ortaklara yapılan dağıtımlar,
- c) Hisse/birim işlemleri,
- d) Sermaye katkıları ve

- e) Net varlıklardaki değişimler.

Finansal Göstergeler Tablosu

Fon, finansal tablolara ilişkin dipnotlardan önce gelen ayrı bir rapor niteliğinde olan bir mali özet tablosu hazırlar. Bu tablo, mali dönemin sonunda Fon'un hisseleri/birimleri hakkında önemli Finansal bilgiler sunar (FAS 14, 2000).

Finansal göstergeler tablosu, her bir pay/birim için en son üç finansal döneme ilişkin olarak aşağıdakileri sunar (FAS 14, 2000):

- a) Mali dönem başındaki net varlık değeri;
- b) Yatırımlardan, satışlardan ve finansmandan elde edilen net kar veya zarar (temel ağırlıklı hisse/birim sayısı üzerinden);
- c) Yatırımlardan elde edilen net gerçekleşmiş ve/veya gerçekleşmemiş kazanç veya kayıplar ve finansman;
- d) Yatırımlardan, satışlardan ve finansmandan elde edilen toplam gelirin Mudarib payı;
- e) Mudarib payı
- f) Mudarib payı sonrası yatırım, satış ve finansman gelirleri toplamı
- g) Yatırımlardan, satışlardan ve finansmandan elde edilen net gelirin temettüleri/dağıtımları, yatırımlardan ve finansmandan elde edilen net gerçekleşmiş kazançların dağıtımları ve sermaye getirisi;
- h) Sermaye katkıları;
- i) Mali dönem sonundaki net varlık değeri.

Gayrimenkul Fonları veya Diğer Fonlardaki Gayrimenkul Varlıkları

Gayrimenkul varlıklar, edinildikleri tarihte, tarihi maliyet artı gayrimenkullerin mülkiyetiyle ilgili her türlü doğrudan gider üzerinden ölçülür. Gayrimenkul varlıklar daha sonra gayrimenkul değerleme uzmanları tarafından yapılan en son değerleme kullanılarak nakit benzeri değerlerine göre yeniden değerlendirilecektir (FAS 14, 2000). Nakit benzeri değerlerin mevcut olmaması durumunda, gayrimenkul varlıklar tarihi maliyetleri üzerinden ölçülür.

Fon, sahip olduğu gayrimenkul varlıkların türlerini, bulundukları ülkeleri, satın alma fiyatlarını, kullanılan değerleme yöntemini ve değerleme tarihlerini finansal tablo dipnotlarında açıklar (FAS 14, 2000).

2.2.10. FMS 16 Yabancı Para İşlemleri ve Yurtdışındaki İşletmeler

Bu standart, İslami bankalar ve finansal kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen yabancı para işlemlerin ve yurtdışı faaliyetlerin muhasebeleştirilmesi, ölçülmesi, sunulması ve açıklanmasına ilişkin muhasebe kurallarını belirlemeyi amaçlamaktadır.

Standardın Kapsamı

Bu standart, İslami bankanın raporlama para birimi dışındaki çeşitli para birimlerinde gerçekleşen işlemlerin, muhasebeleştirilmesine, ölçülmesine, sunulmasına ve açıklanmasına ilişkin muhasebe kurallarını belirler. Ayrıca, finansal tablolarını İslami bankanın raporlama para biriminden farklı bir para biriminde hazırlayan bir İslami bankanın yurtdışı faaliyetlerindeki net yatırımlarının (yurtdışı faaliyetler) muhasebeleştirilmesini de kapsar (FAS 16, 2001).

Yabancı Para İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi

Mudarabe veya müşareke akitlerine dayanmayan döviz işlemleri, işlem tarihindeki spot döviz kurları üzerinden raporlama para birimine çevrilerek muhasebeleştirilir. Mudarabe veya müşareke akitlerine dayanan döviz işlemleri aşağıdaki şekilde kaydedilir (FAS 16, 2001):

- a) Yabancı para tutarının alındığı tarihte geçerli olan spot döviz kuru üzerinden raporlama para birimine çevrilerek muhasebeleştirilmesi.
- b) İşlemlerin raporlama para birimi cinsinden gerçekleştirilmesi durumunda, mudarabe veya müşareke sermayesi kârlar eklendikten veya zararlar düşüldükten sonra raporlama para birimi cinsinden raporlanır.
- c) İşlemlerin raporlama para birimi dışındaki para birimlerinde gerçekleştirilmesi durumunda, bu tür işlemlerden kaynaklanan kazanç veya kayıp, mudarabe veya müşareke varlıklarının raporlama para birimine yeniden çevrilmesiyle belirlenir ve bu tür yeniden çevirimlerden

kaynaklanan herhangi bir kur kazancı veya kaybı, mudarabe veya müşareke fonundan kaydedilir.

- d) Bir mudarabe veya müşareke fonunun sağlayıcısı İslami bankadan vadesi gelen tutarı mudarabe veya müşareke sermayesinin ilk alındığı para birimine geri çevirmesini isterse, ortaya çıkan herhangi bir kur farkı kazancı veya kaybı müşteriye alacak/borç olarak kaydedilir.

Standart, İslami bankaya (hissedarlara) atfedilebilen yabancı para tutarlarının çevrilmesinden kaynaklanan kazanç veya kayıpların, yatırım hesabı sahiplerine atfedilebilenlerden ayrılmasını gerektirmektedir. Bu hem hissedarların hem de yatırım hesabı sahiplerinin hak ve yükümlülüklerinin gerçeğe uygun bir şekilde temsil edilmesini sağlar (FAS 16, 2001). Yabancı para cinsinden murabaha işleminde, tedarikçiden veya kaynaktan ödenmesi gereken tutarın bir kısmı veya tamamı için ödemesiz bir süre içeriyorsa, İslami banka murabaha işlemini yabancı para cinsinden gerçekleştirecektir. İşlem, tedarikçiye taahhüt edilen yabancı para birimi tutarının, tedarikçiyle işlemin gerçekleştirildiği tarihte geçerli olan spot döviz kuru üzerinden raporlama para birimine çevrilmesiyle ölçülür (FAS 16, 2001).

Müşterinin murabaha alacağını işlemin gerçekleştirildiği para birimi cinsinden kapatması durumunda, işlemde kaynaklanan kâr başlangıçta işlemin gerçekleştirildiği para birimi cinsinden muhasebeleştirilir ve kapatma tarihindeki geçerli spot döviz kuru üzerinden raporlama para birimine çevrilir. Dolayısıyla, işlemde kaynaklanan herhangi bir kazanç veya kayıp, İslami bankanın gelir tablosunda raporlama para birimi cinsinden muhasebeleştirilir (FAS 16, 2001). Müşterinin murabaha alacağını murabaha işleminin gerçekleştirildiği para biriminden başka bir para biriminde kapatması durumunda, kapatma para birimi raporlama para birimi değilse, müşteri tarafından ödenen tutar, kapatma tarihindeki geçerli spot döviz kuru üzerinden raporlama para birimine çevrilir. İşlemin gerçekleştirildiği para birimi ile müşteri tarafından uzlaşmada kullanılan para birimi arasındaki döviz kurunun ve dolayısıyla bunların raporlama para birimindeki karşılıklarının sözleşme tarihinden bu yana değişmesi durumunda bir kur farkı kazancı veya zararı ortaya çıkabilir (FAS 16, 2001). Murabaha işleminden kaynaklanan her türlü kur farkı

kazancı veya zararı İslami bankanın sorumluluğundadır ve gelir tablosunda muhasebeleştirilir.

Yabancı para cinsinden olan parasal varlık ve yükümlülükler, finansal tablo tarihindeki geçerli kurlardan raporlama para birimine çevrilir. Yurtdışı faaliyetlerdeki net yatırımlardan kaynaklananlar dışındaki tüm kur farkları gelir tablosunda muhasebeleştirilir (FAS 16, 2001). Yabancı para cinsinden alacakların veya borçların (tamamen veya kısmen) başka bir para cinsinden ödenmesi durumunda, İslami banka ödenen tutarı ödeme tarihinde geçerli olan spot döviz kuru üzerinden ölçer ve her türlü çevrim farkı bankanın gelir tablosunda kambiyo karı veya zararı olarak muhasebeleştirilir (FAS 16, 2001).

Kısıtlanmamış yatırım hesaplarına atfedilebilen işlemlerden kaynaklanan kur farkları, kazanç veya kayıp olsun, gelir tablosunda "kısıtlanmamış yatırım hesapları için döviz işlemlerinden kaynaklanan kazanç veya kayıp" başlığı altında, "kısıtlanmamış yatırım hesaplarının getirisi"nden sonra ve İslami bankanın mudarib olarak payı düşülmeden önce sunulacaktır (FAS 16, 2001).

Özkaynaklara atfedilebilen yabancı para cinsinden parasal varlıkların veya borçların yeniden değerlemesinden (yeniden çevriminden) kaynaklanan kazanç veya kayıp farkları, gelir tablosunda "diğer gelirler "den önce "yabancı para çevriminden kaynaklanan kazanç veya kayıplar" altında gösterilir. Bu, yurtdışı faaliyetlerdeki net yatırımlardan kaynaklanan kur farkı kazanç veya kayıplarını içermez (FAS 16, 2001).

Yurtdışındaki işletmenin elden çıkarılması durumunda, söz konusu işletmedeki net yatırımın yeniden çevrilmesinden kaynaklanan kazanç ya da kayıplar "yabancı para çevriminden kaynaklanan kazanç ya da kayıplar" altında ayrı bir kalem olarak gösterilir (FAS 16, 2001).

Raporlama para biriminin İslami bankanın ülkesindeki yerel para biriminden farklı olması durumunda farklı bir para biriminin kullanılmasının nedenleri belirtilerek açıklama yapılır (FAS 16, 2001).

2.2.11. FMS 18 Geleneksel Finans Kuruluşları Tarafından Sunulan Faizsiz Finans Hizmetleri

Bu standardın amacı, İslami finansal hizmetler sunan geleneksel finansal kuruluşların finansal tablolarında şeri kural ve ilkelerine göre yönetilen varlıkların ve harekete geçirilen fonların ve bu hizmetlerden elde edilen gelirlerin muhasebeleştirilmesi, ölçülmesi ve sunulmasına ilişkin muhasebe kurallarını belirlemektir.

Standardın Kapsamı

FMS 18, geleneksel finansal hizmetlerine ek olarak İslami finans hizmetleri sunan kuruluşlara yalnızca bu kurumların sunduğu İslami finans hizmetlerine ilişkin muhasebe kurallarını belirler (FAS 18, 2002).

Genel Hükümler

İslami finans hizmetleri sunan kurumlar geleneksel şubelerinden ayrı veya ayrı olmayan hesapları olan bir şube veya şubeler aracılığıyla, İslami yatırım fonları aracılığıyla, hesapları diğer (geleneksel) birimlerin hesaplarından ayrı veya ayrı olmayan bir veya daha fazla İslami finans hizmetleri birimi aracılığıyla ve İslami finans hizmetlerinin, iki uygulama arasında hiçbir ayırım olmaksızın mevcut geleneksel birimler aracılığıyla İslami finans hizmeti sunabilir (FAS 18, 2002).

Geleneksel şubelerinden ayrı hesapları bulunan bir şube veya çok sayıda şube aracılığıyla İslami finans hizmeti sunan kuruluşlar, İslami finans hizmeti sunan şubeleri finansal raporlama amacıyla gruplandırarak ve AAOIFI tarafından yayınlanan standartlara göre bu şubeler için grup halinde kurumun finansal tablo dipnotlarında ek olarak yayınlanacak konsolide ek bir finansal tablo seti hazırlar (FAS 18, 2002).

İslami yatırım fonlarını yöneten kuruluşlar, AAOIFI tarafından yayımlanan muhasebe standartlarını ve özellikle FMS 14 Yatırım Fonları Finansal Muhasebe Standardını uygular.

Doğrudan geleneksel departmanlar aracılığıyla veya ayrı İslami finansal hizmetler birimleri aracılığıyla İslami finans hizmetleri sunan ve bu hizmetlere

ilişkin ayrı veya ayrı olmayan hesapları olan kuruluşlar, AAOIFI tarafından yayınlanan Finansal Muhasebe Standartlarında belirtildiği gibi gelirin tanınması ve ölçülmesine ilişkin kuralları İslami finans hizmetlerine uygular (FAS 18, 2002). Finansal tablo dipnotlarında yayınlanmak üzere, şer'i kural ve esaslara göre seferber edilen fonları ve bu fonların finanse ettiği varlıkları ayrıntılı olarak gösteren ayrı bir ek beyan hazırlar. AAOIFI tarafından yayımlanan finansal muhasebe standartlarına uygun olmayan veya bu Standartlarda belirtilmeyen İslami finans hizmetlerine ilişkin varlık ve yükümlülüklerin niteliği, muhasebeleştirilmesi, ölçülmesi ve sunumunda benimsenen her türlü muhasebe politikasını finansal tablo dipnotlarında açıklar (FAS 18, 2002).

İslami finans hizmetleri sunan kurumlar, söz konusu hizmetlerin şer'i gerekliliklere uygun olduğunu beyan etmek üzere AAOIFI tarafından yayınlanan ve Şer'i denetim kuruluna ilişkin Yönetişim Standartlarını uygun işleyiş gösterecek ve Şer'i bir rapor sunacak bir İslam hukuku denetim kurulu atamalıdır (FAS 18, 2002). Kurumun, düzenleyici ve denetleyici kurumların onayıyla Şer'i Denetleme Kurulu atamadığı istisnai durumlarda, kurum İslam hukuku Denetleme Kurulunun atanmamasının nedenlerini ve kurumun sunduğu mali hizmetlerin uygulanmasında şer'i kural ve ilkelere nasıl uyum sağlayacağını açıklamalıdır (FAS 18, 2002).

2.2.12. FMS 21 Varlıkların Transferine İlişkin Açıklamalar

Bu standardın amacı, İslami finans kuruluşları tarafından yürütülen farklı yatırım hesapları arasındaki varlık transferi işlemlerinin açıklanmasını düzenleyen kuralları belirlemektir (FAS 21, 2004).

Standardın Kapsamı

Varlıkların bir satış ve yatırım, mahsup veya başka bir işlemle transfer işlemlerindeki açıklamaların amacı, hissedarların ve çeşitli hesap sahiplerinininki de dahil olmak üzere mevcut çeşitli hakların etkilenmesini önlemektir. Bu standart, kurumlar tarafından yürütülen aşağıda belirtilen farklı yatırım hesapları arasında tüm maddi ve finansal varlıkların transferi işlemlerini kapsar (FAS 21, 2004):

- a) Varlıkların kısıtlanmamış yatırım hesaplarından kısıtlanmış yatırım hesaplarına aktarılması ve bunun tersi.

- b) Varlıkların yatırım hesaplarından (kısıtlı veya kısıtsız) özkaynaklara aktarılması ve bunun tersi.
- c) Varlıkların, hesaplardaki kısıtlamalardaki farklılıklar dikkate alınarak, kısıtlı yatırım hesaplarından diğer kısıtlı yatırım hesaplarına aktarılması.
- d) Varlıkların yatırım hesaplarından ve özkaynaklardan yatırım fonlarına ve/veya özel amaçlı araçlara (SPV) aktarılması ve bunun tersi.

Finansal Tablolara İlişkin Hükümler

Varlıkların yukarıda belirtilen farklı hesaplar arasındaki transferlerinde benimsenen muhasebe politikaları ve varlıkların transferini düzenleyen dayanaklar ve nedenler açıklanmalıdır. Transfer edilecek varlıkların değerlemesinde kullanılan esaslar, yabancı para cinsinden varlıkların transferinden kaynaklanan değerlendirme farkları ve bu transferlerin finansal etkileri ile ilişkili taraflarla yapılan varlık transferi işlemlerinin kurumun ekonomik kaynakları ve yükümlülükleri üzerindeki etkileri hakkında bilgi sağlaması amaçlanır. Böylece bu bilgiler, finansal tablo kullanıcılarına yatırımlarının doğal riskini değerlendirmelerinde yardımcı olur (FAS 21, 2004).

2.2.13. FMS 22 Bölümlere Göre Raporlama

Bu standardın amacı, finansal tablo kullanıcılarına yardımcı olmak üzere, İFK tarafından sunulan finansal bilgilerin bölümlere göre raporlanmasına ilişkin ilkeleri belirlemektir.

Standardın Kapsamı

Finansal bilgi kullanıcılarının İslami finans kurumlarına yatırım yapma veya fon yatırma tercihinde bulunması, kullanıcıların finansal tabloları analiz etmesine ve değerlendirmesine, bankanın sermayesini mevduat sahiplerinin fonlarının güvenliğini sağlamaya yetecek bir seviyede tutma kabiliyetine ve hem özkaynak hem de yatırım hesabı sahipleri için varsayılan risk seviyesiyle orantılı getiri oranları gerçekleştirme kabiliyetine güven duymasına bağlıdır (FAS 22, 2004). Bölümlere göre raporlama, bu kurumların değerlendirilmesi ve analizini sağlar. Böylece finansal tablo kullanıcıları, bankaların getirilerine katkıda bulunan çeşitli bileşenleri ve üstlenilen riskleri anlayabilecek ve analiz edebileceklerdir. Çünkü ayrıştırılmış bilgi, bir İslami

finans kuruluşunun (İFK) faaliyetlerinin farklı alanlarının göreceli güçlü ve zayıf yönlerini vurgular, şeffaflığı artırır ve dolayısıyla finansal tablo kullanıcılarının İslami finans kuruluşlarının (İFK) performansını karşılaştırmasına ve bilinçli ekonomik kararlar almasına yardımcı olur (FAS 22, 2004).

Bu standart, finansal tablo kullanıcılarına yardımcı olmak üzere finansal bilgilerin bölümlere göre raporlanmasına ilişkin ilkeleri belirler ve yasal yapılarına, kuruldukları ülkeye veya büyüklüklerine bakılmaksızın İslami finans kuruluşları tarafından hazırlanan ve yayınlanan finansal durum tablosu ve gelir tablosunu içeren bir dizi finansal tabloya uygulanır (FAS 22, 2004).

Faaliyet Bölümü

Faaliyet bölümü, gelir elde edebileceği ve giderlere katlanabileceği ticari faaliyetler veya ilgili faaliyetler grubu ile iştigal eden, faaliyet sonuçlarının, bölüme tahsis edilecek kaynaklara ilişkin kararların alınması ve bölümün performansının değerlendirilmesi amacıyla kuruluşun faaliyetlere ilişkin karar almaya yetkili mercii tarafından düzenli olarak gözden geçirildiği ve ayrı finansal bilgilerin mevcut olduğu bir İFK içerisinde ayırt edilebilir bir bileşendir (FAS 22, 2004). Bir faaliyet bölümü, endüstriyel bölümler ve coğrafi bölümler olarak ikiye ayrılır. Bir endüstriyel bölüm, riskleri ve getirileri diğer endüstriyel bölümlerden farklı olabilen, belirli bir ürün veya hizmeti ya da birbiriyle ilişkili ürün veya hizmet grubunu sağlayan ayırt edilebilir bir bileşendir. Coğrafi bölüm, belirli bir ekonomik çevrede tek bir ürün veya hizmet ya da birbirleriyle ilişkili bir ürün veya hizmet grubu sağlayan ve risk ve getiri açısından diğer ekonomik çevrelerde faaliyet gösteren bölümlerden farklı özelliklere sahip, ayırt edilebilir bir bölümdür (FAS 22, 2004).

Raporlama Bölümü

İFK'ların karşılaştırılabilirliğini artırabilmek amacıyla endüstriyel ve coğrafi bölümler için eşit raporlama yapılır. Bu standartta hem iş hem de coğrafya bazında ürün ve hizmetler için aşağıdaki sayısal eşiklerden herhangi birini karşılayan birini karşılayan raporlanabilir bir bölüm hakkında ayrı bilgi açıklamalıdır (FAS 22, 2004):

- a) Raporlanan gelirin toplam gelirin %10'u veya daha fazlası olması;
veya

- b) Kâr veya zararla sonuçlanan bölüm sonucunun, kâr elde eden bölümlerin toplam sonucunun veya zarar eden bölümlerin toplam sonucunun %10'u veya daha fazlası olması (mutlak tutar olarak hangisi daha büyükse); veya
- c) Varlıklarının, tüm bölümlerin toplam varlıklarının %10'u veya daha fazlası olması.

Finansal raporlama amacıyla bölümlerin belirlenmesinde bu bilgiler esas alınır. Böylece İFK'nin kaynak tahsisleri hakkında karar verirken ve işletmenin performansını değerlendirirken işletmenin başlıca karar mercii tarafından incelenen tüm bilgileri raporlaması aşırı miktarda detayın açıklanmasını gerektireceğinden sayısal eşiklerin sayesinde pratik bir yol sağlanarak asgari sayıda bölümün sunulması sağlanır (FAS 22, 2004).

2.2.14. FMS 23 Konsolidasyon

Bu standardın amacı, bir İslami Finansal Kuruluşun ve kontrolü altında bulunan konsolidasyona tabi işletmelerin finansal tablolarının konsolide edilmesine ilişkin esasları belirlemektir.

Standardın Kapsamı

Standart ana ortaklığın konsolide finansal tablolarına dahil edilecek işletmelerin belirlenmesine ilişkin esasları düzenler ve ana ortaklık tarafından bağlı ortaklıklara yapılan yatırımların muhasebeleştirilmesini içerir (FAS 23, 2009).

Konsolide Finansal Tablolar ve Sunum

Eğer İFK yatırım yapılan işletme üzerinde kontrol uygulayabiliyorsa, bu işletme İFK'nin bağlı ortaklığı olarak sınıflandırılır. İFK'nin özkaynakları ve yükümlülükleri ve kısıtlanmamış yatırım hesapları tarafından finanse edilen yatırımlara atfedilebilen kontrol, bir bağlı ortaklığın belirlenmesi için dikkate alınır ve konsolidasyon gerektirir (FAS 23, 2009). İslami finans kuruluşunun bir işletme üzerinde güce sahip olup olmadığına ilişkin değerlendirmesinde yalnızca asli oy haklarını dikkate almalıdır. Oy hakkının asli olabilmesi için, hakların ilgili kararların alınması gerektiğinde kullanılabilir olması ve söz konusu hakların sahibinin bu hakları kullanabilecek kabiliyete sahip olması gerekmektedir (FAS 23, 2009). İFK,

yatırım yapılan işletme üzerinde artık kontrol sahibi olmadığında, bağlı ortaklıktaki yatırımını uygun olduğu şekilde, iştirak veya yatırım olarak muhasebeleştirir. Bir İFK'nin, kendi bireysel finansal tablolarını bağlı ortaklıklarınıninkilerle konsolide ederek konsolide finansal tablolar hazırlaması ve sunması gerekmektedir (FAS 23, 2009). Yerel düzenlemelere uygun olarak ve/veya kendi isteğiyle bir İFK, konsolide finansal tablolar eşlik eden bağlı ortaklıklarınıninkini konsolide etmeyen kendi ayrı finansal tablolarını da sunabilir.

Konsolidasyon Süreci

Konsolide finansal tablolar, İFK'nin finansal tabloları ile bağlı ortaklıkların benzer kalemlerin satır satır eklenerek finansal tablolarının birleştirilmesi suretiyle hazırlanır. Ancak, kontrolün geçici olması amaçlanıyorsa, finansal tabloların satır bazında birleştirilmesi gerekmez (FAS 23, 2009).

İFK ve bağlı ortaklıklar arasındaki grup içi işlemler karşılıklı olarak mahsup edilir. Grup içi zararlar, konsolide finansal tablolarda muhasebeleştirilmesi gereken değer düşüklüğüne işaret edebilir. İFK'nin bağlı ortaklıklardaki yatırımının defter değeri ve İFK'nin bu işletmelerdeki özkaynak payı, sonuçta ortaya çıkan şerefiye ile birlikte mahsup edilir. Finansal durum tablosunda (bilanço) kontrol gücü olmayan paylar toplam özkaynakların bir parçası olarak raporlanır (FAS 23, 2009).

Konsolide finansal tabloların hazırlanmasında, konsolidasyona tabi olan finansal tablolar (yani, ana ortaklık ve bağlı ortaklığın finansal tabloları) ile konsolide finansal tablolara aynı muhasebe politikası uygulanır (FAS 23, 2009). Konsolidasyona tabi finansal tablolar (ana ortaklık ve bağlı ortaklık finansal tabloları) aynı raporlama tarihi itibarıyla ve aynı raporlama dönemi süresince hazırlanır. Tüm finansal tabloların aynı raporlama tarihi itibarıyla hazırlanmasının mümkün olmadığı durumlarda, bağlı ortaklıkların finansal tablolarının raporlama tarihi ile ana ortaklığın finansal tablolarının raporlama tarihi arasındaki fark üç aydan fazla olmamalıdır. Bu gibi durumlarda, bağlı ortaklıkların finansal tabloları ile ana ortaklığın finansal tablolarının raporlama tarihleri arasında gerçekleşen önemli işlemler konsolide finansal tablolarda düzeltilir (FAS 23, 2009).

Bir bağılı ortaklığın gelir ve giderleri, söz konusu işletmenin İFK tarafından satın alındığı tarihten itibaren İFK'nın konsolide finansal tablolarında konsolide edilmelidir ve konsolidasyon bağılı ortaklığın sonlandırılmasına kadar devam eder. İFK'nın bağılı ortaklığını tamamen veya kısmen elden çıkarması durumunda, elden çıkarma tarihi itibarıyla bağılı ortaklıktaki yatırımın defter değeri ile elden çıkarma hasılatı arasındaki fark İFK'nın gelir tablosunda muhasebeleştirilir (FAS 23, 2009).

Bağılı ortaklık kontrolün geçici ortaklık olarak sınıflandırmaktan çıkarsa, bağılı ortaklığın finansal tabloları sunulan tüm dönemler için tam konsolidasyon yöntemine göre konsolide edilir. Önceki dönemlere ilişkin tutarlar yeniden düzenlenmiş olarak belirtilir (FAS 23, 2009).

2.2.15. FMS 24 İştiraklerdeki Yatırımlar

Bu standart, bir İslami finans kuruluşu ve/veya kontrolü altındaki işletmeler tarafından yapılan iştirak yatırımlarının muhasebeleştirilmesi, ölçülmesi, sunulması ve açıklanmasına ilişkin muhasebe ilkelerini belirler.

Standartın Kapsamı

Bu standart, iştirak olarak kabul edilen işletmelerin belirlenmesine ilişkin ilkeleri ortaya koyar ve iştiraklerdeki yatırımların ana ortaklık/raporlayan işletme tarafından muhasebeleştirilme sürecini kapsar. Bu standart, girişim sermayesi kuruluşları veya yatırım fonları ve benzeri kuruluşlar tarafından yapılan yatırımlara uygulanmaz (FAS 24, 2009).

İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilme Süreci

İFK'nın doğrudan veya bağılı ortaklıkları vasıtasıyla dolaylı olarak bir işletmedeki oy haklarının %20 veya daha fazlasına sahip olduğu işletme üzerinde önemli etkisinin olduğu kabul edilir ve bu işletme İFK'nın iştiraki olarak sınıflandırılır. Bir iştirakin belirlenmesinde, İFK'nın özkaynakları ve borçları veya kısıtlanmamış yatırım hesapları tarafından finanse edilen yatırımlara atfedilebilen önemli etki dikkate alınır (FAS 24, 2009). Bir işletmedeki oy hakları, hisse senetleri veya diğer özkaynak veya finansman araçları vasıtasıyla sağlananlar ile işletmenin diğer hissedarları veya işletmenin kendisi ile yapılan anlaşmalar yoluyla elde edilen hakları kapsar.

İFK'nin bir iştirakteki yatırımı, bir mali dönemin sonunda defter değeri üzerinden ölçülür ve yatırım tarihinden sonra iştirakin kâr veya zararında İFK'nin payını içerecek şekilde düzeltilir. İFK'nın iştirakten temettü veya diğer dağıtımları almış olması durumunda defter değeri azaltılır (FAS 24, 2009).

İştirak edilen işletmede, İFK ile söz konusu işletme arasındaki işlemlerden kaynaklanan herhangi bir kâr veya zarar bulunması durumunda, İFK'nın bu işlemlerden kaynaklanan kâr veya zarardaki payı mahsup edilir. Değer düşüklüğü zararlarını gösteren grup içi zararlar finansal tablolarda muhasebeleştirilir (FAS 24, 2009).

İFK'nin iştirakin kâr veya zararındaki payı, iştirakin mevcut en son finansal tabloları esas alınarak raporlama tarihi itibarıyla İFK'nin konsolide finansal tablolarında muhasebeleştirilir. İştirak, İFK ile aynı raporlama tarihi itibarıyla aynı muhasebe politikası uygulanarak bir finansal tablo hazırlar. İştirakin bunu yapmasının mümkün olmaması halinde, iştirakin raporlama tarihi ile İFK'nin raporlama tarihi arasındaki fark üç aydan fazla olamaz (FAS 24, 2009). On iki ay içinde elden çıkarma niyetiyle edinilen iştirakler, maliyet bedelinden değer düşüklüğü düşüldükten sonraki tutar üzerinden muhasebeleştirilir. İFK, her raporlama tarihinde iştirak yatırımındaki değer düşüklüğünü belirler ve değer düşüklüğü zararını gelir tablosunda muhasebeleştirir (FAS 24, 2009). Ayrı finansal tablolarda sunulan iştiraklerdeki yatırımlar maliyet ya da gerçeğe uygun değer üzerinden muhasebeleştirilir.

2.2.16. FMS 26 Gayrimenkul Yatırımları

Bu standart, İFK tarafından dönemsel gelir elde etmek amacıyla edinilen veya gelecekte sermaye kazancı elde etmek amacıyla ya da her ikisi için elde tutulan gayrimenkullere yapılan yatırımların muhasebeleştirilmesi, ölçümü, sunumu ve dipnot açıklamalarına ilişkin esasları belirlemeyi amaçlamaktadır.

Standardın Kapsamı

Bu standart, işletmenin dönemsel gelir elde etmek amacıyla edindiği veya gelecekte sermaye kazancı elde etmek amacıyla ya da her ikisi için elde tuttuğu gayrimenkullere yaptığı doğrudan yatırımların muhasebeleştirilmesi, ölçülmesi ve

açıklanmasında uygulanır. Standart FAS 32 İcâre ve İcâre Muntehiye Bittemlik Standardı kapsamındaki gayrimenkulleri ve tarımsal faaliyetlere ilişkin gayrimenkul yatırımları ile petrol, doğal gaz vb. madencilik ve arama faaliyetlerine ilişkin hak ve kaynaklara yapılan yatırımlara uygulanmaz (FAS 26, 2012).

Muhasebeleştirme Süreci

İFK'nin gayrimenkul yatırımına ilişkin gelecekte ekonomik fayda sağlamanın muhtemel olması ve gayrimenkul yatırımının maliyetinin güvenilir bir şekilde ölçülebilmesi halinde, İFK gayrimenkul yatırımını finansal tablolarında varlık olarak maliyet bedeli ile kaydeder. İFK gayrimenkul yatırımlarını maliyetlerini oluştukları anda değerlendirir (FAS 26, 2012). Bu maliyetler, başlangıçta bir gayrimenkul yatırımı elde etmek için katlanılan maliyetler ile varlığın yönetim tarafından amaçlanan şekilde faaliyet gösterebilmesi için gerekli konuma ve duruma getirilmesiyle doğrudan ilişkilendirilebilen harcamaları içerir. İFK, bir gayrimenkul yatırımının defter değerinde, söz konusu gayrimenkulün bakım onarım amacıyla yapılan günlük hizmet maliyetlerini gelir tablosunda muhasebeleştirir (FAS 26, 2012).

Gayrimenkulün sonraki ölçümünde kullanılacak model, gayrimenkul yatırımının elde tutulma amacına göre belirlenir. Kullanım amaçlı elde tutulan yatırımlar için, muhasebe politikası olarak gerçeğe uygun değer modeli ya da maliyet modeli seçilir. Gerçeğe uygun değerın sağlıklı bir şekilde belirlenememesi durumunun dışında, gayrimenkul yatırımlarının tamamı gerçeğe uygun değerinden ölçülür (FAS 26, 2012). Bununla birlikte inşaat halindeki gayrimenkullere yapılan yatırımlar, inşaat tamamlanana kadar maliyet değerinden ölçülür. İnşaat tamamlandığında ve gayrimenkul amaçlanan kullanıma hazır hale geldiğinde, gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülür. Gayrimenkul yatırımlarının gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişikliklerden kaynaklanan gerçekleşmemiş kazançlar, özkaynaklar ile yatırım ortaklarının özkaynakları arasındaki bölünme dikkate alınarak, oluştukları dönemde doğrudan özkaynaklar altında "gayrimenkul gerçeğe uygun değer yedeği" hesabında muhasebeleştirilir (FAS 26, 2012).

Gerçeğe uygun değerden taşınan gayrimenkul yatırımlarının gerçeğe uygun değerden yeniden değerlendirilmesinden kaynaklanan gerçekleşmemiş zararlar,

öz kaynaklar ve yatırım ortaklarının özkaynakları arasındaki bölünme dikkate alınarak, bu yedeğin kullanılabilir kredi bakiyesi ölçüsünde özkaynaklarda gayrimenkul gerçeğe uygun değer yedeğinden düşülerek düzeltilir (FAS 26, 2012). Söz konusu zararların mevcut bakiyeyi aşması durumunda, gerçekleşmemiş zararlar gelir tablosunda muhasebeleştirilir. Gayrimenkul yatırımlarına ilişkin olarak daha önceki bir mali dönemde gelir tablosuna yansıtılmış gerçekleşmemiş zararların bulunması durumunda, cari mali döneme ilişkin gerçekleşmemiş kazançlar, söz konusu önceki zararların gelir tablosuna yansıtılması ölçüsünde gelir tablosuna yansıtılır (FAS 26, 2012).

Herhangi bir gayrimenkul yatırımının satışından kaynaklanan gerçekleşmiş kâr veya zarar, her bir yatırım için ayrı ayrı olmak üzere, defter değeri ile satıştan elde edilen net nakit veya nakit benzeri gelir arasındaki farktır. Elde edilen kâr ya da zarar, gayrimenkul gerçeğe uygun değer yedeği hesabındaki mevcut bakiye ile birlikte, özkaynaklar ile ilgili kısım ve yatırım ortakları ile ilgili kısım arasındaki ayrım dikkate alınarak cari hesap dönemine ait gelir tablosuna yansıtılır (FAS 26, 2012).

İFK daha önce bir gayrimenkul yatırımını gerçeğe uygun değerden ölçmüşse ve gerçeğe uygun değer sağlıklı bir şekilde belirlenemez hale gelmişse, gayrimenkulü elden çıkarana kadar gerçeğe uygun değerden ölçmeye devam eder (FAS 26, 2012).

Maliyet modelini seçen İFK, gayrimenkul yatırımlarının tamamını maliyet değerinden amortisman ve varsa değer düşüklüğü karşılıklarının (zararlarının) düşülmesi suretiyle ölçer. İFK tarafından gayrimenkulün ediniminden sonra yapılan ilaveler ve iyileştirmelerle ilgili olarak katlanılan önemli harcamalar, söz konusu harcamaların işletmenin gayrimenkulden gelecekte elde edeceği ekonomik faydaları artırmasının beklenmesi durumunda, finansal durum tablosunda gayrimenkul yatırımının defter değerine eklenir. Ancak, böyle bir ekonomik faydanın oluşmasının beklenmemesi durumunda, bu harcama, özkaynaklar ve yatırım amaçlı gayrimenkuller ile ilgili olan kısım arasındaki ayrım dikkate alınarak, olduğu dönemde gelir tablosunda muhasebeleştirir (FAS 26, 2012).

İFK gayrimenkul yatırımını satmaya karar vermesi ve satışın raporlama döneminin sonundan itibaren on iki ay içinde gerçekleşmesini beklemesi durumunda, söz konusu yatırım finansal durum tablosunda "satış amaçlı elde tutulan gayrimenkule yapılan yatırım" olarak yeniden sınıflandırılır. Maliyet değeriyle izlenen satış amaçlı gayrimenkul yatırımları üzerindeki amortisman, söz konusu yeniden sınıflandırma tarihinden itibaren durdurulur ve yatırım, defter değeri ile satış maliyetleri düşülmüş beklenen gerçeğe uygun değerinden (net gerçekleşebilir değer) düşük olanı üzerinden takip edilir ve herhangi bir düzeltme gelir tablosunda muhasebeleştirilir (FAS 26, 2012). Gerçeğe uygun değerden taşınan gayrimenkul yatırımları gerçeğe uygun değerden ölçülmeye devam eder. Ancak, gayrimenkul yatırımının on iki ay içinde satılmaması veya satış planının durdurulması halinde, varlık önceki sınıfına geri sınıflandırılır. Maliyet değerinden taşınan gayrimenkul yatırımları için varlığın yeniden sınıflandırmasından ortaya çıkan düzeltme, yeniden sınıflandırmanın yapıldığı dönemin gelir tablosunda muhasebeleştirilir (FAS 26, 2012).

Bir işletme, aşağıdaki durumlarla kanıtlanan bir kullanım değişikliği olduğunda, gayrimenkul yatırımında başka bir sınıflandırmaya geçebilir (FAS 26, 2012):

- a) Gayrimenkul yatırımı sahibi tarafından kullanılan gayrimenkule veya gayrimenkul sadece satış amacıyla geliştirilmeye başlanırsa stoklara transfer edilebilir. İFK maliyet modelini kullandığında, gayrimenkul yatırımları, sahibi tarafından kullanılan gayrimenkuller ve stoklara transferinde, transfer edilen gayrimenkulün defter değerini değiştirmez ve ölçüm veya açıklama amaçları açısından bu gayrimenkulün maliyetini değiştirmez (FAS 26, 2012).
- b) Gerçeğe uygun değerden taşınan gayrimenkul yatırımından sahibi tarafından kullanılan gayrimenkule veya stoklara yapılan bir transferde, gayrimenkulün sonraki muhasebeleştirme için kabul edilen maliyeti, transfer tarihindeki gerçeğe uygun değeri olur.

Daha önce muhasebeleştirilmiş olan gayrimenkul gerçeğe uygun değer yedeği aşağıdaki şekilde kullanılır:

- a) Gayrimenkul yatırımının sahibi tarafından kullanılan gayrimenkullere transfer edilmesi durumunda, gayrimenkulün daha önce özkaynaklarda muhasebeleştirilmiş gerçeğe uygun değer yedeğindeki amortismanla eşdeğer tutar, varlığın kalan ömrü boyunca gelir tablosuna aktarılır.
- b) Gayrimenkulün stoklara transfer edilmesi durumunda, gayrimenkul gerçeğe uygun değer yedeği gayrimenkulün elden çıkarılması durumunda gelir tablosuna yansıtılır (FAS 26, 2012).

İFK, kendisi tarafından kullanılan gayrimenkulü kullanımını sona erdirerek veya envanterindeki gayrimenkulü gayrimenkul yatırımına transfer için başka bir tarafa faaliyet icaresi başlatarak gayrimenkul yatırımına dönüştürebilir. Sahibi tarafından kullanılan bir gayrimenkulün gerçeğe uygun değerden taşınacak bir gayrimenkul yatırımına dönüşmesi durumunda, işletme kullandığı değişikliğin gerçekleştiği tarihe kadar gayri menkulün maliyetinden amortisman ve varsa değer düşüklüğü karşılığı düşülür (FAS 26, 2012). Bu işlem sonucunda, söz konusu tarihte gayrimenkulün defter değerinde meydana gelen her türlü azalış gelir tablosunda muhasebeleştirilir. Ancak, sahibi tarafından kullanılan gayrimenkulün daha önce yeniden değerlendirilmiş olması durumunda, azalış özkaynaklarda muhasebeleştirilir ve özkaynaklar içindeki yeniden değerlendirme fazlasını azaltır (FAS 26, 2012). Eğer, söz konusu tarihte gayrimenkulün defter değerinde ortaya çıkan herhangi bir artış, söz konusu gayrimenkul için daha önce ayrılan değer düşüklüğü zararını iptal ettiği ölçüde, gelir tablosunda muhasebeleştirilir. Artışın kalan kısmı özkaynaklarda muhasebeleştirilir ve özkaynaklar içindeki sahibi tarafından kullanılan gayrimenkullere ilişkin yeniden değerlendirme fazlasını artırır. Gayrimenkul yatırımının daha sonra elden çıkarılması durumunda, özkaynakta yer alan yeniden değerlendirme fazlası doğrudan geçmiş yıl karlarına transfer edilebilir (FAS 26, 2012).

Stoklardan gerçeğe uygun değerden taşınacak gayrimenkul yatırımına transferde, gayrimenkulün o tarihteki gerçeğe uygun değeri ile önceki defter değeri arasındaki fark özkaynaklarda "gayrimenkul gerçeğe uygun değer yedeği" altında muhasebeleştirilir (FAS 26, 2012). Bir gayrimenkul yatırımı, elden çıkarıldığında veya kullanımından kalıcı olarak vazgeçildiğinde ve elden çıkarılmasından gelecekte

herhangi bir ekonomik yarar beklenmiyorsa finansal durum tablosundan çıkartılarak gelir tablosuna yansıtılır (FAS 26, 2012).

2.2.17. FMS 27 Yatırım Hesapları

Bu standardın amacı, İslami Finansal Kuruluşlar tarafından yönetilen bilanço içi ve bilanço dışı, kısıtlanmamış ve kısıtlanmış yatırım hesaplarının muhasebeleştirilmesi, ölçümü, sunumu ve açıklanmasına ilişkin ilkeleri belirlemektedir.

Standardın Kapsamı

Bu Standart, İslami Finansal Kuruluşlar tarafından yönetilen bilanço içi ve bilanço dışı, kısıtlanmamış ve kısıtlanmış yatırım hesaplarına uygulanır. Özkaynağa dayalı finansal araçlar, vekalet sözleşmeleri, ters murabaha veya diğer benzer sözleşmeler, müşarekeye dayalı veya diğer benzer sözleşmeler veya sukuk bu standardın kapsamına girmez (FAS 27, 2014).

Muhasebeleştirme Süreci

İslami Finans Kurumu tarafından alınan fonların kullanımı ve dağıtımı konusunda karar verme yetkisi sağlayan kâr paylaşımlı mudarabe esaslı yatırım hesapları, İslami Finans Kurumunun finansal tablosunda bir bilanço içi kalem olarak sunulur. İslami Finans Kurumu tarafından alınan fonların kullanımı ve dağıtımı ile ilgili kararlar üzerinde yetki sağlamayan kâr paylaşımlı mudarabe bazlı yatırım hesapları, İslami Finans Kurumunun finansal tablosunda bilanço dışı bir kalem olarak sunulur (FAS 27, 2014). Bilanço içi yatırım hesabı sahiplerinin özkaynakları, İslami finans kuruluşunun finansal durum tablosunda yükümlülükler ve özkaynaklar arasında bağımsız bir kategori olarak gösterilir. Bilanço dışı yatırım hesabı sahiplerinin özkaynaklarına ilişkin bilgiler, bilanço dışı yatırım hesabı ve eşdeğerindeki değişim tablosunda veya finansal durum tablosunun dipnotlarında sunulur (FAS 27, 2014).

İslami finans kuruluşu tarafından yasal olarak uygulanabilir mudarabe veya benzeri geçerlilik kazanması için herhangi bir ön koşulu bulunmayan sözleşme kapsamında nakit veya nakit benzeri olarak alınan bedelle ilgili yatırım hesabı ilk

muhasabeleştirildiğinde, sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihte alınan bedelin gerçeğe uygun değeri üzerinden muhasabeleştirilir (FAS 27, 2014). Yatırım hesapları ile ilgili nakit veya nakit benzerlerinin İslami finans kurumu tarafından iade edilmiş olması; gerçeğe uygun değerın makul bir kesinlikle belirlenebilmesi ve mudarabe veya benzeri bir sözleşmenin sona ermesi ve yasal olarak uygulanabilir başka bir yükümlülüğün kalmaması halinde yatırım hesapları bilanço dışı bırakılır (FAS 27, 2014).

Mudarabe veya benzeri bir sözleşmenin İslami Finans Kurumu tarafından şart ve koşullarından birinin yerine getirilmemesi nedeniyle feshedilmesi halinde, fonlar İslami Finans Kurumunda emanet olarak kalır ve iade edilene kadar ayrı olarak gösterilir (FAS 27, 2014).

İlk muhasabeleştirmeden sonra, yatırım hesaplarının sonraki ölçümlerinde, dağıtılmamış kârlar, kâr eşitleme yedekleri veya yatırım hesabı sahiplerinin hesabına özel olarak oluşturulmuş diğer özel yedekler dikkate alınır ve yatırım hesabı sahiplerine atfedilebilen varlıklara ilişkin zararlar düşülür (FAS 27, 2014).

Ödenmemiş veya dağıtılmamış karlar veya kazançlar, karların İslami Finans Kuruluşuna mudarib veya eşdeğeri olarak tahsis edilmesinden sonra, gelecekte dağıtılmak üzere ayrılır ve ilgili yatırım hesaplarının değerine eklenir; ancak bu kâr ve kazançlar sahiplerine ait geçmiş yıl karları ile birleştirilmez. Yatırım hesaplarına atfedilebilen varlıklarla ilgili birikmiş zararlar, ilgili yatırım hesaplarının toplam değerinden düşülür. Bilanço dışı hesap sahiplerinin özkaynaklarına ilişkin varlık ve yükümlülükler ile bunların eşdeğerleri, İslami finans kuruluşunun varlık ve yükümlülüklerinden ayrı olarak gösterilir (FAS 27, 2014).

Yatırım hesaplarına karşılık gelen varlıklara atfedilebilen değer düşüklüğü zararları, bilanço içi yatırım hesaplarına atfedilebiliyorsa gelir tablosuna, bilanço dışı yatırım hesaplarına aitse bilanço dışı yatırım hesaplarının ayrı gelir hesabına alınır. Müşterek olarak finanse edilen bir yatırımdaki işlemlerden kaynaklanan zarar ilk etapta yatırıma ilişkin dağıtılmamış kârlardan düşülür (FAS 27, 2014). Eğer zarar dağıtılmamış kâr tutarını aşıyorsa söz konusu zarar, İslami finans kuruluşunun ve kısıtlanmamış yatırım hesabı sahiplerinin ortak yatırımdaki ilgili özkaynak

paylarından, her bir tarafın ortak yatırıma katkısına göre düşölür. İslami Finans Kuruluşunun İslam hukuku Denetim Kurulunun görüşüne dayalı olarak İslami Finans Kuruluşunun suistimal veya ihmalinden kaynaklanan zarar, İslami Finans Kuruluşunun ortak finanse edilen yatırımın İFK'ya ait kâr payından düşölür. Zararın İslami Finans Kuruluşunun kârdaki payını aşması durumunda, aradaki fark, varsa ortak yatırımdaki özkaynak payından düşölür veya İslami Finans Kuruluşunun yükümlölüğü olarak muhasebeleştirilir (FAS 27, 2014).

2.2.18. FMS 28 Murabaha ve Diğer Vadeli Satışlar

Bu standardın amacı, murabaha ve diğer vadeli satış işlemleri ile ilgili olarak satıcı ve alıcılar için bu tür işlemlerde uygulanacak muhasebeleştirme, ölçüm ve açıklamalara ilişkin uygun muhasebe ve raporlama ilkelerini belirlemektir.

Standardın Kapsamı

Bu standart, teverruk ve emtia murabaha işlemleri ile dayanak varlığı murabaha veya vadeli satış olan özkaynağa dayalı finansal araçlar veya sukuk gibi yatırım araçlarına yapılan yatırımlara uygulanmaz (FAS 28, 2017).

Muhasebeleştirme Süreci

Stoklar, kurumun stokları kontrol ettiğı anda, yani söz konusu stokların mülkiyetine ilişkin tüm risk ve getirileri esasen elde ettiğı anda maliyet değeriyle muhasebeleştirilir. İlk kayıtlara alınmalarını takiben, stoklar maliyet bedeli ya da net gerçekleşebilir değerin düşük olanı ile değeriilir (FAS 28, 2017).

Kredibilitesi olan bir müşterinin ilgili stokları maliyetine eşit veya daha yüksek bir değerden satın almak için bağlayıcı bir taahhüdü olduğı durumlarda, satıcı, stokların gerçeğe uygun değeriindeki dalgalanmalardan bağımsız olarak, varsa, stokları maliyet değeriinden değeriendirir (FAS 28, 2017). Kredi değeriililiğı olan bir müşteriden bağlayıcı bir taahhüdün mevcut olmadığı durumlarda, net gerçekleşebilir değeri indirmek için defter değeriinde düzeltme yapılır ve ilgili değeri düşölüğü, bu düşölüğüün belirlendiğı dönemde muhasebeleştirilir. Stoklara ait her türlü ilave elleçleme ve elde tutma maliyeti, oluştuğı dönemde gelir tablosuna kaydedilir. Stoklar kontrolü satış şeklinde alıcıya devredilmesi durumunda, kurumun stoklar

üzerindeki kontrolü kaybetmesi veya gelecekte kendisinden ekonomik yarar elde edilememesi halinde finansal tablo dışı bırakılır (FAS 28, 2017).

Satıcı, stoklar murabaha veya vadeli satış sözleşmesi kapsamında satıldığında, alacakları ve hasılatı finansal tablolarında muhasebeleştirir. Alacak, nominal değerle (brüt tutar veya fatura değeri) muhasebeleştirilir. İlk kayıtlara alınmalarını müteakiben, brüt alacaklar, ödenmemiş tutardan kredi zararları için ayrılan karşılık düşüldükten sonra kalan tutarları üzerinden gösterilirler (FAS 28, 2017). Ödenmemiş tutar, alacakların brüt tutarından varsa indirimler ve iskontolar da dahil olmak üzere geri kazanımların veya diğer düzeltmelerin düşülmesiyle elde edilen tutardır. Alacaklar müşteri ödenmemiş tutarı tamamen ödediğinde, müşteri ödeme acizyetine düştüğünde veya kurum, müşterinin alacağını silerek veya müşteriye hibe olarak hakkından feragat etmeye karar verdiğinde kısacası alacağın gelecekte kendisinden ekonomik fayda edilememesi durumunda finansal tablo dışı bırakılır (FAS 28, 2017).

Stokların bir murabaha veya vadeli satış sözleşmesi kapsamında satıldığı durumlarda, söz konusu stokların defter değeri, katlanılan tüm doğrudan giderlerle birlikte, ilgili hasılatın muhasebeleştirildiği dönemde satışların maliyeti olarak muhasebeleştirilir (FAS 28, 2017).

Vadeli murabaha veya diğer vadeli satışlarda, işlemten doğan kâr, ertelenmiş kâr hesabı aracılığıyla ertelenir. Ancak, satılan malın eşdeğer peşin satış fiyatının satış maliyetinden yüksek olması durumunda, peşin satış fiyatı ile satış maliyeti arasındaki fark kadar kâr ertelenmez. Ertelenmiş kâr hesabı, ilgili murabaha alacakları hesabının düzenleyici hesabıdır (FAS 28, 2017). Ertelenmiş kâr, sözleşmeye dayalı kredi süresi boyunca zamanla orantılı olarak itfa edilerek gelirlere yansıtılır. Vadesi 12 aydan uzun olan taksitli veya sonunda toplu ödeme yapılan işlemlerde, zaman oranı esasını uygulamak için uygun yöntem, işlemdeki örtülü kârı esas alan etkin kâr oranı yöntemidir. Vadesi 12 ay veya daha kısa olan, sonunda toplu ödeme yapılan işlemler için, kârın sözleşmeye bağlı kredi süresi boyunca doğrusal olarak dağıtılmasına izin verilir (FAS 28, 2017).

Satıcı tarafından alacağın bir kısmının erken kapatılmasında indirim olarak veya başka bir nedenle azaltıldığı veya feragat edildiği durumlarda, azaltma / feragat tutarı, söz konusu kapatmanın gerçekleştiği dönemde ilk olarak, ilgili ertelenmiş kârın mevcut bakiyesinden düşülür; geriye kalan bakiye, cari mali dönem boyunca muhasebeleştirilen kârdan / itfa edilen ertelenmiş kârdan mahsup edilir ve varsa kalan bakiye gelir tablosunda dönem gideri olarak muhasebeleştirilir (FAS 28, 2017).

Murabaha veya vadeli satış sözleşmelerinin kurulması ve düzenlenmesi ile ilgili oluşan işlem maliyetleri, müşteri tarafından yapılan geri ödemeler düşüldükten sonra, oluştukları dönemde gelir tablosuna kaydedilir (FAS 28, 2017).

Satışın tamamlanmasından sonra stok maliyeti üzerinden alınan herhangi bir iskonto, satış maliyetini azaltacaktır. Eğer iskonto tutarı müşteriye yansıtılırsa, gelir tablosunda brüt satış hasılatına karşı bir indirim (mahsup) olarak muhasebeleştirilir. İskonto tutarı müşteriye yansıtılmamışsa; nakit murabaha işlemlerinde, iskonto ortaya çıktığı dönemde gelir tablosunda muhasebeleştirilir; vadeli murabaha ve ertelenmiş ödemeli satış durumunda ise, iskonto ertelenmiş kâr tutarını artırır ve buna göre itfa edilir (FAS 28, 2017).

Murabaha ve diğer vadeli satış işlemlerinde İslami Finans Kuruluşu tarafından müşteriden ilk teminat veya avans şeklinde alınan güvence bedeli ve kaparo söz konusudur. Güvence bedeli bir sözleşmenin veya vaadin yerine getirilmesine veya bir işlemin taraflardan biri tarafından diğerine tamamlanmasına karşı teminat olarak yatırılan meblağdır (FAS 28, 2017). Kaparo ise bir satış işleminde niyetli alıcı tarafından satın alma vaadiyle birlikte satış fiyatına karşı teminat ve avans olarak ödenen tutardır. Sözleşme şartlarına uygun olarak, alıcının satın alma vaadinde temerrüde düşmesi durumunda kaybedilebilir. Sözleşme hükümlerine tabi olarak, alıcı tarafından ödenen güvence bedeli veya kapora, satıcının bir yükümlülüğü olarak kabul edilir. Bu tutarlar sözün tutulmaması, temerrüt veya diğer olumsuz koşullara karşı düzeltilmesi veya kaybedilmesi, İslam hukuku kurallarına ve taraflar arasındaki sözleşme düzenlemesine tabi olur ve buna göre muhasebeleştirilir (FAS 28, 2017). Murabaha veya vadeli satış işlemi tamamlandığında teminat depozitosu niteliğinde olan güvence bedeli, bir yükümlülük olarak sunulmaya devam eder ve alıcı ile sözleşmeye dayalı olarak mutabık

kalınmadıkça alacaklara mahsup edilmez; kapora ise avans niteliğinde olduğundan alacaklardan mahsup edilir. Gecikmeden veya temerrütten bağlı müşteri tarafından ödenen cezalar kurum tarafından sadaka olarak değerlendirilir ve finansal tablolarda izlenmez (FAS 28, 2017).

Standartta ayrıca alıcının murâbaha ve diğer vadeli satışlara ait muhasebe süreci ayrı bir başlıkta ele alınmıştır. Bir murabaha veya vadeli satış işlemine konu olan varlık, murabaha veya vadeli satış sözleşmesinin tamamlandığı anda, varlık murabaha veya vadeli satış sözleşmesi kapsamında satın alınmış sayılır ve ilk olarak maliyet bedeli ile ve bunun karşılığında eşit bir tutar borç olarak muhasebeleştirilir. Bu şekilde temin edilen varlık, her dönem sonunda, stok niteliğindeki varlıklar net gerçekleşebilir değer testine, diğer varlıklar ise ilgili FAS veya uygun genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri uyarınca değer düşüklüğü testine tabi tutulur (FAS 28, 2017).

Murabaha ve vadeli satış borçları nominal bedelle kaydedilir ve ilk muhasebeleştirmeden sonra, murabaha ve vadeli satış borçları ödenmemiş tutarları üzerinden gösterilir. Borçların ödenmemiş tutarı, varsa satıcı tarafından izin verilen indirim ve iskontolar da dahil olmak üzere geri ödemeler veya diğer düzeltmeler düşüldükten sonraki brüt borç tutarını ifade eder (FAS 28, 2017). Satıcı tarafından ödenecek toplam tutara karşı iskonto / feragat tutarı elde edilirse ilk olarak, ilgili varlığın değerinden bir kesinti olarak muhasebeleştirilir; varlığın halihazırda satılmış veya başka bir şekilde elden çıkarılmış olması durumunda, bakiye, söz konusu iskontonun sağlandığı dönemde gelir olarak muhasebeleştirilir. Murabaha veya vadeli satış işlemi tamamlandığında, teminat depozitosu niteliğinde olan güvence payı, depozito olarak sunulmaya devam eder ve satıcı ile sözleşmeye dayalı olarak mutabık kalınca ödenecek hesaplardan mahsup edilir; avans niteliğinde olan kaparo ise, ödenecek hesaplardan mahsup edilir (FAS 28, 2017).

2.2.19. FAS 30 Değer Düşüklüğü, Kredi Zararları ve Ekonomik Açıdan Dezavantajlı Taahhütler

Bu standardın amacı, İslami finans kurumlarının çeşitli İslami finansman, yatırım ve diğer bazı varlıkları üzerindeki değer düşüklüğü ve kredi zararları ile

ekonomik açıdan dezavantajlı taahhütlere karşı ayrılan karşılıklar için muhasebe ve finansal raporlama ilkelerini belirlemek ve özellikle finansal tablo kullanıcılarının bu tür varlıklar ve işlemlerle ilgili gelecekteki nakit akışlarına ilişkin tutarları, zamanlamayı ve belirsizlikleri gerçeğe uygun bir şekilde değerlendirmelerini belirlemekle birlikte bu tür değer düşüklüğü ve kredi zararlarının nasıl muhasebeleştirileceğini ve ne zaman ve nasıl iptal edileceğini sağlamaktır.

Standartın Kapsamı

Bu standart, İslami finans kuruluşları tarafından elde tutulan ve benzer özelliklere sahip tüm İslami finansman, yatırım ve diğer bazı varlıklara ve kurumların bilanço dışı risklerine uygulanacaktır. Bu Standart, bilanço dışı yatırım hesapları veya bilanço dışı sukuk veya benzeri araçlar kriterlerini karşılayan bir kuruluş tarafından yönetilen varlıklardan oluşan sınırlı bir portföye dâhil edilen varlıklara, kuruluşun söz konusu varlıklardan kaynaklanan zarar riskine herhangi bir şekilde maruz kalmaması durumunda uygulanmaz (FAS 30, 2017).

Muhasebeleştirme Süreci

Standart varlıkları ve riskleri şu şekilde sınıflandırmaktadır (FAS 30, 2017):

- a) Alacaklar,
- b) Stoklar,
- c) Alacaklar ve stoklar kapsamına girmeyen diğer tüm finansman, yatırım varlıkları ve riskleri.

Kurum her dönemin sonunda değer düşüklüğü ve kredi zararları için gerekli değerlendirmeleri yaptıktan sonra varlığın geri kazanılabilir tutarını veya beklenen kredi zararlarını, uygun olduğu şekilde, tahmin eder. Standart, küresel en iyi uygulamalarla uyumlu olarak, cari ve beklenen kayıpları kapsayan dört kayıp yaklaşımını belirlemektedir (FAS 30, 2017):

- a) Alacaklar için kredi zararları yaklaşımı,
- b) Stoklar için net gerçekleşebilir değer yaklaşımı,
- c) Diğer tüm finansman, yatırım varlıkları ve riskler için değer düşüklüğü yaklaşımı, ve

- d) Ekonomik Açıdan Dezavantajlı Taahhütler için ekonomik kayıpların tespit edilmesi. (Ekonomik açıdan dezavantajlı sözleşmeye ilişkin karşılık veya bir varlık edinimine ilişkin taahhüt)

a) Kredi Zararları Yaklaşımı

Kredi zararları yaklaşımına tabi varlıklar; garantiler, akreditifler, vaade dayalı döviz ve diğer benzer pozisyonlar da dâhil olmak üzere, bilanço dışı riskler ile bilanço içi tüm alacakları içerir. Raporlama tarihinde, bir alacak veya maruz kalınan kredi riskinin ilk muhasebeleştirmeden bu yana önemli ölçüde artmamış olması durumunda, işletme söz konusu finansal araca ilişkin zarar karşılığını 12 aylık beklenen kredi zararlarına eşit bir tutarda ölçer (FAS 30, 2017). Kurumun bir alacağa ilişkin zarar karşılığını bir önceki raporlama döneminde ömür boyu beklenen kredi zararlarına eşit bir tutarda ölçmüş olması, ancak cari raporlama tarihinde artık karşılanmadığını belirlemesi durumunda, kuruluş zarar karşılığını cari raporlama tarihinde 12 aylık beklenen kredi zararlarına eşit bir tutarda ölçer (FAS 30, 2017).

Her raporlama tarihinde, bir kuruluş, bir alacak veya risk üzerindeki kredi riskinin ilk muhasebeleştirmeden bu yana önemli ölçüde artıp artmadığını değerlendirir. Değerlendirme yapılırken, beklenen kredi zararı tutarındaki değişim yerine, alacağın veya maruz kalınan riskin beklenen ömrü boyunca temerrüde düşme riskinde meydana gelen değişim kullanılır (FAS 30, 2017). Bu değerlendirmeyi yapmak için kuruluş, raporlama tarihi itibarıyla alacağın veya maruz kalınan riskin temerrüde düşme riskini, ilk muhasebeleştirme tarihi itibarıyla alacağın veya maruz kalınan riskin temerrüde düşme riski ile karşılaştırır (FAS 30, 2017).

Kurum, kredi riskini belirlerken ileriye yönelik bilginin makul bir elde edilme maliyetini ve çabasını göz önünde bulundurur. Sadece vadenin geçtiği bilgisine güvenmek yerine, daha ileriye yönelik bir bilgi elde edilemiyorsa vadenin geçtiği bilgisi kullanılabilir. Kredi riskinin ilk defa finansal tablolara alınmasından bu yana önemli ölçüde artıp artmadığını belirlerken, sadece vadenin geçtiği bilgisine güvenmek yeterli değildir (FAS 30, 2017). Sözleşmeye bağlı ödemelerin vadesi 30 günü aşmışsa, alacakla ilgili kredi riskinde veya maruz kalınan kredi riskinde önemli bir artış olduğu kabul edilir. Ancak, söz konusu 30 günden fazla aşan vadeye rağmen, kredi riskinde önemli bir artış olmadığını gösteren makul ve desteklenebilir

bir bilgi varsa, bu durumun aksi kanıtlandığından kabul edilmeyebilir. İleriye yönelik bilgi, aşırı maliyet veya zahmet sarf edilmeden elde edilemiyorsa, vadenin geçtiği bilgisi kullanılabilir. Bağımsız veya içsel derecelendirme sistemine göre bir müşterinin kredi derecesinin önemli ölçüde düşürülmesi, kredi riskinde bir bozulmayı gösterir (FAS 30, 2017).

Bir alacağa ilişkin sözleşmeye bağlı nakit akışlarının yeniden müzakere edilmesi veya değiştirilmesi ve alacağın bilanço dışı bırakılmaması durumunda, kurum, alacağın kredi riskinde önemli bir artış olup olmadığını raporlama tarihinde temerrüde düşme riski ve ilk muhasebeleştirme sırasında ortaya çıkan temerrüt riskine göre karşılaştırarak belirler (FAS 30, 2017).

Kurum, kredi zararları yaklaşımına tabi bir alacağa veya riske ilişkin kredi zararlarını, bir dizi olası sonucun değerlendirilmesi suretiyle belirlenen tarafsız ve olasılıklara göre ağırlıklandırılmış tutarı, etkin getiri oranı yöntemini ve geçmiş olaylar, mevcut koşullar ve gelecekteki ekonomik koşullara ilişkin tahminler hakkında raporlama tarihinde aşırı maliyet veya çabaya katlanılmadan elde edilebilecek makul ve desteklenebilir bilgiler kullanarak geliştirilen politikaya uygun olarak ölçer (FAS 30, 2017).

Kredi zararlarının hesaplanmasında, ilgili alacaktan ertelenmiş kârlar düşüldükten sonra kalan alacak tutarı esas alınır. Beklenen kredi zararının belirlenmesinde, tutulan teminatlar ve diğer kredi teminatlarının satışından kaynaklanan nakit akışları dikkate alınır. Beklenen kredi zararlarını ölçerken, bir kurumun her olası senaryoyu tanımlaması gerekmez (FAS 30, 2017). Ancak, meydana gelme olasılığı düşük olsa bile bir kredi zararının meydana gelme olasılığını ve gelmeme olasılığı dikkate alınarak kredi zararının gerçekleşme olasılığını veya riskini ölçer. Beklenen kredi zararlarının ölçülmesinde dikkate alınacak azami süre, ticari uygulamalarla tutarlı daha uzun bir süre olsa dahi kurumun kredi riskine maruz kaldığı azami sözleşme süresidir (FAS 30, 2017).

Kurum, temerrüdün gerçekleşme riskini belirlemek amacıyla temerrüdü tanımlarken, ilgili alacak veya risk için dahili kredi riski yönetimi amaçları için kullanılan tanımla tutarlı bir temerrüt tanımı uygulayacak ve uygun olduğunda nitel

göstergeleri (örneğin, finansal sözleşmeler) dikkate alır. Ancak, bir kurumun daha gecikmeli bir temerrüt kriterinin daha uygun olduğunu gösterecek makul ve desteklenebilir bilgiye sahip olmadığı sürece, temerrüdün bir alacağın veya riske maruz kalmanın vadesinin 90 gün geçmesinden daha geç gerçekleşmediğine dair çürütülebilir bir karine vardır (FAS 30, 2017). Bu amaçlar için kullanılan temerrüt tanımı, belirli bir alacak veya risk için başka bir temerrüt tanımının daha uygun olduğunu gösteren bilgiler mevcut olmadıkça, tüm alacaklara veya risklere tutarlı bir şekilde uygulanır.

Alacaklar ve ilgili riskler üzerindeki kredi riski (FAS 30, 2017),

- a) Sözleşmeye bağlı ödemelerde 30 günlük gecikme kriterini karşılamayanlar toplu karşılıklar yoluyla 12 aylık beklenen zararlara tabidir;
- b) Sözleşmeye bağlı ödemelerde 30 güne eşit veya daha fazla ancak 90 günden daha az gecikme olması veya kredi notunun önemli ölçüde bozulması veya sözleşmelerin ihlali gibi diğer nitel göstergeleri karşılaması halinde toplu karşılıklar yoluyla ömür boyu beklenen zararlara tabidir;
- c) Sözleşmeye bağlı ödemelerinde 90 güne eşit veya daha fazla gecikme olan veya kredi notunun önemli ölçüde bozulması veya sözleşmelerin ihlali veya iflas durumları gibi diğer niteliksel göstergeleri karşılaması ömür boyu beklenen zararlara tabidir.

Beklenen kredi zararlarının hesaplanmasında, bir kuruluş riske maruz tutarı, risk ağırlığını, temerrüt olasılığını, kredi riskindeki değişiklikleri, kredi notlarındaki bozulmayı, orijinal sözleşmelerdeki değişiklikleri, sözleşmelerin veya sözleşmeye bağlı taahhütlerin ihlalini, sektörel ve coğrafi parametreleri, teminatların ve diğer kredi güçlendirmelerinin mevcudiyetini ve bunların beklenen kredi zararları üzerindeki etkisini dikkate almalıdır (FAS 30, 2017).

Kredi zararları için ayrılan karşılık, ilgili varlığın brüt defter değerinden bir indirim olarak gösterilir ve oluştuğu dönemde gelir tablosuna gider olarak yansıtılır.

Aynı şekilde bilanço dışı riskler için hesaplanan karşılıklar (zorunlu sözleşme veya taahhüt yaklaşımına tabi olanlar hariç), benzer ileriye dönük yaklaşım uygulanarak karşılık olarak ayrılır ve yükümlülük olarak kaydedilir. Gider, gelir tablosuna yansıtılır (FAS 30, 2017).

b) Net Gerçekleşebilir Değer Yaklaşımı

Ticarete dayalı bir yapıya sahip olan murabaha, taksitli satışlar, selem veya istisnâ gibi çeşitli İslami finans işlemleri stokların kurumun defterlerine kaydedilmesini gerektirir. Bazı durumlarda, kurum bu tür stokları raporlama tarihinde varlıklarının bir parçası olarak tutabilir (FAS 30, 2017).

Stoklar ilk muhasebeleştirme sonrasında maliyet ve net gerçekleşebilir değerden düşük olanı ile ölçülür. Kredibilitesi olan potansiyel bir müşterinin ilgili stokları maliyetine eşit veya daha yüksek bir değerden satın almak için bağlayıcı bir taahhüdü olduğu durumlarda, kurum, stokların gerçeğe uygun değerindeki dalgalanmalara bakmaksızın, varsa, stokları maliyet değerinden taşıyacaktır (FAS 30, 2017). Kredi değerliliği olan potansiyel bir müşteriden yukarıda belirtildiği şekilde bağlayıcı bir taahhüdün mevcut olmadığı durumlarda, stokların net gerçekleşebilir değere indirmek için defter değerinde düzeltme yapılır ve değer düşüklüğünün ilgili etkisi, bu etkinin belirlendiği dönemde muhasebeleştirilir.

Net gerçekleşebilir değer düzeltmesi, ilgili stokların brüt defter değerinden bir indirim olarak gösterilir ve olduğu dönemde gelir tablosuna gider olarak kaydedilir. Gelir tablosunda yer alan gider, kısıtlanmamış yatırım hesabı sahipleri de dahil olmak üzere, ortak hissedarlara ve diğer katılımcı paydaşlara uygun bir şekilde yansıtılır (FAS 30, 2017).

c) Değer Düşüklüğü Yaklaşımı

Değer düşüklüğü yaklaşımına tabi varlıklar, gerçeğe uygun değer farkı gelir tablosuna yansıtılan yatırımlar hariç olmak üzere, diğer finansman ve yatırım varlıklarını ve kredi riski dışındaki risklere (stoklar hariç) tabi olan riskleri içerir (FAS 30, 2017). Bir kuruluş, değer düşüklüğü zararını, bir varlığın defter değerinin geri kazanılabilir tutarını aşan kısmı olarak hesaplar. Değer düşüklüğü zararı, ilgili varlığın brüt defter değerinden bir indirim olarak gösterilir ve olduğu dönemde

gelir tablosuna gider olarak kaydedilir. Gelir tablosunda yer alan gider, kısıtlanmamış yatırım hesabı sahipleri de dahil olmak üzere, ortaklara ve diğer katılımcı paydaşlara uygun bir şekilde yansıtılır (FAS 30, 2017).

Muhtemel bir değer düşüklüğüne ilişkin belirtilerin bulunması durumunda, işletme, bir değer düşüklüğünün mevcut olup olmadığını belirlemek için, raporlama tarihinde varlığın geri kazanılabilir tutarını, elden çıkarma maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değeri ile kullanım değerinden yüksek olanı olarak belirler. Varlığın elden çıkarma maliyeti düşülmüş gerçeğe uygun değerini belirleyemiyorsa, varlığın kullanım değeri geri kazanılabilir tutarı olarak kabul edilir. Geri kazanılabilir tutar, bir varlık grubundaki diğer varlıklardan büyük ölçüde bağımsız nakit girişleri yaratmadığı sürece, tek bir varlık için belirlenir (FAS 30, 2017).

Kullanım değerini hesaplarken kurum, gelecekteki nakit akışlarının miktarında veya zamanlamasında olası varyasyonları dikkate alarak varlıktan elde etmeyi beklediği gelecekteki nakit akışlarını tahmin eder. Varlıktan beklenen ekonomik yararların süresi, ilgili gelirin tahsisini etkileyen etkin getiri oranı yöntemiyle belirlenir.

Gelecekteki nakit akışları, varlığın devam eden kullanımından kaynaklanan nakit girişleri, bu kullanımın devamı için zorunlu olarak gerçekleştirilen nakit çıkışları (varlığı kullanıma hazırlamak için yapılan nakit çıkışları dahil) ve varlığın kullanım ömrü sonunda elde edilecek (veya ödenecek) net nakit akışlarını içermelidir. Nakit akışları tahminlerine, mevcut olan herhangi bir teminatın miktarı ve geri kazanılabilirliği dahil edilebilir (FAS 30, 2017). Ancak, bu teminatın yasal olarak ne kadar geri alınabileceği ve geri alınabilirliğinin zamanlaması dikkate alınmalıdır.

d) Ekonomik Açıdan Dezavantajlı Taahhütler için ekonomik kayıpların tespit edilmesi (Ekonomik Açıdan Dezavantajlı Sözleşmeye İlişkin Karşılık veya Bir Varlık Edinimine İlişkin Taahhüt)

Kurum, kayıtlarında bir varlık bulunmamasına rağmen, gelecekte girilmesine izin verilen bir taahhüt veya sözleşmeler kapsamında bir varlık edinme yükümlülüğü altına girmesi ve sözleşme veya taahhüt kapsamındaki yükümlülüğün, söz konusu

varlığın edinilmesiyle elde edilmesi beklenen ekonomik faydalardan daha yüksek olmasının beklendiği durumlarla karşılaşılabılır (FAS 30, 2017). Böyle bir durumda, kurum bu hesapta söz konusu işlemde kaynaklanması beklenen zararları yansıtan bir karşılık oluşturur. Ayrılan karşılıklar finansal tablolarda (yükümlülük tarafında) karşılık olarak gösterilir ve ilgili işlemin brüt defter değerinden (varsa) düşülmek suretiyle mahsup edilmez. Aynı tutar, olduğu dönemde gelir tablosuna gider olarak kaydedilir. Gelir tablosuna alınan gider, kısıtlanmamış yatırım hesabı sahipleri de dahil olmak üzere, ortak hissedarlara ve diğer katılımcı paydaşlara uygun bir şekilde yansıtılır (FAS 30, 2017).

Kurum, cari ve beklenen kayıpları kapsayan dört kayıp yaklaşımına ilişkin düzeltmeleri her raporlama tarihinde yeniden değerlendirir. Tahminlerdeki değişiklikler iptaller dahil yeniden değerlendirildikleri dönem için gelir tablosunda muhasebeleştirilir ve ortak hissedarlara ve kısıtlanmamış yatırım hesabı sahipleri de dahil olmak üzere diğer katılımcı paydaşlara uygun şekilde yansıtılır (FAS 30, 2017).

2.2.20. FMS 32 İcare

Bu Standardın amacı; İslami finans kuruluşlarının gerçekleştirdikleri icare işlemlerinin sınıflandırılması, muhasebeleştirilmesi, ölçümü, sunumu ve açıklanmasına ilişkin ilkeleri belirlemektir (FAS 32, 2019).

Standardın Kapsamı

Standart İslami finans kuruluşlarının kiraya veren veya kiracı olarak gerçekleştirdiği İcâre işlemlerinin (varlık İcâresi de dahil olmak üzere çeşitli İcâre Müntehiye Bittemlik (MBT) türlerini içeren) muhasebeleştirme süreçleri için kullanılır. Standart, İcâreye dayalı sukuk, doğal kaynakların aranması, toplanması ve başka şekillerde kullanılması ve satılması ve fikri mülkiyet hakları ve ayrılabilir haklar da dahil olmak üzere profesyonel hizmet alımı ve işe alım gibi hizmet esaslı sözleşmeler için kullanılmaz (FAS 32, 2019).

Muhasebeleştirme Süreci

Standart icare işlemlerinin muhasebeleştirme sürecini kiracı ve kiraya veren olmak üzere iki başlıkta ele almıştır.

Kiracının Muhasebeleştirme Süreci

Kiracının kira sözleşmesi başlangıcından önce avans olarak ödediği her türlü icare ödemesi "avans icare ödemesi" olarak kabul edilir ve sunulur. Henüz başlamamış icare işlemleri ile ilgili olarak ödenen icare kira avansları alacak olarak gösterilir. İcâre süresi başladıktan ve brüt icare ve net icare belirlendikten sonra, avans icare ödemeleri brüt icareden indirilir (FAS 32, 2019). Kiracı, kiralanan mülkü kullanma hakkını temsil eden bir varlığı (kullanım hakkı varlığı) ve gelecekteki kira ödemelerini yapma yükümlülüğünü yansıtan bir yükümlülüğü (net icara yükümlülüğü) muhasebeleştirir. Kullanım hakkı varlıkları maddi duran varlıklar ve maddi olmayan duran varlıklar başlıklarının altında "kullanım hakkı varlıkları" ve net icare yükümlülüğü, kiracının finansal durum tablosunda yükümlülük olarak gösterilir (FAS 32, 2019). Net icare yükümlülüğü, brüt icare yükümlülüğü ile ertelenen ve kiralama süresi boyunca itfa edilen ertelenmiş icare giderlerinden oluşur. Brüt icare yükümlülüğü, başlangıçta, icare dönemi boyunca ödenecek toplam icare kira bedelinin brüt tutarı olarak muhasebeleştirilir. Toplam icare ödemeleri, sabit icare kira bedellerinden teşvik alacaklarının düşülmesiyle elde edilen tutar, belirli bir endeks veya tutara bağlı olan değişken icare ödemeleri ve kiracı icareyi feshetme opsiyonunu kullanırsa şer'i hükümlere uygun olarak varsa ek kira ödemelerinden oluşur. Ertelenmiş icare giderleri yükümlülük düzenleyici hesaptır (FAS 32, 2019).

Kullanım hakkı varlığı, kullanım hakkı varlığının esas maliyeti, sözleşme başlangıcında katlanılan doğrudan maliyetler ve söküm veya hizmetten çıkarma maliyetini de kapsayan maliyet bedeliyle kaydedilir. Varlığın esas maliyeti; varlığın edinim maliyeti veya edinim maliyeti bilinmiyorsa gerçeğe uygun değerinden varlığın icare vadesinin sonunda vaat edilen değerinin veya vaat edilen değer yoksa vade sonundaki varlığın beklenen gerçeğe uygun değerinin çıkartılmasıyla hesaplanır. Eğer dayanak varlığın esas maliyeti belirlenemiyorsa icare işlemine tabii benzer bir varlığın tahmini gerçeğe uygun değerine dayalı olarak belirlenebilir (FAS 32, 2019).

Kiracı, kiralamanın fiilen başladığı tarihten sonra, kullanım hakkı varlık, maliyetten birikmiş amortismanlar, birikmiş değer düşüklüğü zararları ve icarenin

değiştirilmesi veya yeniden değerlendirilmesinden çıkan düzeltmeler düşülerek ölçer. Kullanım hakkı varlığının amortismanı kiracı tarafından fiili başlama süresinden icare vadesinin sonuna kadar sistematik olarak ayrılır. Amortismanına tabii tutar varlığın değerinden kalıntı değeri düşülerek hesaplanır (FAS 32, 2019). Kalıntı değer faaliyet icaresinde ve icare vadesinin bitiminden sonra rayiç değer üzerinden satılan icareyi müntehiye bittemlik için sıfırdır. Kademeli devir yoluyla icare müntehiye bittemlikte olması durumunda kalıntı değeri dayanak varlığın tahmini değeridir. İcare süresinin bitiminden sonra satış veya bağış yoluyla MBT yapılması durumunda, dayanak varlığın mülkiyetinin satın alma veya bağış yoluyla kiracıya devredilmesi seçeneğinin kullanılmasının kuvvetle muhtemel olması durumunda icare dönemi sonundaki tahmini “dayanak varlığın kalıntı değeri”nden taahhüt edilen satın alma fiyatı düşülerek elde edilen tutar kalıntı değerdir (FAS 32, 2019).

Başlangıç tarihinden sonra, kiracı net icare yükümlülüğünü (FAS 32, 2019):

- a) Brüt icare yükümlülüğünün defter değerini, yapılan icare kiralamalarını yansıtacak şekilde azaltarak,
- b) Ertelenmiş icare maliyetinin itfası yoluyla icare yükümlülüğünün getirisini yansıtmak için net defter değerini artırarak, ve
- c) Herhangi bir yeniden değerlendirme, değişiklik veya icare sözleşmesi modifikasyonunu yansıtmak veya revize edilmiş icare kiralarnı yansıtmak için defter değerinin yeniden ölçerek ölçüm yapar.

İcare yükümlülüğünün defter değerinin yeniden ölçülmesinin etkisi bir gereklilik söz konusu olmadıkça, ertelenmiş icare maliyetindeki bir değişiklik olarak muhasebeleştirilir.

Kiralamanın fiilen başladığı tarihten sonra, kullanım hakkı varlığında faydalı ekonomik ömürdeki değişiklik hariç bir değişiklik olmaksızın, icare süresinde veya gelecekteki icare kira bedellerinde değişiklik meydana gelebilir. İcare süresinde değişiklik olduğunda kullanım hakkı varlığı, icare yükümlülüğü ve ertelenmiş icare maliyetinin yeniden hesaplanır ve gerekli düzeltmeler yapılır. Yalnızca gelecekteki icare kira bedellerinde değişiklik meydana geldiğinde kullanım hakkı varlığını etkilemeksizin yalnızca icare yükümlülüğü ve ertelenmiş icare maliyeti yeniden hesaplanır (FAS 32, 2019).

Bir icarede yapılan değişiklik, ek olarak bir dayanak varlığın kullanım hakkını getiriyorsa yeni bir icare bileşeni olarak değerlendirilerek icare kira bedelleri, ilave kullanım hakkı varlığına karşılık gelecek şekilde artırılır (FAS 32, 2019).

Kısaca kiracı icare süresinde ve icare bedelinde değişiklik meydana geldiğinde, icareyi yürürlük tarihinden itibaren değiştirilmiş bir icare olarak değerlendirir ve yeni bir icare işlemi olarak muhasebeleştirir. Buna göre kiracı, sırasıyla icare borcunu, ertelenmiş icare maliyetini ve kullanım hakkı varlığını yeni bir icareymiş gibi yeniden hesaplar ve önceki icare işlemini ve bakiyelerini usulüne uygun olarak kayıtlarından çıkarır (FAS 32, 2019).

Ertelenmiş icare maliyeti, icare süresi boyunca zaman esasına göre itfa edilir. Çoğu icare işlemi için zaman oranı esasının uygulanmasında uygun yöntemin etkin getiri oranı yöntemi olacağı aksi ispat edilebilir bir karinedir. Kiracı, kiralamanın fiilen başladığı tarihten sonra, maliyetler başka bir varlığın defter değerine dahil edilmediği sürece, ertelenmiş icare maliyetinin amortismanı ve değişken icare kiraları gelir tablosunda muhasebeleştirir (FAS 32, 2019).

Sözleşmeye bağlı olarak kiracı tarafından karşılanması kararlaştırılan giderler de dahil olmak üzere, dayanak varlığa ilişkin işletme giderleri, şer'i esaslara uygun olarak, oluştukları dönemde kiracı tarafından tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilir. Dayanak varlığın mülkiyetine ilişkin büyük bakım ve onarım, tekafül ve diğer giderler, kiracının acente sıfatıyla katlandığı durumlarda, kiraya verenden alacak olarak kaydedilir (FAS 32, 2019).

Net icare maliyeti, kiracının gelir tablosunda kullanım hakkı varlığının kullanım niteliğiyle orantılı olarak kullanım hakkı varlığının amortismanını, ertelenmiş icare giderinin itfasını, değişken icare ödemelerini ve icare değişiklik ve düzeltmelerinden kaynaklanan kayıpları içeren tek bir "faaliyet gideri" olarak gösterilir ve ayrı olarak açıklanır (FAS 32, 2019).

Kiraya Verenın Muhasebeleştirme Süreci

Dayanak varlığın kontrolü kiraya verene devredilmeden önce, kiraya veren tarafından dayanak varlığın edinimi için ödenen her türlü avans, satıcıya yapılan avans ödemesi olarak kaydedilir ve raporlanır. Kiraya veren tarafından bir icare

işlemine (ileriye dönük/vadeli icare dahil) ilişkin olarak alınan tüm avans icare tutarları, avans icare ödemelerine ilişkin yükümlülük olarak kaydedilir ve raporlanır. Dayanak varlık, kiraya verenin dayanak varlığı kontrol ettiği anda kayıtlara alınır (FAS 32, 2019). Dayanak varlık ilk olarak maliyet değerinden muhasebeleştirilir. Dayanak varlığın maliyetine dahil edilemeyen işlem maliyetleri, kiraya veren tarafından icare işleminin düzenlenmesi için usulüne uygun olarak katılan başlangıçtaki doğrudan maliyetler olarak muhasebeleştirilir ve ertelenir. Başlangıçtaki doğrudan maliyetler, icare gelirlerinin dağıtılmasında kullanılan yöntemle tutarlı bir şekilde icare süresi boyunca itfa edilmek suretiyle gelir tablosuna yansıtılır (FAS 32, 2019).

İlk muhasebeleştirme sonrasında, dayanak varlıklar, maliyet değerlerinden birikmiş amortisman ve varsa birikmiş değer düşüklükleri düşüldükten sonraki tutar üzerinden ölçülürler. Amortisman tabi tutar, dayanak varlığın maliyetinden kalıntı değer düşülmeleriyle elde edilir (FAS 32, 2019). Faaliyet icaresi veya icare süresinin bitiminden sonra gerçeğe uygun değer üzerinden satış yoluyla icare MBT durumunda dayanak varlığa ilişkin kalıntı değer dayanak varlığın icare süresinin sonundaki tahmini gerçeğe uygun değeridir. İcare süresinin bitiminden sonra hibe yoluyla bir icare MBT olması durumunda dayanak varlığa ilişkin kalıntı değeri sıfırdır. İcare süresinin bitiminden sonra vaat edilen satış değeri üzerinden satış yoluyla icare MBT durumunda, dayanak varlığa ilişkin kalıntı değeri vaat edilen satış değeridir. Kademeli devir yoluyla bir icare MBT olması durumunda dayanak varlığa ilişkin kalıntı değeri maliyet veya tahmini gerçekleşebilir değerden düşük olanıdır (FAS 32, 2019).

İcare geliri, kiraya verenin gelir tablosunda tahakkuk esasına doğrusal ya da başka bir sistematik esas yöntemlerden biri uygulanarak muhasebeleştirilir. Genellikle doğrusal yöntem tercih edilse de kiraya veren, söz konusu dayanak varlığın kullanımından elde edilen faydanın azaldığını daha iyi gösterebildiğinin tespit edilebilmesi halinde, başka bir sistematik esas uygulayacaktır (FAS 32, 2019).

Etkin getiri oranı icare MBT işlemlerinde dayanak varlığın faydasındaki azalmayı daha iyi şekilde gösterdiği için kullanılabilir. Bu yönteme göre, brüt icare geliri, icare varlıklarına yapılan net yatırım (dayanak varlığın net defter değeri)

üzerinden net icare geliri (brüt icare geliri-icare giderleri) şeklinde eşit bir getiri oranı elde edilecek şekilde icare süresi boyunca gelir tablosuna dağıtılır (FAS 32, 2019). Etkin getiri oranı yöntemi uygulanırken, muhasebeleştirilen icare gelirlerinin ödenmesi gereken icare kira bedellerini aşan kısmı, tahakkuk eden icare kira bedelleri olarak muhasebeleştirilir. İcare gelirinin elde edilmesinde katlanılan icare maliyetleri, kiraya verenin gelir tablosunda gider olarak muhasebeleştirilir (FAS 32, 2019).

Dayanak Varlığın Devri

İcare MBT'de, varlığın mülkiyetinin devri, icare sözleşmesinden ayrı bir sözleşmeyle icare vadesi dolduktan sonra bir satış sözleşmesi veya hibe sözleşmesiyle veya icare süresi boyunca orantılı mülkiyet satış sözleşmesiyle kontrolün devri yoluyla gerçekleşir. Dayanak varlığın mülkiyetinin (veya oransal mülkiyetinin) devri, genellikle ilgili sözleşmenin tamamlanmasıyla varlığın kontrolü kiracıya geçtiğinde her iki tarafça da muhasebeleştirilir (FAS 32, 2019).

İcare süresi tamamlandıktan sonra satın alma sırasında, edinilen dayanak varlık, satın alanın (daha önce kiracının) defterlerinde maddi duran varlık kalemi veya yatırım amaçlı gayrimenkul ya da varlığın niteliğine göre uygun olan diğer herhangi bir varlık kategorisi olarak varlığın edinimi için ödenen veya ödenecek olan tutara varsa kullanım hakkı varlığının defter değeri eklenerek yeniden sınıflandırılır (FAS 32, 2019).

Kademeli devir yoluyla icare MBT durumunda tamamen sahip olunan varlık olarak edinilen birleşik varlık, sahiplik birimlerinin tam olarak devredilmesi durumunda, defter değeri üzerinden maddi duran varlık veya yatırım amaçlı gayrimenkul ya da varlığın niteliğine göre uygun olan diğer varlık kategorilerinden biri olarak yeniden sınıflandırılarak muhasebeleştirilir (FAS 32, 2019).

Dayanak varlığın icare süresinin bitiminden sonra satılması veya hibe edilmesi ya da erken fesih / takas durumunda, devreden (daha önce kiraya veren) tarafından dayanak varlık kayıttan çıkarılır ve defter değeri ile alınan veya alınacak olan tutar arasındaki farktan kaynaklanan kazanç veya kayıplar cari dönemde gelir tablosunda muhasebeleştirilir (FAS 32, 2019).

İcarenin vadesinden önce sona ermesi ve dayanak varlığın kiraya veren tarafından kiracıya devredilmesi durumunda, her iki işlem için de şer'i hükümler ve sözleşme hükümleri doğrultusunda ayrı ayrı muhasebeleştirilir. Böyle bir durumda, dayanak varlık devredilmeden önce, icare sözleşmesi sona erdirilir ve buna ilişkin herhangi bir kazanç veya kayıp, icare sözleşmesinin sona erdiği tarihte gelir tablosunda muhasebeleştirilir (FAS 32, 2019).

2.2.21. FMS 33 Sukuk, Pay ve Benzeri Araçlara Yapılan Yatırımlar

Bu standardın amacı, İslami finans kuruluşları tarafından yapılan sukuk, hisse senedi ve diğer benzer araçlara yapılan yatırımların sınıflandırılması, muhasebeleştirilmesi, ölçümü, sunumu ve açıklanmasına ilişkin esasları düzenlemektir.

Standardın Kapsamı

Standart ister özkaynak tipi araçlar, ister borç tipi araçlar veya diğer yatırım araçları şeklinde olsun, bir kurumun yatırımları için geçerli olup kurumun kendi özkaynağına dayalı finansal araçlarına yapılan yatırımları, bağlı ortaklıklara ve iştiraklere yatırımlar gibi özel muhasebe işlemi gerektiren yatırımları, gayrimenkullere yapılan yatırımları ve sigorta ve isteğe bağlı katılım özelliği olan sözleşmelere yapılan yatırımları kapsamaz (FAS 33, 2018).

Muhasebeleştirme Süreci

Bu standardın amaçları doğrultusunda, İslami finans kuruluşları her bir yatırımı özkaynak araçlarına, parasal ve parasal olmayan borçlanma araçlarına ve diğer yatırım araçlarına yapılan yatırımlar olarak sınıflandıracaktır (FAS 33, 2018). Bu yatırımlar kurumun yatırımı yönetmek için kullandığı iş modeli ve dayanak İslami finans sözleşmelerinin niteliğine uygun olarak beklenen nakit akışı özellikleri dikkate alınarak sonraki muhasebeleştirmede itfa edilmiş maliyet, gerçeğe uygun değer değişimi özkaynağına yansıtılarak ölçülen ya da gerçeğe uygun değer değişimi kar veya zarara yansıtılarak ölçülen şeklinde sınıflandırılır (FAS 33, 2018).

Yatırımın amacı, aracın vadesine kadar beklenen nakit akışlarını tahsil etmek için söz konusu yatırımı elde tutuluyorsa ve yatırım, borçlanma aracı veya makul

olarak belirlenebilir etkin getirisi olan diğer bir yatırım aracını temsil ediyorsa yatırım itfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçülür (FAS 33, 2018).

Yatırımın, hem beklenen nakit akışlarının tahsil edilmesi hem de yatırımın satılması amacıyla elde tutulması ve yatırım, parasal olmayan borçlanma aracı veya makul bir şekilde belirlenebilir etkin getirisi olan diğer bir yatırım aracını temsil etmesi durumunda yatırım gerçeğe uygun değer değişimi özkaynağa yansıtılarak ölçülür (FAS 33, 2018).

Yatırım itfa edilmiş maliyet veya gerçeğe uygun değer değişimi özkaynağa yansıtılarak yöntemleriyle ölçülemediğinde gerçeğe uygun değer değişimi kâr veya zarara yansıtılarak ölçülür. Kısacası sukuk, pay ve benzeri araçlara yapılan yatırımlar vadeye kadar elde tutulmak amacı ile edinilmişse itfa edilmiş maliyeti üzerinden, vadesinden önce elden çıkarılma amacı ile edinilmişse gerçeğe uygun değerinden ölçülmektedir (FAS 33, 2018).

Parasal borç türü bir araca yapılan yatırım, nihai olarak bir borcu yansıttığından, nihai olarak işlemin gerçekleştiği zamana kadar maliyet bedeli üzerinden; sonrasında ise itfa edilmiş maliyeti üzerinden sınıflandırılır ve ölçülür. Benzer şekilde, ciro edilemeyen sukuk, gerçeğe uygun değer farkı özkaynağa yansıtılan yatırım olarak veya gerçeğe uygun değer farkı gelir tablosuna yansıtılan yatırım olarak sınıflandırılmaz (FAS 33, 2018). Alım-satım amacıyla elde tutulan bir yatırım her zaman gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılan olarak sınıflandırılır. Gerçeğe uygun değeri ölçmek için daha güncel bilgilerin yeterli olmadığı veya gerçeğe uygun değer ölçümlerinin geniş bir aralıkta yapılabildiği ve maliyetin bu aralıktaki en iyi gerçeğe uygun değer tahminini temsil ettiği durumlarda maliyet, özkaynak türü bir araç için gerçeğe uygun değer için uygun bir tahmini olabilir. Sonraki bir tarihte, gerçeğe uygun değer için güvenilir bir ölçümün elde edilmesi durumunda, yatırım gerçeğe uygun değerinden muhasebeleştirilir (FAS 33, 2018).

Gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılan yatırımlar haricinde, tüm yatırımlar finansal tablolara ilk olarak gerçeğe uygun değerine işlem maliyetlerinin eklenmesi ile kayda alınır. Gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara

yansıtılan yatırımlara ilişkin işlem maliyetleri oluştukları dönemde gelir tablosuna kaydedilir (FAS 33, 2018).

Her raporlama dönemi sonunda, itfa edilmiş maliyetinden taşınan yatırımlar etkin kar oranı yöntemi kullanılarak yeniden ölçülür. İtfa sürecinden kaynaklanan tüm kazanç veya kayıplar ile yatırımın kayıtlardan çıkarılmasından veya değer düşüklüğünden kaynaklananlar gelir tablosunda muhasebeleştirilir. İtfa edilmiş maliyetinden taşınan yatırımlar, her raporlama döneminde değer düşüklüğü testine tabi tutulur (FAS 33, 2018).

Gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılan yatırımlar her raporlama dönemi sonunda gerçeğe uygun değeri ile yeniden ölçülür. Yeniden değerlendirme sonucu oluşan kazanç veya kayıp, varsa, defter değeri ile gerçeğe uygun değeri arasındaki fark olarak gelir tablosunda muhasebeleştirilir. Bu yatırımlardan kaynaklanan diğer tüm gelir ve giderler gelir tablosunda muhasebeleştirilir (FAS 33, 2018).

Gerçeğe uygun değer farkı özkaynaklara yansıtılan yatırımlar, her raporlama dönemi sonunda gerçeğe uygun değerleri üzerinden yeniden ölçülür. Yeniden değerlendirme sonucu oluşan kazanç ya da kayıp, varsa, defter değeri ile gerçeğe uygun değeri arasındaki fark olarak, doğrudan özkaynaklar altında "yatırımların gerçeğe uygun değer yedeği" hesabında muhasebeleştirilir. Gerçeğe uygun değer farkı özkaynaklara yansıtılan yatırımlar her raporlama döneminde değer düşüklüğü testine tabi tutulur (FAS 33, 2018).

Herhangi bir yatırımın satışından veya vadesinden kaynaklanan gerçekleşmiş kazanç veya kayıplar, her bir yatırımın defter değeri ile satışından veya vadesinde (vadesi olan araçlar söz konusu olduğunda) elde edilen net hasılat arasındaki fark olarak ölçülür. Elde edilen kazanç veya kayıplar, gerçeğe uygun değer farkı özkaynaklara yansıtılan yatırımlar için "yatırımlar gerçeğe uygun değer yedeği" hesabının bakiyesi ile, özkaynaklarla ilgili kısım ile yatırım hesabı sahipleri de dahil olmak üzere kar ve zararı alan paydaşlarla ilgili kısım arasındaki bölünme dikkate alınarak cari raporlama dönemine ilişkin gelir tablosunda muhasebeleştirilir. Özkaynağa dayalı finansal araçlardan elde edilen temettüleri ve diğer getiriler (nakdi veya aynı),

yatırım hesabı sahipleri de dahil olmak üzere kar ve zararı üstlenen paydaşlara uygun şekilde atfedilerek gelir tablosunda muhasebeleştirilir (FAS 33, 2018).

Bir kurum, yatırımların yönetimine ilişkin iş modelini değiştirdiğinde, etkilenen tüm finansal varlıkları, yeniden sınıflandırma tarihinden itibaren ileriye dönük olarak yeniden sınıflandırır. Yeniden sınıflandırma durumunda, bir kurum önceden muhasebeleştirilmiş kazançları, kayıpları veya getirileri/kârları yeniden sınıflandırmaz (FAS 33, 2018).

2.2.22. FMS 34 Sukuk Sahipleri İçin Finansal Raporlama

Standardın amacı, başta sukuk sahipleri olmak üzere ilgili tüm paydaşlara sukukun dayanağı olan varlık ve işletmelere ilişkin muhasebe ve finansal raporlama ilkelerini belirlemektir.

Standardın Kapsamı

Bu standart, doğrudan veya bir Özel Amaçlı Araç (SPV) veya benzer bir mekanizma kullanılarak bir UFK veya başka bir kurum tarafından İslam hukuku ilke ve kurallarına uygun olarak ihraç edilen sukuklara uygulanacaktır. Bu standart, doğrudan veya bir SPV veya benzer bir mekanizma kullanılarak bir İFK veya kaynak kuruluş tarafından Şer'i ilke ve kurallarına uygun olarak ihraç edilen sukukları kapsamaktadır (FAS 34, 2018).

Muhasebeleştirme Süreci

Sukuk, yatırımın niteliğine göre işe bağlı sukuk ve işe bağlı olmayan sukuk olarak sınıflandırılır. İşe bağlı sukuk, İslami finans ve yatırım, ticaret, hizmetler veya benzer faaliyetlerden biri veya bunların bir birleşimi gibi temel bir işletmenin bulunduğu bir sukuktur. İşe bağlı olan sukuk tanımına uymayan diğer sukuklar işe bağlı olmayan sukuk olarak sınıflandırılır (FAS 34, 2018).

İşe Bağlı Sukuk Muhasebeleştirme Süreci

İşe dayalı sukuklar, ihraç edilen sukukun dayanağı olan İslami finans ürününe ilişkin AAOIFI standart uygulamalara göre veya ilgili standart mevcut olmaması durumunda, İslami kurallara aykırı olmamak kaydıyla genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre muhasebeleştirilir (FAS 34, 2018).

Finansal raporlama amacıyla herhangi bir işin niteliği İslami finans işlemleri ve İslami finans işlemleri dışındaki varlık, mal veya hizmetler olmak üzere ikiye ayrılır. Bir kurumun finansal raporlaması ve finansal tablolarının özellikleri, kurum tarafından yürütülen işin niteliğine göre ayırt edilir. İslami finans işlemleri FAS 1: "İslami Bankaların ve Finansal Kuruluşların Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama" gereklilikleri kapsamında muhasebeleştirilirken, İslami finans işlemleri dışındaki işlemler İslami kurallara aykırı olmamak şartıyla genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin finansal raporlama gereklilikleri kapsamında muhasebeleştirilir (FAS 34, 2018).

İşe dayalı sukuk için finansal raporlar seti aşağıdaki gibidir (FAS 34, 2018):

- a) Finansal Durum Tablosu;
- b) Gelir Tablosu (sukuk birimi başına kazancı usulüne uygun olarak açıklayan);
- c) Yedek akçelerdeki hareketleri de içeren finansal tablo dipnotları

İşe Bağlı Olmayan Sukuk Muhasebeleştirme Süreci

İşe bağlı olmayan sukuk ilk muhasebeleştirmede, dayanak varlıklar, maliyet bedeli üzerinden muhasebeleştirilir. İlk muhasebeleştirmenin ardından, dayanak varlıklar, gerçeğe uygun değerden taşınmasına izin verilmeyen ve ilgili FMS'ye uygun olarak muhasebeleştirilecek olan İslami finans işlemleri hariç olmak üzere, her raporlama tarihinde gerçeğe uygun değerden ölçülür (FAS 34, 2018). Gerçeğe uygun değerın makul bir şekilde belirlenemediği veya gerçeğe uygun değerın defter değerinden önemli ölçüde farklı olmadığı durumlarda, dayanak varlıklar her bir raporlama tarihinde, dayanak varlıkların değerindeki herhangi bir değer düşüklüğü için düzeltilmiş maliyet veya itfa edilmiş maliyet esasına göre hesaplanan defter değeri üzerinden ölçülür (FAS 34, 2018).

İşe bağlı olmayan sukuka ilişkin İslami finans işlemleri FMS 1: "İslami Bankaların ve Finansal Kuruluşların Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama" gereklilikleri kapsamında muhasebeleştirilirken, İslami finans işlemleri dışındaki işlemler İslami kurallara aykırı olmamak şartıyla genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin finansal raporlama gereklilikleri kapsamında muhasebeleştirilir (FAS 34, 2018).

İşe bağlı olmayan sukuk finansal rapor seti aşağıdakilerden oluşur (FAS 34, 2018):

- a) Net Varlık Değeri (NAV) Açıklamasını İçeren Net Varlıklar Tablosu;
- b) Net Varlıklardaki Değişim Tabloları; ve
- c) Finansal Tablolara İlişkin Önemli Dipnotlar.

2.2.23. FMS 35 Risk Yedekleri

Bu standardın amacı, İslami finans kuruluşlarının başta kâr ve zararı üstlenen yatırımcılar olmak üzere paydaşlarının karşılaştığı çeşitli riskleri azaltmak amacıyla tesis edilen risk rezervlerine ilişkin muhasebe ve finansal raporlama esaslarını belirlemektir.

Standardın Kapsamı

Bu standart, paydaşların (esas olarak kâr ve zarar eden yatırımcıların) karşı karşıya kaldığı kredi, piyasa, öz sermaye yatırımı, likidite, getiri oranı veya yerinden edilmiş ticari riskleri azaltmak için tekafül şirketleri hariç İFK'lar tarafından oluşturulan risk yedeklerine uygulanır. Öte yandan, İFK'nın kendi sorumluluğunda olan operasyonel riski azaltmak için oluşturulan herhangi bir risk yedeğine uygulanmaz (FAS 35, 2018).

Muhasebeleştirme Süreci

İFK ilk aşamada, risk yönetimi, risk raporlaması ve objektif risk değerlendirme metodolojilerini içerecek şekilde, risk yedeklerinin muhafaza edilmesine yönelik muhasebe politikalarını oluşturur. İFK, risk yedeklerinin geliştirilmesi ve sürdürülmesi için uygun muhasebe politikaları geliştirir ki, böylece ilgili paydaş sınıfı ve sınıfları için uzun dönemler boyunca adil ve hakkaniyetli bir muamele sağlanır, risk rezervlerinin İFK'nın risk yönetimi politikası ve varsa sözleşmeye dayalı düzenlemeleri uyarınca yeterli düzeyde tutar ve risk rezervlerinde eksiklik olması durumunda, risk yedeklerini İFK tarafından belirlenen yeterli seviyeye getirmek için tanımlanmış bir plan meydana gelmiş olur. İFK'nın yedeklerini yeterli bir seviyeye çıkarabileceği süre genellikle ilgili paydaşların yatırımlarının likidite profilinin ağırlıklı ortalamasının oranı olabilecek makul bir zamanlama ile ilişkilendirilmelidir (FAS 35, 2018).

Her bir paydaş kategorisi için bu standardın gerekliliklerine uygun olarak tutulan kar dengeleme yedeği (KDY), söz konusu paydaş kategorisi ile ilgili getiri oranı riski ve ticari riskin birleşik parasal etkisini karşılayacak seviyede ise yeterli kabul edilir. Söz konusu birleşik parasal etki, İFK'nın ilgili muhasebe politikalarına göre hesaplanacaktır (FAS 35, 2018). Örnek bir hesaplama yaklaşımı aşağıdaki gibidir (FAS 35, 2018):

Tablo 2.1. Örnek Yeterli KDY Düzeyi için Hesaplama

	Getiri oranı riskinin maksimum etkisinin en iyi tahmini, yani ortalama getiri oranındaki değişim- varlık tarafında	A
+	Getiri oranı riskinin maksimum etkisinin en iyi tahmini, yani ortalama getiri oranındaki değişim- yatırım hesapları (mevduat) tarafında	B
+	Varsa, ticari riskin ek etkisi (uygulanabilir olduğunda likidite hususları dahil)	C
=	Toplam olası etki	$D=A+B+C$
+	"A"nın ilgili paydaş sınıfına ilişkin YRY tarafından beklenen absorbe edilme seviyesi - fiilen muhafaza edilen maksimum YRY miktarına tabi olarak	E
+	FAS 30 gereklilikleri doğrultusunda geliştirilen kredi zararları için ayrılan karşılıklar, değer düşüklüğü, net gerçekleştirilebilir değer düzeltmesi ve karşılıkların birleşik tutarına göre beklenen "A" absorpsiyon seviyesi	F
=	"E" ve "F" tarafından beklenen toplam olası etki absorpsiyonu (maksimum tutar "A" ile eşit olan tutarla sınırlıdır)	$G=E+F$ (ancak hiçbir durumda A'dan fazla olmamalıdır)
	Yeterli KDY seviyesi	

Kaynak: AAOIFI FMS 35 Risk Yedekleri Standardı

Her bir paydaş kategorisi için bu standardın gerekliliklerine uygun olarak tutulan yatırım riski yedeği (YRY), söz konusu paydaş kategorisine ait kredi riski, piyasa riski ve özkaynak yatırım riskinin birleşik parasal etkisini yok edecek düzeyde ise yeterli kabul edilir. Söz konusu birleşik parasal etki, İFK'nın risk yönetiminin en iyi uygulamalarına göre geliştirilen ve risk yönetimine yönelik ihtiyatlı bir yaklaşımı yansıtan ilgili muhasebe politikalarına göre hesaplanacaktır. Örnek bir YRY hesaplama yaklaşımı aşağıdaki gibidir (FAS 35, 2018):

Tablo 2.2. Örnek Yeterli YRY Düzeyi için Hesaplama

	Kredi riskinin maksimum etkisinin en iyi tahmini	A
+	Piyasa riskinin maksimum etkisinin en iyi tahmini- riske maruz değere dayalı	B
+	Hisse senedi yatırım riskinin maksimum etkisinin en iyi tahmini- riske maruz değer ve iş riskine dayalı olarak	C
=	Toplam olası etki	$D=A+B+C$
-	FAS 30 doğrultusunda ayrılan karşılıklar, değer düşüklüğü, net gerçekleştirilir değer düzeltmesi ve karşılıkların birleşik tutarı ile "D" nin beklenen absorpsiyon seviyesi	E
=	Yeterli YRY	$D-E$

Kaynak: AAOIFI FAS 35 Risk Yedekleri Standardı

Risk yedeklerine yapılan katkılar, söz konusu paydaşlara atfedilebilen genellikle "kar ve zarar havuzu" veya "yatırım havuzu" olarak anılan ilgili havuzun gelirinin bir ödeneği olarak sözleşme hükümleri ve İslam hukuku ilkeleri doğrultusunda ilgili paydaşlara ve hissedarlara atfedilerek muhasebeleştirilir. KDY hem ilgili paydaşlara hem de hissedarlara ait gelirden oluşturulur ve bu gelire atfedilir. YRY, ilgili sözleşme hükümleri ve İslam hukuku gereklilikleri doğrultusunda ya ilgili paydaşlara ve hissedarlara atfedilebilen gelirden oluşturulur ve bu gelire atfedilir ya da ilgili paydaşlara ve hissedarlara atfedilebilen gelirden oluşturulur ve bu gelire atfedilir (FAS 35, 2018).

İlgili risk yedeğinin kullanılmasını zorunlu kılan bir durumun ortaya çıkması halinde, söz konusu yedek ilgili havuzun gelirinden çıkarılır ve ilgili zararlar direkt netleştirilemez. Daha önce tutulan risk yedeğine ihtiyaç kalmadığında ilgili yedek kısmi veya tamamen iptal edilir (FAS 35, 2018).

2.2.24. FMS 36 AAOIFI Finansal Muhasebe Standartlarının İlk Kez Uygulanması

Bu standardın amacı, AAOIFI Finansal Muhasebe Standartlarını ilk kez benimseyen veya uygulayan İFK için geçiş ve uyum sürecine ilişkin ilkeleri belirlemek ve ilk finansal tablolar için gereklilikleri belirlemektir (FAS 36,2020).

Standardın Kapsamı

Standardın kapsamında olan kurumlar:

- a) İslam hukukuna uygun faaliyetler icra eden kurumlardan bu faaliyetlerine ilişkin finansal raporlarını AAOIFI FAS'larına göre ilk kez hazırlayanlar,
- b) İslam hukukuna uygun olmayan faaliyetlerini İslam hukukuna göre uygun faaliyetlere dönüştüren ve daha önce İslama uygun olmayan faaliyetleri için AAOIFI FMS'leri dışında bir muhasebe çerçevesine dayalı finansal tablolar hazırlamış olan kurumlar ve
- c) İslam hukukuna uygun faaliyetleri olan ve daha önce AAOIFI FMS'leri dışında bir muhasebe çerçevesine dayalı olarak faaliyetlerinin finansal tablolarını hazırlamış olan ve AAOIFI FMS'lerini ilk kez benimseyen kurumlar bu standardın kapsamındadır (FAS 36,2020).

AAOIFI FMS'lerinin İlk Kez Benimsenmesi veya Uygulanmasında Geçerli İlkeler

AAOIFI FMS'lerini ilk kez benimseyen bir kurum, geçiş dönemine ilişkin finansal tablolarını, geçiş döneminin ilk gününden itibaren AAOIFI standartlarına göre hazırlar. AAOIFI standartlarına göre açılış finansal durum tablosu uygulanabilir olması durumunda sunulan en erken dönemin ilk gününde uygulanabilir olmaması halinde ise AAOIFI standartlarına geçişin yapıldığı cari yılın ilk günü hazırlanır (FAS 36, 2020).

Kurumun AAOIFI FMS'ye göre hazırlanan ilk finansal tabloları aşağıdaki bilgileri içermelidir (FAS 36, 2020):

- a) Açılış finansal durum tablosu, cari döneme ilişkin finansal durum tablosu ve önceki döneme ilişkin karşılaştırmalı finansal durum tablosu olmak üzere üç finansal durum tablosu
- b) Cari döneme ve karşılaştırmalı önceki döneme ilişkin gelir tablosu
- c) Cari döneme ilişkin gelir tablosu ve özkaynaklara ilişkin atıflar;
- d) Cari dönem ve karşılaştırmalı önceki döneme ilişkin nakit akış tablosu;
- e) Cari dönem ve karşılaştırmalı önceki döneme ait, cari yılın açılış bakiyelerindeki düzeltmeleri gösteren özkaynak değişim tablosu; ve

- f) Cari dönem ve karşılaştırmalı önceki dönem için yönetim altındaki bilanço dışı varlıkların, cari yılın açılış bakiyelerindeki düzeltmeleri tanımlayan tablosu.

Kurumun AAOIFI FMS'leri kapsamındaki ilk finansal tabloları, önceki çerçeve ile AAOIFI FMS'leri arasında finansal tablolar üzerinde etkisi olan önemli farklılıklara, geçişten kaynaklanan finansal tablolar üzerindeki özet etkilere, geçiş sonucu yedeklere ilişkin politikalar ile kâr dağıtımına ilişkin ortaya çıkan etkilere, kurumun İslam hukukuna uygun olmayan faaliyetleri için şeri uygunluğun sağlanmasına yönelik plan ve stratejilere ilişkin bilgileri içermelidir (FAS 36,2020).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARI

Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının (UFRS) benimsenmesi yoluyla raporlama standartlarının uyumlaştırılması, dünya genelinde finansal bilgilerin karşılaştırılabilirliğini ve şeffaflığını artırmada önemli bir rol oynamıştır. UFRS, muhasebe dilini, uluslararası hale getirerek bilgi kullanıcılarının işini ve böylece finansal bilgilerin karşılaştırılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu tekdüzelik, yatırımcılar, düzenleyiciler ve bilinçli kararlar almak için finansal tablolara güvenen diğer paydaşlar için çok önemlidir. UFRS, finansal raporlamanın kalitesini, karşılaştırılabilirliğini ve şeffaflığını artırarak, günümüzün küreselleşmiş ekonomisinde gerekli olan yüksek kaliteli finansal bilgilerin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır.

3.1. Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Genel Bakış

Son yıllarda dünya çapındaki gelişmeler nedeniyle ekonomiler, birbirine daha fazla bağımlı hale gelmiş ve sonuç olarak muhasebede küreselleşme ortaya çıkmıştır (Aslan, 2021: 197). Böylece bu süreç, finansal tabloların hazırlanması ve raporlanması için ortak muhasebe standartlarını neredeyse zorunlu hale getirmiştir (Kocamaz, 2012: 3).

1973 yılında Londra'da Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) tarafından kurulan Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASC) 2001 yılına kadar Uluslararası Muhasebe Standartlarını (UMS) yayınlamıştır (Aslan, 2021: 199). 2001 yılında Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (UMSK/IASB), Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının (UFRS) geliştirilmesi ve yayınlanmasından sorumlu bağımsız bir kuruluş olarak Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi'nin (IASC) yerini almak üzere kurulmuştur (IFRS, 2022). Kurul, UFRS'lerin hazırlanması ve yayınlanmasının yanı sıra taslakların ve tartışma belgelerinin hazırlanması ve yayınlanmasını da içeren tüm teknik konularda genel sorumluluğa sahiptir. IASB'nin ana rolü, UFRS'ler ile dünya çapında finansal piyasaların şeffaflığını, hesap verebilirliğini ve verimliliğini sağlayarak kamu yararına hizmet etmektir.

Uluslararası Finansal Raporlama Standartları, dünya çapında şirketler tarafından finansal tablolarını hazırlamak ve sunmak için kullanılan bir dizi muhasebe/finansal raporlama standardıdır (Sharairi, 2021: 8). UMS/UFRS, UMSK/IASB tarafından yayınlandığı tarihten bugüne kadar, ülkemiz de dahil olmak üzere dünya çapında 150'den fazla ülkede kullanılmaktadır. UMSK tarafından geliştirilen ve dünya çapındaki şirketler tarafından kullanılan UFRS, şirketlerin finansal performanslarını ve durumlarını şeffaf ve tutarlı bir şekilde raporlamalarını sağlayan ortak bir finansal dildir (Ahmed, Ariffin, Karbhari, & Shafii, 2019: 867). Finansal araçlar için oluşturulmuş olan UFRS, krediler, tahviller ve hisse senetleri de dahil olmak üzere finansal araçların ölçümü, muhasebeleştirilmesi ve açıklanması için kılavuzluk sağlar (Alkalia, Alkalib, & Aliyuc, 2017: 218). Bu standartlar, finansal tabloların şeffaf, güvenilir ve farklı şirketler ve sektörler arasında karşılaştırılabilir olmasını sağlamayı amaçlamaktadır. UFRS'ler, finansal piyasalardaki değişiklikleri ve gelişen muhasebe uygulamalarını yansıtmak için düzenli olarak güncellenmektedir.

3.2. Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Uygulamada Zorlukları ve Faydaları

Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının uygulanmasının başlıca faydalarından biri, farklı ülkeler ve sektörler arasında finansal tabloların karşılaştırılabilirliğinin ve şeffaflığının artmasıdır. UFRS bu şekilde yatırımcıların ve diğer paydaşların daha bilinçli kararlar almasını sağlamaktadır. Bu da şirketlerin yatırım çekmesini ve küresel ölçekte rekabet etmesini kolaylaştırmaktadır (İbiş & Özkan, 2006, s. 27). UFRS'nin finansal tabloların karşılaştırılabilirliğine ve şeffaflığına katkıda bulunan bazı temel özellikleri şunlardır:

- a) Ülkeler arasında tutarlı raporlama kuralları,
- b) Finansal bilgilerin açık ve öz bir şekilde sunulması,
- c) İlgili bilgilerin paydaşlara zamanında açıklanması.

UFRS'yi benimsemenin sayısız avantajına rağmen, ulusal muhasebe mevzuatından UFRS'ye geçiş süreci hem ülkeler hem de şirketler için maliyetli ve karmaşık olabilmektedir (İbiş & Özkan, 2006, s. 28). Çeşitli çalışmalar, UFRS'yi

benimseyen ülkelerde geçiş süreciyle ilişkili önemli maliyetleri belgelemiştir. UFRS'ye geçişteki maliyetler ve karmaşıklıklar öncelikle aşağıdaki konulardan kaynaklanmaktadır (Pawsey, 2017, s. 118):

- a) Kapsamlı bilgi toplama ve raporlamanın düzeltilmesi ihtiyacı,
- b) Muhasebe sistemleri ve prosedürlerindeki değişiklikler,
- c) Yeni UFRS gereklilikleri konusunda personel eğitimi ve öğretimi,
- d) UFRS'ye uyum sağlamak için mevcut sözleşmelerde ve anlaşmalarda olası değişiklikler.

UFRS'nin uygulanması, küresel sermaye piyasaları ve yatırımcıların karar alma süreçleri üzerinde de önemli bir etkiye sahip olmaktadır. Araştırmalar, ülkelerin muhasebe/finansal raporlama standartlarındaki farklılıkların küresel yatırım kararlarını etkileyebileceğini ve UFRS'nin benimsenmesinin daha bilinçli yatırım seçimlerine yol açtığını göstermiştir. Ayrıca, UFRS gibi tek tip muhasebe/finansal raporlama standartlarının benimsenmesinin şirketlerin finansal performansını ve sermaye yapısını etkilediği görülmüştür (Zahid & Simga-Mugan, 2022, s. 17). UFRS, finansal bilgilerin şeffaflığını ve karşılaştırılabilirliğini artırarak yatırımcıların ve diğer paydaşların sınır ötesi yatırım fırsatlarına daha kolay erişimini sağlamıştır. Ayrıca yatırımcılar risk ve getiri dengeleri hakkında daha bilinçli kararlar almış ve UFRS küresel finans piyasalarının genel verimliliğine ve istikrarına katkıda bulunmuştur (İbiş & Özkan, 2006, s. 28).

3.3. Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları

Küresel muhasebe standartları hedefine yönelik önemli bir kilometre taşı olan Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartları küresel ekonomide giderek daha önemli hale gelmiştir. Günümüzde dünya genelinde çoğu şirket finansal tablolarını hazırlarken UFRS'yi kullanmaktadır. Günümüze kadar toplam 41 UMS ve 17 UFRS yayınlanmış olup, değişen şartlar nedeniyle bu standartlardan bir kısmı yürürlükten kalkmış bir kısmı ise tek başlık altında birleştirilip yeni standartlar oluşturulmuştur. 2024 yılı itibarıyla UMSK tarafından Kavramsal çerçeve ile birlikte 16 UFRS ve 25 UMS yayınlanmış olup standartlar gelişmelerle birlikte revize edilmektedir. Tablo 3.1'de tüm standartlar ve durumları özetlenmiştir.

Tablo 3.1. UMS/UFRS Liste ve Yürürlük Durumları

Standart No	Standart Adı	Yürürlük Durumu
UFRS 1	Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının İlk Uygulaması	Yürürlükte
UFRS 2	Hisse Bazlı Ödemeler	Yürürlükte
UFRS 3	İşletme Birleşmeleri	Yürürlükte
UFRS 4	Sigorta Sözleşmeleri	UFRS 17 ile yürürlükten kaldırılmıştır
UFRS 5	Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler	Yürürlükte
UFRS 6	Maden Kaynaklarının Araştırılması ve Değerlendirilmesi	Yürürlükte
UFRS 7	Finansal Araçlar: Açıklamalar	Yürürlükte
UFRS 8	Faaliyet Bölümleri	Yürürlükte
UFRS 9	Finansal Araçlar	Yürürlükte
UFRS 10	Konsolide Finansal Tablolar	Yürürlükte
UFRS 11	Müşterek Anlaşmalar	Yürürlükte
UFRS 12	Diğer İşletmelerdeki Paylara İlişkin Açıklamalar	Yürürlükte
UFRS 13	Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü	Yürürlükte
UFRS 14	Düzenlemeye Dayalı Erteleme Hesapları	Yürürlükte
UFRS 15	Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat	Yürürlükte
UFRS 16	Kiralamalar	Yürürlükte
UFRS 17	Sigorta Sözleşmeleri	Yürürlükte
UMS 1	Finansal Tabloların Sunuluşu	Yürürlükte
UMS 2	Stoklar	Yürürlükte
UMS 3	Konsolide Finansal Tablolar	UFRS 10 ile yürürlükten kaldırılmıştır
UMS 4	Amortisman Muhasebesi	UMS 16 ve UMS 38 yürürlükten kaldırılmıştır.
UMS 5	Finansal Tablolarda Açıklanacak Bilgiler	Yürürlükten kaldırılmış UMS 1 'e eklenmiştir.
UMS 6	Değişen Fiyatlara Muhasebe Yanıtları	Yürürlükten kaldırılmış yerini önce UMS 15 daha sonra UMS 29 almıştır
UMS 7	Nakit Akış Tablosu	Yürürlükte
UMS 8	Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar	Yürürlükte
UMS 9	Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Muhasebeleştirilmesi	Yürürlükten kaldırılmıştır.
UMS 10	Raporlama Döneminden Sonraki Olaylar	Yürürlükte
UMS 11	İnşaat Sözleşmeleri	UFRS 15 ile yürürlükten kaldırılmıştır
UMS 12	Gelir Vergileri	Yürürlükte

UMS 13	Dönen Varlıklar ve Kısa Vadeli Yükümlülüklerin Sunumu	UMS 1 ile yürürlükten kaldırılmıştır
UMS 14	Bölümsel Raporlama	UFRS 8 ile yürürlükten kaldırılmıştır
UMS 15	Değişen Fiyatların Etkilerini Yansıtan Açıklamalar	UMS 29 ile yürürlükten kaldırılmıştır
UMS 16	Maddi Duran Varlıklar	Yürürlükte
UMS 17	Kiralamalar	UFRS 16 ile yürürlükten kaldırılmıştır
UMS 18	Hasılat	UFRS 15 ile yürürlükten kaldırılmıştır
UMS 19	Çalışanlara Sağlanan Faydalar	Yürürlükte
UMS 20	Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklaması	Yürürlükte
UMS 21	Kur Değişiminin Etkileri	Yürürlükte
UMS 22	İşletme Birleşmeleri	UFRS 3 ile yürürlükten kaldırılmıştır
UMS 23	Borçlanma Maliyetleri	Yürürlükte
UMS 24	İlişkili Taraf Açıklamaları	Yürürlükte
UMS 25	Yatırımların Muhasebesi	UMS 39 ve UMS 40 ile yürürlükten kaldırılmıştır
UMS 26	Emeklilik Fayda Planlarında Muhasebeleştirme ve Raporlama	Yürürlükte
UMS 27	Bireysel Finansal Tablolar	Yürürlükte
UMS 28	İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar	Yürürlükte
UMS 29	Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama	Yürürlükte
UMS 30	Bankalar ve Benzeri Finansal Kuruluşların Finansal Tablolarına İlişkin Açıklamalar	UFRS 7 ile yürürlükten kaldırılmıştır
UMS 31	İş Ortaklıklarındaki Katılım Paylarının Finansal Raporlaması	UFRS 11 ve UFRS 12 ile yürürlükten kaldırılmıştır
UMS 32	Finansal Araçlar: Sunum	Yürürlükte
UMS 33	Hisse Başına Kazanç	Yürürlükte
UMS 34	Ara Dönem Finansal Raporlama	Yürürlükte
UMS 36	Varlıklarda Değer Düşüklüğü	Yürürlükte
UMS 37	Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar	Yürürlükte
UMS 38	Maddi Olmayan Duran Varlıklar	Yürürlükte
UMS 39	Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme	Yürürlükte
UMS 40	Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller	Yürürlükte
UMS 41	Tarımsal Faaliyetler	Yürürlükte

3.3.1. Kavramsal Çerçeve

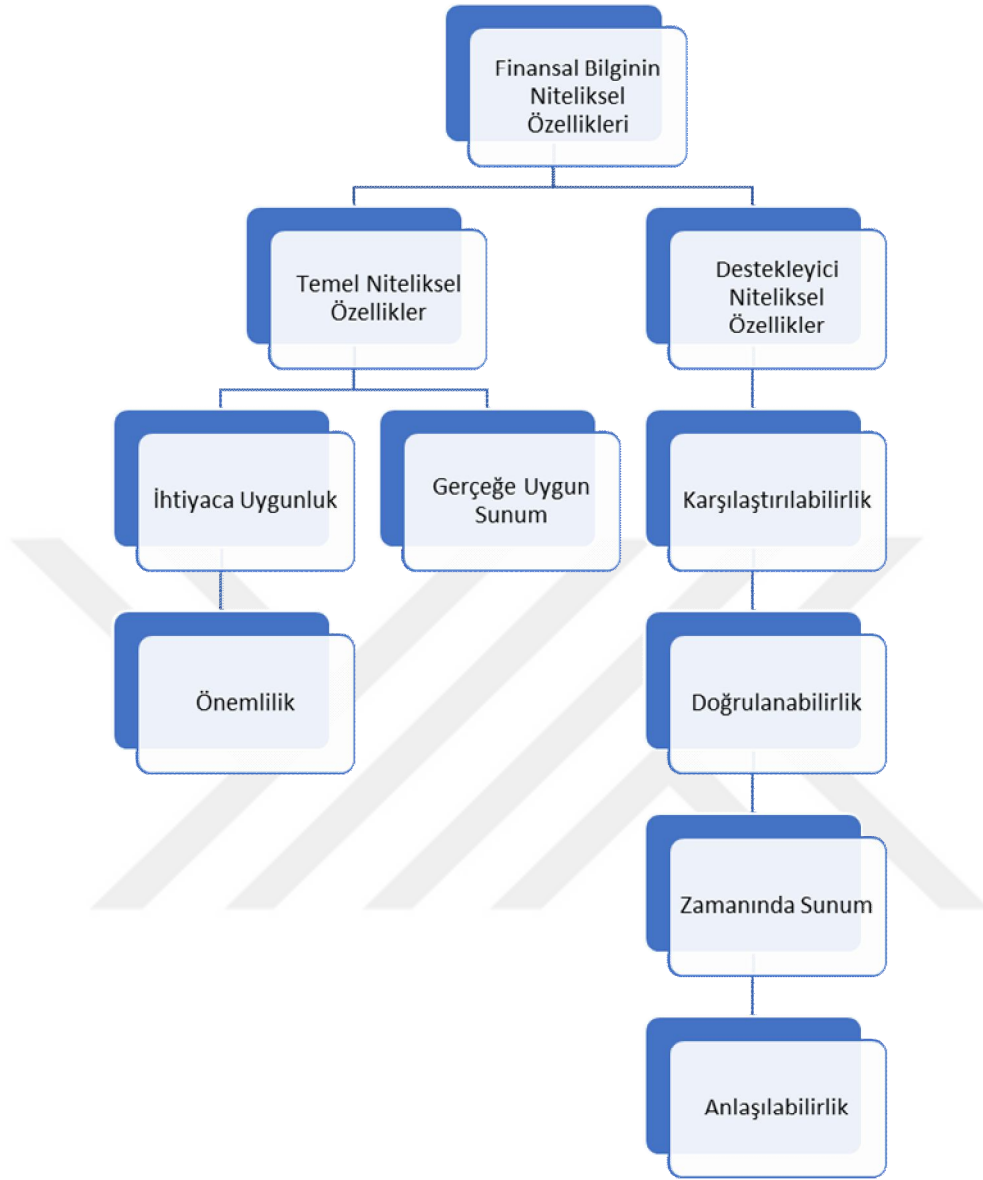
Finansal raporlamaya ilişkin kavramsal çerçevede; finansal raporlamanın amacı, faydalı finansal bilginin niteliksel özellikleri, finansal tablo unsurları, tahakkuk ve ölçüm esasları ve sermaye ile sermayenin devamlılığı konuları açıklanmaktadır (IASB, 2018).

Genel Amaçlı Finansal Raporlamanın Amacı

Finansal raporlamanın amacı, raporlayan kuruluşla ilgili olan ve hem mevcut hem de potansiyel yatırımcılara, borç verenlere ve diğer kredi verenlere faydalı olan finansal bilgi sağlamaktır. Bu bilgiler, bu kuruluşlar tarafından kaynakların raporlayan kuruluşu nasıl tahsis edileceğine karar vermek için kullanılır. Finansal raporlarda en fazla bilgiye ihtiyaç duyanlar; yatırımcılar, borç verenler ve diğer paydaşlardır. Mevcut ve potansiyel yatırımcıların gerçekleştireceği işlemler özkaynağa dayalı finansal araçların alımı, satımı ve saklanmasına ilişkin eylemlerdir. Mevcut ve potansiyel kredi verenler ile krediye dahil olan diğer tarafların yaptığı işlemler, krediyi sağlayan ve geri ödeyen eylemlerdir (IASB, 2018). Finansal raporlar, kullanıcılara finansal durum tablosuyla ilişkili parasal kaynaklar ve yasal talepler ve bunlardaki değişiklikler hakkında bilgi sağlar. Ayrıca finansal raporlar finansal bilgi kullanıcılarına nakit akışı, finansal performans ve borçlanma veya özkaynağa dayalı finansal araçların ihracına ilişkin bilgileri de sağlar (IASB, 2018).

Faydalı Finansal Bilginin Niteliksel Özellikleri

Finansal bilginin faydalı olabilmesi için finansal bilgilerin sunumunun ihtiyaca ve gerçeğe uygun olması gerekir. Finansal bilgilerin değeri; sunulan bilginin karşılaştırılabilir, meşru, güncel ve anlaşılır olması durumunda artar (IASB, 2018). Faydalı finansal bilginin niteliksel özellikleri Şekil 3.1'deki gibi şematize edilebilir.

Şekil 3.1. UFRS Kavramsal Çerçeve Faydalı Finansal Bilginin Niteliksel Özellikleri

İhtiyaca Uygunluk: İhtiyaca uygun bilgi kullanıcıların kararlarını etkileyen, tahminlerde kullanılabilme, teyit etme ve önemlilik özelliklerine sahip olan bilgidir. Finansal bilgi, gelecekteki sonuçlar tahmin edilirken kullanıcılar tarafından bir veri olarak kullanılabiliyorsa, tahminlerde kullanılabilme özelliğine sahiptir. Finansal bilgi, önceki değerlendirmelere yönelik önceki değerlendirmeleri doğruluyor ya da değiştiriyorsa teyit etme özelliğine sahiptir. Bir bilginin verilmemesi ya da yanlış verilmesi finansal bilgi kullanıcılarının kararlarını etkiliyorsa bilgi önemlidir (IASB, 2018).

Gerçeğe Uygun Sunum: Finansal bilgiler doğru, objektif ve hatasız olmalı ve tam, tarafsız ve doğru bir açıklama sağlamalıdır. Finansal bilgilerin tam sunumu, gruptaki varlıkların sayı olarak belirtilen tanımını ve açıklamadan kaynaklanan sayısal açıklamayı içerir. Finansal bilgilerin, tartışmayı planladığı ekonomik olaylara ilişkin açıklamalarda doğru ve gerçeğe uygun olması gerekir. Bilginin aslına uygun şekilde sunulması, onun her açıdan doğru olduğu anlamına gelmez. Hatasız sunum, bir ekonomik olayın hata veya eksiklik içermeyen bir şekilde tanımlanmasıdır ve raporlanan bilginin elde edilmesinde kullanılan süreçlerin hatasız olarak uygulanmasıdır. Bu bağlamda hatasız bir sunum mutlaka her yönüyle doğru olduğu anlamına gelmez. Ancak, sürecin açıkça ana hatlarıyla belirtilmesi, tahmin sürecinin doğru olması ve tahminin yapılması için uygun sürecin seçiminde veya uygulanmasında herhangi bir hatanın olmaması durumunda, bu tahminin sunumu doğru olabilir (IASB, 2018).

Karşılaştırılabilirlik: Karşılaştırılabilirlik, kullanıcıların kalemler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları bulma ve anlamasına olanak tanır. Karşılaştırılabilirlik, diğer niteliklere kıyasla tek bir kalemle ilgili değildir. Karşılaştırma için en az iki kalem gereklidir. Karşılaştırılabilirlik yeknesaklık değildir. Bilginin karşılaştırılabilir olması için benzer şeylerin benzer, farklı şeylerin ise farklı görünmesi gerekir. Karşılaştırılabilirlik tutarlı bir şekilde ölçüm ve sunumu sağlar (IASB, 2018).

Doğrulanabilirlik: Doğrulanabilirlik, kullanıcıların bilginin anlatmayı amaçladığı ekonomik olayı doğru olarak yansıttığı konusunda emin olmalarına yardımcı olur. Bilgili ve bağımsız farklı gözlemcilerin, belirli bir açıklamanın doğru olduğu konusunda tam olarak anlaşamaları da bir fikir birliğine varabilmeleri doğrulanabilirlik olarak kabul edilmektedir. Doğrulama doğrudan ya da dolaylı olarak gerçekleşebilir. Nakdin sayılması gibi, bir tutarın ya da başka bir sunumun doğrudan gözlemle doğrulanması doğrudan doğrulama olarak bilinir. Dolaylı doğrulama, girdilerin bir modelde, formülde veya diğer bir yöntemde kontrol edilmesi ve aynı yöntem kullanılarak çıktıların yeniden hesaplanması anlamına gelir (IASB, 2018).

Zamanında Sunum: Zamanında sunum, bilginin, karar verenlerin kararlarını etkileyebilecek bir zamanda kullanıma sunulması anlamına gelir. Yani bilgi

zamanında sunulmalıdır. Zamanında sunulmayan bilgi, ihtiyaca uygun olma özelliğini kaybeder (IASB, 2018).

Anlaşılabilirlik: Bilginin açık ve öz olarak sınıflandırılması, tanımlanması ve sunulması onu anlaşılabilir kılar. Eksik bilgiyle hazırlanan raporlar yanıltıcı olacağından karmaşık olaylar anlaşılması zor diye finansal raporlar dışında bırakılmamalıdır. Ayrıca anlaşılabilirlik, bilgi kullanıcılarının işletme faaliyetleri ve ekonomik faaliyetler hakkında makul seviyede bilgiye sahip olmasını ifade eder (IASB, 2018).

Finansal Raporlama

Finansal raporlamanın amacı, işletmenin; finansal durumu, performansı ve finansal yapısındaki değişimler hakkında finansal tablo kullanıcılarına bilgi sunmaktır (IASB, 2018).

Finansal Raporların Unsurları

Varlıklar: Daha önceki olayların bir sonucu olarak halihazırda şirketin sahip olduğu kaynaklardır. Ekonomik kaynak, ekonomik fayda üretebilen kaynaktır. Gelecekte şirkete fayda sağlama potansiyeli var. Gelecekteki ekonomik kazanç, nakit ve nakit benzeri varlıkların kuruma transferine doğrudan veya dolaylı olarak katkıda bulunma potansiyelidir. Bir varlığın meşru sayılabilmesi için, gelecekte kuruma fayda sağlama potansiyeline sahip olması ve uygun maliyetli olması gerekir (IASB, 2018).

Borçlar: Bir işletmenin borçları geçmiş işlemlerden kaynaklanan parasal yükümlülüklerdir. Geçmiş olaylardan kaynaklanan, ödenmesi halinde ekonomik olarak işleminden kurtulmayı sağlayacak ve cari bir borçtur. Bir şirketin sorumluluk üstlenebilmesi için, ekonomik açıdan fayda sağlayabilecek kaynakların şirkete tahsis edildiğinin ve sonucun güvenilir bir şekilde ölçülebilmesinin mümkün olduğunun varsayılması gerekir (IASB, 2018).

Özsermaye: Varlık ve yükümlülüklerin ölçülmesi sonucunda varlıklardan borçlar çıkarıldıktan sonra kalan kısım özsermayedir. Özsermaye üzerindeki haklar, şirketin tüm borçları düşüldükten sonra kalan malvarlığıdır (IASB, 2018).

Gelirler: Hem gelir hem de kazançlardaki artış da dahil olmak üzere ekonomik faydalardaki artışlardır. Bu artışlar, sermayedarlar da dahil olmak üzere yatırım için mevcut sermayeyi artırır. Gelir, özkaynak sahiplerinin katkılarıyla ilgili olanlar dışında, özkaynakta artışa neden olan varlıklardaki artışlar veya yükümlülüklerdeki azalışlardır. Gelir elde edilebilmesi için varlıklarda artış veya yükümlülüklerde azalma nedeniyle gelecekte sağlanacak parasal faydanın artması, değerlerin güvenilir bir şekilde ölçülmesi gerekir (IASB, 2018).

Giderler: Sermaye sağlayanlara yapılan ödemelerin dışındaki, özsermayenin azalmasına yol açan ve tipik ticari faaliyetlerle ilişkili bileşenleri ve kayıpları içeren ekonomik faydaların azalmasıdır. Bir giderin oluşması için, varlıklarda azalma veya yükümlülüklerde artış nedeniyle gelecekte elde edilecek parasal faydada bir azalma olması, tutarın güvenilir bir şekilde ölçülmesi gerekir (IASB, 2018).

Ölçüm

Finansal tablolarda yer alan kalemler parasal değerlerle ifade edildiğinden bir ölçüm esasının seçilmesi gerekmektedir. Ölçümün temeli, ölçülen öğenin belirli bir özelliğidir. Bir ölçüm ilkesinin bir varlık veya borca uygulanması, varlık veya borcun ve bunlara ilişkin gelir ve giderlerin ölçülmesiyle sonuçlanır (IASB, 2018). UFRS finansal çerçevede ölçüm esasları; tarihi maliyet, cari maliyet, kullanım değeri ve itfa değeri ve gerçeğe uygun değer olarak sınıflandırılmaktadır.

Tarihi Maliyet: Varlıklar, satın alma sırasında edinilmeleri için ödenen nakit veya nakit benzeri tutara veya karşılığında alınan varlıkların piyasa değerine göre belirlenir. Bir borç oluştuğunda veya üstlenildiğinde, borcun tarihi maliyeti, borç için alınan tazminatın değeri eksi işlem maliyetidir (IASB, 2018).

Cari Maliyet: Varlıklar halihazırda aynı varlığın veya bu varlığa eşdeğer olan bir varlığın alınması için gereken nakit veya nakit benzerlerinin tutarı ile gösterilirler. Borçlar yükümlülüğün kapatılması için gereken nakit ve nakit benzerlerinin iskonto edilmemiş tutarları ile gösterilirler (IASB, 2018).

Kullanım Değeri ve İfa Değeri: Kullanım değeri, bir varlığın elde bulundurulması ve nihai olarak elden çıkarılmasından beklenen nakit akışlarının veya diğer ekonomik faydaların cari parasal değeridir. İfa değeri, bir işletmenin bir

yükümlülüğü yerine getirdiğinde ödemeyi beklediği nakit veya diğer ekonomik kaynakların mevcut parasal değeridir. Bu nakit ve diğer ekonomik kaynak tutarları sadece yükümlülüğün karşı tarafına devredilecek tutarları değil, aynı zamanda işletmenin yükümlülüğü ifa etmesine imkân vermeleri için diğer taraflara devretmek zorunda olmayı beklediği tutarları da içerir (IASB, 2018) .

Gerçeğe Uygun Değer: Ölçüm tarihinde organize bir işlemde taraflar arasında bir varlığın kendisi için ödenecek veya bir borcun ödenmesi için devredilecek fiyattır. Nadir durumlarda, bir hisse senedinin gerçeğe uygun değeri, hisse senedinin aktif bir piyasadaki fiyatı gözlemlenerek belirlenebilir. Diğer durumlarda değer, nakit akışına dayalı ölçüm teknikleri gibi ölçüm teknikleri kullanılarak ve aşağıdaki faktörlerin tamamını içerecek şekilde dolaylı olarak belirlenir (IASB, 2018):

- Gelecekteki gelir akışlarına ilişkin tahminler,
- Ölçülen varlık veya yükümlülükle ilgili gelecekteki nakit akışlarının tahmini değerinde meydana gelen değişiklikler,
- Paranın zaman değeri,
- Nakit akışlarıyla ilgili belirsizliğe katlanmanın maliyeti ,
- Likidite gibi tüketicilerin bu durumda dikkate alacağı diğer faktörler de dikkate alınır.

Tablo 3.2’de Kavramsal çerçevede yer alan belirli ölçüm esaslarına göre sağlanan bilgilerin özetine yer verilmektedir.

Tablo 3.2. Belirli Ölçüm Esaslarına Göre Sağlanan Bilgilerin Özeti

VARLIKLAR				
Finansal Durum Tablosu				
	Tarihi maliyet	Gerçeğe uygun değer (piyasa katılımcısı varsayımları)	Kullanım değeri (işletmeye özgü varsayımlar)	Cari maliyet
Defter değeri	Tüketilmediği ve tahsil edilmediği ve geri kazanılabilir olduğu ölçüde, tarihi maliyet (işlem maliyetleri dâhil). (Herhangi bir finansman bileşenine tahakkuk eden faiz dâhildir.)	Varlık satıldığında alınacak olan fiyat (elden çıkarmayla ilgili işlem maliyetlerini düşmeksizin).	Varlığın kullanımından ve nihai olarak elden çıkarılmasından kaynaklanan gelecekteki nakit akışlarının bugünkü değeri (elden çıkarmayla ilgili işlem maliyetlerinin bugünkü değeri düşüldükten sonra).	Tüketilmediği ya da tahsil edilmediği ve geri kazanılabilir olduğu ölçüde, cari maliyet (işlem maliyetleri dâhil),

Finansal Performans Tablosu (Tabloları)				
Olay	Tarihi maliyet	Gerçeğe uygun değer (piyasa katılımcısı varsayımları)	Kullanım değeri (işletmeye özgü varsayımlar)	Cari maliyet
İlk defa finansal tablolara alma	-	Ödenen bedel ile edinilen varlığın gerçeğe uygun değeri arasındaki fark. Varlığın edinimi ile ilgili işlem maliyetleri.	Ödenen bedel ile edinilen varlığın kullanım değeri arasındaki fark Varlığın edinimi ile ilgili işlem maliyetleri.	-
Varlığın satışı ya da tüketilmesi	Satılan veya tüketilen varlığın tarihi maliyetine eşit giderler. Tahsil edilen gelir. (Brüt veya net olarak sunulabilir.) Varlığın satışıyla ilgili işlem maliyetleri.	Satılan veya tüketilen varlığın gerçeğe uygun değerine eşit giderler. Tahsil edilen gelir. (Brüt veya net olarak sunulabilir.) Varlığın satışıyla ilgili işlem maliyetleri.	Satılan veya tüketilen varlığın kullanım değerine eşit giderler. Tahsil edilen gelir. (Brüt veya net olarak sunulabilir.)	Satılan veya tüketilen varlığın cari maliyetine eşit giderler Tahsil edilen gelir. (Brüt veya net olarak sunulabilir.) Varlığın satışıyla ilgili işlem maliyetleri.
Faiz geliri	Tarihi oranlarda faiz geliri, varlığın değişken faize sahip olması halinde güncellenir.	Gerçeğe uygun değerdeki değişimlerden kaynaklananlar, gelir ve giderlere yansıtılır. (Ayrı olarak tanımlanabilir.)	Kullanım değerindeki değişimlerden kaynaklananlar, gelir ve giderlere yansıtılır. (Ayrı olarak tanımlanabilir.)	Cari oranlardaki faiz geliri.
Değer düşüklüğü	Tarihi maliyetin artık geri kazanılabilir olmaması nedeniyle oluşan giderler.	Gerçeğe uygun değerdeki değişimlerden kaynaklananlar, gelir ve giderlere yansıtılır. (Ayrı olarak tanımlanabilir.)	Kullanım değerindeki değişimlerden kaynaklananlar, gelir ve giderlere yansıtılır. (Ayrı olarak tanımlanabilir.)	Cari maliyetin artık geri kazanılabilir olmaması nedeniyle oluşan giderler.
Değer değişimleri	Değer düşüklüğünü yansıtmak amacıyla olmadıkça finansal tablolara alınmaz. Finansal varlıklar için nakit akışlarındaki değişikliklerden kaynaklanan gelir ve giderler.	Gerçeğe uygun değerdeki değişimlerden kaynaklananlar, gelir ve giderlere yansıtılır.	Kullanım değerindeki değişimlerden kaynaklananlar, gelir ve giderlere yansıtılır.	Gelir ve giderler fiyat değişimlerinin etkisini yansıtır. (elde tutma kazançları ve elde tutma kayıpları).
YÜKÜMLÜLÜKLER				
Finansal Durum Tablosu				
	Tarihi maliyet	Gerçeğe uygun değer (piyasa katılımcısı varsayımları)	Kullanım değeri (işletmeye özgü varsayımlar)	Cari maliyet

Defter değeri	Tahmini nakit çıkışlarının alınan bedeli aşan kısmı eklenerek yükümlülüğün ifa edilmemiş kısmının devralınması karşılığında alınan bedel (işlem maliyetleri düşüldükten sonraki net bedel). (Herhangi bir finansman bileşenine tahakkuk eden faizi içerir.)	Yükümlülüğün ifa edilmemiş kısmı devretmek için ödenecek fiyat (devir nedeniyle katlanılacak işlem maliyetleri dâhil değil).	Yükümlülüğün ifa edilmemiş kısmının ifasından kaynaklanacak gelecekteki nakit akışlarının bugünkü değeri (ifa ya da devir nedeniyle katlanılacak işlem maliyetleri dâhil).	Tahmini nakit çıkışlarının alınan bedeli aşan kısmı eklenerek yükümlülüğün ifa edilmemiş kısmının devralınması karşısında hâlihazırda alınacak olan bedel (işlem maliyetleri düşüldükten sonraki net bedel).
Finansal Performans Tablosu (Tabloları)				
Olay	Tarihi maliyet	Gerçeğe uygun değer (piyasa katılımcısı varsayımları)	Kullanım değeri (işletmeye özgü varsayımlar)	Cari maliyet
İlk defa finansal tablolara alma	-	Alınan bedelle yükümlülüğün gerçeğe uygun değeri arasındaki fark Yükümlülüğe katlanmak veya yükümlülüğü üstlenmekle ilgili işlem maliyetleri.	Alınan bedelle yükümlülüğün ifa değeri arasındaki fark. Yükümlülüğe katlanmak veya yükümlülüğü üstlenmekle ilgili işlem maliyetleri.	-
Yükümlülüğün ifası	İfa edilen yükümlülüğün tarihi maliyetine eşit gelir (tarihi bedeli yansıtır). Yükümlülüğü ifa ederken katlanılan maliyetlerle ilgili giderler. (Net veya brüt olarak sunulabilir)	İfa edilen yükümlülüğün gerçeğe uygun değerine eşit gelir. Yükümlülüğü ifa ederken katlanılan maliyetlerle ilgili giderler. (Net veya brüt olarak sunulabilir. Brüt sunulduğunda, tarihi bedel ayrı olarak sunulabilir.)	İfa edilen yükümlülüğün ifa değerine eşit gelir. Yükümlülüğü ifa ederken katlanılan maliyetlerle ilgili giderler. (Net veya brüt olarak sunulabilir. Brüt sunulduğunda, tarihi bedel ayrı olarak sunulabilir.)	İfa edilen yükümlülüğün cari maliyetine eşit gelir (cari bedeli yansıtır). Yükümlülüğü ifa ederken katlanılan maliyetlerle ilgili giderler. (Net veya brüt olarak sunulabilir. Brüt sunulduğunda, tarihi bedel ayrı olarak sunulabilir.)
Yükümlülüğün devri	Devredilen yükümlülüğün tarihi maliyetine eşit gelir (tarihi bedeli yansıtır). Yükümlülüğün devredilmesi için ödenen maliyetlerle ilgili giderler (işlem maliyetleri dâhil).	Devredilen yükümlülüğün gerçeğe uygun değerine eşit gelir. Yükümlülüğün devredilmesi için ödenen maliyetlerle ilgili giderler (işlem maliyetleri dâhil). (Net veya brüt	Devredilen yükümlülüğün ifa değerine eşit gelir. Yükümlülüğün devredilmesi için ödenen maliyetlerle ilgili giderler (işlem maliyetleri dâhil). (Net veya brüt olarak	Devredilen yükümlülüğün cari maliyetine eşit gelir (cari bedeli yansıtır). Yükümlülüğün devredilmesi için ödenen maliyetlerle ilgili giderler (işlem maliyetleri dâhil).

	(Net veya brüt olarak sunulabilir)	olarak sunulabilir)	sunulabilir)	(Net veya brüt olarak sunulabilir)
Faiz giderleri	Tarihi oranlarda faiz giderleri, yükümlülük değişken faize sahipse güncellenir.	Gerçeğe uygun değerdeki değişimlerden kaynaklananlar, gelir ve giderlere yansıtılır. (Ayrı olarak tanımlanabilir.)	İfa değerindeki değişimlerden kaynaklananlar, gelir ve giderlere yansıtılır. (Ayrı olarak tanımlanabilir.)	Cari oranlardaki faiz giderleri.
Yükümlülüğün ekonomik açıdan dezavantajlı olmasına neden olan olayların etkisi	Tahmini nakit çıkışlarının yükümlülüğün tarihi maliyetini aşan kısmına ya da aşan kısımda daha sonra meydana gelen bir değişikliğe eşit giderler.	Gerçeğe uygun değerdeki değişimlerden kaynaklananlar, gelir ve giderlere yansıtılır. (Ayrı olarak tanımlanabilir.)	İfa değerindeki değişimlerden kaynaklananlar, gelir ve giderlere yansıtılır. (Ayrı olarak tanımlanabilir.)	Tahmini nakit çıkışlarının yükümlülüğün cari maliyetini aşan kısmına, ya da aşan kısımda daha sonra meydana gelen bir değişikliğe eşit giderler.
Değer değişimleri	Yükümlülük, ekonomik açıdan dezavantajlı olmadıkça finansal tablolara alınmaz. Finansal yükümlülükler için tahmini nakit akışlarındaki değişikliklerden kaynaklanan gelir ve giderler.	Gerçeğe uygun değerdeki değişimlerden kaynaklananlar, gelir ve giderlere yansıtılır.	İfa değerindeki değişimlerden kaynaklananlar, gelir ve giderlere yansıtılır.	Gelir ve giderler fiyat değişimlerinin etkisini yansıtır(elde tutma kazançları ve elde tutma kayıpları).

Kaynak: IASB, 2018

3.3.2. Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartları

Bu bölümde çalışmanın konusunu oluşturan İslami finansal araçlar açısından İslami finansal raporlama (muhasebe) standartları ile uluslararası finansal raporlama standartlarının karşılaştırılması kapsamında;

- UMS 2 Stoklar,
- UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar,
- UFRS 9 Finansal Araçlar,
- UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar,
- UFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat,
- UFRS 16 Kiralamalar standartlarına yer verilmektedir.

3.3.2.1. UMS 2 Stoklar

UMS 2, stokların finansal tablolarda muhasebeleştirilmesinin amacını tanımlamakta ve ana hatlarını belirlemektedir. Standardın temel amacı, stokların maliyetinin belirlenmesi ve net gerçekleşebilir değere indirgenmesi de dahil olmak üzere daha sonra gider olarak muhasebeleştirilmesi için rehberlik sağlayarak stoklar için muhasebe işlemlerini belirlemektir. Bu standart, stok maliyetlerinin oluşumuyla birlikte uygulanacak değerleme yöntemlerini de açıklamaktadır (IAS 2, 2016).

Standardın Kapsamı

UMS 2'nin ilkeleri, finansal araçlar, inşaat sözleşmeleri ve bu sözleşmelerle ilişkilendirilebilen hizmet sözleşmeleri ve tarımsal faaliyetlerle ilgili canlı varlıklar gibi birkaç istisnâ dışında tüm stok türleri için geçerlidir (IAS 2, 2016). Bu standart tarım ve orman ürünleri, hasat dönemi sonrası tarımsal ürün, mineral ve mineral ürünler üreticilerinin elinde bulundurdıkları stoklar (net gerçekleştirilebilir değeri ile ölçüldükleri düşünülerek) ve stoklarının değerini gerçeğe uygun değerinden satış giderini düşerek saptayan araçların elindeki stokların ölçümünde kullanılmaz (Gökçen, Ataman, & Çakıcı, 2016: 221-222). Bu standart, bir kalemin mevcut konumuna ve durumuna getirilmesi ile ilgili tüm maliyetler de dahil olmak üzere stok maliyetlerinin ölçülmesine ilişkin yöntemleri belirleyerek stokların muhasebeleştirilmesinde önemli bir rol oynar.

Muhasebeleştirme Süreci

UMS 2'deki muhasebeleştirmeye ilgili temel ilke ve kavramlardan bazıları şunlardır:

- Stokların maliyet ve net gerçekleşebilir değerinin düşük olanı ile ölçülmesi,
- Stok kalemlerinin satın alınması, üretilmesi ve dönüştürülmesi ile ilgili tüm maliyetlerin dahil edilmesi,
- Değeri düşen kalemler için stok değer düşüklüğünün muhasebeleştirilmesidir.

Stokların maliyeti; net gerçekleşebilir değer normal iş akışı içinde tahmini satış fiyatından, tahmini tamamlama maliyeti ve satış için gerekli olan tahmini satış giderlerinin düşülmesiyle elde edilir (Kaval, Örtün, & Karapınar, 2021: 78)

Net gerçekleşebilir değer formüle edilirse:

Net Geççekleşebilir Değer = Satış Fiyatı- Tahmini Tamamlama Maliyeti-
Tahmini Satış Giderleri

Net gerçekleşebilir değer tahmin edilirken, stokların elde tutulma amacı da dikkate alınır. Elde tutulan stoklar satış sözleşmelerinde belirtilenlerden fazla ise, fazla olan kısmın net gerçekleşebilir değeri, genel satış fiyatları dikkate alınarak hesaplanır. UMS 37'de bulunan "Karşılıklar, Şarta Bağlı Yükümlülükler ve Şarta Bağlı Varlıklar" bölümündeki düzenlemeler, stok satın alma taahhüdünün veya tahmin edilen kesin satış tutarından daha fazla stok elde bulundurmanın bir sonucu olarak ortaya çıkabilecek karşılıkları veya şarta bağlı yükümlülükleri düzenler (IAS 2, 2016).

Gerçeğe uygun değer, bir varlığın satışından elde edilecek veya bir yükümlülüğün devrinde ödenecek tutardır ve ölçüm tarihinde piyasa katılımcıları arasında gerçekleşen olağan bir işlemde tanımlanır. Ölçüm tarihinde piyasada gerçekleşen stoka ilişkin ilk (veya en avantajlı) satış işleminde ortaya çıkan fiyatı gösterir. Bu değer sadece işletmeye ait değildir (IAS 2, 2016).

Stokların maliyeti; satın alma maliyetleri, bir ürünün üretim maliyetleri ve stoklar için satışa ya da kullanıma hazır hale getirilinceye kadar katlanın tüm maliyetlerin toplamıdır. Standart, söz konusu maliyet unsurlarını ayrıntılı bir şekilde açıklar ve bu maliyet unsurlarının hangilerinin dahil edilmesi gerektiğini belirtir. Bu masraflar, satın alma fiyatını, ithalat vergilerini, şirket tarafından vergi idaresinden iade edilebilecek vergiler dışındaki her türlü vergiyi, nakliye ve yükleme işlemlerini, direkt ilk madde ve işçilik maliyetlerini, üretim aşamasında sabit ve değişken genel üretim giderlerinden alınabilecek payları ve stokların mevcut ve istenilen duruma getirilmesini sağlayan her türlü masrafı içerir (IAS 2, 2016).

Stokların fiziki sayımının yapılması ve maliyetinin belirlenmesi uzun bir süre gerektirebilir, bu da stokları çok pahalı hale getirebilir. Standartta göre, işletmeler stokların kayıtlı değerini hesaplamak için genellikle standart maliyet yöntemi ve perakende yöntemi kullanırlar (IAS 2, 2016).

İlk madde ve malzemelerin, işçiliğin, verimliliğin ve kapasite kullanım oranlarının tipik düzeyleri, standart maliyet hesabında dikkate alınır. Standart maliyetler sık sık gözden geçirilir ve gerek görülürse duruma göre yeniden hesaplanır. Bu yöntemde, maliyeti oluşturan giderlerin standart tutarları belirlenirken gerçek sonuçlar beklenmez. Üretim süreci boyunca belirlenen standart tutarlar üretim maliyetine aktarılır. Dönem sonunda, gerçek (fili) tutarların standart tutarlarla karşılaştırılması yoluyla sapmalar bulunur ve bu sapmalar değerlendirilir. İlk maddeler ve malzemelerde standart maliyet de kullanılabilir (Kaval, Örtten, & Karapınar, 2021, s. 75). Bu yöntemde, işletme geçmiş kâr marjının kullanılarak standart bir maliyet tahmin eder.

Perakende satış yapan işletmeler, benzer kar marjlarına sahip, hızla değişen bir dizi üründen oluşan stoklarını değerlendirmek için perakende yöntemini kullanır. Bu yöntemde, stokların satış değerinden uygun bir brüt kâr marjı çıkartılarak stok maliyetini hesaplar. Kullanılan yüzde oranının belirlenmesinde, gerçek satış fiyatının altında fiyatlandırılan stoklar dikkate alınır. Her perakende satış bölümü için tipik olarak yüzde kullanılır. Perakende yöntemi standart maliyet yönteminden farklıdır çünkü hesaplamalarda önceki dönemlerin brüt kar ortalamasının yerine dönemin brüt kar oranının dikkate alınması gerekir. Hesaplanan dönem içinde satışa hazır olan malların perakende satış değeri bulunarak brüt kar oranı bulunur. Bu, maliyet değerleri toplamının satış değerleri toplamına oranını hesaplamak için yapılır. Dönem sonu stokların satış değeri, satışa hazır malların maliyetinin perakende satış değerinden düşülmesiyle bulunur (IAS 2, 2016).

Dinamik iş ortamlarında işletmelerin doğru ve zamanında maliyet bilgilerini elde etmesi çok önemli olduğundan stok kalem maliyetlerinin dağıtımı, stokların muhasebe kayıtlarına alınmasında en önemli unsurlardan biridir. UMS 2'ye göre genel kabul görmüş değerlendirme yöntemleri Gerçek Parti Maliyet Yöntemi, İlk Giren İlk Çıkar Yöntemi ve Ağırlıklı Ortalama Maliyet Yöntemidir (IAS 2, 2016).

Gerçek Parti Maliyet Yöntemi, belirli bir proje için üretilmiş ya da satın alınmış bir ürün ya da hizmetin maliyetinin hesaplanmasında tercih edilen bir yaklaşımdır. Her bir varlığın özel maliyeti dikkate alınarak, özel projeler için üretilen veya satın alınan mal veya hizmetlerin ve normal şartlarda birbirleri ile ikame

edilemeyen stok kalemlerin maliyeti hesaplanır. Maliyetin özel olarak belirlenmesi, maliyetin belirli stok kalemleriyle bağlantılı olduğu anlamına gelir. Belirli bir proje için ayrılan stoklar, satın alınmış veya üretilmiş olmasına bakılmaksızın bu yöntemi kullanabilir (IAS 2, 2016).

İlk giren ilk çıkar (FIFO) yöntemine göre, ilk satın alınan veya üretilen stok kalemleri ilk satılan ve dönem sonunda stokta kalanların en son satın alınan veya üretilen stok kalemleri olduğu varsayılmaktadır. Stok maliyetlerini belirlemek için en yaygın yöntem FIFO'dur (IAS 2, 2016).

İşletme stoklarının ağırlıklı ortalama maliyeti, dönem başı stokların ağırlıklı ortalama maliyeti ve dönem içinde alınan stokların ağırlıklı ortalama maliyeti kullanılarak bulunur. Ağırlıklı ortalama maliyet, şirketin maliyet politikasına göre her satın alma için belirli aralıklarla veya her dönem sonunda hesaplanabilir (IAS 2, 2016).

Satışı yapılan stoklar, kâr zarar tablosuna alındığında, işletme varlıkları arasında gider olarak kaydedilir. Stokların ölçümü sırasında ortaya çıkan değer düşüklüğü karşılığının da oluştuğu dönemde gider olarak hesaplanması gerekir. Net gerçekleşebilir değer ölçümünde konusu kalmayan karşılık bulunursa, bu karşılıkların ilgili dönemin satış maliyetini düşürecek şekilde muhasebeleştirilmesi gerekir (IAS 2, 2016).

3.3.2.2. UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar

UMS 28, iştiraklerde ve iş ortaklıklarında yapılan yatırımların muhasebeleştirilmesini ve öz kaynak yöntemine göre hazırlanmasını gerektiren muhasebe uygulamalarını açıklamaktadır (IAS 28, 2017).

Standardın Kapsamı

Standart iştirakleri ve iş ortakları bulunan tüm işletmeler tarafından uygulanır (IAS 28, 2017).

Muhasebeleştirme Süreci

İştirak, yatırımcı işletmenin, üzerinde önemli etkisinin bulunduğu tüzel kişiliği olmayan işletmeler de dahil olmak üzere iş ortaklığı veya bağlı ortaklık

niteliğinde olmayan işletmelerdir. Önemli etki yatırım yapılan işletmenin finansal ve faaliyetle ilgili politikalarını tek başına kontrol etme ya da başka taraf ile müşterek kontrol etme olmayıp ilgili politikaları belirleme kararlarına katılma gücüdür (IAS 28, 2017). İşletmenin oy hakkı %20 ya da daha fazlasına sahipse, yönetim kurulunda temsil yetkisi varsa, politika belirleme sürecine katılabiliyorsa, işletmeyle arasında önemli işlemlerin gerçekleşiyorsa, işletmeler arasında yönetici personel değişimi hususlarından birinin olması durumunda, söz konusu işletme üzerinde önemli etkinin var olduğu kabul edilmektedir.

Bu hususlar var olduğunda başka bir yatırımcının yatırım yapılan işletmenin çoğunluğuna sahip olması, önemli etkinin olmasına engel teşkil etmez (IAS 28, 2017).

İş ortaklığı, ortak kontrol gücüne sahip tarafların, teşebbüsün net varlıkları üzerinde haklarının olduğu müşterek anlaşmadır. Müşterek anlaşma, iki veya daha fazla tarafın üzerinde müşterek kontrole sahip olduğu sözleşmedir. Müşterek kontrol, bir sözleşme üzerindeki kontrolün anlaşmaya uygun olarak paylaşılmasıdır (IAS 28, 2017).

Başlangıçta elde edilme maliyeti ile muhasebeleştirilir sonraki ölçümde özkaynak yöntemi kullanılır. Özkaynak yöntemi, yatırımcının iştirak veya iş ortaklığı yatırımlarını işletmeye ilk girişlerinin elde etme maliyetleri ile kayıtlara alması ve raporlama dönemlerinde bu yatırımların ilgili hesaplarının, yatırım yapılan işletmenin kar veya zararından ana ortaklığa düşen kısım kadar arttırılması veya azaltılması yöntemidir (IAS 28, 2017). Özkaynak yöntemine göre; ilk yatırım, işlemin fiyatına tüm ilgili maliyetlerin eklenmesiyle kaydedilir. Satın alma tarihinden sonra defter değeri, yatırımcının sorumlu olduğu kâr veya zararın yüzdesini ve ayrıca bağlı ortaklık veya iş ortaklığından elde edilen diğer gelirleri yansıtabilecek şekilde değiştirilir. Gelir veya zararın yatırımcıya ait olan kısmı, yatırımcının kâr veya zararı olarak muhasebeleştirilir, bağlı ortaklığın veya iş ortaklığının değeri artar, bu da defter değerini ve yatırım yapılan işletmenin diğer gelir kalemlerinin değerini azaltan bir temettü dağıtımıyla sonuçlanır. Yatırımcının bağlı ortaklığın zararındaki payı, bağlı ortaklıktaki toplam payına eşit veya daha fazla ise yatırımcı finansal hesap tablosuna para kaybetmiş olarak yansıtılmaz. Etkinin önemli olup olmadığı

belirlenirken potansiyel oy hakkı dikkate alınır. Satın alma maliyeti ile bağılı ortaklığın net varlıklarının değeri arasındaki fark şerefiye olarak kabul edilir ancak bu fark ayrı olarak muhasebeleştirilmez, defter değerine dahil edilir, amortismanına tabi varlıkların değeri gerçeğe uygun değeri dikkate alınarak belirlenir. Bu kuruluşlar içindeki işlemlerden kaynaklanan muhasebeleştirilmemiş kazanç ve zararlar, bağılı ortaklıktaki oransal paylarına göre bölünür. Farklı muhasebe politikaları mümkün olduğu ölçüde uyumlaştırılır (IAS 28, 2017).

Özkaynak yöntemi müşterek kontrol veya önemli etki sona erdiğinde bırakılır. Eğer iştirak veya iş ortaklığı bağılı ortaklığa dönüşürse işletme daha önce elinde bulundurduğu özkaynak payını gerçeğe uygun değerle yeniden ölçer, ortaya çıkan kazanç veya kaybı kar veya zarar olarak muhasebeleştirir. İştirak ya da iş ortaklığı tamamen veya kısmen elden çıkarılıyorsa, iştirak veya iş ortaklığı finansal durum tablosu dışında bırakılır. İşletme tarafından elden çıkarma sonucu alınan tutar ile arta kalan payların gerçeğe uygun değeri toplanır, bu toplamdan iştirakteki veya iş ortaklığındaki yatırımın defter değeri düşülür, ortaya çıkan fark kar veya zarar olarak muhasebeleştirilir (IAS 28, 2017).

3.3.2.3. UFRS 9 Finansal Araçlar

Finansal tablo kullanıcılarına işletmenin gelecekteki nakit akışlarının tutarını, zamanlamasını ve belirsizliğini değerlendirmeleri için ihtiyaca uygun ve faydalı bilgiyi sunmak için standart, finansal varlıklara ve finansal yükümlülüklerle ilişkin finansal raporlama ilkelerini belirlemeyi amaçlamaktadır (IFRS 9, 2019).

Standartın Kapsamı

Standart, bazı istisnalar hariç UFRS 9'un kapsamına giren her türlü finansal varlık ve yükümlülüğe uygulanır. Bu istisnalar, şunlardır (IFRS 9, 2019):

- a) İşverenlerin işçi hakları ve yükümlülükleri,
- b) Bağılı ortaklık, iştirak veya iş ortaklıklarındaki yatırımlar,
- c) UFRS-2 Hisse Bazlı Ödemeler kapsamına giren finansal araçlar
- d) İşletme tarafından ihraç edilen ve UMS-32'de yer alan öz kaynağa dayalı finansal araç tanımını karşılayan finansal araçlar,
- e) Kiralama işlemlerine ilişkin varlıklar ve yükümlülükler.

Muhasebeleştirme Süreci

Finansal araçların ilk defa kayda alınabilmesi için işletmenin finansal aracın sözleşme hükümlerine taraf olması gereklidir. Ticari alacaklar hariç olmak üzere, bir işletme bir finansal varlığı ya da finansal borcu ilk kez muhasebeleştirmede gerçeğe uygun değerinden ölçer. Satın alma veya ihraç ile doğrudan ilişkilendirilebilen işlem maliyetlerinin muhasebeleştirilmesi, aracın ölçüm kategorisine bağlıdır (IFRS 9, 2019).

UFRS 9, finansal varlık ve yükümlülüklerin ölçülmesi ve sınıflandırılması, beklenen kredi zararı ve finansal riskten korunma muhasebesi olmak üzere üç temel konudan bahseder (IFRS 9, 2019).

Finansal Varlık ve Yükümlülüklerin Ölçülmesi Ve Sınıflandırılması: UFRS 9 kapsamında, finansal varlıklar, onları yönetmek için kullanılan iş modeline ve nakit akış özelliklerine göre sınıflandırılır. Bu sistem, bir işletmenin finansal durumunun ve performansının daha doğru bir şekilde temsil edilmesini sağlar (IFRS 9, 2019).

Değer Düşüklüğü (Beklenen Kredi Zararı): Standart, işletmelerin kredi zararlarını önceki standartlara göre daha erken muhasebeleştirmelerini gerektiren yeni bir beklenen kredi zararı modeli getirmektedir. Bu değişiklik, kredi riskinin finansal tablolara daha zamanında yansıtılmasına yardımcı olmaktadır (IFRS 9, 2019).

Riskten Korunma Muhasebesi: UFRS 9, muhasebe uygulamalarının işletmenin risk yönetimi faaliyetleri ile daha iyi uyumlaştırılmasını amaçlayan genel riskten korunma muhasebesi gerekliliklerini içermektedir. Bu bileşen finansal raporlamanın şeffaflığını artırmakta ve önceki riskten korunma muhasebesi standartları ile ilişkili karmaşıklığı azaltmaktadır (IFRS 9, 2019).

Finansal Varlık ve Yükümlülüklerin Ölçülmesi ve Sınıflandırılması

Standart finansal varlık ve finansal yükümlülüklerin sınıflandırılması ve ölçülmesini ayrı başlıklar halinde ele almıştır.

Finansal Varlıkların Sınıflandırılması

Standart, tüm finansal varlıkları itfa edilmiş maliyetinden ölçülenler ve gerçeğe uygun değerinden ölçülenler olmak üzere iki sınıfa ayırır. Diğer bir ifadeyle, ilk muhasebeleştirmenin ardından UFRS 9 kapsamındaki tüm varlıklar aşağıdaki şekilde sınıflandırılır (IFRS 9, 2019):

- a) İtfa edilmiş maliyet (Amortised Cost),
- b) Gerçeğe uygun değer farkının diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülmesi (Fair Value through Other Comprehensive Income), veya
- c) Gerçeğe uygun değer farkının kar veya zarara yansıtılarak ölçülmesi (Fair Value through Profit or Loss).

İtfa Edilmiş Maliyet

Finansal varlık, aşağıdaki kriterlerin her ikisini de karşılaması durumunda UFRS 9 kapsamında itfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçülen olarak sınıflandırılır (IFRS 9, 2019):

- a) *İş Modeli Testi*: Varlığın, sözleşmeye bağlı nakit akışlarını tahsil etmek amacıyla finansal varlığı elde tutmayı amaçlayan bir iş modeli kapsamında elde tutulması; ve
- b) *Yalnızca Anapara ve Faiz Ödemelerini İçeren Sözleşmeye Bağlı Nakit Akış Testi*: Sözleşmeye bağlı nakit akışları, finansal varlığın sözleşmeye bağlı koşullarının sadece belirli tarihlerde ödenmemiş anapara ve anapara bakiyesine ilişkin faiz ödemelerini içeren nakit akışlarına yol açması durumunda (yani sözleşmeye bağlı nakit akışlarının temel bir borç verme düzenlemesiyle tutarlı olması durumunda) sözleşmeye dayalı nakit akışlarına yol açan finansal varlığa ilişkin sözleşmelerin belirlenmesinde kullanılan kriterler (SPPI) olarak kabul edilir. Paranın zaman değerinin ve kredi riskinin dikkate alınması tipik olarak faizin en önemli unsurları olmakla birlikte, UFRS 9, likidite riskinin dikkate alınmasının, kâr marjı ve hizmet veya idari maliyetler gibi diğer unsurları da içerebileceğini kabul etmektedir. Etkin faiz yöntemi kullanılarak itfa edilmiş maliyeti ile ölçülen finansal varlıklar ile ilişkin faiz gelirleri ve giderleri gelir tablosuna yansıtılır.

Gerçeğe Uygun Değer Farkının Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılarak Ölçülmesi (FVOCI)

UFRS 9'a göre bazı borçlanmaya dayalı finansal varlıklar ve bazı özkaynağa dayalı finansal varlıkların gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülür.

Borçlanmaya dayalı finansal varlıklar, aşağıdaki kriterlerin her ikisini de karşılaması durumunda UFRS 9 kapsamında gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen olarak sınıflandırılır:

İş Modeli Testi: Varlığın, hem sözleşmeye bağlı nakit akışlarını tahsil etmek için finansal varlığın elde tutulması hem de finansal varlığı satma amacına ulaşılan bir iş modeli kapsamında elde tutulması; ve

Sözleşmeye Bağlı Nakit Akış Özellikleri Testi (SPPI): Finansal varlığın sözleşmeye bağlı koşulları, belirli tarihlerde sadece anapara ve anapara bakiyesine ilişkin faiz ödemelerini içeren nakit akışlarına yol açar. Bu iş modeli tipik olarak tahsil etmek için elde tutma iş modelinden daha fazla satış sıklığı ve hacmi içerir. Bu iş modelinin ayrılmaz bir parçası, yatırımın vadesi gelmeden önce enstrümanı satma niyetidir. Şirketler arası kredilerin veya ticari alacakların FVOCI (Gerçeğe Uygun Değer Farkının Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılarak Ölçülmesi) kategorisinde sınıflandırılması olası değildir.

UFRS 9 tüm özkaynağa dayalı finansal varlıkların ölçülmesini gerektirmektedir. Varsayılan yaklaşım, gerçeğe uygun değerdeki tüm değişikliklerin kar veya zararda muhasebeleştirilmesidir. Ancak, alım satım amaçlı olmayan veya bir işletme birleşmesinde edinen işletme tarafından muhasebeleştirilen koşullu bedel niteliğindeki özkaynak yatırımları için işletmeler, ilk muhasebeleştirme sırasında, gerçeğe uygun değerdeki sonraki tüm değişikliklerin UFRS 9 uyarınca diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirileceği şekilde araçları gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelire yansıtılan olarak sınıflandırmak için bir seçim yapabilir. Bu seçim her bir yatırım için kullanılabilir. Bu yeni FVOCI (Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan) kategorisi altında, gerçeğe uygun değer değişiklikleri diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilirken, temettüler kar veya zararda muhasebeleştirilir. Sonuç olarak, gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelire yansıtılan özkaynak araçlarının nihai elden çıkarılmasında ortaya çıkan işlem maliyetlerinin kar veya zararda muhasebeleştirilmesi gerekmektedir (IFRS 9, 2019).

Gerçeğe Uygun Değer Farkının Kar veya Zarara Yansıtılarak Ölçülmesi

Gerçeğe uygun değer farkı kâr/zarara yansıtılan finansal varlıklar, piyasada kısa dönemde meydana gelen fiyat ve benzeri unsurlardaki dalgalanmalardan kâr

sağlamaya yönelik elde edilen finansal varlıklardır. Bir finansal varlık aşağıdaki durumlarda gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan olarak sınıflandırılır ve ölçülür:

- a) Alım-satım amaçlı finansal varlık;
- b) İtfa edilmiş maliyeti üzerinden veya gerçeğe uygun değer farkının kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen olarak sınıflandırılmaya uygun olmayan borçlanma aracı;
- c) İşletmenin gerçeğe uygun değer farkının kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen olarak sınıflandırmayı seçmediği özkaynak yatırımı.

Finansal Borçların Sınıflandırılması

Finansal yükümlülükler ya itfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçülen finansal yükümlülükler; ya da gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal yükümlülükler olarak sınıflandırılır (IFRS 9, 2019).

Finansal yükümlülükler, aşağıdaki durumlar haricinde itfa edilmiş maliyetleri üzerinden ölçülür (IFRS 9, 2019):

- a) Finansal yükümlülük alım satım amaçlı olarak elde tutuluyorsa ve bu nedenle gerçeğe uygun değer değişimi kâr veya zarara yansıtılarak ölçülmesi gerekiyorsa (örneğin, finansal riskten korunma ilişkisinde belirlenmemiş türevler); veya
- b) İşletme finansal yükümlülüğü gerçeğe uygun değer değişimi kâr veya zarara yansıtılarak ölçmeyi seçerse (gerçeğe uygun değer opsiyonunu kullanarak).

Değer Düşüklüğü (Beklenen Kredi Zararları)

Bir finansal aracın kredi kalitesindeki değişiklikleri yansıtan bir beklenen kredi zararı, değer düşüklüğü modelinin ana konusudur. Bununla birlikte, ömür boyu beklenen kredi zararlarının finansal tablolara alınması, ilk kez finansal tablolara alınmasından bu yana kredi riskinde önemli artışlar olan herhangi bir finansal araç için makul ve geleceğe dönük olmak üzere bütün bu desteklenebilir bilgileri hesaba katmaktır. UFRS 9'da "kötü borçlanma karşılığı", finansal varlıkların değer düşüklüğü veya zarar karşılığı anlamına gelir (IFRS 9, 2019). Değer düşüklüğü modeli, her finansal varlığı ayrı ayrı değerlendirir. Bununla birlikte, belirli

durumlarda bireysel bir finansal araca dayanarak ömür boyu beklenen kredi zararlarını hesaplamak olanak dışıdır. Bireysel finansal araçların vadesi gelmeden önce, kredi riskinde önemli bir artış görülmeyebilir. Sonuç olarak, bireysel olarak bir değer düşüklüğü değerlendirmesi yapmak, ilk muhasebeleştirmeden bu yana kredi riskinde meydana gelen değişiklikleri doğru bir şekilde yansıtmaz. Bireysel bir değerlendirme yapmak mümkün olmadığında, bir şirketin kredi riskinde önemli bir artış olup olmadığını belirlemek için çok fazla para harcamadan ve aşırı çaba harcamadan tüm kanıtları dikkate alarak finansal araçları kategorize edilebilir (IFRS 9, 2019).

Aşağıdaki finansal araçlar UFRS 9'daki değer düşüklüğü gereklilikleri kapsamına dahildir (IFRS 9, 2019):

- a) İtfâ edilmiş maliyet üzerinden ölçülen borçlanma araçları,
- b) Gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen borçlanma araçları (FVOCI),
- c) UFRS 16 Kiralama İşlemleri kapsamındaki kira alacakları;
- d) UFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat kapsamındaki sözleşme varlıkları;
- e) UFRS 9'un uygulandığı ve gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılmayan finansal garanti sözleşmeleri.

UFRS 9, bir finansal varlığın ilk muhasebeleştirilmesinden bu yana kredi riskinde önemli bir artış olup olmadığına bağlı olarak üç aşamalı bir değer düşüklüğü modeli oluşturmaktadır. Bu üç aşama ile daha sonra her raporlama tarihinde beklenen kredi zararları olarak muhasebeleştirilecek değer düşüklüğü tutarı ve gelecek dönemlerde kaydedilecek faiz geliri tutarı belirlenir (IFRS 9, 2019):

Aşama 1: Kredi riski ilk muhasebeleştirmeden bu yana önemli ölçüde artmadıysa 12 aylık beklenen kredi zararı muhasebeleştirilir ve faiz brüt olarak muhasebeleştirilir;

Aşama 2: Kredi riski ilk muhasebeleştirmeden bu yana önemli ölçüde artmışsa ömür boyu beklenen kredi zararı muhasebeleştirilir ve faiz brüt olarak gösterilir;

Aşama 3: Finansal varlık kredi değer düşüklüğüne uğramışsa ömür boyu beklenen kredi zararı muhasebeleştirilir ve faiz net olarak (itfâ edilmiş maliyet üzerinden hesaplanır) gösterilir.

Riskten Korunma Muhasebesi

UFRS 9 kapsamında riskten korunma muhasebesinin temel amacı, bir işletmenin özellikle finansal performansını etkileyebilecek risklere maruz kalmasının yönetilmesi ile ilgili risk yönetimi faaliyetlerinin etkisini finansal tablolarında göstermektir. Bu, finansal varlık ve yükümlülüklerden oluşan bir portföyün faiz oranı riskine karşı gerçeğe uygun değer riskinden korunma işlemleri gibi birkaç istisna dışında, tüm riskten korunma ilişkilerine riskten korunma muhasebesinin uygulanmasını içerir. Bir risk yönetimi stratejisi, her biri belirli riskleri ele almak ve belirli finansal hedeflere ulaşmak için tasarlanmış birden fazla riskten korunma ilişkisini içerebilir (UFRS 9, 2019).

UFRS 9 kapsamında tanınan üç ana riskten korunma ilişkisi türü vardır: gerçeğe uygun değer riskinden korunma, nakit akış riskinden korunma ve yurtdışı işletmedeki net yatırım riskinden korunma. Gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebeleştirilmiş bir varlık veya yükümlülüğün gerçeğe uygun değerindeki değişikliklere maruz kalmayı ele alır; nakit akış riskinden korunma muhasebeleştirilmiş bir varlık, yükümlülük veya gerçekleşme ihtimali yüksek tahmini işlemle ilişkili belirli bir riske atfedilebilen nakit akışlarındaki değişkenliğe maruz kalmayı azaltmayı amaçlar ve yurtdışı faaliyetlerdeki net yatırım riskinden korunma net yatırımdan kaynaklanan döviz kuru riskini ele alır. UFRS 9 ayrıca, belirli şartların yerine getirilmesi koşuluyla, bir işletme birleşmesindeki yabancı para riskinin gerçeğe uygun değer ve nakit akış riskinden korunma modelleri kapsamında riskten korunmasına izin vermektedir (UFRS 9, 2019).

UFRS 9 kapsamında riskten korunma muhasebesi uygulamak için, işletmelerin belirli dokümantasyon gerekliliklerini karşılaması ve riskten korunma etkinliğini göstermesi gerekir. Bazen "riskten korunma dokümantasyonu" olarak da adlandırılan dokümantasyon, risk yönetimi hedefi, riskten korunma aracı ve riskten korunan kalem de dahil olmak üzere riskten korunma ilişkisini tanımlamalıdır. Ek olarak, işletmeler, geriye dönük etkinlik testi gerekli olmasa da riskten korunma ilişkisinin risk yönetimi hedefine ulaşmada etkili olmaya devam edip etmediğine dair sürekli bir değerlendirme yapmalıdır. Bu belgelendirme ve etkinlik değerlendirme süreci, riskten korunma muhasebesi modelinin işletmenin risk yönetimi faaliyetlerini

doğru bir şekilde yansıtmasını ve finansal tablo kullanıcılarına ilgili bilgileri sağlamasını temin eder (UFRS 9, 2019).

Finansal Araçların Finansal Tablo Dışı Bırakılması

Finansal varlıktan kaynaklanan nakit akışlarına ilişkin sözleşmeye bağlı hakların dolması veya finansal varlığın devredilmesi ve devir neticesinde varlığın mülkiyetinden kaynaklanan risk ve getirilerin önemli ölçüde karşı tarafa geçmesi durumunda varlık finansal tablo dışı bırakılır. Bir finansal yükümlülük, sözleşmede belirtilen yükümlülük yerine getirildiğinde, iptal edildiğinde veya zaman aşımına uğradığında finansal durum tablosundan çıkarılır (IFRS 9, 2019). Şirketlerin bir finansal yükümlülüğünün tamamını finansal tablodan çıkarabileceği gibi, bir kısmını da çıkarılabilir. Mevcut bir borçlu ile alacaklı arasında önemli ölçüde farklı olan borçlanma araçlarının takas edilmesi, eski yükümlülüğün ortadan kalktığını ve yeni yükümlülüğün finansal tablolara alınması gerektiğini gösterir (IFRS 9, 2019).

3.3.2.4. UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar

Standardın amacı, müşterek anlaşmaya taraf olup müşterek kontrol yetkisi alan yatırımcılar tarafından yapılacak finansal raporlamanın ilkelerini düzenlemektir.

Standardın Kapsamı

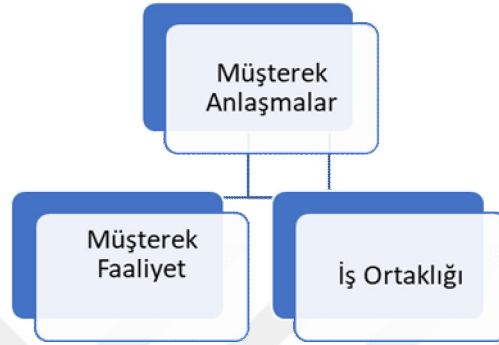
UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar, müşterek anlaşmaya taraf olan tüm işletmeler için geçerlidir. Müşterek anlaşma tanımını karşılayan bir pay ile sonuçlanmayan anlaşmalar kapsamında yatırım yapılan işletmelere UFRS 11'in muhasebeleştirme ve ölçüm ilkelerinin uygulanmasına izin verilmez. UFRS 11, bir anlaşmanın müşterek anlaşma olup olmadığının belirlenmesinde uygulanacak belirli kriterler ve tanımlar içermektedir (IFRS 11, 2017).

Müşterek Anlaşma

Müşterek anlaşma, iki veya daha fazla tarafın üzerinde müşterek kontrole sahip olduğu anlaşmadır. Müşterek anlaşmalar aşağıdaki özelliklerin her ikisine de sahip olması gerekir:

- Taraflar sözleşmeye bağlı bir anlaşma ile bağlıdır.
- Sözleşmeye bağlı anlaşma, bu anlaşma tarafların iki veya daha fazlasına anlaşma üzerinde müşterek kontrol sağlar.

Müşterek anlaşma ya bir müşterek faaliyet ya da iş ortaklığı şeklinde meydana gelir. Yatırımcı işletmeler, müşterek yapacakları işe başlamadan önce müşterek anlaşmada işin mahiyetini yani yapılacak işin müşterek faaliyet mi yoksa iş ortaklığı mı olduğunu belirtmelidirler. Müşterek anlaşmada yapılacak işin mahiyeti tarafların sahip oldukları hak ve yükümlülöklere bağılıdır.

Şekil 3.2. Müşterek Anlaşma Türleri

Şekil 3.2.'de görüldüğü gibi müşterek anlaşmalar ikiye ayrılır. Müşterek faaliyet, söz konusu anlaşmanın müşterek kontrolüne sahip tarafların bu anlaşmayla bağlantılı olan varlıklar üzerinde haklara ve borçlara ilişkin yükümlölöklere sahip oldukları müşterek anlaşmadır. Ayrı bir araç aracılığıyla yapılandırılmayan anlaşma müşterek faaliyettir.

İş ortaklığı, söz konusu anlaşmanın müşterek kontrolüne sahip tarafların bu anlaşmanın net varlıkları üzerinde haklara sahip oldukları müşterek anlaşmadır. Ayrı bir araçla yapılandırılan anlaşma iş ortaklığıdır.

Ayrı araç, her şirketin farklı bir mali yapıya ihtiyaç duyduğunu belirtir. İş ortaklığı veya müşterek faaliyet, yatırımcıların ortak yapacakları işin hukuki biçimini belirler. Ayrı araç, müşterek anlaşmaya taraf olan yatırımcıların sözleşmeye bağılı varlıklar ve borçlar üzerindeki sorumluluklarını belirlemelerine yardımcı olur. İş ortaklığı, yatırımcıların varlıklarını ve borçlarını farklı bir araçta birleştirerek varlıklarını ve borçlarını birbirinden ayırmaları durumundaki ortaklık olarak bilinir. Yatırımcı işletmeler, yapılacak iş için gerekli varlık ve kaynakları bir araçta toplayıp bu varlık ve kaynakların haklarını devretmezlerse, bu araç müşterek faaliyet olarak kabul edilir.

Müşterek faaliyet katılımcısı müşterek anlaşmadaki payıyla ilgili varlıkları, borçları, hasılatı ve giderleri söz konusu varlıklara, borçlara, hasılatlara ve giderlere uygulanan ilgili UFRS'ler çerçevesinde muhasebeleştirir.

Müşterek Kontrol

UFRS 11 kapsamında müşterek kontrol:

- a) Bir anlaşmanın kontrolünün sözleşmeye dayalı olarak paylaşılmasıdır
- b) Sadece anlaşmanın ilgili faaliyetlerine ilişkin kararların anlaşmanın kontrolünü paylaşan tarafların oybirliği ile mutabakatını gerektirdiği durumlarda mevcuttur.

İlgili faaliyetler, anlaşmanın yatırımcılara getirilerini önemli ölçüde etkileyen faaliyetleridir ve aşağıdakileri içerebilir:

- a) Mal veya hizmetlerin satılması ve satın alınması
 - i. Finansal varlıkların ömürleri boyunca yönetilmesi (temerrüt hali de dahil olmak üzere)
 - ii. Varlıkların seçilmesi, edinilmesi veya elden çıkarılması
 - iii. Yeni ürün veya süreçlerin araştırılması ve geliştirilmesi
 - iv. Bir finansman yapısının belirlenmesi veya finansman sağlanması
- b) Ortak rıza, müşterek kontrole sahip herhangi bir tarafın, diğer taraflardan herhangi birinin veya taraflardan oluşan bir grubun kendi rızası olmaksızın (ilgili faaliyetler hakkında) tek taraflı kararlar almasını engelleyebileceği anlamına gelmektedir.

Basitçe ifade etmek gerekirse, ilgili faaliyetlere ilişkin kararların alınabilmesi için ortak kontrole sahip tüm tarafların mutabık kalması gerekmektedir. Bu, koruyucu hakları kapsamamaktadır.

3.3.2.5. UFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat

Bu standardın amacı, işletmelerin müşterileriyle gerçekleştirecekleri sözleşmelerden doğacak hasılatın ve nakit akışlarının tarihi, toplam tutarı, niteliği ve bunlara bağlı olan belirsizlik durumuna ilişkin faydalı görülen bilgilerin yatırım vb.

amaçlı olarak finansal tablo okuyucularına ve kullanıcılarına raporlanmasında uygulaması gereken ilkeleri düzenlemektir (IFRS 15, 2018).

Standardın Kapsamı

UFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat, hasılatın muhasebeleştirilmesi için tek ve kapsamlı bir çerçeve oluşturmaktadır. UFRS 15'in amacı, elde edilen hasılatın finansal tablolara uygun ve doğru bir şekilde yansıtılmasını sağlamaktır. Bu süreçte müşteri ile yapılan sözleşme hükümleri önceliklidir. Standardın temel ilkesi, işletmenin yerine getirmeyi taahhüt ettiği mal veya hizmetlerin devri karşılığında elde etmeyi beklediği tutar üzerinden hasılatın finansal tablolarına alınmasıdır (IFRS 15, 2018). Bu standart, her müşteri için ayrı birer sözleşme ve ayrı birer muhasebe kaydı oluşturmayı gerektirir. Ayrıca, işletmenin bu standardı benzer sözleşmeleri içeren müşteri portföyüne uygulaması konusunda finansal tablolar üzerinde önemli bir değişiklik olmayacağına dair muhtemel bir beklenti içinde ise, bu standardı basitleştirici bir uygulama olarak bu müşteri portföyüne uygulayabilir. İşletmeler, seçtikleri bir portföyün kapsamındaki yapı özelliklerini ve büyüklüğünü ifade eden tahmin ve varsayım unsurlarını kullanarak portföyün kapsamını değerlendirir. İşletme, UFRS 15 hükümlerini aşağıda yer verilen durumlar hariç olmak üzere müşterileriyle yaptığı tüm sözleşmelere uygular (IFRS 15, 2018) :

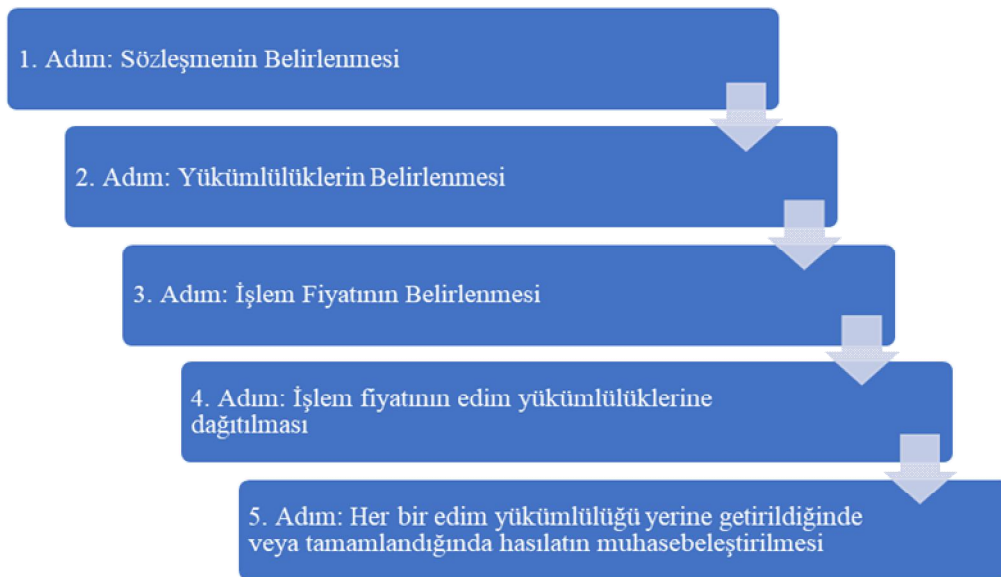
- a) UFRS 16 Kiralamalar kapsamındaki kiralama sözleşmeleri,
- b) UFRS 17 Sigorta Sözleşmeleri kapsamındaki sözleşmeler,
- c) UFRS 9 Finansal Araçlar,
- d) UFRS 10 Konsolide Finansal Tablolar,
- e) UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar,
- f) UMS 27 Bireysel Finansal Tablolar ve
- g) UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar kapsamındaki finansal araçlar ve diğer sözleşmeye dayalı haklar veya yükümlülükler,
- h) Satışları kolaylaştırmak adına aynı sektörde bulunan işletmeler arasında müşterilerle yapılan parasal olmayan değişimler.

Standart, müşteri kavramını da değiştirmiştir. Müşteri, işletmelerin normal faaliyetleri sırasında mal ve hizmetleri belirli bir fiyat karşılığında ve sözleşmeye

bağlı olarak satın alan taraftır. Bu kural, sözleşmenin karşı tarafının müşteri olması durumunda bir sözleşmeye uygulanabilir (IFRS 15, 2018). Müşteri, işletmenin normal faaliyetlerinin bir sonucu olarak mal veya hizmetleri bir bedel ödeyerek elde etme arzusu ile işletmeyle sözleşme yapan taraftır. İşletme tarafından satın alınan mal veya hizmetleri almayan ve işletmenin faaliyetlerinden kaynaklanan risk ve faydaları paylaşmayan bir taraf, müşteri olarak kabul edilmez (IFRS 15, 2018).

Muhasebeleştirme Süreci

UFRS 15, hasılatın ve müşterilerle yapılan sözleşmenin niteliği, tutarı, zamanlaması ve belirsizliği hakkında finansal tablo kullanıcılarına faydalı bilgiler sağlayan bir standarttır. UFRS 15, hasılatın ne kadarının ne zaman muhasebeleştirileceğini belirleyen tek ve kapsamlı bir çerçeve oluşturmaktadır (IFRS 15, 2018). Temel ilke, satıcının müşterilere taahhüt ettiği mal veya hizmetlerin devrini göstermek için hasılatı, satıcının bu mal veya hizmetler karşılığında hak etmeyi beklediği bedeli yansıtan bir tutarda muhasebeleştirmesidir. Hasılat, satıcı tarafından mal veya hizmetler üzerindeki kontrol müşteriye devredildiğinde muhasebeleştirilir. Risk ve getirilerin değerlendirilmesi kontrolün devredilip devredilmediğinin belirlenmesinde değerlendirilen bir dizi kriterden birini oluşturmaktadır. UFRS 15'teki temel ilkenin uygulanması Şekil 3.3' te görüldüğü gibi beş adımlı bir modelden oluşmaktadır (IFRS 15, 2018):

Şekil 3.3. UFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat 5 Adım Uygulaması

1. Adım Sözleşmenin Belirlenmesi

Şirket, yalnızca aşağıdaki şartların tümünün yerine getirilmesi halinde, müşteriyle gerçekleştirilen bir sözleşmeyi bu standart çerçevesinde muhasebeleştirir (IFRS 15, 2018):

- a) Sözleşmenin yazılı, sözlü veya diğer ticari teamüllere uygun olarak onaylanmış olması ve tarafların sözleşmedeki yükümlülüklerini yerine getirmeyi taahhüt etmiş olması,
- b) Her bir tarafın devredilecek mal veya hizmetlere ilişkin haklarının belirlenebilir olması,
- c) Transfer edilecek mal veya hizmetlere ilişkin ödeme koşulları belirlenebilir olması,
- d) Sözleşmenin ticari öze sahip olması (yani, sözleşme sonucunda satıcının gelecekteki nakit akışlarının riskinin, zamanlamasının veya tutarının değişmesinin beklenmesi),
- e) Satıcının hak kazandığı mal veya hizmetlerin değişim bedelinin tahsil edilmesinin muhtemel olması.

Bu kriterin amaçları doğrultusunda, yalnızca müşterinin vadesi geldiğinde ödeme kabiliyeti ve niyeti göz önünde bulundurulur.

Yukarıdaki son madde, hasılatın muhasebeleştirilmesi için müşteriyle yapılan anlaşmanın sözleşmeye bağlı koşullarının ötesine geçen bir tahsil edilebilirlik eşiği içermektedir. Odak noktası genellikle bir satıcı ile müşterisi arasındaki sözleşmede yer alan fiyat olmaktadır (IFRS 15, 2018). Ancak, satıcının nihai olarak hak etmeyi beklediği bedel tutarının daha az olması mümkündür, çünkü bir fiyat imtiyazı veya indirimi sunabilir. Bu durumlarda, müşterinin ödeme kabiliyeti ve niyetine ilişkin değerlendirme, UFRS 15'teki değişken bedele ilişkin rehberlik uyarınca belirlenecek olan daha düşük tutara göre yapılır. Bazı durumlarda, bir işletme sabit fiyatlı bir sözleşmede belirtilen bedelin sadece bir kısmını almasının muhtemel olduğunu düşünebilir (IFRS 15, 2018). Bu durumlarda, tahsilat olasılığı koşulunun karşılandığı sonucuna varılabilse de UFRS 15'te değişken bedele ilişkin yer alan rehberliğin uygulanması gerekir.

Sözleşmenin belirlenme aşaması sözleşmenin tanımlanması, sözleşmenin birleştirilmesi ve sözleşme değişiklikleri olmak üzere 3 aşamadan oluşur (IFRS 15, 2018).

Sözleşmenin Tanımlanması: Satılan mal ya da hizmetin teslim edilmemesi veya müşterinin işletmeye mal ya da hizmetin bedelini ödememesi durumunda sözleşme tamamlanmaz (IFRS 15, 2018).

Sözleşmenin Birleştirilmesi: Aynı müşteriyle veya müşterinin ilişkili taraflarıyla aynı zamanda (veya yakın zamanda) akdedilen iki veya daha fazla sözleşme, aşağıdaki kriterlerden birinin karşılanması durumunda, muhasebe amaçları açısından tek bir sözleşmeymiş gibi muhasebeleştirilir (IFRS 15, 2018):

- a) Sözleşmelerin tek bir ticari amaçla bir arada müzakere edilmesi,
- b) Bir sözleşmedeki bedel tutarının diğer sözleşme (ler)in fiyatına veya performansına bağlı olması, veya
- c) Sözleşmelerde taahhüt edilen mal veya hizmetlerin (veya mal veya hizmetlerin bir kısmının) tek bir edim yükümlülüğünü temsil etmesi.

Sözleşme Değişiklikleri: Sözleşme değişikliği, bir sözleşmenin kapsamında ve/veya fiyatında o sözleşmenin taraflarınca onaylanan bir değişikliktir. Bu değişiklik emri, varyasyon ve/veya tadil olarak adlandırılabilir. UFRS 15'in hükümleriyle tutarlı olarak, bir sözleşme değişikliği için düzeltmeler yalnızca yeni uygulanabilir haklar ve yükümlülükler yaratıldığında veya mevcut olanlar değiştirildiğinde yapılır.

2. Adım: Yükümlülüklerin Belirlenmesi

Birinci adımda muhasebe amaçları doğrultusunda sözleşmeyi tanımlayan bir satıcının daha sonra bu sözleşmede yer alan edim yükümlülüklerini tanımlaması gerekmektedir. Bir edim yükümlülüğü, bir müşteriye farklı bir mal veya hizmet (veya bir mal veya hizmet demeti) veya büyük ölçüde aynı olan ve müşteriye devredilme şekli aynı olan bir dizi farklı mal veya hizmeti devretme taahhüdüdür. Tek bir sözleşme birden fazla edim yükümlülüğüne sahip olabilir. Ancak bu sözleşme, muhasebe amaçları doğrultusunda tipik olarak iki edim yükümlülüğü içerecek şekilde analiz edilmektedir. Ayrıca, bir satıcı ile müşterisi arasındaki iki sözleşme 1. adımda muhasebe amaçları açısından tek bir sözleşme olarak

tanımlanabilse de (örneğin, her birine tahsis edilen bedel miktarında karşılıklı bağımlılık ile aynı zamanda veya yakın zamanda müzakere edildikleri için), iki yasal sözleşmenin her birinde belirtilen mal veya hizmet muhasebe amaçları açısından ayrı edim yükümlülükleri olabilir (IFRS 15, 2018).

3. Adım: İşlem Fiyatının Belirlenmesi

Bir performans yükümlülüğü gerçekleştirildiğinde veya gerçekleştirildikçe, işletme işlem bedelini hasılat olarak hesaplar. İşletme işlem bedelini belirlemek için sözleşme şartlarını ve iş geleneklerini inceler. İşletmenin söz verdiği mal veya hizmetleri müşteriye devretmesinin karşılığında elde etmeyi beklediği bedel, işletmenin kendisi dışındaki kişiler adına tahsil ettiği tutarların dışında elde etmeyi beklediği bedeldir. Müşteri ile yapılan bir sözleşmede ödenen bedel, değişken tutarlar, sabit tutarlar veya her ikisini de içerir (IFRS 15, 2018). Değişken bedel, değişken bedel tahminlerinin sınırlandırılması, sözleşmede önemli bir finansman bileşeninin varlığı, gayri nakdî bedel ve müşteriye ödenebilir bedel, işletmenin işlem bedelini belirlerken dikkate aldığı faktörlerdir.

4. Adım: İşlem fiyatının edim yükümlülüklerine dağıtılması

İşletmenin işlem fiyatının edim yükümlülüklerine dağıtılmasındaki amaç, müşterinin sözleşmede belirtilen edim yükümlülüklerinin yerine getirilmesinden sonra tahsil edilmesi beklenen tutarın her bir edim yükümlülüğüne dağıtılmasıdır (IFRS 15, 2018).

Sözleşmede tek bir edim yükümlülüğünün bulunması durumunda dağıtım, sadece satış fiyatı dikkate alınarak yapılmaz. Bununla birlikte, işletmenin tek bir edim yükümlülüğü olarak bilinen bir dizi farklı mal veya hizmet devri sözleşmesi yapması ve bu söz konusu bedelin değişken tutarlar içermesi durumunda standartta belirtilen ilgili hükümler uygulanır (IFRS 15, 2018).

Adım 3'te sözleşmenin işlem fiyatını belirledikten sonra, bu işlem fiyatını adım 2'de tanımlanan edim yükümlülüklerinin her birine dağıtmak gerekir. Amaç, her bir edim yükümlülüğüne, satıcının 2. adımda tanımlanan her bir edim yükümlülüğünü içeren farklı mal veya hizmetleri müşteriye devretmesi karşılığında hak etmeyi beklediği bedeli yansıtan bir tutar tahsis etmektir. Dağıtım için başlangıç

noktası, bu edim yükümlülüklerinin her birinin tek başına satış fiyatlarının belirlenmesidir. Sözleşmenin başlangıcında, bir satıcının her bir edim yükümlülüğünün temelini oluşturan mal veya hizmetin tek başına satış fiyatını belirlemesi ve ardından işlem fiyatını bu tek başına satış fiyatlarına göre oransal olarak dağıtması gerekir.

Tek başına satış fiyatı, bir satıcının bir mal veya hizmeti müşteriye ayrı olarak satacağı fiyattır. Tek başına satış fiyatının en iyi kanıtı, benzer koşullarda ve benzer müşterilere tek bir işlemde satılan söz konusu mal veya hizmet için uygulanan gözlemlenebilir fiyattır. İndirim durumunda, bir sözleşmedeki mal veya hizmetlerin tek başına satış fiyatlarının toplamı, müşteri tarafından ödenecek bedeli aşıyorsa indirim söz konusudur (IFRS 15, 2018). İndirimin sözleşmedeki sadece bazı edim yükümlülüklerine atfedilebileceğine dair gözlemlenebilir bir kanıt olmadığı sürece, indirim sözleşmedeki tüm edim yükümlülüklerine tek başına satış fiyatları üzerinden orantılı olarak dağıtılır. Değişken bedelin tahsisi Değişken bedel, sözleşmenin tamamına ya da sözleşmenin belirli bölümlerine atfedilebilir (IFRS 15, 2018).

5. Adım: Her bir edim yükümlülüğü yerine getirildiğinde veya tamamlandığında hasılatın muhasebeleştirilmesi

Adım 4'te adım 2'de belirlenen işlem fiyatının adım 3'te belirlenen edim yükümlülüklerine dağıtılmasının ardından, her bir edim yükümlülüğüne dağıtılan hasılatın ne zaman muhasebeleştirilmesi gerektiğinin belirlenmesi gerekir. Satıcı, mal veya hizmetler müşteriye devredildiğinde veya devredildikçe hasılatı muhasebeleştirir. Satıcı, bir edim yükümlülüğünü yani müşteriye verdiği her bir taahhüdü, söz konusu edim yükümlülüğünün temelini oluşturan taahhüt edilen malların veya hizmetlerin kontrolünü müşteriye devrederek yerine getirir (IFRS 15, 2018). Hasılatın muhasebeleştirilmesine ilişkin mevcut hükümler, bir mal veya hizmetin mülkiyetine ilişkin risk ve getirilerin müşteriye devredilip devredilmediğinin değerlendirilmesine dayanmaktadır. Kontrol modeli kapsamında, risk ve getirilerin analizi dikkate alınması gereken bir dizi faktörden sadece biridir ve bu durum bazı sektörlerde hasılatın muhasebeleştirilme zamanlamasında ve profilinde değişikliğe yol açabilir. UFRS 15 kapsamında kontrol, bir varlığın kullanımını yönlendirme ve kalan faydaların tamamına yakını elde etme

yeteneğidir. Diğer işletmelerin bir varlığın kullanımını yönlendirmesini ve ondan fayda elde etmesini engelleme kabiliyetini de içerir (IFRS 15, 2018). Mevcut bir ödeme yükümlülüğü, varlıkların fiziksel mülkiyeti, yasal mülkiyet, mülkiyetin risk ve getirileri ve varlıkların kabul edilmesi kontrolün müşteriye geçtiğinin göstergeleridir. Bir müşterinin bir varlığın kontrolünü elde edip etmediğini değerlendirirken, satıcı, müşteriye devredilen varlığı veya bu varlığın bir bileşenini geri satın almaya yönelik herhangi bir anlaşmayı dikkate alır. Her bir edim yükümlülüğü için satıcı, sözleşmenin başlangıcında kontrolün zaman içinde mi yoksa zamanın bir noktasında mı devredildiğini belirler (IFRS 15, 2018).

Sözleşme Maliyeti

UFRS 15'e göre, sözleşmenin yapılması ve yerine getirilmesi (ifası) sürecinde katlanılan maliyetler bu standarttaki koşullara göre muhasebeleştirilir. Bu koşullar, başka bir standarda dahil olmadığı ve sözleşme ile ilgili olarak görülebildiği sürece geçerlidir. Sözleşme maliyetleri başlangıçta bir varlık olarak muhasebeleştirilir ve bu maliyetlerin ilgili olduğu mal veya hizmetin müşteriye devri ile tutarlı bir sistematik esasa göre giderleştirilir. Sözleşme maliyetleri, hem bir sözleşmeyi elde etmek için katlanılan ek maliyetleri hem de bir sözleşmeyi yerine getirmek için katlanılan maliyetleri içerir (IFRS 15, 2018).

Sözleşme Ek Maliyetleri

Şirket, herhangi bir müşterisiyle mal ya da hizmet satışı karşılığında sözleşme yapabilmesi için ek maliyetleri geri kazanmayı umuyorsa, bu maliyetleri varlık olarak muhasebeleştirir. Genel olarak, bir sözleşme yapmak için şirket, bir müşterisiyle sözleşme yapması durumunda ödemesi gereken, sözleşme yapmaması durumunda ise ödemeyeceği ek maliyetleri karşılar (IFRS 15, 2018). Herhangi bir satış durumunda, sözleşmenin yapılmasından bağımsız olarak, sözleşmeler için yapılan her bir masraf finansal tablolarda gider olarak kaydedilir. Satın alınan bir varlığın yıpranma payı veya itfa süresinin bir yıl veya daha kısa olması durumunda, sözleşmenin tamamlanması için gereken ek masraflar gider olarak kabul edilebilir ve finansal tablolara kaydedilebilir (IFRS 15, 2018).

Sözleşmeyi Yerine Getirme Maliyetleri

İşletme, müşteriyle sözleşmeyi yerine getirirken yaptığı harcamaları aşağıdaki şartların hepsinin karşılanması durumunda bu harcamaları varlık olarak gösterir (IFRS 15, 2018):

- a) Maliyetlerin, direkt olarak bir sözleşmeyle alakalı olması veya şirketin belirleyebildiği muhtemel bir sözleşmeyle alakalı olması,
- b) Maliyetlerin, şirketin gelecekte performans yükümlülüklerini gerçekleştirmesi, kullanacağı kaynakları oluşturması veya geliştirmesi,
- c) Maliyetlerin geri dönüşümünün fayda sağlamasının beklenmesi.

Bir sözleşmeyle direkt olarak alakası olan maliyetler aşağıdaki şartları kapsar (IFRS 15, 2018):

- a) Direkt işçilik,
- b) Direkt malzeme,
- c) Sözleşme veya sözleşme faaliyetleriyle doğrudan ilişkili olan maliyetler,
- d) Sözleşme kapsamında açık bir şekilde fatura edilebilen maliyetler,
- e) İşletmenin sadece sözleşme yapmak için katlandığı diğer maliyetler.

Diğer taraftan işletme, aşağıda belirtilen maliyetleri katlandığı müddetçe finansal tablolara alır (IFRS 15, 2018):

- a) Genel maliyetler ve yönetim maliyetleri,
- b) Sözleşme bedeline eklenmemiş olup sözleşmenin gerçekleştirilmesinde ortaya çıkan ziyan edilmiş malzeme, işçilik veya diğer kaynakların maliyetleri,
- c) Sözleşmede yerine getirilmiş performans yükümlülükleri ile alakalı maliyetler,
- d) Şirketin performans (edim) yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini ayırt edemediği maliyetler.

İtfa Payı ve Değer Düşüklüğü

Finansal tablolara aktarılan bir varlık, varlığın alakalı olduğu mal veya hizmetlerin müşteriye teslimi ile uygun bir şekilde düzenli olarak itfa edilir. Değer

düşüklüğü, bir işletmenin varlıklarının muhasebeleştirildiği defter değerinin, gerçek değerinden düşük olması durumunda meydana gelir (IFRS 15, 2018). Bu durumda, işletmenin varlıklarından beklenen gelir, gerçekte elde edilen gelirden daha düşük olabilir. Değer düşüklüğü, işletmenin varlık değerlerini azaltarak finansal tablolarında kâr veya zarar olarak yansıtılır. Finansal tablolara aktarılan bir varlığın defter değeri aşağıdaki tutarı geçtiği durumda şirket, kâr/zarara bir değer düşüklüğü zararı yansıtır (IFRS 15, 2018):

- a) Şirketin varlığın alakalı olduğu mal ve hizmetler karşılığında elde etmeyi umduğu bedelin kalan tutarı,
- b) Direkt söz konusu mal veya hizmetlerin müşteriye tedarik edilmesiyle alakalı olan ve gider olarak finansal tablolara aktarılmamış maliyetler.

3.3.2.6. UFRS 16 Kiralamalar

Bu Standart, kiralamaların muhasebeleştirilmesi, hesaplanması, raporlanması ve açıklanmasına ilişkin çerçeveyi belirler. Amaç, kiracıların ve kiraya verenlerin ticari işlemleri doğru bir şekilde gösteren gerekli bilgileri sağlamalarını garanti etmektir. Bu bilgiler, finansal tabloları izleyenlerin, kiralamaların bir kurumun bilançoları, finansal performansı ve nakit akışları üzerindeki etkilerini incelemeleri için temel oluşturur (IFRS 16,2022).

Standardın Kapsamı

UFRS 16, aşağıdakiler hariç, kiralama tanımına uyan sözleşmeler için geçerlidir (IFRS 16,2022):

- a) UFRS 6 Maden Kaynaklarının Araştırılması ve Değerlendirilmesi kapsamında maden, petrol, doğal gaz ve benzeri yenilenemeyen kaynakların aranması veya kullanılması amacıyla yapılan kiralamalar,
- b) UMS 41 Tarımsal Faaliyetler kapsamındaki canlı varlıkların kiracı tarafından elde tutulmasına ilişkin kiralamalar,
- c) UFRS 12 Yorum Hizmet İmtiyaz Anlaşmaları kapsamındaki hizmet imtiyaz anlaşmaları,
- d) UFRS 15 kapsamında kiraya veren tarafından verilen fikri mülkiyet lisansları; ve

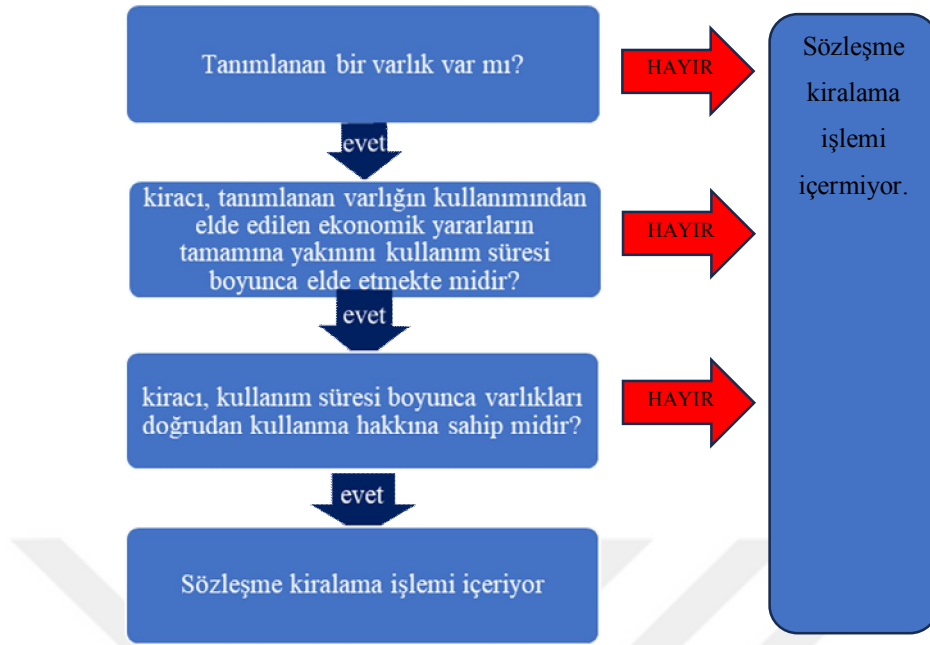
- e) Sinema filmleri, video kayıtları, tiyatro oyunları, el yazmaları, patentler ve telif hakları gibi kalemler için UMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar kapsamındaki lisans anlaşmaları uyarınca kiracı tarafından sahip olunan haklar.

Kiracı, son maddede açıklananlar dışındaki maddi olmayan duran varlık kiralamalarında UFRS 16'yı uygulayabilir ancak uygulaması zorunlu değildir.

Yukarıdaki kapsam istisnalarına ek olarak, kiracı UFRS 16'nın muhasebeleştirme ve ölçüm gerekliliklerini kısa vadeli kiralamalar ve dayanak varlığın düşük değerli olduğu kiralamalara uygulamamayı seçebilir. Kısa vadeli kiralamalar, başlangıç tarihinde kiralama süresi 12 ay veya daha kısa olan kiralamalar olarak tanımlanır. Satın alma opsiyonu içeren bir kiralama kısa vadeli bir kiralama değildir. Kısa vadeli kiralama muafiyeti, aynı sınıftaki tüm dayanak varlıklara tutarlı bir şekilde uygulanmalıdır (IFRS 16,2022). Buna karşın, düşük değerli kiralama muafiyeti kiralama bazında uygulanabilir. Eğer bir işletme her iki muafiyeti de uygularsa, bu durumu ve muafiyetin etkisinin finansal tablo kullanıcıları tarafından bilinmesi için belirli bilgileri açıklamalıdır. Bu kiralamalara ilişkin kira ödemeleri, kiralama süresi boyunca doğrusal yöntemle ya da başka bir sistematik yöntemle gider olarak muhasebeleştirilir (IFRS 16,2022).

Kiralamanın Tanımlanması

Bir sözleşmenin başlangıçta bir kiralama sözleşmesi mi yoksa kiralama içeren bir düzenleme mi olduğunun belirlenmesi gerekir. Bir kiralama sözleşmesi veya kiralama işlemi içeren bir sözleşme, önceden belirlenmiş bir tutar karşılığında, söz konusu dayanak varlığın (tanımlanmış varlık) kullanımını önceden belirlenmiş bir süre için devreden bir sözleşmedir. Kiralama sürecinin uzunluğu aslında hem zaman açısından hem de işlev açısından tanımlanabilir. Sözleşmenin hüküm ve koşulları değişirse, işlemin bir kira sözleşmesi mi yoksa kira içeren bir sözleşme mi olduğu belirlenmelidir (IFRS 16,2022). Şekil 3.4., bir sözleşmenin gerçekten bir kira sözleşmesi mi yoksa kira içeren bir sözleşme mi olduğunu belirlenmesinde dikkate alınacak hususlar açıklanmıştır:

Şekil 3.4. Kiralama Akışı

Şekil 3.4.'te görüldüğü gibi, bir sözleşmenin kira sözleşmesi olarak nitelendirilebilmesi için, tanımlanmış varlıkların mülkiyetinin belirli bir süre boyunca diğer işletmeye devredilmiş olması gerekir. Devir işlemi boyunca, kiracı aşağıdaki hakları elde etmelidir (IFRS 16,2022);

- a) *Tanımlanmış varlığın bile sağlayabileceği hemen hemen tüm ekonomik avantajlar için aynı hak:* Şirketler doğrudan ya da dolaylı olarak çeşitli şekillerde ekonomik avantajlar sağlayabilir, bunun yanı sıra varlığı kullanabilir, elinde tutabilir ya da başka bir tarafa alt kiraya verebilir (IFRS 16,2022).
- b) *Belirlenen varlığın nerede, nasıl ve hangi amaçla kullanılacağını belirleyebilme:* Kiracı her zaman varlığın nasıl ve hangi amaçla kullanılacağını önceden seçebilmeli, ancak sözleşme süresi boyunca da ayarlamalar yapabilmelidir (IFRS 16,2022).

Tanımlanan Varlık

Bir müşteri ile bir tedarikçi arasındaki sözleşmenin bir kiralama işlemi içerip içermediğinin belirlenmesinde değerlendirilecek ilk kriter, tanımlanmış bir varlığın olup olmadığıdır. Bu, bir kiralamanın var olabilmesi için müşterinin varlığı kontrol

etmesi gerekliliği ile tutarlıdır. Tipik olarak, bir varlık bir sözleşmede açıkça tanımlanır (IFRS 16,2022). Alternatif olarak, eğer bu varlık müşteri tarafından kullanıma hazır hale getirildiği noktada zımnen tanımlanmışsa bir sözleşme tanımlanmış bir varlığın kullanımını içerebilir. Ancak, bir sözleşmede belirli bir varlık belirtilmiş olsa dahi, tedarikçinin kullanım süresi boyunca varlığı ikame etme konusunda esaslı bir hakka sahip olması durumunda, müşteri tanımlanmış bir varlığı kullanma hakkına sahip değildir. Aşağıdaki koşulların her ikisinin de karşılanması durumunda, tedarikçinin bir varlığı ikame etme hakkı asli bir hak olur ve bu nedenle müşteri söz konusu varlığın kiralamasını muhasebeleştirmez (IFRS 16,2022):

- a) Tedarikçinin, kullanım süresi boyunca alternatif varlıkları ikame etme imkânına sahip olması, ve
- b) Tedarikçinin varlığı ikame etme hakkını kullanmasından ekonomik fayda sağlaması.

Bir işletmenin tedarikçinin ikame hakkının esaslı olup olmadığına ilişkin değerlendirmesi, sözleşmenin başlangıcındaki gerçeklere ve koşullara dayanır ve sözleşmenin başlangıcında gerçekleşmesi muhtemel görülmeyen gelecekteki olayları dikkate almaz (IFRS 16,2022). Varlığın kiracının tesislerinde veya kiraya verenden uzakta başka bir yerde bulunduğu durumlarda, varlığı ikame etmenin maliyeti, kiraya verene sağlayacağı algılanan faydadan daha fazla olabilir. Buna ek olarak, tedarikçinin bir varlığı onarım veya bakım amacıyla (varlığın düzgün çalışmaması durumunda) ya da teknik bir güncelleme yapıldığında geliştirilmek üzere ikame etme hakkı, kiraya verenin esaslı bir ikame hakkına sahip olduğu anlamına gelmez. Bir tedarikçinin asli ikame hakkına sahip olup olmadığının kolaylıkla belirlenemediği durumlarda, kiracı herhangi bir ikame hakkının asli olmadığını varsaymalıdır (IFRS 16, 2022).

Kullanımdan ekonomik yarar elde etme hakkı

Bir müşterinin tanımlanan bir varlığın kullanımını kontrol edip etmediğinin belirlenmesinde analiz edilecek bir sonraki kriter, müşterinin kullanım süresi boyunca varlığın kullanımından kaynaklanan ekonomik yararların tamamına yakını elde etme hakkına sahip olup olmadığıdır; örneğin, sözleşme süresi boyunca varlığın

münhasır kullanımına sahip olmak veya varlığı alt kiralama hakkına sahip olmak gibi (IFRS 16,2022). Kira ödemelerinin bir varlıktan elde edilen nakit akışlarının bir kısmını içermesi, müşterinin varlıkla ilgili ekonomik yararların tamamını elde etmediği anlamına gelmez. Varlığın kullanımından elde edilen ekonomik faydalar, birincil çıktıları (örneğin, imalatçının satacağı mamuller) ve yan ürünleri ve bu kalemlerden elde edilen potansiyel nakit akışlarını içerir. Ekonomik faydalar dikkate alınırken, diğer arızı faydalardan ziyade varlığın kullanımından elde edilen faydalar üzerinde durulmalıdır (IFRS 16,2022).

Varlığın Kullanımını Yönetme Hakkı

Bir müşterinin bir varlığın kullanımını yönlendirme hakkına sahip olup olmadığının belirlenmesinde, varlığın nasıl ve hangi amaçla kullanılacağına ilişkin ilgili kararların önceden belirlenmiş olup olmadığı ve kullanım süresi boyunca varlığın nasıl ve hangi amaçla kullanılacağını kimin yönlendirdiğine ilişkin bir analiz yapılması gerekmektedir. Bir müşteri, sözleşmede tanımlanan kullanım hakkı kapsamında, kullanım süresi boyunca varlığın nasıl ve ne amaçla kullanılacağını değiştirebiliyorsa, bir varlığın nasıl ve ne amaçla kullanılacağını yönlendirme hakkına sahiptir. Bazı karar verme hakları diğerlerine göre açıkça daha önemlidir (IFRS 16,2022).

Her kiracı, sözleşmenin kullanım hakkı bağlamında, kiralama süresi boyunca mülkün tam olarak nasıl ve hangi işlev için kullanılacağını ayarlayabilir. Karar verme hakları, kullanım süreci boyunca uygulanan değişikliklerin kullanımdan elde edilen ekonomik kazancı etkilemesi durumunda geçerlidir. Ayrıca, her sözleşme ayrı karar verme haklarına sahip olabilir (IFRS 16,2022). Kiralama sözleşmesi gibi bir sözleşmede, kiracı kullanım haklarına sahiptir, ancak kiraya veren işletme varlıkları koruma haklarına sahiptir. Elbette, finansal kiralama şirketinin koruyucu haklara sahip olması, müşteriye kullanım hakkını kontrol etmekten alıkoyamaz, ancak kullanım hakkının kapsamını belirler (IFRS 16,2022).

Kira Bileşenlerinin Ayrılması

Eğer bir şirket gerekli şartları karşılıyorsa, bir dayanak varlıktan yararlanma hakkını aşağıdaki durumlarda ayrı bir kiralama unsuru olarak değerlendirir (IFRS 16, 2022);

- a) Kiracının söz konusu dayanak varlıktan tek başına veya diğer kolay erişilebilir kaynaklarla birlikte yararlanarak kâr elde edecek olması,
- b) Mülkün sözleşmedeki diğer varlıklardan herhangi birine aşırı derecede bağımlı olmaması veya bu varlıklarla güçlü bir şekilde ilişkili olmaması.

Kaynaklar kiraya veren veya diğer satıcılar tarafından tek başına satıldığında veya kiralandığında ya da kiracı zaten kiraya verenden veya diğer işlemler veya durumlar yoluyla kaynak elde ettiğinde, bunlar her zaman kolayca elde edilebilir olarak adlandırılabilir. Gerçekten de kiracı, sözleşmedeki başka bir dayanak varlıktan yararlanma haklarını ciddi şekilde değiştirmeden dayanak varlığı hiçbir zaman kiralayamazsa, varlık büyük ölçüde diğer varlıklara bağlıdır veya onlarla ilişkilidir (IFRS 16,2022). Ayırt etme rehberi temel olarak UFRS 15'in bu tür bir hasılat sözleşmesindeki edim yükümlülüklerinin belirlenmesine ilişkin rehberliği ile karşılaştırılabilir. Farklı kiralama bileşenlerini ayırt etmeye yönelik geniş kılavuz ilkeler hem kiracılar hem de kiraya verenler için geçerlidir. Kiraya veren daha sonra her bir kiralama unsurunu, kiralamanın dayanak varlıklara sahip olmanın getirdiği risk ve faydaları aktarma derecesine bağlı olarak finansal kiralama veya faaliyet kiralaması olarak sınıflandırır (IFRS 16,2022). Belirli tekil kiralamalar UFRS 16 tarafından yönlendirilir. Ancak yine de, pratiklik açısından, bir şirket, sözleşmelerin bir portföy olarak muhasebeleştirilmesinin sonuçlarının, aynı portföy içindeki belirli kiralamaların muhasebeleştirilmesinden önemli ölçüde farklı olmayacağını haklı olarak öngörüyorsa, standardı benzer niteliklere sahip bir grup kiralama sözleşmesine uygulayabilir. Portföy metodolojisinin seçilmesinin ardından işletme, portföyün büyüklüğünü ve yapısını temsil eden hipotezler ve tahminler kullanır (IFRS 16, 2022).

Kiralamanın Tanımlanması

Bir sözleşme kiralama ise veya kiralama işlemi içeriyorsa, kiralama süresinin belirlenmesi gerekir. Sadece kiracılar için geçerli olan bir opsiyonun kullanılmasının makul ölçüde kesin olup olmadığının yeniden değerlendirilmesi gerekliliği hariç, UFRS 16'nın kiralama süresinin belirlenmesine ilişkin hükümleri hem kiracılar hem de kiraya verenler için geçerlidir. Kiralama süresi, kiralamanın fiilen başladığı tarihte (yani kiraya verenin dayanak varlığı/varlıkları kiracının kullanımına sunduğu tarihte) başlar ve kirasız veya indirimli kira dönemlerini de içerir (IFRS 16,2022).

Kira süresi önemli bir husustur. Kiralama süresi, kiracılar için kiralama yükümlülüğünün boyutunu ve kapsamını belirler. Kira sözleşmesi gibi bir sözleşmede kira süresi, kiracının kiralanan varlığı kullanma hakkına sahip olduğu iptal edilemeyen zaman dilimidir. Kira süresi sona erdiğinde, kiracının satın almak, kira sözleşmesinin süresini uzatmak ve kira sözleşmesini sonlandırmak olmak üzere üç farklı seçeneği vardır. Kiracının kira süresini seçerken bu alternatiflerden birini tercih etmesi gerçekten de son derece önemlidir. Yani kiracının kiralama süresini uzatma opsiyonunu kullanacağından makul ölçüde emin olunması durumunda, bu süre kiralama süresine dâhil edilmelidir (IFRS 16,2022). Gerçekten de kiracının sözleşmeyi bozmayacağı ve bu nedenle uzatma seçeneğini tercih edeceği varsayımı, kiralama sözleşmesinde en başından itibaren ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Kiralamanın başlangıcında dikkate alınması gereken ölçütler, kira sözleşmesinin piyasadaki benzer kiralamalarla benzerliği, kiracının taşınma giderlerinin tahmini, kiralanan varlık için ortaya çıkan harcamalar, özel harcamalar, kiralanan mülkün mevcut yerinin önemi, gerçekten ikame varlıkların olup olmadığı ve kira sözleşmesini uzatma veya sona erdirme düşüncesidir. Belirli koşullar altında, kiralama süresini belirlemek için zaman yerine miktar da kullanılabilir. Kiralama süresi, bir üretim ekipmanı kullanılarak üretilecek mal sayısı gibi kiralamaya konu olan bir kalemin kullanım miktarını belirler. Kiralama süresi, kiralamanın tam olarak başladığı tarihte başlar ve kiralayan işletme tarafından kiracıya verilen her indirimli kiralama süresini içerir (IFRS 16,2022). Sadece kiracının etkisinde olan önemli bir durum ya da koşullarda, kiracının kiralama süresini belirlerken dikkate almadığı bir alternatifi uygulayacağından makul ölçüde emin olup olmadığını etkileyen temel bir değişiklik ortaya çıktığında, kiralama süresi yeniden değerlendirilir (IFRS 16,2022).

Kiracının Muhasebeleştirme Süreci

Kiralamanın fiilen başladığı tarihte, yani kiraya verenin dayanak varlığı kiracının kullanımına hazır hale getirdiği tarihte, kiralama yükümlülüğü ve kullanım hakkı varlığı muhasebeleştirilir. Bir kiralamanın başlangıç tarihinde muhasebeleştirildiği hususu dikkate alınmalıdır. Bu nedenle, kiracının kiraya verenle bir kiralama sözleşmesi yapması, dayanak kiralama sözleşmesinin başlangıç tarihine kadar varlık ve yükümlülüklerin muhasebeleştirilmesini gerektirmez (IFRS 16,2022).

Kiralama kapsamındaki mülk, toplam maliyeti üzerinden hesaplanır ve kira sözleşmesinin imzalandığı ve kiralamanın fiilen başladığı tarihte finansal tablolarda raporlanır. Bu standart hükmü öncelikle maliyet yöntemi muhasebesi kavramı ile ilgilidir. Kiralanan varlığın maliyeti belirlenirken, varlığın ilk aşamadaki ölçüm tutarı da belirlenir. Kiralanan varlığın maliyeti aşağıda belirtilen bileşenlerden oluşmaktadır: Söz konusu kiralanan varlığın toplam maliyeti, kiralamanın başlangıcı ve ilk muhasebeleştirme sırasında henüz ödenmemiş olan kira ödemelerinin toplamının bugünkü değeri olacaktır (IFRS 16,2022). Örtülü faiz oranı doğrudan kiralama sözleşmelerinde hesaplanıyorsa, tüm kira ödemelerinin toplamının bugünkü değerini hesaplamak için uygulanır. Örtülü faiz oranının hesaplanmadığı durumlarda ise kiracının ikame borçlanma faiz oranı uygulanır (IFRS 16,2022):

- a) Varsa, kira teşvikleri genellikle kiralamanın resmi başlangıç tarihinde veya öncesinde ödenen ücretlerden düşülür.
- b) Kiracının karşılamayı beklediği doğrudan başlangıç harcamaları da kiralanan mülkün maliyetine dahil edilir.
- c) Kiracı tarafından kiralanan mülkün sökülmesi, yerinin değiştirilmesi, mülkün daha sonra kurulacağı yerin düzenlenmesi ve tüm bunların sözleşmenin gerekliliklerine uygun hale getirilmesi için yapılan tüm harcamalar, üretimle ilişkili olmadıkları varsayımıyla mülkün maliyetine dahil edilir.

Kiralamanın başladığı tarihte kiralamanın orijinal ölçümüne eklenen kira ödemeleri, kiralama süresi boyunca ödenecek ücretlerden ve kiralamanın başladığı tarihte yapılmamış olan sonraki ödemelerden oluşur (IFRS 16,2022):

Kira teşvikleri ve sabit ödemeler elendikten sonra kalan tutar.

- a) İlk tahmini sözleşmedeki bir oran veya endeksle ilişkilendirilecek olan değişken ödemelerin ilk muhasebeleştirilmesinde bu oran veya endekse uygun olarak ödenen ödemeler.
- b) Kiracının ödemesi gereken mülkün garanti edilen kalıntı değeri.
- c) Kiracının sözleşmenin bitiminde mülkü satın alma opsiyonunu kullanacağından emin olması durumunda opsiyonun uygulama fiyatı.
- d) Sözleşmenin iptal edilmesi halinde kiracının ödeyeceği cezanın toplamı.

Kiracı sonraki dönemlerde alternatif ölçüm yöntemlerinden birini uygulamazsa, kullanım hakkı varlığını maliyet yöntemi ile takip etmelidir. Maliyet yönteminde kiracı, kullanım hakkı varlığını maliyetinden birikmiş amortisman ve birikmiş değer düşüklüğü zararlarının düşülmesi ve kiralama borçlarının yeniden ölçülmesi suretiyle ölçmelidir. Kiracı, kullanım hakkı varlığını amortismanına tabi tutarken "UMS 16 Maddi Duran Varlıklar"daki amortisman düzenlemelerini dikkate almalıdır. Kiralama süresinin sonunda dayanak varlığın mülkiyetinin kiracıya geri verildiği durumlarda, kiracının kullanım hakkı varlığını faydalı ömrü boyunca amortismanına tabi tutması gerekmektedir. Diğer durumlarda kiraya veren, varlığın faydalı ömrü ile kiralama süresinden kısa olanı belirleyerek amortisman ayırmalıdır. Kiracı, kullanım hakkı varlığında herhangi bir değer düşüklüğü olup olmadığını belirlemek ve varsa bu değer düşüklüğü zararını muhasebeleştirmek için "UMS 36 Varlıklarda Değer Düşüklüğü" standardını uygulamalıdır. Kiralama yükümlülüğünün sonraki ölçümü kiralamanın fiilen başladığı tarihten sonra kiracı, kiralama yükümlülüğünü aşağıdaki şekilde ölçmelidir (IFRS 16,2022):

- a) Kira yükümlülüğüne ilişkin faiz defter değerine eklenmeli,
- b) Yapılan kira ödemeleri defter değerinden düşülmeli,
- c) Kiralama sürecinde yapılan değişiklikler ve yeniden değerlendirmeler defter değeri, sabit kira ödemelerini yansıtacak şekilde gözden geçirilmeli ve yeniden ölçülmelidir.

Kiralama süresi boyunca, her dönem için kira yükümlülüğüne ilişkin faiz tutarı, kira yükümlülüğünün kalan tutarına sabit bir dönemsel faiz oranı uygulanarak hesaplanır. Dönemsel faiz oranı, kiralamadaki zımni faiz oranı ya da bu oranın kolaylıkla belirlenememesi durumunda işletmenin alternatif borçlanma oranıdır. Kiracı, kiralama yükümlülüğüne ilişkin faizi ve kira yükümlülüğü ölçümünün kapsamına girmeyen değişken kira ödemelerini oluşturduğu dönemde, oluşacak kâr veya zarara yansıtılmalıdır (IFRS 16,2022). Kiralama süresi boyunca kalıntı değer taahhüdü veya endekse bağlı kira ödemeleri kapsamında ödenmesi beklenen tutarların endeksinde veya oranında, varlığı satın alma opsiyonunun değerlendirilmesinde veya revize edilmiş bir iskonto oranında bir değişiklik olması durumunda, kiracı kira yükümlülüğünü revize edilmiş kira ödemeleri ve revize edilmiş iskonto oranı

üzerinden yeniden ölçmelidir. Yeniden ölçüm sonucunda hesaplanan tutar, kullanım hakkı varlığına ilişkin bir düzeltme olarak finansal tablolara yansıtılmalıdır. Kiracının mevcut kiralamanın kapsamını genişletmesi ve bu genişlemenin kiralama değerinde bir artışa neden olması durumunda, kiralamanın ayrı bir kiralama olarak muhasebeleştirilmesi gerekir (IFRS 16,2022).

Kiracı, kullanım hakkı varlıklarını finansal durum tablosunda diğer varlıklardan ayrı olarak sunmalıdır. Aksi takdirde, ilgili kullanım hakkı varlıklarının hangi hesaplarda yer aldığını belirtmelidir. Bu durum yatırım amaçlı gayrimenkul tanımına giren kullanım hakkı varlıkları için geçerli değildir, bu varlıklar finansal durum tablosunda yatırım amaçlı gayrimenkul olarak sunulmalıdır. Kiracı, kiralama yükümlülüklerini finansal durum tablosunda diğer yükümlülüklerinden ayrı olarak sunmalıdır. Aksi takdirde, ilgili kiralama yükümlülüklerinin hangi hesaplarda yer aldığını belirtmelidir. Kiracı, kiralama yükümlülüğüne ilişkin faiz giderini, kullanım hakkı varlığına ilişkin amortisman giderinden ayrı olarak kâr veya zarar ve diğer kapsamlı gelir tablosunda sunmalıdır (IFRS 16,2022).

Kiralayanın Muhasebeleştirme Süreci

Kiraya veren açısından, finansal kiralama ve faaliyet kiralaması arasında bir sınıflandırma yapılmıştır. Sonuç olarak, kiraya veren, kiralamaya ilişkin varlığı muhasebeleştirmeden önce, kiralamanın hangi kategoride olduğunu belirlemelidir. Finansal kiralamalar, varlık sahipliğinin risk ve faydalarının aktarıldığı kiralamalar olarak sınıflandırılırken, faaliyet kiralamaları, fayda ve risklerin aktarılmadığı kiralamalar olarak nitelendirilir (IFRS 16,2022). Belirli bir kiralamanın finansal kiralama mı yoksa faaliyet kiralaması mı olduğu belirlenirken sözleşmenin yapısı değil, anlaşmanın özü sorgulanmalıdır.

Finansal Kiralama Muhasebesi

Finansal kiralamaya ilişkin kalem, kiralamanın fiilen başladığı tarihte ilk olarak kiraya verenin finansal durum tablosunda aynı net kiralama yatırımına eşdeğer bir finansal kiralama alacağı olarak raporlanmalıdır. Bu nedenle kiraya veren, net kiralama yatırımını kiralamadaki zımni faiz oranına göre belirlemelidir. Örtülü faiz oranı, kiralanan varlığın gerçeğe uygun değerine ve kiraya verenin doğrudan

ilişkilendirilebilen harcamalarına yönelik kira ödemelerinin ve taahhüt edilmemiş kalıntı değerin toplamına eşit olan iskonto oranı olarak tanımlanır (IFRS 16,2022). Kiraya verenin üretici ve tedarikçi olduğu durumlar haricinde, başlangıçtaki doğrudan harcamalar net kiralama yatırımları bağlamında anlaşılmalı ve kiralama sözleşmesi boyunca kira gelirini azaltan bir değişken olarak muhasebeleştirilmelidir. Aşağıdaki kira ödemeleri net kiralama yatırımına dâhil edilecektir (IFRS 16,2022):

- a) Düzenli ödemeler (kira teşvikleri düşülmüş olarak)
- b) Kiracı, aynı kiracı ile ilişkili bir kuruluş veya gerekliliği yerine getirebilecek bir tarafça yapılan belirli kalıntı değer anlaşmaları
- c) Kiracının mevcut alım opsiyonunun kullanılacağından neredeyse emin olması durumunda, opsiyon kullanım fiyatı yükseltilmelidir.
- d) Kiracının kiralama süresinin sonunda kiralamayı sona erdirmeye opsiyonunu kullanmasının muhtemel olması durumunda, sona erdirmeye cezalarına ilişkin ödemeler.

Kiraya veren ayrıca finansal kiralama alacaklarından finansal kiralama masraflarını çıkarmalı ve alınan faiz ödemelerini finansman geliri olarak belgelendirmelidir. Kiraya veren, anapara ve gerçekleşmemiş finansman gelirini azaltmak için öncelikle kira ödemelerini brüt kira yatırımından düşmelidir. Kiraya veren, kiralanan varlığa yatırılan sermayenin sabit dönemsel getiri oranını temsil eden bir öncül üzerinden kazanılan finansman geliri için kayıt yapmalıdır (IFRS 16,2022). Kiraya veren, finansman gelirini kiralama süresi boyunca düzenli ve uygun bir şekilde dağıtmaya çalışmalıdır ve finansal kiralama aynı zamanda kiraya verenin yatırdığı sermaye üzerinde belirli bir düzenli getiriyi temsil etmelidir. Net kiralama yatırımına yönelik olarak kiraya veren genellikle "UFRS 9 Finansal Araçlar" ve "UMS 36 Varlıklarda Değer Düşüklüğü" standartlarını uygular. Kiraya veren tarafından brüt kiralama yatırımının oluşturulmasında kullanılan öngörülen taahhüt edilmemiş kalıntı değerler sürekli olarak izlenmelidir. Öngörülen taahhüt edilmemiş kalıntı değerin belirli bir eşğin altına düşmesi durumunda, kiralama dönemi boyunca finansman gelirinin dağılımı incelenmeli ve tahakkuk eden tutarlardaki azalma mümkün olan en kısa sürede muhasebeleştirilmelidir. Kiraya verenin orijinal bir sözleşmenin kapsamını genişletmeye devam etmesi ve bunun sonucunda kira

değerinin artması durumunda ise, kiralama işlemi ayrı bir kiralama işlemi olarak değerlendirilmelidir. Kiraya veren, bir varlığı bu tür bir finansal kiralama kapsamında "UFRS 5 Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar" olarak tanımlarsa, varlığı bu tür bir standarda uygun olarak muhasebeleştirmelidir (IFRS 16,2022).

Finansal kiralamaya konu olan varlık, kiralamanın başlangıç tarihinde kiraya verenin finansal durum tablosuna her zaman net kiralama yatırımına eşdeğer bir finansal kiralama alacağı olarak yansıtılmalıdır. Kira kârı diğer faaliyetlerden ayrı olarak raporlanmalı, faizden elde edilen gelir ise faiz geliriyle birlikte raporlanmalıdır (IFRS 16,2022).

Faaliyet Kiralaması Muhasebesi

Faaliyet kiralamasına konu olan varlıkları kiralayan işletmeler, bu tür varlıkları finansal hesaplarına dahil etmek zorundadır. Kiralanan varlıktan elde edilen kazançtaki azalmanın zamanlamasını yeterli bir şekilde temsil eden başka bir kapsamlı prosedür kullanılmadığı sürece, faaliyet kiralamasından elde edilen kira geliri, kiralama süresi boyunca her zaman doğrusal (tekdüze) esasa göre kazanç olarak kaydedilmelidir. Kiraya veren tarafından kira gelirin elde edilmesiyle ilişkili olarak taahhüt edilen harcamalar, özellikle amortisman, gider olarak kaydedilmelidir. Kiracının başvurusu üzerine biriken doğrudan ilişkilendirilebilen harcamalar, kiralanan mülkün bilançosundaki değere dahil edilmeli ve kira sözleşmesi süresince kira geliriyle aynı şekilde gider olarak muhasebeleştirilmelidir (IFRS 16,2022). Finansal kiralama şirketleri, aynı varlıkların amortismanını şirketin sahip olduğu diğer amortismanına tabi varlıkların amortismanından ayırmalı ve kaydedilecek amortisman yüzdesini "UMS 16 Maddi Duran Varlıklar" ve "UMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar" standartlarına uygun olarak belirlemelidir. Ayrıca kiraya veren, söz konusu varlığın değer düşüklüğüne uğrayıp uğramadığını araştırmak için "UMS 36 Varlıklarda Değer Düşüklüğü"nü uygulamalıdır. Kiraya veren ayrıca, kiralanan varlığın üreticisi veya satıcısı olduğunda, bu tür bir kiralama kapsamında faaliyet kiralaması için herhangi bir satış geliri raporlamamalıdır, çünkü anlaşma bir satış işlemi değildir (IFRS 16,2022).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMİ FİNANSAL ARAÇLAR AÇISINDAN AAOIFI FİNANSAL MUHASEBE STANDARTLARI VE ULUSLARARASI FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde öncelikle tez konusuna ilişkin literatür taramasına yer verilecek, daha sonra AAOIFI ve ilgili IASB standartları karşılaştırılarak her iki standart seti arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konularak, ilgili IASB standartlarının AAOIFI ilkeleri çerçevesinde İslami finansal araçların muhasebeleştirilebilmesi için gerekli eklemeler bir öneri şeklinde sunulacaktır.

4.1. Literatür Taraması

İslami muhasebe alanında yazılan İngiliz dili literatüründe ilk makale Abdel-Magid tarafından İslami bankacılık işlemlerinin muhasebe sonuçlarını keşfetmeye çalıştığı “The theory of Islamic banking: accounting implications” dır. Ibrahim (2007), İslami bankaların ve finansal kurumların doğası ve faaliyetleri geleneksel olanlardan farklı olduğu için İslami finans endüstrisinin UFRS'den farklı kendi muhasebe standartlarına ihtiyacı olduğunu, İslami finans sektörünün AAOIFI'nin UFRS ile standartlaştırılmış değil, uyumlaştırılmış muhasebe standartlarına ihtiyaç duyduğunu, IASB'nin bu konuda pozisyonunu yeniden gözden geçirmesini ve farklı raporlama gereklilikleri doğrultusunda alternatif muhasebe standartlarına izin vermesini önermiştir.

Sarea (2012), Bahreyn'deki İslami bankaların AAOIFI muhasebe standartlarına uyum düzeyini incelemiş ve Bahreyn'deki İslami bankalar AAOIFI muhasebe standartlarını tamamen benimsediği sonucuna varmıştır.

Suandi (2013), Endonezya'daki İslami muhasebenin mevcut durumunu küresel durumla karşılaştırmalı olarak incelemiş, Endonezya'nın bir dereceye kadar AAOIFI standartlarına atıfta bulunurken, İslam hukukunun farklı yorumları nedeniyle AAOIFI'den farklı olan kendi İslami muhasebe standartlarını geliştirdiğini ve bu muhasebe standartlarının da UFRS ile yakınsama sürecinde olduğunu tespit etmiştir.

Sarea & Hanefah (2013), makalede geleneksel muhasebe standartları yetersiz olduğundan, İFK'lara rehberlik etmesi için AAOIFI gibi İslami muhasebe standartlarına duyulan ihtiyacı tartışılmış ve İFK'lar tarafından farklı muhasebe standartlarının kullanılması, karşılaştırılabilirlik, güvenilirlik ve uyum düzeylerinin ölçülmesi ile ilgili sorunlara yol açtığından İslam Konferansı Örgütü ülkelerindeki bu problemi gidermek için AAOIFI standartları gibi tek tip İslami muhasebe standartlarına ihtiyaç olduğunu ortaya koymuştur.

Ahmed vd. (2016), UFRS ve AAOIFI muhasebe standartları kapsamında bir murabaha sözleşmesinin muhasebeleştirilmesi ve raporlanmasını incelemiş ve karşılaştırmış, UFRS'nin ekonomik sonuçlara odaklanırken, AAOIFI'nin İslami kurallara dayalı yasal yapıyı da dikkate aldığından uygun olduğunu ve UFRS'nin murabaha sözleşmesinin kendine özgü yapısını tam olarak karşılamayabileceğini tespit etmiştir.

Hassan & Sulaiman (2016), UFRS'ler ve AAOIFI FMS'leri arasındaki farklılıkları, amaçları, kapsamı ve İFK'lar tarafından benimsenmeye uygunlukları açısından incelemiş, yanlış raporlama potansiyeline ve İslam hukukuna uygunlukta eksikliğine odaklanmış ve IASB ile AAOIFI arasında iş birliği önerisinde bulunmuşlardır.

Ajili & Bouri (2017), Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerindeki İslami bankalardan oluşan bir örnekleme UFRS ile AAOIFI arasındaki açıklama gerekliliklerine uyum düzeyini ölçmüş ve karşılaştırmışlardır. Örnekleme İslami bankalar arasında UFRS açıklama gerekliliklerine uyum düzeyi AAOIFI açıklama gerekliliklerine uyum düzeyinden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ahmed vd. (2017), İslami bankaların uygulamalarını İslami etik değerler ve Allah'a ve topluma hesap verme felsefesi ışığında eleştirel bir şekilde değerlendirerek, İslami bankaların genellikle İslami ilkelere gerçek anlamda bağlılıktan ziyade kâr maksimizasyonuna ve çeşitli İslami hükümlere uyuma öncelik verdiği sonucuna varmıştır.

Ahmed vd. (2018), İslami finansal işlemler için açıklama gerekliliklerinin uyumlaştırılmasını değerlendirmek amacıyla UFRS tabanlı Malezya Muhasebe

Standartları (MAS) ile AAOIFI Finansal Muhasebe Standardı No 1 arasındaki de hukusal (yasal) uyumun derecesini incelemiş ve UFRS tabanlı Malezya Muhasebe Standartları (MAS) ile AAOIFI standartları arasındaki uyumun arttığını ortaya koymuştur.

Qadri (2019), İslami finans kuruluşlarının şariat ilkelerine uyumunu sağlamak için AAOIFI tarafından geliştirilen özel İslami muhasebe standartlarına duyulan ihtiyacı analiz etmiş, İFK'ların gelişiminde AAOIFI muhasebe, etik ve yönetim alanlarında 100'den fazla standart geliştirmesinden dolayı İFK'lar için önemli bir dönüm noktası olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Mohammad vd. (2019), ayrı bir İslami muhasebe standartlarına ihtiyaç olmadığını, bunun yerine AAOIFI ve IASB arasında IFRS çerçevesi içinde İslami finans kurumları için özel kılavuzlar geliştirmek üzere bir iş birliği olması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Çemberlitaş vd. (2020), AAOIFI ve UFRS'nin muhasebe standartlarını, kavramsal çerçeve, kiralamar, fon kullanımı, ortaklıklar ve inşaat sözleşmeleri gibi alanlardaki benzerlik ve farklılıklarına odaklanarak karşılaştırmıştır. Çalışma AAOIFI muhasebe standartlarının kullanımının İslami bankalar için daha anlamlı olacağını, çünkü UFRS tabanlı raporlamanın bu kurumlar tarafından takip edilen İslami ilkeleri tam olarak yansıtmayabileceğini öne sürmüştür.

Mejri vd. (2022), tekafül şirketleri için AAOIFI standartları ve UFRS standartları uyarınca hazırlanan muhasebe ölçüm uygunluğunu karşılaştırması sonucunda AAOIFI standartlarının daha fazla değer uygunluğuna sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Hassan & Rabbani (2022), çalışmalarında AAOIFI'nin İFK'ların finansal performansına olumlu katkıda bulunan muhasebe ve denetim standartlarının geliştirilmesinde kritik bir rol oynadığı, ayrıca bu standartların İslami finans sektörünün genel büyümesine olumlu katkıda bulunduğu sonucunu elde etmişlerdir.

4.2. Araştırmanın Amacı

AAOIFI ve ilgili IASB standartları karşılaştırılarak her iki standart seti arasındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya konulması, ilgili IASB standartlarının

AAOIFI ilkeleri çerçevesinde İslami finansal araçların muhasebeleştirilebilmesini mümkün kılacak şekilde düzenlenmesi için öneride bulunmaktadır.

4.3. Araştırmanın Kapsamı

Çalışmanın amacı doğrultusunda UFRS'lerin İslami finansal araçları da kapsayacak şekilde düzenlenebilmesi için İslami ilkelere uygun finansal/muhasebe standartları olan AAOIFI standartları ve İslami finansal araçlarla ilgili UMS/UFRS'ler incelenmiş her iki standart seti karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda UFRS'lerin AAOIFI standartlarında yer alan hususları kapsayacak şekilde düzenlenebilmesi amacıyla öneriler oluşturulmuştur.

İki standart setinin karşılaştırılarak farklılık ve benzerliklerinin tespiti ile İslami ilkelere uygun alternatif uygulamalara yer verilmesine dayanan UMS/UFRS düzenleme önerileri çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır.

4.4. Araştırmanın Problemi

Ülkemiz de dahil olmak üzere birçok ülkede halihazırda İslami finansal araçların muhasebeleştirilmesinde UFRS kullanılmaktadır. Ancak UFRS'de yer alan muhasebe ölçüm teknikleri ve politikalarının bir kısmı İslami finansal muhasebe prensipleriyle örtüşmemektedir. Bu durum İslami muhasebe prensipleriyle örtüşen bir muhasebe/finansal raporlama setine ihtiyaç duyulmasına neden olmaktadır. Uluslararası muhasebe/finansal raporlama seti olarak ortaya çıkan UMS/UFRS'lerin İslam finansal muhasebe prensipleriyle örtüşmemesi sonucu, bu araçları da kapsayacak bir UMS/UFRS seti oluşturulması araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

4.5. Araştırmanın Yöntemi

UMS/UFRS'lerin islami finansal araçlar için de geçerli muhasebe/finansal raporlama standartları olmalarını sağlayacak bir öneri geliştirmek amacıyla İslami finansal ilkelere uygun finansal muhasebe standartları olan AAOIFI standartları ile UMS/UFRS'ler içerik analizine tabi tutulmuştur.

4.6. Araştırmanın Önemi

İslami finansal araçların kullanımı gün geçtikçe artmaktadır. Bu araçlara sahip olan İFK'ların, finansal tablolarında bu araçlarla ilgili işlemlerinin ekonomik özünü doğru bir şekilde yansıtmasını sağlamak için AAOIFI ve IASB muhasebe/finansal raporlama standardı seti arasındaki benzerlik ve farklılıkları anlamaları önemlidir. Sonuç olarak, İslami muhasebe standartları ve uluslararası finansal raporlama standartlarının karşılaştırmalı analizi, İslami finasta sağlam ve tutarlı bir finansal raporlama çerçevesinin geliştirilmesini sağlamak için gereklidir. Bununla birlikte bu karşılaştırma aynı zamanda AAOIFI FMS'leri ile UFRS arasında uyumun teşvik edilmesine yardımcı olarak İslami finasta finansal raporlamada şeffaflığın ve tutarlılığın artmasına hizmet ederler. Literatürde yapılan çalışmalar UFRS ve AAOIFI arasında farklılıklar bulunduğunu, ancak aynı zamanda bazı alanlarda da uyum içinde olduklarını ortaya koymaktadır. Ancak daha belirgin olan bulgu, standartların aslında bazı yönlerden birbirlerini tamamladıkları anlamına geldiği şeklinde yorumlanabilir. AAOIFI FMS'leri ile UFRS arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirleme çabası, finansal raporlamanın geliştirilmesi, mevzuata uyumun sağlanması, uluslararası ticaretin kolaylaştırılması ve eğitim fırsatlarının yaratılması açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu yaklaşım sadece İslami finansın büyümesini ve bütünlüğünü desteklemekle kalmaz, aynı zamanda küresel finans sistemine entegrasyonuna da katkıda bulunur. Eğer UFRS'lerin bir seçenek olarak AAOIFI standartlarını da içine alacak şekilde hazırlanarak UFRS'lerin İslami prensiplere uygun muhasebe/finansal raporlamada uygulanmasına imkân verebilir.

4.7. İslami Finansal Araçlar kapsamında AAOIFI Finansal Muhasebe Standartları ile Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Karşılaştırılması

AAOIFI İslami Muhasebe Standartları ile Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarını uygulama ilkelerinin karşılaştırılmasının sonucunda, İslami finansal araçlar açısından iki çerçeve arasındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya koyulması iki çerçevenin harmonizasyonuna katkı sağlayabilir (Elhalaby, Sarea, Alnesafi, & Al-Absy, 2023: 6). UFRS ile AAOIFI muhasebe standartlarının ilkeleri arasında bazı

benzerlikler olsa da kendine özgü özellikleri olan İslami finansal araçların muhasebeleştirilmesi ve raporlanmasında bazı önemli farklılıklar da bulunmaktadır (Sharairi, 2021: 10).

UFRS ve AAOIFI FMS'leri benzer temel ilke, amaç ve hedeflere ulaşmayı amaçlasa da muhasebe/finansal raporlamaya yön veren ilkeler, kavramlar ve esaslarda farklılık göstermektedirler. IASB tarafından geliştirilen UFRS, finansal raporlamada şeffaflık, hesap verebilirlik ve tutarlılığı vurgulayan ilkelere dayalı bir finansal raporlama sunmaktadır. Buna karşılık AAOIFI tarafından geliştirilen FMS, UFRS'de yer alan şeffaflık, hesap verebilirlik ve tutarlılığı vurgulayan ilkelerle birlikte İFK'ların kendine özgü muhasebe ve raporlama ihtiyaçlarını ele almaya odaklanmaktadır.

AAOIFI ile UFRS arasındaki temel farklardan biri finansal araçların ele alınışında söz konusu olmaktadır (Alkalia, Alkalib, & Aliyuc, 2017: 218). AAOIFI standartlarındaki ilkeler özellikle İslami finansal araçların doğasına uygun olarak hazırlanmışken, UFRS daha evrensel ve geleneksel finansal araçlar için tasarlanmıştır (Sharairi, 2021: 8). Sonuç olarak, AAOIFI İslami finans sektörüne özgü standartlar formüle ederken, UFRS daha geniş bir yelpazeyi içine alan geleneksel finans sektörünü kapsamaktadır. Finansal araçlar söz konusu olduğunda bu iki standart setinin muhasebe ve raporlama uygulama ilkelerinde farklılıklar bulunmaktadır.

AAOIFI ve UFRS arasındaki bir diğer önemli fark, İslami finansal işlemlerin muhasebeleştirilmesiyle ilgilidir (Sharairi, 2021: 8-9). AAOIFI İslami finansın kendine özgü yönlerinin işleyişine rehberlik sağlamak için kurulduğundan, murabaha, icare ve sukuk gibi çeşitli İslami finansal işlemlerin muhasebe işlemlerini ele alan özel standartları geliştirmiştir (Alkalia, Alkalib, & Aliyuc, 2017: 218). Bunun aksine, UFRS öncelikle geleneksel finansal işlemler için oluşturulduğundan İslami finansal işlemlere ayrı bir şekilde hitap etmemektedir (Ahmed, 2015). Bu durum iki standart setinin arasında özetle aşağıdaki alanlarda farklılıklara yol açmaktadır:

- a) Finansal araçların sınıflandırılması ve kategorize edilmesi,
- b) Finansal araçlar için açıklama gereklilikleri,

- c) İslami finansal işlemler için gelir ve giderlerin muhasebeleştirilmesi,
- d) İslami finansal varlık ve yükümlülüklerin tanımı, ölçümü ve değerlemesi,
- e) İslami finansla ilgili finansal tablo kalemlerinin sunumu,
- f) İslam hukukuna uygun finansal araçların ve işlemlerin açıklanması
- g) İslami finansa özgü risk yönetimi politikalarının ve uygulamalarının açıklanması,
- h) Kâr paylaşımı düzenlemelerinin muhasebeleştirilmesi.

Bu farklılıklar, İslami finans ilkelerine göre faaliyette bulunan kurumların finansal tabloları üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir ve farklı finansal oranlara ve performans göstergelerine yol açabilir (Perwiragama & Fauziyah, 2022: 372).

İslami finansal araçların ilgili UMS/UFRS'ler ile İslami ilkelere uygun raporlama yapmaya imkan verecek şekle getirmek için yapılabilecek düzenlemeler aşağıda kavramsal çerçeve ve ilgili standartlar başlıkları altında ele alınmaktadır.

4.7.1. Kavramsal Çerçeve Açısından Karşılaştırma

Kavramsal çerçeveler, muhasebe standartlarının geliştirilmesi ve uygulanması için tutarlı ve istikrarlı bir temel sağlayarak finansal raporlamada önemli bir rol oynamaktadır. Kavramsal çerçeveye sahip olmanın temel faydaları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- a) Yeni muhasebe standartlarının geliştirilmesine ve mevcut standartların revize edilmesine rehberlik etmek ve bunların temel ilke ve hedeflerle tutarlı olmasını sağlamak,
- b) Mevcut standartlar tarafından açıkça ele alınmayan muhasebe konularının ve anlaşmazlıkların çözümü için bir referans noktası sağlamak,
- c) Temel kavramlara ilişkin ortak bir dil ve anlayış oluşturarak standart belirleyiciler, finansal tablo hazırlayanlar, denetçiler ve finansal tablo kullanıcıları arasındaki iletişimi kolaylaştırmak,
- d) Farklı kuruluşlar ve sektörler arasında tutarlılık, şeffaflık ve karşılaştırılabilirliği teşvik ederek finansal raporlamanın inandırıcılığını ve güvenilirliğini artırmak.

UFRS ile AAOIFI Çerçevesi arasında bölümlerin temel yapısının ve içerik kapsamının önemli ölçüde benzerlik gösterdiği söylenebilir. UFRS Çerçevesinin sermaye ve sermayenin sürdürülmesi kavramlarını kapsayan bölümünün AAOIFI Çerçevesinin bir parçası olmadığı görülmektedir. Benzer şekilde, Kavramsal Çerçeve için temel olarak kullanılan İslam hukuku kurallarını ve ilkelerini ayrıntılı olarak kapsayan bölüm AAOIFI Çerçevesine özgüdür. UFRS Çerçevesinde bazı bölümler, İslam hukuku kuralları ve ilkeleri ile uyumlu değildir. Bu nedenle, iki çerçeve arasında farklılık gösteren bazı muhasebe ilkeleri ve kavramları vardır. AAOIFI ve UFRS kavramsal çerçevelerini hedef, amaç, tanımlama, bilgi kullanıcıları finansal bilginin niteliksel özellikleri, muhasebe kavramları, finansal tabloların unsurları, finansal tablolar seti ve ölçüm açısından farklı başlıklar altında karşılaştırma yapılabilir.

4.7.1.1. Amaçlar Açısından Karşılaştırma

AAOIFI ve UFRS kavramsal çerçevelerinin amacı, finansal bilgilerin sunumunda tutarlılık, şeffaflık ve karşılaştırılabilirlik sağlayan finansal raporlama için kılavuzlar ve ilkeler oluşturmaktır. AAOIFI kavramsal çerçevesi, faiz yasağı ve risk paylaşım sözleşmelerine yapılan vurgu gibi İslami finansın özel gereksinimlerini ve kendine özgü yönlerini ele alarak İFK'lar için kılavuz olma ve İslami finans piyasasına rehberlik etme hedeflerine ulaşmayı amaçlamaktadır (Sori, 2017). UFRS kavramsal çerçevesi ise, büyüklükleri, sektörleri veya coğrafi konumları ne olursa olsun tüm işletmeler tarafından uygulanabilecek genel bir finansal raporlama ilkeleri seti sağlamaya odaklanmış olup, sınırlar arasında şeffaflığı, karşılaştırılabilirliği ve tutarlılığı teşvik eden küresel olarak kabul görmüş bir dizi finansal raporlama standardı setinin kullanımını sağlamaktadır (Sharairi, 2021: 2). Kapsam ve odak noktalarındaki farklılıklara rağmen, her iki çerçeve de finansal raporlamanın kalitesini artırmayı ve finansal tablo kullanıcılarının karar verme sürecini kolaylaştırıp iyileştirmeyi amaçlamaktadır. AAOIFI ve UFRS kavramsal çerçeveleri, finansal raporlama için sağlam bir temel oluşturarak, küresel finansal sistemin genel bütünlüğüne ve etkinliğine önemli ölçüde katkıda bulunan ve küresel finans sektöründe finansal raporlamayı yöneten iki önemli kılavuz setidir.

AAOIFI çerçevesi özellikle İslami finans kuruluşlarının ihtiyaçlarını karşılarken, UFRS çerçevesi dünya çapında çeşitli işletme ve endüstri türleri için geçerli olan daha genel bir kılavuz seti olarak oluşturulmuştur. Her iki çerçeve de finansal kurumların paydaşlarına fayda sağlayan şeffaf, doğru ve yüksek kaliteli finansal bilgi sağlamayı hedeflemektedir. Ancak, amaçları, kapsamaları ve finansal raporlama sürecindeki uygulamaları açısından bazı farklılık göstermektedirler.

AAOIFI çerçevesi öncelikle İslam hukuku ilkelerine göre faaliyet gösteren İslami finans kuruluşlarının finansal raporlama ihtiyaçlarına odaklanmaktadır. Bu çerçeve, İslami bankacılık, İslami sigortacılık (Tekafül) ve İslami sermaye piyasaları da dahil olmak üzere İslami finans sistemini kapsamaktadır. AAOIFI kavramsal çerçevesi, İslami finans kuruluşlarının finansal raporlama uygulamalarının İslami finansın temel ilkeleriyle uyumlu olmasını sağlamak için muhasebe, denetim, yönetim, etik ve İslam hukukuna uygunluk için temel teşkil etmektedir.

4.7.1.2. Finansal Tablo Unsurları Açısından Karşılaştırma

a) Varlıklar ve Yükümlülükler Açısından:

AAOIFI ve UFRS çerçevelerindeki varlıkların tanımı da bazı farklılıkları ortaya koymaktadır. AAOIFI çerçevesinde varlıklar, işletmeye gelecekte ekonomik fayda sağlayan, işletme tarafından kontrol edilen ve geçmiş bir olay veya işlemin sonucunda elde edilmiş kalemler olarak tanımlanmaktadır. Varlıkların muhasebeleştirilmesine ilişkin temel ilke, bir varlığın mülkiyetine ilişkin risk ve getirilerin, varlıkları kayıtlarına alan tarafa ait olmasıdır. UFRS çerçevesi varlıkları, geçmiş olayların bir sonucu olarak bir işletme tarafından kontrol edilen ve gelecekte ekonomik faydaların işletmeye akması beklenen kazançlar olarak tanımlamaktadır. Ayrıca UFRS kavramsal çerçevede varlık tanımına daha geniş yer verilerek hak ve ekonomik fayda üretme kavramları detaylandırılarak açıklanmaktadır. Her iki tanım da kontrol, geçmiş olaylar ve gelecekteki ekonomik faydalar yönlerini vurgularken, AAOIFI çerçevesi varlıkların muhasebeleştirilmesi ve ölçümünün belirlenmesinde İslam hukukuna uygunluğuna daha fazla vurgu yapmaktadır. Ayrıca UFRS çerçevesinde varlık tanımı varlık kategorisine girecek kalemlere de tek tek değinilerek daha da detaylandırılmıştır.

Bazı durumlarda, bir İslami finans varlığının İslam hukuku temelli özelliklerine göre doğasına uygun olarak muhasebeleştirilmesi gerekirken, UFRS bunu farklı şekilde değerlendirmektedir. Örneğin icare MBT, kiralayan olarak İFK'nın AAOIFI kapsamında fiziksel varlığı mülkiyeti ile defterlerine kaydetmesi gerekirken, UFRS kapsamında finansal kiralamadaki net yatırım olarak kabul edilir. Varlıklar zekât yükümlülüğü doğurabileceğinden AAOIFI'ya göre varlıkların muhasebeleştirilmesi önemlidir.

AAOIFI ve UFRS çerçevelerindeki yükümlülük tanımı da çok az farklılık göstermektedir. AAOIFI çerçevesinde yükümlülükler, işletmeden kaynak çıkışıyla sonuçlanması beklenen geçmiş olay veya işlemlerden kaynaklanır. Buna karşın, UFRS çerçevesi yükümlülükleri, geçmiş olaylardan kaynaklanan ve ödenmesi durumunda ekonomik fayda içeren kaynakların işletmeden çıkışıyla sonuçlanması beklenen mevcut yükümlülükler olarak tanımlamaktadır. Her iki tanım da geçmiş olaylara ve beklenen kaynak çıkışına vurgu yaparken, AAOIFI yükümlülükler tanımında yatırım hesapları dışındaki borçlar vurgusunu yapılmaktadır. Yine varlıklarda olduğu gibi, UFRS'de yükümlülüklerle de detaylandırılarak yer verilmiştir.

b) Özkaynaklar Açısından

UFRS'ye göre özkaynaklar, varlıklardan tüm yükümlülükler düşüldükten sonra kalan kısım olarak tanımlanırken AAOIFI kavramsal çerçeveye göre özkaynaklar, varlıklardan tüm borçlar ve sermaye benzeri özkaynaklar düşüldükten sonra kurumun varlıklarında kalan tutardır. AAOIFI'de UFRS'den farklı olarak zekât kesintisi vurgulanmaktadır. Ayrıca AAOIFI risk paylaşımını ve sosyal sorumluluğu vurgularken, UFRS yükümlülükler düşüldükten sonra varlıklarda kalan faize odaklanmaktadır.

4.7.1.3. Kayda Alma ve Bilanço (Finansal Durum Tablosu) Dışı Bırakma Kriterleri Açısından Karşılaştırma

AAOIFI ve UFRS çerçevelerindeki finansal araçların muhasebeleştirme kriterleri de farklılık göstermektedir. AAOIFI çerçevesi, sözleşmeye dayalı bir anlaşmanın varlığı, şer'i gerekliliklerin yerine getirilmesi ve çeşitli ilkelere dayalı

muhasebeleştirme kriterlerini belirlemektedir. Buna karşılık, UFRS çerçevesi, gelecekteki ekonomik faydaların gerçekleşme olasılığı ve finansal aracın güvenilir bir şekilde ölçülebilmesi açısından muhasebeleştirme kriterlerini ana hatlarıyla belirlemektedir. Her iki çerçeve de bir finansal aracın belirli koşullar sağlandığında muhasebeleştirilmesini gerektirmektedir, ancak bu koşulların niteliği farklılık göstermektedir. İslami finansal işlemler genellikle satışa dayalı olduğundan bu tür işlemlerden elde edilen gelirler mal satışından elde edilen gelir gibi muhasebeleştirilir. Ancak, birçok durumda, satılan ürün için ödeme taksitlendirilebilir ya da ertelenebilir. Bu durumda UFRS'ye göre mal satışı, alınan veya alınacak olan bedelin gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülür. İslam hukukuna göre, hasılatın muhasebeleştirilmesi her zaman öncelikle varlıkların muhasebeleştirilmesinin bir sonucu olmalıdır. Bu nedenle, hasılatın belirlenmesine ilişkin kriterler yerine getirilinceye kadar hasılat muhasebeleştirilmeyecektir. Çünkü İslam hukuku açısından kazanılmamış olan muhtemel gelir zekâta tabi değildir ve ortaklar arasında bir kar olarak dağıtılamaz. Bununla birlikte İslami finansın paranın zaman değeri kavramını kabul etmediği göz önünde bulundurulduğunda yükümlülüklerin veya finansal araçların gerçeğe uygun değeri, gelecekteki nakit akışlarının bugünkü değeri olarak hesaplanmayacaktır. Ancak, örneğin, FMS 28 Murabaha ve diğer vadeli satışlar ve FMS 32 İcare gibi AAOIFI tarafından güncellenen Finansal Muhasebe Standartlarından bazıları bu tür tekniklerin raporlama amacıyla kullanılmasına izin vermiştir.

AAOIFI ve UFRS çerçevelerindeki bilanço dışı bırakma kriterleri bir başka farklılık alanını oluşturmaktadır. AAOIFI çerçevesinde, bir finansal aracın finansal tablo dışı bırakılması, finansal araçtan kaynaklanan nakit akışlarına ilişkin sözleşmeye dayalı hakların sona ermesi veya finansal aracın başka bir tarafa devredilmesi ve devrin finansal tablo dışı bırakma için uygun olması durumunda gerçekleşir. UFRS çerçevesi ise, bir işletmenin finansal araçtan nakit akışlarını elde etmek için sözleşmeye bağlı haklarını devretmesi veya sözleşmeye bağlı haklarını elinde tutması ancak nakit akışlarını başka bir tarafa ödemek için sözleşmeye bağlı bir yükümlülük üstlenmesi durumunda bilanço dışı bırakmanın gerçekleşeceğini

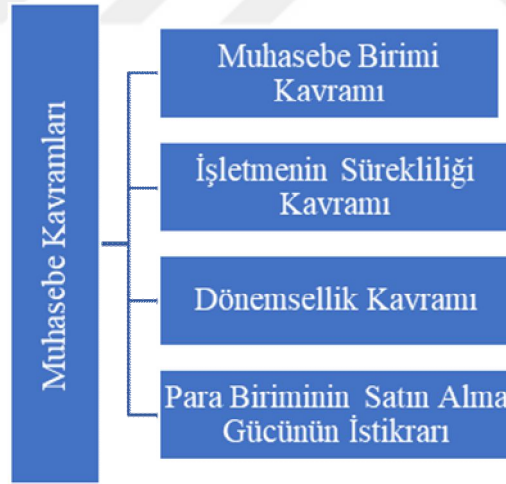
öngörmektedir. Örneğin icare ve kiralama standartlarının karşılaştırmasında bu açıkça görülmektedir.

4.7.1.4. Bilgi Kullanıcıları Açısından Karşılaştırma

AAOIFI'ya göre bilgi kullanıcıları doğrudan bilgi sağlayanlar ve bilgi erişimi sınırlı olanlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Doğrudan bilgi sağlayanlar yönetim, devlet ve düzenleyici kuruluşlardır. Bilgi erişimi sınırlı olanlar yatırımcılar, kreditorler, çalışanlar ve toplumun diğer tüm kesimleridir. UFRS'ye göre ise bilgi kullanıcıları asli kullanıcılar, ikincil kullanıcılar ve diğer kullanıcılar olarak üçe ayrılmaktadır. Asli Kullanıcılar yönetim, yatırımcılar, borç verenler ve kredi verenler olarak belirtilmiştir. İkincil Kullanıcılar devlet ve düzenleyici kuruluşlardır.

4.7.1.5. Muhasebe Kavramları

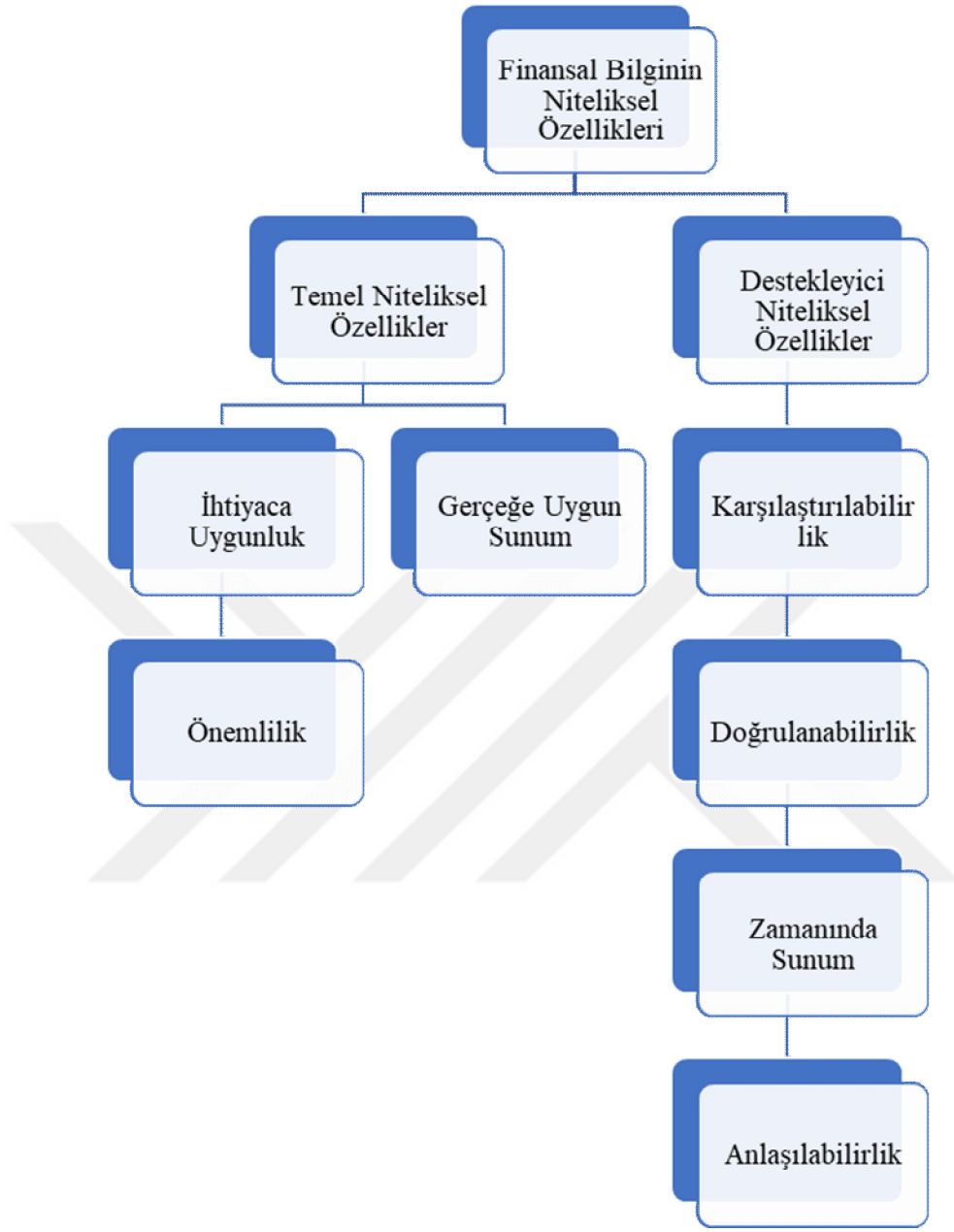
AAOIFI kavramsal çerçevesinde, UFRS kavramsal çerçeveden farklı olarak Şekil 4.1' de gösterilen muhasebe kavramlarına yer verilmiştir. UFRS'de böyle bir başlık ve sınıflandırmaya yer verilmemektedir.

Şekil 4.1. AAOIFI Kavramsal Çerçeve Muhasebe Kavramları

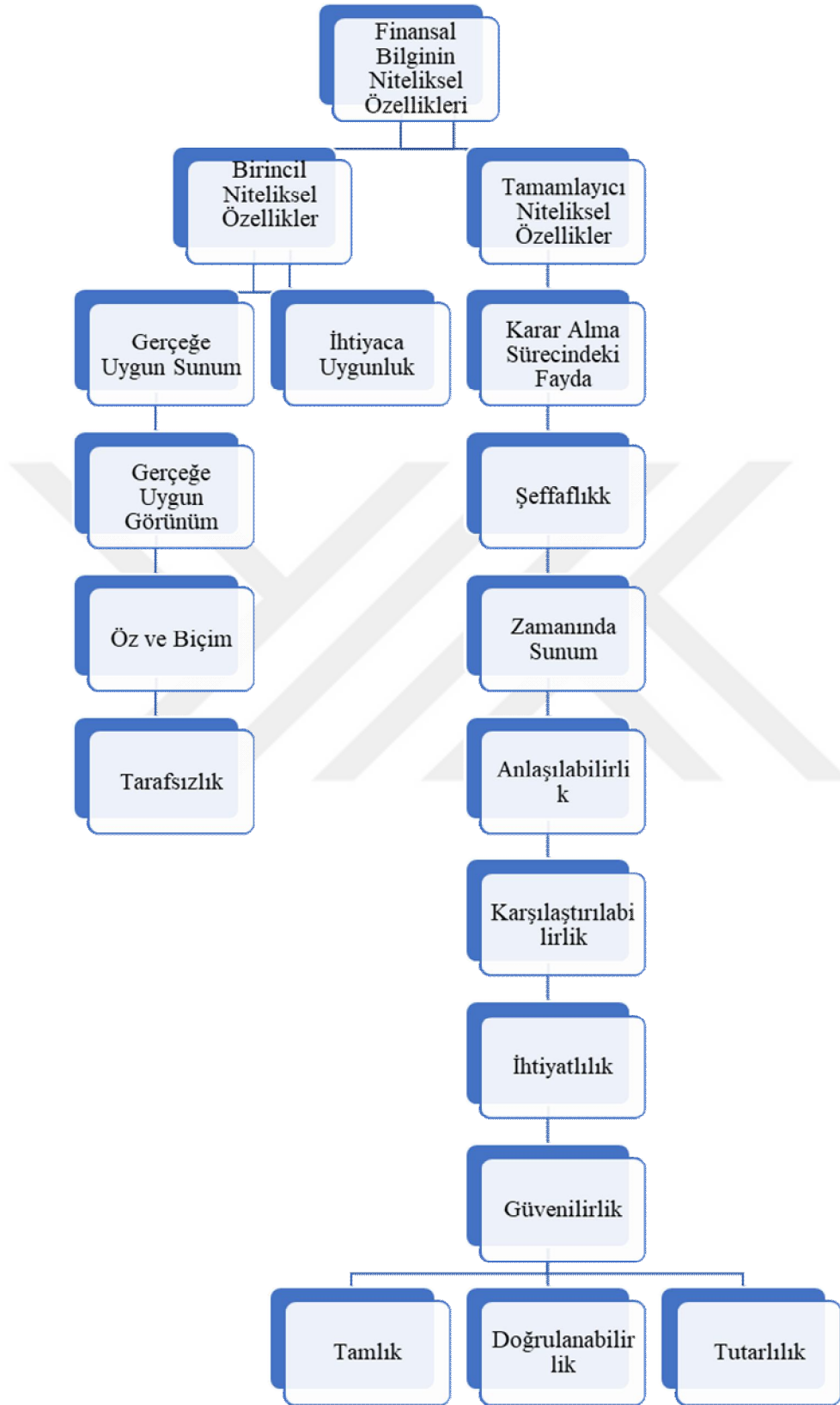
4.7.1.6. Finansal Bilginin Niteliksel Özellikleri Açısından Karşılaştırma

AAOIFI ve UFRS finansal bilgilerin niteliksel özelliklerine göre de farklılık göstermektedir. UFRS'ye göre finansal bilginin niteliksel özellikleri Şekil 4.2'deki gibidir:

Şekil 4.2. UFRS’ye göre Finansal Bilginin Niteliksel Özellikleri

AAOIFI’ye göre finansal bilginin niteliksel özellikleri Şekil 4.3’te gösterilmiştir:

Şekil 4.3. AAOIFI Kavramsal Çerçeveye Göre Finansal Bilginin Niteliksel Özellikleri

Şekil 4.2. ve şekil 4.3. birlikte incelendiğinde AAOIFI ve UFRS kavramsal çerçevelerinde finansal bilginin niteliksel özellikleri temel ayrım benzer olup farklılaşma alt ayrımlarda başlamaktadır. Her iki kavramsal çerçevede de birincil niteliksel özellikler aynı şekilde sınıflandırılırken, bunlardan gerçeğe uygun sunum AAOIFI'ya göre gerçeğe uygun görünüm, öz ve biçim ve tarafsızlık olarak alt başlıklara ayrılmaktadır. Öte yandan UFRS ise ihtiyaca uygunluk özelliğinin alt başlığı olarak önemlilik kavramına yer vermektedir. Finansal bilginin destekleyici niteliksel özelliklerinden karşılaştırılabilirlik ve zamanında sunum her iki çerçevede de yer almaktadır. AAOIFI kavramsal çerçevede bu iki özelliğe ek olarak karar sürecindeki fayda, şeffaflık, ihtiyatlılık ve güvenilirlik özelliklerine; UFRS ise bu iki özelliğe ek olarak doğrulanabilirlik ve anlaşılabilirlik özelliklerine yer vermektedir. Bununla birlikte AAOIFI doğrulanabilirlik, tamlık ve tutarlılık özelliklerini güvenilirlik özelliğinin alt başlıkları olarak yer vermektedir.

4.7.1.7. Finansal Tablo Setleri Açısından Karşılaştırma

AAOIFI kavramsal çerçeve UFRS finansal tablo setinden farklı olarak; sermaye benzeri özkaynaklara ilişkin gelir tablosu, atıflar ve bilanço dışı varlıklardaki değişim tablosu ile Tekafül / sigorta faaliyetlerine ilişkin beyanlar yer almaktadır.

AAOIFI kavramsal çerçevesinde, İslami finans kuruluşlarının finansal tablolarını hazırlarken uymaları gereken belirli sunum gereklilikleri açıklanmaktadır. Bu gereklilikler, finansal tabloların, İslam hukuku ilkelerine bağlılığı ile karakterize edilen İslami finansın kendine özgü doğasını doğru bir şekilde yansıtmayı sağlamak için, finansal kuruluşların fon kaynaklarını ve kullanımlarını ve bu fonların bu ilkelere uygun olarak nasıl kullanıldığını açıklamalarını zorunlu kılmaktadır. Buna ek olarak, AAOIFI çerçevesi, finansal tablolarında kurumun İslam hukuku gerekliliklerine uygunluğuna ilişkin bir değerlendirme mevcut olmasını gerektirir ve bu değerlendirme genellikle bağımsız bir İslam hukuku denetim kurulu tarafından sağlanmaktadır.

Buna karşılık, UFRS kavramsal çerçevesi, belirli sektör veya endüstrilerine bakılmaksızın tüm işletmeler için geçerli olan daha genel sunum gerekliliklerine odaklanmaktadır. Bu gereklilikler, farklı kuruluşlar ve yargı bölgeleri arasında

finansal raporlamada tutarlılığı ve karşılaştırılabilirliği teşvik etmeyi amaçlamaktadır. UFRS çerçevesindeki temel sunum gerekliliklerinden bazıları, finansal tablo kalemlerinin varlıklar, yükümlülükler, özkaynaklar, gelir ve giderler gibi kategorilere ayrılması ve benzer kalemler için tutarlı bir ölçüm esasının kullanılmasıdır. UFRS çerçevesi, İslami finansın kendine özgü yönlerini özel olarak ele almamakla birlikte, İslami finans kuruluşlarının ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde uyarlanabilen finansal raporlama için genel bir temel sağlayabilmektedir.

4.7.1.8. Ölçüm Açısından Karşılaştırma

Hem AAOIFI hem de UFRS kavramsal çerçevelerindeki ölçüm kriterleri, İslami finans kuruluşları için finansal tabloların sunumunda önemli bir rol oynamaktadır. İki çerçeve arasındaki temel farklardan biri de, paranın zaman değeri ilkesine yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır. Hem UFRS hem de AAOIFI bu ilkeyi kullanmaktadır, ancak bunu farklı nedenlerle yapmaktadırlar. AAOIFI çerçevesine göre ölçümlerde tarihi maliyet ve gerçeğe uygun değer kullanılmaktadır. Bununla birlikte, gelecekte beklenen nakit akışlarının bugünkü değeri (iskonto edilmiş değer) yoluyla gerçeğe uygun değerın hesaplanmasına ilişkin geleneksel kavramların İslami muhasebe kavramlarıyla çeliştiği görülmektedir. UFRS 13'e göre gerçeğe uygun değerın belirlenmesi üç yönteme ayrılmıştır:

- a) Gerçeğe uygun değerın belirlenmesinde ilk yöntem piyasa fiyatlarına dayanmaktadır; dolayısıyla AAOIFI ile uyumludur.
- b) Gözlemlenebilir piyasa değerlerinin bir ölçüt olarak kullanılması için gerekli olan aktif bir piyasanın yokluğunu karşılamak için uygun bir iskonto veya prim uygulamasını içeren ikinci yöntem de AAOIFI çerçevesine aykırı değildir.
- c) Gerçeğe uygun değerın belirlenmesindeki üçüncü yöntemde, iskonto teknikleri kullanılarak gelecekteki nakit akışlarının bugünkü değeri elde edilir. İskonto teknikleri yoluyla gerçeğe uygun değerın elde edilmesi bazı İslam hukuku hükümlerine (özellikle paranın zaman değeriyle ilgili) aykırı olduğundan AAOIFI çerçevesine uygun değildir.

AAOIFI ve UFRS kavramsal çerçeveleri arasındaki farklılıklar Tablo 4.1.'de özetlenmiştir:

Tablo 4.1. Kavramsal Çerçeve Karşılaştırma

Kriterler	AAOIFI Kavramsal Çerçeve	UFRS Kavramsal Çerçeve
Amaç	İslam hukuku kurallarına uygun uluslararası standartları ve uygulamaları dikkate alarak muhasebe düşüncesi geliştirmektir.	Açıkça ifade edilmiş ilkelere dayalı tek bir finansal raporlama standartları seti geliştirmektir.
	İslami finans kuruluşlarının özel ihtiyaçlarına ve İslam hukuku bilincine sahip yatırımcılar için ek bilgi sağlanmasıdır.	Genel olarak işletme ve sektörler için geçerli ilke esaslı bir çerçevenin oluşturulmasıdır.
Tanımlama	İslami finans prensiplerine uygunluk esas alınır.	Gelecekteki ekonomik fayda ve ölçülebilirlik esas alınır.
Bilgi kullanıcıları	Doğrudan Bilgi Sağlayanlar (Yönetim, Devlet ve Düzenleyici Kuruluşlar) Bilgi Erişimi Sınırlı Olanlar (Yatırımcılar, Cari Hesap Sahipleri ve Borç Verenler Ve Çalışanlar İle Toplumun Diğer Tüm Kesimi)	Asli Kullanıcılar (Yatırımcılar, Borç Verenler, Kredi Verenler) İkincil Kullanıcılar (Yönetim ve Devlet ve Düzenleyici Kuruluşlar) Diğer Kullanıcılar
Finansal Bilginin Niteliksel Özellikleri	<u>Birincil Niteliksel Özellikler</u> a) Gerçeğe Uygun Sunum • Gerçeğe Uygun Görünüm • Öz Ve Biçim • Tarafsızlık b) İhtiyaca Uygunluk <u>Tamamlayıcı Niteliksel Özellikler</u> a) Karar Alma Sürecindeki Fayda b) Şeffaflık c) Zamanında Sunum d) Anlaşılabilirlik e) Karşılaştırılabilirlik f) İhtiyatlılık g) Güvenilirlik • Tamlık • Doğrulanabilirlik • Tutarlılık	<u>Temel Niteliksel Özellikler</u> a) İhtiyaca Uygunluk • Önemlilik b) Gerçeğe Uygun Sunum <u>Destekleyici Niteliksel Özellikler</u> a) Karşılaştırılabilirlik b) Doğrulanabilirlik c) Zamanında Sunum d) Anlaşılabilirlik
Muhasebe Kavramları	Muhasebe Birimi Kavramı İşletmenin Sürekliliği Kavramı Dönemsellik Kavramı Para Biriminin Satın Alma Gücünün İstikrarı	Muhasebe kavramlarına yer verilmemiş
Finansal Tabloların Unsurları	Varlıklar Yükümlülükler Sermaye Benzeri Özkaynak Özkaynaklar Gelir Giderler	Varlıklar Yükümlülükler Özkaynaklar Gelir Giderler
Finansal Tablolar Seti	Finansal Durum Tablosu; Gelir Tablosu ve Diğer Kapsamlı Gelir Tablosu; Sermaye Benzeri Özkaynaklara İlişkin Gelir Tablosu ve Atıflar; Özkaynak Değişim Tablosu; Nakit Akış Tablosu; Yönetim altındaki Bilanço Dışı Varlıklardaki Değişim Tablosu; Tekafül / sigorta faaliyetlerine ilişkin beyanlar; ve Önemli muhasebe politikalarını ve diğer açıklamaları içeren dipnotlar.	UFRS kavramsal çerçevede finansal tablolar setine yer verilmemiş olup, UMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşunda finansal tablolar seti aşağıdakilerden oluşmaktadır: Finansal durum tablosu, Kâr veya zarar ve diğer kapsamlı gelir tablosu, Özkaynak değişim tablosu, Nakit akış tablosu, Önemli muhasebe politikası bilgilerini ve diğer açıklayıcı bilgileri içeren dipnotlar,
Finansal	Varlık: Geçmişte gerçekleşen bir işlemin, bir	Varlık: Geçmişteki olayların bir

Tablo Unsurları	olayın veya koşulun neticesi olarak ortaya çıkan, bir kurum tarafından kontrol edilen ve kuruma gelecekte ekonomik fayda sağlayan mevcut ekonomik kaynaktır.	sonucu olarak işletme tarafından kontrol edilen ve gelecekteki ekonomik faydaların işletmeye akması beklenen mevcut bir ekonomik kaynaktır. Tanım hak, ekonomik fayda üretme potansiyeli ve kontrol olmak üzere ayrıntılı olarak üç açıdan ele alınmıştır.
	Yükümlülük: Geçmişte gerçekleşen bir işlemin, bir olayın veya koşulun neticesi olarak ekonomik kaynakların çıkışına neden olan, kuruma karşı uygulanabilir olan, sermaye benzeri özkaynağın dışındaki yükümlülüklerdir.	Yükümlülük, işletmenin geçmişteki olayların bir sonucu olarak bir ekonomik kaynağı devretme konusundaki mükellefiyetidir.
	Özkaynak: Varlıklardan tüm borçlar ve sermaye benzeri özkaynak ve özkaynaklar düşüldükten sonra kurumun varlıklarında kalan paydır.	Özkaynak: İşletmenin varlıklarından tüm yükümlülükleri düşüldükten sonra kalan varlıkları üzerindeki haklardır.
	Gelir/Gider: Yatırım, alım satım, hizmet sunumu ve diğer kârlı faaliyetler, bilanço dışı kalemlerin yönetimi gibi nedenle varlıklardaki toplam artış veya yükümlülüklerdeki toplam azalış veya her ikisinin birleşimidir. Ayrıca, gelirin zaman içinde muhasebeleştirilmesi gerekir ve geliri oluşturan varlık veya yükümlülüklerin, şirket sahipleri veya sermaye benzeri özkaynak sahipleri tarafından yapılan yatırımların sonucu olmaması gerekir. Giderler, işletmenin mali durumunu olumsuz yönde etkileyen işletme faaliyetleri sonucunda ortaya çıkar. Bu, bir işletmenin gelir elde etmek için kullandığı kaynakları veya borcunu nasıl artırdığını veya azalttığını gösterir. Ancak, sahipler veya sermaye benzeri özkaynak sahipleri tarafından yapılan yatırımlar veya çekilmeler, işletmenin normal faaliyetleri sırasında gerçekleşmediğinden, işletmenin faaliyetlerinden kaynaklanan giderler olarak kabul edilmez.	Gelir/Gider Gelir, işletmenin özkaynağının üzerinde talep hakkı olan sahiplerinin yaptığı katkılar dışında, özkaynağın artışına yol açan varlıklardaki artışlar veya yükümlülüklerdeki azalmalardır. Gider, işletmenin özkaynağının üzerinde talep hakkı olan sahiplerine yapılan dağıtımlar dışında, özkaynaklarda azalışlara yol açan varlıklardaki azalışlar veya yükümlülüklerdeki artmalardır.
	Sermaye benzeri özkaynaklar: Sermaye benzeri özkaynakları, bir kurum tarafından kar paylaşımı veya katılım esasına göre alınan katılım katkılarını temsil eden bir unsurdur. Sermaye benzeri özkaynakları öz sermaye ile yükümlülük arasında bir konumdadır ve belirli özelliklere sahiptir.	Sermaye benzeri özkaynaklar IFRS de böyle bir unsur yoktur.
Paranın Zaman Değeri İlkesi	İslami prensiplere uymadığından kullanılamaz.	Kullanılır.
Ölçüm	Tarihi maliyet, gerçeğe uygun değer.	Tutarlı bir ölçüm esasının kullanılmasını teşvik eder. a) Tarihi maliyet b) Cari değer - Gerçeğe uygun değer - Kullanım değeri ve ifa değeri

4.7.2. İslami Finansal Araçlar Açısından AAOIFI FMS'ları ile UFRS'nin Karşılaştırılması

UFRS ve AAOIFI muhasebe standartlarının karşılaştırılması finansal raporlama üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Her iki standardın da kendine has özellikleri olsa da islami finansal araçların muhasebeleştirme ve raporlanmasında aralarındaki farkları anlamak uluslararası piyasalarda faaliyet gösteren şirketler için çok önemlidir. Bu bölümde karşılaştırma yapılırken ilgili UFRS ve AAOIFI FMS'ları kullanılacaktır.

Tablo 4.2. AAOIF FMS ile İslami Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesinde Kullanılan UFRS/UMS

FİNANSAL ARAÇ	AAOIFI FMS	UFRS/UMS
Murabaha	FMS 28 Murabaha ve Diğer Vadeli Satışlar	UMS 2: Stoklar UFRS: 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılat ve UFRS 9: Finansal Araçlar
Mudarabe	FMS 3 Mudarabe	UFRS 9 Finansal Araçlar UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar
Müşareke	FMS 4 Müşareke	UFRS 9 Finansal Araçlar UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar
Selem ve Alt Selem	FMS 7 Selem ve Alt Selem	UMS 2 Stoklar UFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Elde Edilen Hasılat
İstisna ve Alt İstisna	FMS 10 İstisna ve Alt İstisnâ	UFRS 9 Finansal Araçlar UFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Elde Edilen Hasılat
İcare	FMS 32 İcare ve İcare MBT	UFRS 16: Kiralamalar
Sukuk	FMS 33 Sukuk, Pay ve Benzeri Araçlara Yapılan Yatırımlar FMS 34 Sukuk Sahipleri İçin Finansal Raporlama	UFRS 9: Finansal Araçlar

4.7.2.1. Murabaha

Özünde murabaha, İslam'da kesinlikle yasaklanmış olan faizle borç para vermek yerine, finans kuruluşunun bir varlığı satın aldığı ve daha sonra müşteriye

karla sattığı sözleşmeye dayalı bir anlaşmadır. Müşterinin talebi üzerine İslami finans kuruluşunun bir tedarikçiden bir varlık satın aldığı ve aynı varlığı müşteriye genellikle vadeli olarak sattığı bir sözleşme olan murabahanın yaygın şekli, bir vekilin (genellikle müşterinin kendisi) İFK adına mal tedarik etmek için atandığı vekaletle ile gerçekleşmektedir. Tedarik edilen malların maliyeti müşteriye açıklanmalıdır.

Murabaha işlemlerinde UFRS 'ye göre İslami finans kuruluşu, finansal aracı durumundayken AAOIFI'ya göre İslami finans kuruluşu ticari faaliyette bulunmaktadır. Murabaha UFRS açısından UFRS 9 Finansal Araçlar, UMS 2: Stoklar ve UFRS: 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılatı göre muhasebeleştirilir ve finansal raporlara alınır. UFRS'ye göre murabaha işlemi bir kredi işlemi gibi değerlendirildiğinden murabaha alacakları kredi alacağı olarak kaydedilir. AAOIFI FMS'ye göre ise murabaha işlemi bir satış işlemidir ve bu işlemde doğan alacak ticari alacaktır. Bu yüzden UFRS' ye göre murabaha işlemleri finansal durum tablosunda krediler başlığı altında yer alırken AAOIFI'ya göre murabaha sözleşmesine konu olan varlık stok; satış tutarı ise murabaha alacakları adı altında muhasebeleştirilir. Murabaha işlemleri UFRS'ye göre itfa edilmiş maliyeti ile değerlendirilir ve faiz geliri etkin faiz oranı kullanılarak hesaplanır. AAOIFI'ya göre murabahaya konu olan varlıklar ilk kayıta maliyet değeriyle kaydedilir ve daha sonra maliyet değeriyle net gerçekleşebilir değerden düşük olanıyla değerlendirilir. Bu değerlendirme stokların net gerçekleşebilir değerinin, stokların satış maliyeti düşülmüş gerçeğe uygun değerinden önemli ölçüde farklı olmadığı durumda geçerlidir. Net gerçekleşebilir değerin satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değerden önemli ölçüde farklı olması durumunda, söz konusu varlıklar satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülür. Bu ayrımın nedeni net gerçekleşebilir değerin işletmeye özgü bir değer olması ve zekâtın piyasadan elde edilen gerçeğe uygun değer üzerinden hesaplanmasındandır. Murabaha varlıklarının daha uzun süre elde tutulması durumunda, risk ve getiriler hala bankada olduğundan, UFRS Çerçevesi kapsamında değer artışı muhasebeleştirilemez.

UFRS'ye göre murabaha alacakları finansal bir alacak olarak kayıt altına alınır ve gerekli karşılıklar ayrıldıktan sonra maliyet değeriyle ölçülür. AAOIFI'ya

göre murabaha alacakları itibari değer üzerinden kayıt altına alınır ve sonrasında kredi zarar karşılıkları düşüldükten sonra kalan tutardan izlenir. Murabaha alacakları müşteri tarafından vadesinden önce ödenmesi durumunda UFRS'ye göre belirli bir oranda iskonto uygulanırken, AAOIFI'ya göre iskonto uygulaması zorunlu değildir. Murabahanın muhasebeleştirilmesi ve raporlanması açısından AAOIFI standardı ile UFRS arasında belirlenen farklılıklar Tablo 4.2.'de özetlenmiştir:

Tablo 4.3. Murabaha Karşılaştırma

Kriterler	AAOIFI	UFRS
Kullanılan Standart	FMS 28 Murabaha ve Diğer Vadeli Satışlar	UMS 2: Stoklar, UFRS: 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılat ve UFRS 9: Finansal Araçlar
İşlem	Satış işlemidir	Kredidir.
Kurumun durumu	İslami Finans kurumu ticari faaliyette bulunur.	Kuruluş finansman sağladığından finansal aracı rolündedir.
Murabaha sözleşmesine konu olan stoklar	Satışa konudur kayıt altına alınır.	Kredi işlemi olduğundan kayıtlara alınmaz
Stokların ölçümü	İlk ölçüm maliyet değeri, Sonraki ölçüm maliyet değeri ile net gerçekleşebilir değerden düşük olanı	Kredi işlemi olduğundan kayıtlara alınmaz
Murabaha alacakları	Ticari alacak	Kredi alacağı
Murabaha Alacakları ölçüm	İtibari değer	İtfa edilmiş maliyet
Gecikme durumu	Herhangi bir faiz alınmaz ceza olarak alınan tutar hayır işlerine yönlendirilir.	Faiz geliri olarak kayıt altına alınır.
Vadesinden önce ödeme	Kurum iskonto uygulamak zorunda değildir.	Kurum belli bir oranda iskonto uygular.

4.7.2.2. Mudarabe

İslami finasta önemli bir kavram olan mudarabe, taraflardan birinin sermayeyi sağladığı, diğerinin ise yatırım faaliyetlerini yönettiği bir ortaklık sözleşmesidir. İki taraf arasındaki bu anlaşma, yatırım faaliyetlerinden elde edilen kârın dağıtımını sağlarken zarar sermaye sahibine aittir.

Mudarabe işlemleri UFRS açısından ele alındığında sermayeyle ilgili geri ödemelerin durumuna göre UFRS 9 Finansal Araçlar, UFRS 11 Müşterek

Anlaşmalar ve UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar açısından muhasebeleştirilmesi yapılabilirken AAOIFI FMS 3 Mudarabe doğrudan muhasebeleştirme için kullanılır. Yalnız FMS 3 Mudarabe İşlami finans kurumunun sadece sermaye sahibi olduğu durumlarda kullanılır. UFRS açısından mudarabe işlemleri finansal varlık transferi gibi değerlendirilebildiğinden kredi gibi ele alınabilmektedir. Ancak bir mudarabe işleminde, özellikle ilgili işin operasyonel riskleri ve genel öz sermaye yatırım riski dahil olmak üzere işle ilgili risk ve getiriler sermaye sahibi olarak İşlami finans kuruluşu tarafından karşılandığından, bu, bir finansman işleminde ziyade bir banka tarafından bir öz sermaye aracına yapılan yatırıma benzemektedir. Buna göre, müşterek girişimler gibi öz sermaye yatırımları ve iştirakler gibi stratejik yatırımlar, krediye dayalı bir finansal varlık olarak muhasebeleştirilemeyeceği için bu standart hükümlerinin uygulanabilir olacağı değerlendirilebilir.

Mudarabe bir finansal araç olarak değerlendirilirse, bir öz sermaye aracı olarak adlandırılabilir ve AAOIFI bu gibi durumlar için sermaye benzeri zkaynak kavramını geliştirmiştir. Buna göre, bir mudarabe işleminin muhasebesi; yatırımlar yapıldığında ve karlar / zararlar ise açıklandıkça tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilecektir. Ancak, projenin muhasebeleştirilmesinde karmaşıklık oluşmaması için sözleşme konusu varlık gerçeğe uygun değer yerine tarihi maliyet değeriyle izlenmektedir. Özetle mudarabe işlemleri iş ortaklığı bakımından değerlendirildiğinde UFRS uygulamalarıyla AAOIFI uygulamaları benzerlik gösterirken, mudarabe işlemleri kredi bakımından değerlendirildiğinde UFRS uygulamalarıyla AAOIFI uygulamaları açısından farklılıklar oluşmaktadır. UFRS erevesi altında, mudarabe yatırımı genellikle satılabilir bir finansal araç olarak kategorize edildiğinden bu tür araçlar, içinde zkaynak unsurları içerse bile genellikle bir yükümlülük olarak sınıflandırılır. Bu nedenle, UFRS erevesi, mudarabe fonlarını UFRS 9 Finansal Araçlar kapsamında finansal yükümlülük olarak sınıflandırır ve itfa edilmiş maliyetinden kaydedilir. Tablo 4.3'te mudarabe açısından AAOIFI standardı ile UFRS arasındaki farklar özetlenmiştir:

Tablo 4.4. Mudarabe Karşılaştırma

Kriterler	AAOIFI	UFRS
Kullanılan Standart	FMS 3 Mudarabe	UFRS 9 Finansal Araçlar UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar
İşlem	Özsermaye aracına yapılan yatırım	Finansman, kredi veya iş ortaklığı
Kurumun durumu	Sermaye sahibi	Finansal aracı
Mudarabenin Kaydedildiği Hesap Grubu	Özsermaye benzeri özkaynak	Yükümlülük
Ölçüm	Tarihi maliyet	İtfa edilmiş maliyet
Risk Yedekleri	Özsermaye benzeri özkaynağın altında ayrılır	Yükümlülük olduğundan bir yedek söz konusu değildir.

4.7.2.3. Müşareke

İslami finasta temel bir kavram olan müşareke, ortakların bir işletmenin kâr ve zararını paylaştığı ortak bir girişim yapısını ifade etmektedir. Bu ortaklık anlaşması, İslami finansın adalet ve hakkaniyet ilkelerini yansıtan iş birliği ve risk paylaşımı ilkelerini bünyesinde barındırmaktadır. Müşarekede, iki veya daha fazla kişi sermayelerini veya emeklerini bir iş girişimi kurmak için birleştirir ve her bir ortak hem yatırımı hem de elde edilen kârı paylaşmaktadır.

UFRS ile AAOIFI ‘nin müşareke işlemlerini düzenleyen muhasebe standartları arasındaki temel fark, geleneksel finansal raporlama için tasarlanmış olan UFRS’nin, kar paylaşımı ve öz sermaye katılımı gibi İslami finansın kendine özgü yönlerini özel olarak ele almadan genel bir yaklaşım sergilemesine karşın AAOIFI standartlarının, müşareke işlemlerinin muhasebeleştirilmesi ve ölçülmesi için özel rehberlik sunmakta olmasıdır.

Müşareke işlemleri uluslararası finansal raporlama standartlarına göre, UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar ve UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar uyarınca özkaynak yöntemi kullanılarak muhasebeleştirilir. Müşarekenin muhasebeleştirilmesi UFRS 11 Müşterek Anlaşmaların muhasebeleştirilmesine benzerlik göstermektedir. Özkaynak yöntemi muhasebesi bu işlemlerin muhasebeleştirilmesi için en uygun çözümdür. Ancak mülk şirketine dayalı

müşareke işlemleri genellikle icare ile karma bir işlem olduğundan ayrıca farklılık göstermektedir. Mudarabede olduğu gibi müşareke işleminin de muhasebesi; yatırımlar yapıldığında muhasebeleştirilir ve karlar/zararlar açıklandıkça tahakkuk esasına göre kaydedilir ve maliyet değeriyle izlenir.

Öte yandan müşareke işlemleri iş ortaklığı olarak değerlendirilirse UFRS uygulamalarıyla AAOIFI uygulamaları benzerlik göstermekte, bu işlemler kredi olarak değerlendirildiğinde UFRS uygulamalarıyla AAOIFI uygulamaları açısından farklılıklar oluşmaktadır. Tablo 4.4.'de müşareke açısından UFRS ve AAOIFI standartları karşılaştırması özetlenmiştir.

Tablo 4.5. Müşareke Karşılaştırma

Kriterler	AAOIFI	UFRS
Kullanılan Standart	FMS 4 Müşareke	UFRS 9 Finansal Araçlar UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar
İşlem	Özsermaye aracına yapılan yatırım	Finansman, kredi veya iş ortaklığı
Kurumun durumu	Sermaye sahibi	Finansal aracı
Ölçüm	Tarihi maliyet	İtfa edilmiş maliyet

4.7.2.4. Selem ve Alt Selem

Selem, İslami finasta temel bir kavram olup, alıcının peşin ödeme yaptığı ve satıcının belirtilen malları daha sonraki bir tarihte teslim edeceği bir anlaşma ile yapılan satış olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan, alt selem, bir finans kuruluşunun, tipik olarak bir bankanın, aynı anda iki ayrı sözleşmeye girdiği daha karmaşık bir düzenlemeyi içerir. Bir sözleşmede banka alıcı olarak hareket ederken, diğerinde satıcı olarak işlev görür. Alt Selem düzenlemesi, bankanın likidite gereksinimlerini daha etkin bir şekilde yönetmesini ve İslami finans ilkelerine bağlı kalarak ticari işlemlere katılmasını sağlar.

İslami finans kurumuna selem ve alt selem işlemlerinde yapılan ödeme gayri maddi ve faizsizdir ve ancak satışın iptal edilmesi durumunda, İslami finans kurumu ödenen gerçek tutarı iade edebilir. Ayrıca İFK, selem konusu malı teslim zamanına

kadar elde tutma riskini ve buna bağılı maliyeti ve teslim sırasında kayıp vb. risklerinin yanı sıra müşterinin istenen kalitede mal teslim edememesi halinde, düşük kaliteli mal riskini de üstlenir. Bununla birlikte selemde malların vadeli alımı söz konusu olduğundan, malın fiyatı teslimat sırasında başlangıçta beklenen piyasa fiyatından daha düşük olarak gerçekleşebildiğinden emtia fiyat riskini de İFK üstlenmiş olur. Bir alt selem sözleşmesi mevcutsa ve müşteri malları zamanında teslim etmede temerrüde düşerse, İFK malları piyasadan satın alarak sözleşme şartlarını yerine getireceğinden bu durum İFK'nın zararına neden olabilir. İFK temerrüt durumunda, cezai masraflar altında herhangi bir gelir elde etmez.

Geleneksel finansman araçlarından çok farklı olan selem için AAOIFI standartları kapsamında daha muhafazakâr bir yaklaşım benimsenmekte ve kar ertelenmekte, ayrıca fiyat düşüşü için karşılık ayrılmaktadır, dolayısıyla sonuçlar geleneksel muhasebeden tamamen farklıdır. Selem sözleşmesi kapsamında İFK tarafından ödenen selem sermayesi, mallar için yapılan bir avans ödemesidir ve Finansal Durum Tablosunda bir dönen varlık olarak gösterilir. Bedelin nakit olarak ödendiği durumlarda, varlık ödeme tarihindeki nominal değer üzerinden Selem alacağı olarak kaydedilecektir. Ancak, bedelin nakit olmaması durumunda, varlık ödenen bedelin gerçeğe uygun değeri üzerinden değerlendirilir. UFRS'deki gerçeğe uygun değer tanımı FMS 7'dekinden farklı olduğu için varlığın değerlendirilmesinde bir farklılık ortaya çıkması muhtemeldir. UFRS'ye göre gerçeğe uygun değer, bilgili ve istekli taraflar arasında, piyasa koşullarına uygun bir işlemde, bir varlığın el değiştirebileceği veya bir borcun ödenebileceği tutar; piyasa katılımcıları arasında düzenli bir işlemde, bir varlığı satmak için alınacak veya bir borcu devretmek için ödenecek fiyat olarak tanımlanırken FMS 7 uyarınca, gerçeğe uygun değer her iki taraf arasında mutabık kalınan tutar olarak tanımlanmaktadır. Sonuç olarak da FMS 7'ye göre iskonto gerektirmez. Selem alacağının her hesap dönemi sonundaki ölçümü UFRS kapsamında gerçeğe uygun değer üzerinden yapılacaktır. Selem sözleşmesi kapsamında İFK'ya teslim edilen emtia stok olarak sınıflandırılacaktır. UMS 2, bir işletme tarafından elde tutulan stoklar için muhasebe işlemini öngörmektedir. UFK emtiayı teslim aldığı anda, stok varlığını tarihi maliyeti üzerinden kaydeder. UMS 2 ayrıca stokların maliyet ve net gerçekleşebilir değerden düşük

olanı ile kaydedilmesini öngörür. Net gerçekleşebilir değer, stokların tahmini satış fiyatından satış için katlanılacak maliyetlerin düşülmesiyle elde edilir. Bu nedenle, stokların net gerçekleşebilir değerindeki herhangi bir azalma, bu azalmanın meydana geldiği dönemde gelir tablosuna kaydedilir. Bu uygulama İslami muhasebe standartları kapsamında da takip edilmektedir. AAOIFI'ya göre mali dönemin sonunda selem ve alt selem işlemlerinin sermayesini ölçmek için, mevcut bilgilerin güvenilirliğinin sağlanması nedeniyle tarihi maliyetle ölçülürken UFRS'ye göre gerçeğe uygun sunum gereği mali dönemde iskonto ettirilmesi gerekir. Tablo 4.5.'te selem ve alt selem işlemleri açısından UFRS ve AAOIFI standartları karşılaştırması özetlenmiştir.

Tablo 4.6. Selem Karşılaştırma

Kriterler	AAOIFI	UFRS
Kullanılan Standart	FMS 7 Selem ve Alt Selem	UMS 2 Stoklar UFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Elde Edilen Hasılat
İşlem	Ticari işlem	Finansman
Kurumun durumu	İslami Finans kurumu ticari faaliyette bulunur.	Finansal aracı
Ölçüm	Tarihi maliyet	Gerçeğe uygun değer

4.7.2.5. İstisnâ

İstisnâ, bir alıcının bir satıcıdan (üretici) alıcının spesifikasyonlarına göre belirli bir varlık üretmesini talep etmesini içermektedir. Genellikle İslami finans kurumları, alıcının özelleştirilmiş bir ürüne ihtiyaç duyduğu inşaat, imalat veya üretim gibi projelere finansman sağlamak için genellikle istisna sözleşmelerini kullanmaktadır.

Günümüzde İslami finans bağlamında uzun vadeli projelerin finansmanı için faydalı bir araç olarak ortaya çıkan istisnâ genellikle sabit fiyatlı bir anahtar teslim sözleşmesine benzer. Ancak geleneksel finansman tekniklerine göre istisnâda, risk ve getiriler farklıdır. İstisnâda, stokların ve inşaat halindeki varlığın mülkiyetine ilişkin riskleri, inşa edilen varlığın fiyatlandırılmasına ve yok edilmesine ilişkin riskleri ve kontrol dışı koşullar nedeniyle varlığın tamamlanamaması riski de

dahil olmak üzere gecikmiş inşaat ve sözleşmenin maddi ihlalleri risklerini İFK üstlenir. İstisnâ muhasebesi, UFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinde belirtilen hasılat ve maliyet muhasebeleştirme ilkeleri uygulanarak yapılmaktadır. Tek fark, istisnâ işlemlerindeki ertelenmiş kâr unsurudur. İFK'lar tarafından gerçekleştirilen istisna işlemleri, ertelenmiş kâr payının bir sonucu olarak ilave kar unsuru içerdiğinden, bu kâr payının borcun ödenme süresi boyunca itfa edilmesi söz konusu olmaktadır.

Muhasebe açısından bakıldığında, inşaat sözleşmesine göre inşaat maliyetlerinin biriktirilmesi ve inşaat sözleşmesi muhasebesi UFRS'de olduğu gibi hakedişlerin faturalandırılması ve takip edilmesi gerektiğinden istisnânın muhasebeleştirilmesi karmaşıktır. Ayrıca bir sözleşmenin sonucu güvenilir bir şekilde tahmin edilebildiğinde, UFRS 15 Müşteri Sözleşmeleri kapsamındaki standart uygulama olan tamamlanma yüzdesi yöntemi kullanılarak kârın muhasebeleştirilmesidir. Ancak FMS 10 İstisna, kârın muhasebeleştirilmediği ancak maliyetlerin geri kazanılabilir olması beklenen tutara kadar biriktirildiği tamamlanmış sözleşmeler yöntemine izin vermektedir. İhtiyatlılık kavramı gereği, istisnâ sözleşmesi sırasında herhangi bir zamanda, beklenen bir zarar varsa veya yapılmakta olan işin nakit benzeri değeri sözleşme tutarından daha az ise, yapılmakta olan işin nakit benzeri değerine indirilmesi gerekecektir.

AAOIFI uygulamasına benzer şekilde, UFRS kapsamında, sözleşme maliyetleri devam eden inşaat olarak bilinen bir varlık hesabına kaydedilir. Hasılatın muhasebeleştirilmesi, şirketin sözleşme kapsamındaki edim yükümlülüğünü yerine getirmek için çalıştığı süre boyunca gerçekleşir. Tamamlanma yüzdesi ve maliyet geri kazanımı (sıfır kâr) olmak üzere iki yöntem kullanılır. Tamamlanma yüzdesi, gelirleri ve brüt kârı kaydetmek için yapılan işi tahmin ederken, maliyet kurtarma yöntemi, sözleşme kapsamındaki tüm maliyetler gerçekleşene kadar herhangi bir kârın kaydedilmemesini gerektirir. FMS 10'un aksine, UFRS 15, sözleşme süresinin ötesinde geciken ödemelerle ilgili olarak karların ertelenmesine ilişkin bir hüküm içermez. Gelirler ve brüt karlar, sözleşme kapsamındaki edim yükümlülüklerinin yerine getirilmesi esasına göre muhasebeleştirilir.

UFRS'ye göre, işlem fiyatı (sözleşme fiyatı) belirlenirken, taraflar sözleşmenin önemli bir finansman bileşeni içerip içermediğini belirlemelidir. Eğer

bir sözleşme kapsamında, İFK müşteriye uzatılmış finansman koşulları sunmuşsa, o zaman İFK etkin bir şekilde finansman sağlamaktadır ve bu finansman satış gelirinden ayrı olarak, finansman süresi boyunca faiz geliri olarak kaydedilmelidir. Finansman unsuru genellikle gelecekte alınacak bedelin emsal bir faiz oranı ile iskonto edilmesi suretiyle hesaplanmaktadır. Genel olarak, sözleşme bedeli ile edim yükümlülüğünün yerine getirilmesi sırasında nakit olarak ödenecek tutar arasında büyük bir fark olması, örtülü bir finansman bileşeninin varlığına işaret etmektedir. Finansman kısmına ilişkin alacak olarak hesaplanan tutar, UFRS 9 Finansal Araçlar kapsamında bir finansal varlık olarak finansal tablolarda gösterilecektir. AAOIFI kapsamında, bir istisnâ sözleşmesi kapsamındaki potansiyel bir finansman bileşeni ile ilgili olarak böyle bir hüküm bulunmamaktadır.

Alt istisnâ'da İFK, malların imalatı/inşası için başka bir tarafla sözleşme yapar ve böylece müşteri olarak hareket eder. Alt yüklenici tarafından faturalandırılan tutarlar, İFK'nın finansal durum tablosunda varlık (sözleşme maliyetleri) olarak kaydedilir. Varlık tamamlandığında ve teslim edildiğinde, İFK tarafından defter değerinden kaydedilir. Tablo 4.6.'da istisna işlemleri açısından UFRS ve AAOIFI standartları karşılaştırması özetlenmiştir.

Tablo 4.7. İstisna Karşılaştırma

Kriterler	AAOIFI	UFRS
Kullanılan Standart	FMS 10 İstisna ve Alt İstisnâ	UFRS 9 Finansal Araçlar UFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Elde Edilen Hasılat
İşlem	Ticari işlem	Kredi
Kurumun durumu	İslami Finans kuruluşu ticari faaliyette bulunur.	Finansal aracı
Ölçüm	Tarihi maliyet	Gerçeğe uygun değer

4.7.2.6. İcare

Basit bir ifadeyle kiralama olarak adlandırılabilen icare, sarf malzemeleri dışındaki bir varlığın sahibinin, bu varlığın intifa hakkını kararlaştırılan bir bedel karşılığında kararlaştırılan bir süre için başka bir kişiye devrettiği bir sözleşmedir. İcare MBT varlığın kira süresinin bitiminden sonra kiracıya devredilmesinin

beklendiği icare sözleşmesine denir. İcare leasing olarak adlandırılır ve İslami prensiplere uygun bir işlemdir. Ancak caiz olması, kiralama işlemlerinde uygulanan şart ve koşullardan kaynaklanan çeşitli hususlara bağlıdır. Faaliyet kiralaması türleri İslami prensipler açısından caiz olmasına rağmen satış ve kiralama gibi iki farklı işlemi içeren finansal kiralamada sorun vardır ve bu yüzden finansal kiralama işlemleri ile geleneksel kiralamalar arasında farka neden olmaktadır. Bu fark, İslam hukukunun iki sözleşmenin tek bir sözleşmede birleştirilmesinden ve gelecekteki bir satış sözleşmesine izin vermemesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, icarede varlığın satışı sözleşmenin dışında tutulur ve satış karşılıklı bağlayıcıyı bir sözleşme olmayıp satış opsiyonu bir taraf için bağlayıcı olan bir vaat şeklindedir. Geleneksel bir finansal kiralama sözleşmesinde varlığın mülkiyetine ilişkin risk ve getiriler esas olarak kiracıya aittir; ancak bir icare sözleşmesinde risk ve getiriler kiraya verende kalmaktadır. Bir diğer önemli fark ise finansal kiralama sözleşmesinde mülkiyetin sözleşme süresinin sonunda kiracıya geçecek olması, icarede ise İslam hukukunda iki sözleşme bir sözleşme içerisinde olmayacağından mülkiyet devri ayrı bir sözleşmeye konu olur. Sonuç olarak, varlığın satışı icare sözleşmesine dahil değildir. İslami prensiplere göre paranın zaman değeri olmadığından icare bedeli paranın zaman değeri yerine varlığın değeri üzerinden hesaplanır.

AAOIFI FMS 32 ile UFRS 16 arasında kiralanan varlıkların muhasebeleştirilmesindeki farklılıklar, duran varlıkların muhasebeleştirilmesindeki kriterlerden meydana gelmektedir. Farklılığın temeli, dayanak varlıkları kontrol etmek veya sahip olmaya dayanmaktadır. UFRS'ye göre, dayanak varlıkların finansal kiracının kontrolü altında olması gerektiği belirtilmektedir. Buna göre, finansal kiralama kapsamında, kiralanan varlıkların kontrolü kiracıya devredildiğinden, kiraya veren kiralanan varlıkları finansal kiralama yatırımı olarak kaydetmek zorundadır. UFRS 16'ya göre finansal kiralamaya konu olan kira alacakları kazanılmamış finansal kiralama gelirleri olarak alacaklar hesabında gösterilirken, finansal kiralamaya konu olan varlık kiracının finansal tablolarında aktifleştirilir ve kira tutarları yükümlülük olarak muhasebeleştirilir. Öte yandan, AAOIFI muhasebe standartları, dayanak varlıkları kendi mülkiyeti altında muhasebeleştirmek zorundadır. Bu nedenle, varlıkları kimin kontrol ettiği dikkate alınmayarak, kiralanan

varlıkların kiracının değil, kiraya verenin finansal durum tablosunda faaliyet kiralaması olarak icare varlıklarına yapılan yatırımlar ve icare MBT varlıkları altında muhasebeleştirilmesine yol açmaktadır. UFRS 16'ya göre icare yatırım alacakları ertelenmiş gelirden oluşur ve değer düşüklüğü karşılığı brüt tutardan düşülür. Tüm finansman alacakları itfa edilmiş maliyetinden varsa değer düşüklüğü zararları düşülerek ölçülür. FMS 32 kapsamında finansal durum tablosunda iki varlık kategorisinde sunulan varlıklar ilk maliyet üzerinden muhasebeleştirme yapılır, daha sonra tarihi maliyet ve defter değeri üzerinden ölçülür.

UFRS 16 kapsamında icare geliri alacak olarak kaydedilir ve etkin faiz oranıyla itfa edilmiş maliyete göre tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilir. Faaliyet kiralaması yatırım amaçlı gayrimenkullerden elde edilen gelir, kira süresi boyunca doğrusal yöntemle muhasebeleştirilir. FMS 32'ye göre her iki kiralamada kira geliri, kiraya verenin gelir tablosunda kiralama süresine orantılı olarak etkin kar oranına göre tahsis edilmiş icare geliri olarak görünmelidir.

UFRS 16 kapsamında icare MBT varlıkları (finansal kiralama) ile ilgili İFK'nın finansal tablosunda tamir bakım maliyetlerini dikkate alınmaz. FMS 32 kapsamında onarımlar gider olarak muhasebeleştirilir. Onarımların önemli olması ve yıldan yıla değişiklik göstermesi durumunda onarımlar için bir karşılık ayrılır. Bu yüzden AAOIFI, FMS 32'de, kiraya veren bakım giderleri ödeyeceği için karında azalma olur.

UFRS 16 kapsamında icare MBT varlıkları ile ilgili olarak kurumun finansal tablosunda amortisman ayrılmasına gerek yoktur. FMS 32 kapsamında icare varlıkları amortismanı; kiraya verenin amortisman politikası aracılığıyla hesaplanır. Yine burada da kiraya veren amortisman giderlerini muhasebeleştirdiği için karda azalma gerçekleşir.

UFRS 16 kapsamında kiralanan varlıklar kiracıya devredildiği için kiraya verenin kiralanan varlıklar üzerinde değer düşüklüğü zararı muhasebeleştirmesine gerek yoktur. FMS 32 kapsamında kiraya veren değer düşüklüğü zararını muhasebeleştirdiği için karda azalma gerçekleşir.

Kiraya veren tarafından FMS 32'nin, kiracı tarafından ise UFRS 16'nın uygulanması, her iki tarafın da varlıkla ilgili giderlerini finansal tablolarında muhasebeleştirmesine neden olacaktır ki bu da bu da aynı varlıkla ilgili giderlerin mükerrer kaydedilmesi anlamına gelmektedir ve muhasebesel ikilem oluşturmaktadır.

Tablo 4.8. İcare Karşılaştırma

Kriterler	AAOIFI	UFRS
Kullanılan Standart	FMS 32 İcare ve İcare MBT	UFRS 16: Kiralamalar
İşlem	Kiralama	Kiralama
Kiralamaya konu olan varlığın durumu	Kiralayan tarafından İcare varlıklarına yapılan yatırımlar ve icare MBT varlıkları muhasebeleştirilir.	Kiracı tarafından muhasebeleştirilir.
Kiralamaya konu olan varlığın ölçümü	Maliyet değeri, defter değeri	Kiralayan tarafından kayıt altına alınmaz
İcare tutarı	İcare alacakları, icare gelirleri	Kazanılmamış kiralama gelirleri
Ölçüm	Etkin getiri oranı eşit taksitler	İtfa edilmiş maliyet
Tamir-Bakım giderleri	Kiraya veren tarafından	Kiracı
Amortisman	Kiraya veren	Kiracı

4.7.2.7. Sukuk

Genellikle İslami tahviller veya bonolar olarak adlandırılan sukuk, İslami finasta kendine özgü bir finansal araç biçimini temsil etmektedir. Bir borç yükümlülüğünü ifade eden geleneksel tahvillerin aksine, sukuk sertifikaları belirli projeler veya girişimlerle ilgili maddi varlıklardaki mülkiyet paylarını ifade etmektedir. Bu ayırım, sukukun temel kavramının anlaşılmasında çok önemlidir, çünkü sukuklar salt bir finansal yükümlülüğün ziyade bir varlıktaki bölünmemiş intifa hakkı sahipliğini yansıtmaktadır. Sukuk ihracının birincil amacı, geleneksel sabit getirili menkul kıymetlere benzer getiriler elde ederken İslami ilkelere bağlı yatırım fırsatları oluşturmaktır. UFRS'ye göre kaynak kuruluş, fon ihtiyacı olan taraftır. Kaynak kuruluşun defterlerinde, sukuk işlemi tamamen bir finansman işlemi olarak kabul edilir. Dolayısıyla, kaynak kuruluş sukuku bir finansal yükümlülük olarak muhasebeleştirerek ve sukuk sözleşmesine konu olan varlığı ya da finansal

aracı özün önceliği ilkesine dayanarak sabit kıymet veya varlık olarak tutmaya devam eder ve bilanço dışı bırakmaz. AAOIFI kapsamında, kaynak kuruluş varlığının satışını kaydedecek ve ayrıca yıllık kira bedelini de kaydedecektir. Böylece, kaynak kuruluş Özel Amaçlı Kurum (SPV) tarafından ihraç edilen sukuk için herhangi bir finansal yükümlülük kaydetmez ve vade süresinin sonunda, kaynak kuruluş varlığının geri alımını yeni bir varlık edinimi olarak kaydeder.

AAOIFI sukuk yatırımını işe bağlı sukuk ve işe bağlı olmayan sukuk olarak ikiye ayırır. İşe bağlı sukuk, İslami finans ve yatırım, ticaret, hizmetler veya benzer faaliyetlerden biri veya bunların bir birleşimi gibi temel bir işletmenin bulunduğu bir sukuktur. İşe bağlı olan sukuk tanımına uymayan diğer sukuklar işe bağlı olmayan sukuk olarak sınıflandırılır. İşe bağlı sukuklar, sukuk işletmesinde ihraç edilen sukukun dayanağı olan İslami finans ürününe ilişkin AAOIFI standart uygulamalarına göre veya ilgili standart mevcut olmaması durumunda, İslami kurallara aykırı olmamak kaydıyla genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre muhasebeleştirilir.

İşe bağlı sukuk için finansal raporlar seti aşağıdaki gibidir:

- a) Finansal Durum Tablosu;
- b) Gelir Tablosu (sukuk birimi başına kazancı usulüne uygun olarak açıklayan);
- c) Yedek Akçelerdeki Hareketleri de İçeren Finansal Tablo Dipnotları

İşe bağlı olmayan sukukun ilk muhasebeleştirmede, dayanak varlıklar, maliyet bedeli üzerinden muhasebeleştirilir. İlk muhasebeleştirmenin ardından, dayanak varlıklar, gerçeğe uygun değerden taşınmasına izin verilmeyen ve ilgili FMS'a uygun olarak muhasebeleştirilecek olan İslami finans işlemleri hariç olmak üzere, her raporlama tarihinde gerçeğe uygun değerden ölçülür.

AAOIFI FMSİşe bağlı olmayan sukuk finansal rapor seti aşağıdakilerden oluşur:

- a) Net Varlık Değeri (NAV) Açıklamasını İçeren Net Varlıklar Tablosu;
- b) Net Varlıklardaki Değişim Tabloları; ve
- c) Finansal Tablolara İlişkin Önemli Dipnotlar.

Sukuk yatırımcısı açısından UFRS 13 Gerçeğe Uygun Değer ve UFRS 9 Finansal Araçlar kapsamında, sukuk aşağıdaki şekilde kategorize edilen bir yatırım olarak ele alınacaktır:

- a) Alım satım amaçlı yatırımlar
- b) Vadeye kadar elde tutulacak yatırımla

Alım-satım amaçlı yatırımlar, bir şirket tarafından kısa bir süre için elde tutulan sukuklardır. Bu sukuklar esas olarak kısa vadeli kazançlar için alınıp satılır ve mali dönem sonundaki gerçeğe uygun piyasa değerleri üzerinden raporlanır.

Vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar, yatırımları vadeye kadar elde tutma niyetinde olan bir şirket tarafından elde tutulan yatırımlardır. Bu tür sukuklar maliyet değerinden kaydedilir. Kazançlar veya zararlar yalnızca şirket menkul kıymetleri sattığında muhasebeleştirilir. Bu sertifikalar sadece vade sonunda itfa edilir.

AAOIFI kapsamında İslami finans kuruluşları her bir yatırımı özkaynak araçlarına, parasal ve parasal olmayan borçlanma araçlarına ve diğer yatırım araçlarına yapılan yatırımlar olarak sınıflandıracaktır. Bu yatırımlar kurumun yatırımı yönetmek için kullandığı iş modeli ve dayanak İslami finans sözleşmelerinin niteliğine uygun olarak beklenen nakit akışı özellikleri dikkate alınarak sonraki muhasebeleştirmede itfa edilmiş maliyet, gerçeğe uygun değer değişimi özkaynağa yansıtılarak ölçülen ya da gerçeğe uygun değer değişimi kar veya zarara yansıtılarak ölçülen şeklinde sınıflandırılır. Eğer işletme tarafından, aracın vadesine kadar beklenen nakit akışlarını tahsil etmek için söz konusu yatırımı elde tutuluyorsa ve yatırım, borçlanma aracı veya makul olarak belirlenebilir etkin getirisi olan diğer bir yatırım aracını temsil ediyorsa yatırım itfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçülür. Yatırımın, hem beklenen nakit akışlarının tahsil edilmesi hem de yatırımın satılması amacıyla elde tutulması ve yatırım, parasal olmayan borçlanma aracı veya makul bir şekilde belirlenebilir etkin getirisi olan diğer bir yatırım aracını temsil etmesi durumunda yatırım gerçeğe uygun değer değişimi özkaynağa yansıtılarak ölçülür. Yatırım itfa edilmiş maliyet veya gerçeğe uygun değer değişimi özkaynağa yansıtılarak ölçülen yöntemleriyle ölçülemediğinde gerçeğe uygun değer değişimi kâr veya zarara yansıtılarak ölçülür. Kısacası sukuk, pay ve benzeri araçlara yapılan

yatırımlar vadeye kadar elde tutulmak amacı ile edinilmişse itfa edilmiş maliyeti üzerinden, vadesinden önce elden çıkarılma amacı ile edinilmişse gerçeğe uygun değerinden ölçülmektedir.

Tablo 4.9. Sukuk Karşılaştırma

Kriterler	AAOIFI	UFRS
Kullanılan Standart	FMS 33 Sukuk, Pay ve Benzeri Araçlara Yapılan Yatırımlar FMS 34 Sukuk Sahipleri İçin Finansal Raporlama	UFRS 9: Finansal Araçlar
İşlem	Sat Geri Kiralama, Yatırım	Borçlanma
Sukuka konu olan varlığın durumu	Varlık finansal raporlardan çıkarılır	Özün önceliği ilkesine dayanarak sabit kıymet veya varlık olarak tutmaya devam eder
Sukuk finansal raporlama	İşe bağlı sukuk için finansal raporlar seti aşağıdaki gibidir: • Finansal Durum Tablosu; • Gelir Tablosu (sukuk birimi başına kazancı usulüne uygun olarak açıklayan); • Yedek Akçelerdeki Hareketleri de İçeren Finansal Tablo Dipnotları İşe bağlı olmayan sukuk finansal rapor seti aşağıdakilerden oluşur: • Net Varlık Değeri (NAV) Açıklamasını İçeren Net Varlıklar Tablosu; • Net Varlıklardaki Değişim Tabloları; ve • Finansal Tablolara İlişkin Önemli Dipnotlar	Herhangi raporlama yok

4.7.3. İslami Finansal Araçlarla İlgili UMS/UFRS’lerde Yapılabilecek Düzenlemelerle İlgili Öneriler

AAOIFI ve ilgili IASB standartları karşılaştırılarak her iki standart seti arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmuş, ilgili IASB standartlarının AAOIFI ilkeleri çerçevesinde kavramsal çerçeveye ve İslami finansal araçların muhasebeleştirilebilmesi için gerekli ekleme önerileri aşağıdaki gibidir.

Tablo 4.10. Kavramsal Çerçeve

Kriterler	UFRS Kavramsal Çerçeveye Eklenebilecek Alternatif Madde/Bentler
Tanımlama	Gelecekteki ekonomik fayda ve ölçülebilirlikle birlikte İFK'lar için alternatif islam hukukuna uygun prensipler esas alınır.
Bilgi Kullanıcıları	Asli Kullanıcılara İFK'lar için Yönetim, Devlet ve Düzenleyici Kuruluşlar Yatırımcılar, Borç Verenler, Kredi Verenler) İkincil Kullanıcılara İFK'lar için Yatırımcılar, Cari Hesap Sahipleri ve Borç Verenler ve Çalışanlar Diğer Kullanıcılara İFK'lar için Toplumun Diğer Tüm Kesimi
Muhasebe Kavramları	İFK'lar için Muhasebe Birimi Kavramları: • İşletmenin Sürekliliği Kavramı • Dönemsellik Kavramı • Para Biriminin Satın Alma Gücünün İstikrarı
Finansal Tabloların Unsurları	Sermaye Benzeri Özkaynak
Finansal Tablolar Seti	Sermaye Benzeri Özkaynaklara İlişkin Gelir Tablosu ve Atıflar; Yönetim Altındaki Bilanço Dışı Varlıklardaki Değişim Tablosu; Tekafül / Sigorta Faaliyetlerine İlişkin Beyanlar; ve Zekât Tablosu
Finansal Tablo Unsurları	Sermaye benzeri özkaynaklar
Ölçüm	Tarihi maliyet, gerçeğe uygun değer. Gerçeğe uygun değer ilk ve ikinci seviyesi İFK'lar için uygulanabilir. Üçüncü seviyesi, iskonto teknikleri kullanılarak gelecekteki nakit akışlarının bugünkü değeri elde edilerek kullanıldığından İFK'lar tarafından kullanılamaz.

Finansal Araç: Murabaha

İlgili AAOIFI Standardı: FMS 28 Murabaha ve Diğer Vadeli Satışlar

İlgili IASB Standardı: UMS 2 Stoklar ve UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılat

Tablo 4.11. UMS 2 Stoklara Madde/Bent Önerileri

Kriterler	UMS 2
İşlem	Bir Murabaha işlemi bir varlığın İFK tarafından edinilmesi, daha sonra müşteriye satılması içerir. Bu yüzden varlık stoklar altında kayıt altına alınır.
Murabaha Sözleşmesine Konu Olan Varlıklar	Satış konusudur stoklar altında kayıt altına alınır.
İlk Kayıt, Sonraki Ölçüm	UMS Stoklar standardında bir değişiklik yoktur.

Tablo 4.12. UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılatı Madde/Bent Önerileri

Kriterler	UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılatı Eklenicecek Madde/Bentler
İşlem	Bir Murabaha işlemi bir varlığın İFK tarafından edinilmesi, daha sonra müşteriye satılması, hasılatın muhasebeleştirilmesi ve alacağın İFK tarafından tahsil edilmesini içerir.
Kurumun Durumu	İFK ticari faaliyette bulunan bir kurumdur.
Güvence Bedeli (Hamışü'l-Ciddiyet) ve Kaparo (Arbun)	Sözleşmenin başlangıcında, müşteri İFK'dan mal satın almak için bağlayıcı bir söz verdiğinde, İFK lar güvence bedeli ve kaparo talep ederler. Güvence bedeli, vaat yoluyla yatırılan teminat tutarıdır. Kapora, bir satış işleminde alıcı tarafından satış fiyatına karşı bir teminat-avans ödemesi olarak, satın alma vaadiyle birlikte ödenen tutardır. Her ikisi de alındığı tarihte İFK'nin hesaplarında yükümlülük olarak değerlendirilir. Sözleşmenin ihlali durumunda, güvence bedeli veya kaporanın kaybedilmesine ilişkin hüküm ve koşullar, taraflar arasındaki sözleşme hükümlerine göre belirlenir. Müşteri varlığı satın aldıktan sonra, sözleşme tutarın alacaktan mahsup edilmesine izin vermediği sürece, güvence bedeli sözleşme süresince bir yükümlülük olarak gösterilmeye devam ederken kapora, bir avans ödemesidir ve bu nedenle alacak tutarından mahsup edilecektir.
Hasılatın Kaydı	Murabaha veya vadeli satış işleminde, İFK satış gelirini (nakit satış fiyatı) ve satılan malın maliyetini gelir tablosunda ayrı kalemler olarak kaydedecektir. Elde edilen gelir, işlemin gerçekleştiği dönemde gelir tablosuna yansıtılır. Vadeli murabaha veya diğer vadeli satışlarda, işlemten doğan kâr, ertelenmiş kâr hesabı aracılığıyla ertelenir. Ertelenmiş kâr hesabı, ilgili murabaha alacakları hesabının düzenleyici hesabıdır. Ertelenmiş kâr, sözleşmeye dayalı kredi süresi boyunca zamanla orantılı olarak etkin kar/getiri oranı kullanılarak itfa edilerek gelirlere yansıtılır. Vadesi 12 ay veya daha kısa olan, sonunda toplu ödeme yapılan işlemler için, kârın sözleşmeye bağlı kredi süresi boyunca doğrusal olarak dağıtılmasına izin verilir.

Finansal Araç: Mudarabe

İlgili AAOIFI Standardı: FMS 3 Mudarabe Finansmanı

İlgili IASB Standardı: UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar ve UMS 28
İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar

Tablo 4.13. UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar ve UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlara Madde/Bent Önerileri

Kriterler	UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar ve UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlara Eklenebilecek Ek Madde/Bentler
İşlem	İFK'nın mudarabe aracılığıyla yaptığı yatırım başka bir kuruluş üzerinde kontrol sahibi olması anlamına geliyorsa, bu kuruluş İFK'nın bağlı ortaklığı, bir iştiraki müşterek bir iş ya da ortaklık olarak sınıflandırılabilir. Ancak işlem özsermaye aracına yapılan yatırım olarak muhasebeleştirilir.
Kurumun Durumu	Sermaye sahibi
İlk Kayıt	İFK, mudarabe finansmanını ödenen nakdin nominal değeri üzerinden ölçmelidir. Ancak, fonların tamamı veya bir kısmı aynı ise, örneğin, ticari varlıklar veya girişimde kullanılmak üzere parasal olmayan varlıklar, bu tür varlıklar genellikle gerçeğe uygun değerleri üzerinden (Seviye 1 veya Seviye 2) ölçülmelidir. Gerçeğe uygun değer ile defter değeri arasında bir fark olması durumunda, bu fark İFK'nın finansal tablolarında kâr veya zarar olarak muhasebeleştirilir. Sözleşmenin akdedilmesinden önce yapılan masraflar, her iki taraf da bunun mudarabe finansmanına dahil edilmesi konusunda mutabık kalmadıkça, ilgili kuruluşun kâr ve zarar hesabına yansıtılır.
Sonraki Ölçüm	İFK, mudarabe finansmanını ilk muhasebeleştirme maliyeti üzerinden muhasebeleştirmeye devam etmelidir. Ancak, müşteri tarafından sermayenin herhangi bir kısmının geri ödenmesi durumunda mudarabe finansmanının değeri düşürülmelidir. Mudarabe finansmanının bir kısmı, mudaribin herhangi bir suistimali veya ihmali olmaksızın veya diğer nedenlerden dolayı işin başlangıcından önce kaybedilirse, bu kayıp mudarabe finansmanından düşülür ve İFK için bir zarar olarak kaydedilir. Ancak, zarar işin başlangıcından sonra meydana gelirse, mudarabe finansmanının ölçümünü etkilemeyecektir. Mudaribin herhangi bir suistimali veya ihmali olmaksızın sermayenin tamamı işin başlangıcından önce kaybedilirse, mudarabe feshedilir, hesabı kapatılır ve zarar İFK'nın zararı olarak kaydedilir.
Kar Ya Da Zararın Kaydedilmesi	İFK, mudarabe yatırımından kaynaklanan kâr/zararı gerçekleştirdiği yılda muhasebeleştirmelidir. Tek bir mali dönemde başlayan ve biten mudarabe finansman işlemlerindeki payına ilişkin kâr veya zararlar tasfiye sırasında muhasebeleştirilir. Çok dönemli mudarabe durumunda, kâr payı yalnızca dağıtıldığında, yani nakit esasına göre muhasebeleştirilir. İFK'nın herhangi bir döneme ait zararlarıdaki payı ise bu zararların mudarabe sermayesinden kesildiği kadarıyla o döneme ait hesabında muhasebeleştirilir. Mudaribin kendi kusur veya ihmali nedeniyle meydana gelen zararlar mudaribden alacak olarak kaydedilir.
Risk Yedekleri	Özsermaye benzeri özkaynağın altında ayrılır.
Tasfiye	Mudarabe feshedildiğinde veya tasfiye edildiğinde, mudarabe sermayesi hesap kapatma işlemi sırasında ödenmezse, mudarabe sermaye tutarına bakılarak, ortaya çıkan kar veya zarar hesaplanır ve İFK tarafından mudarib'den alacak olarak muhasebeleştirilir.

Finansal Araç: Mudarabe

İlgili AAOIFI Standardı: FMS 4 Müşâreke Finansmanı

İlgili IASB Standardı: UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar ve UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar.

Tablo 4.14. UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar ve UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlara Madde/Bent Önerileri

Kriterler	UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar ve UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlara Eklenebilecek Ek Madde/Bentler
İşlem	İFK'nın müşareke aracılığıyla yaptığı yatırım başka bir kuruluş üzerinde kontrol sahibi olması anlamına geliyorsa, bir bağlı ortaklığı veya bir iştiraki olarak ya da müşterek bir iş ya da ortaklık olarak sınıflandırılabilir. Ancak işlem özsermaye aracına yapılan yatırım olarak muhasebeleştirilir.
Kurumun Durumu	Sermaye sahibi
İlk Kayıt	Bir İFK tarafından, müşareke finansman sermayesi müşteriye sunulduğunda muhasebeleştirmelidir. Tek bir ödeme söz konusu olduğunda, nakit ödendiğinde veya fonlar müşteri hesabına aktarıldığında muhasebeleştirilmelidir. Taksitli ödemelerde ise, her bir taksit ödeme anında muhasebeleştirilir. Sermaye aynı veya parasal olmayan varlıklar biçiminde ise, İFK'nın müşareke sermayesindeki payı, sözleşme akdi sırasındaki gerçeğe uygun (ortaklar arasında mutabık kalınan değer) değerle ölçülür ve varlıkların değerlemesi gerçeğe uygun değer ile defter değeri arasında bir farka yol açarsa, bu fark İFK tarafından kar veya zarar olarak kaydedilir. Sözleşmenin akdedilmesinden önce yapılan masraflar, her iki taraf da bunun müşareke finansmanına dahil edilmesi konusunda mutabık kalmadıkça müşarekeyle ilişkilendirilmez, ilgili kuruluşun kâr ve zarar hesabına yansıtılır.
Sonraki Ölçüm	İFK, müşareke finansmanını ilk muhasebeleştirme maliyeti üzerinden muhasebeleştirmeye devam etmelidir. Ancak, müşteri tarafından sermayenin herhangi bir kısmının geri ödenmesi durumunda müşareke finansmanının değeri düşürülmelidir. İFK'nın azalan müşareke sermayesindeki payı, bir finansal dönemin sonunda, ortağa gerçeğe uygun değerden satış yoluyla devredilen herhangi bir payın tarihi maliyeti düşüldükten sonra kalan tarihi maliyet üzerinden ölçülür. Tarihi maliyet ile gerçeğe uygun değer arasındaki fark, İFK'nın gelir tablosunda kâr veya zarar olarak muhasebeleştirilir. Azalan müşareke, ortağa tam devir yapılmadan önce tasfiye edilirse, İFK'nın payına ilişkin olarak geri alınan tutar İslami bankanın müşareke finansman hesabına alacak kaydedilir ve defter değeri ile geri alınan tutar arasındaki fark, kar veya zarar olarak İFK'nın gelir tablosunda yer alır.

Kar Ya Da Zararın Kaydedilmesi	İFK tarafından, bir müşareke yatırımından kaynaklanan kâr/zararı, kazanıldığı yılda muhasebeleştirilmelidir. İster sabit müşareke ister azalan müşareke olsun, tek dönemli (tek bir hesap döneminde başlayıp biten) bir müşareke için kâr veya zarar müşarekenin tasfiyesi sırasında muhasebeleştirilmelidir. İFK müşterisinin (ortağın) suistimali veya ihmali nedeniyle bir müşarekede zarar meydana gelirse, ortak bu zararlardan İFK'nın payına düşeni üstlenir ve İFK tarafından alacak olarak muhasebeleştirilir.
Risk Yedekleri	Özsermaye benzeri özkaynağın altında ayrılır.
Tasfiye	Hem azalan hem de sürekli müşarekenin tasfiyesinde, bir İslami banka müşarekeye yatırdığı sermayesini geri alır. Müşterinin suistimali veya ihmalden kaynaklanmayan kâr/zarar tasfiye sırasında muhasebeleştirilir. Ancak, müşteri tasfiye sırasında nakit ödemeyi yapmazsa veya zararlar suistimal veya ihmalden kaynaklanıyorsa, İFK tarafından tutar müşteriden alacak olarak kaydedilir.

Finansal Araç: Selem ve Alt Selem

İlgili AAOIFI Standardı: FMS 7 Selem ve Alt Selem

İlgili IASB Standardı: UMS 2 Stoklar ve UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılat.

Tablo 4.15. UMS 2 Stoklara Madde/Bent Önerileri

Kriterler	UMS 2 Stoklara Eklenebilecek Ek Madde/Bentler
İşlem	Alt selem işleminde alınan sermaye, alım satıma konu olan varlığın satın alınması, satılması veya benzerlerinin teslim edilmesi halinde kaydedilir.
Selem ve Alt Selem Sözleşmesine Konu Olan Varlıklar	Teslim alınıp satılan varlık stoklar altında kayda alınır.
Ölçüm	İlk kayıt ve sonraki değerlemede UMS Stoklar standardında bir değişiklik yoktur. İFK tarafından sözleşmeye uygun olarak alınan sözleşmeye konu olan varlıklar tarihi maliyetleri üzerinden kaydedilir. Satıcının benzer türde ancak farklı kalitedeki sözleşmeye uygun varlığı teslim etmesi durumunda; İFK alınan varlığın piyasa değerinin (veya piyasa değerinin mevcut olmaması halinde gerçeğe uygun değerinin) sözleşme konusu varlığın değerine eşit olması halinde, alınan varlık defter değeri üzerinden ölçülür ve kaydedilir. İFK tarafında teslim alınan varlığın piyasa değerinin (veya piyasa değerinin mevcut olmaması durumunda gerçeğe uygun değerinin) sözleşme konusu varlığın defter değerinden düşük olması durumunda, teslim alınan varlık teslim anındaki piyasa değeri (veya gerçeğe uygun değeri) üzerinden ölçülür ve kaydedilir ve aradaki fark zarar olarak muhasebeleştirilir. Sözleşmeye konu olan varlığın alınmasından sonra, hesap dönemi sonunda selem finansmanı yoluyla edinilen varlıklar, tarihi maliyet ve nakit benzeri değerinden düşük olanı ile ölçülür ve nakit benzeri değerinin düşük olması durumunda fark gelir tablosunda zarar olarak muhasebeleştirilir.

Tablo 4.16. UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılataya Madde/Bent Önerileri

Kriterler	UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılataya Eklenecek Madde/Bentler
İşlem	Bir selem işlemi bir varlığın İFK tarafından edinilmesi, daha sonra müşteriye satılması, hasılatın muhasebeleştirilmesini ve alacağın İFK tarafından geri alınması içerir.
Kurumun Durumu	İFK ticari faaliyette bulunan bir kurumdur. Selem finansmanı işlemleri, İFK'nın finansal tablolarında selem finansmanı başlığı altında gösterilir. Selem sözleşmesi kapsamında İFK tarafından ödenen selem sermayesi, mallar için bir avans ödemesidir ve Finansal Durum Tablosunda bir dönen varlık olarak gösterilecektir. Alt selem işlemleri, İFK'nın finansal tablolarında alt selem başlığı altında bir yükümlülük olarak gösterilir.
İlk Kayıt	Selem finansmanı, selem sermayesi satıcıya ödendiğinde (nakit, aynı veya menfaat olarak) veya onun kullanımına sunulduğunda muhasebeleştirilir. Selem sermayesi nakit şeklindeyse, para biriminin türü ve miktarı ile tanımlanır, ancak aynı veya menfaat şeklindeyse, iki sözleşme tarafının üzerinde anlaşıldığı şeye göre bu tür varlıkların veya menfaatlerin gerçeğe uygun değeri ile ölçülür.
Sonraki Ölçüm	Hesap dönemi sonunda selem ve alt selem işlemlerinin sermayesi, sağlanan bilgilerin güvenilirliği nedeniyle tarihi maliyet ile ölçülür.
Kar Ya Da Zararın Kaydı Kaydı	Alt selem işleminde İFK tarafından sözleşmeye konu olan varlık müşteriye teslim edildiğinde, müşteri tarafından ödenen tutar ile sözleşmeye konu olan varlığın maliyeti arasındaki fark kar veya zarar olarak muhasebeleştirilir

Finansal Araç: İstisnâ ve Alt İstisnâ

İlgili AAOIFI Standardı: FMS 10 İstisnâ ve Alt İstisnâ

İlgili IASB Standardı: UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılat.

Tablo 4.17. UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılataya Madde/Bent Önerileri

Kriterler	UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılataya Eklenecek Madde/Bentler
İşlem	İFK ile yapılan bir istisna sözleşmesine muhtemelen buna karşılık gelen bir alt istisna sözleşmesi eşlik eder. İlk sözleşmede İFK, malların nihai alıcıya satıcısıdır. İkinci sözleşmede, İFK başka bir satıcıdan malların alıcısı olur.
İFK'nın Satıcı Olduğu Durumunda Eklenebilecek Maddeler	İFK ticari faaliyette bulunan bir kurumdur. Bir hesap dönem boyunca ortaya çıkan istisnâ maliyetleri ve sözleşme öncesi maliyetler, bir istisnâ devam eden işler hesabında muhasebeleştirilir ve İFK finansal durum tablosunda varlıklar altında raporlanır. Alıcıya fatura edilen tutarlar istisnâ alacakları hesaplarına borç, istisnâ hakedişleri hesabına alacak olarak kaydedilir. İstisnâ hakedişleri hesabının bakiyesi, İFK finansal durum tablosunun uygun tarafında devam eden istisnâ hesabından mahsup edilir; bu iki hesap arasındaki fark kar ya da zarar olarak muhasebeleştirilir.

	Sözleşme bedelinin tamamı alıcı tarafından işin ilerlemesine bağlı olarak sözleşme süresince taksitler halinde ya da bedelin tamamı veya bir kısmı sözleşmenin tamamlanmasının ardından ödenebilir. Bedelin tamamı veya bir kısmı sözleşmenin tamamlanmasının ardından ödendiği durumda, sözleşme sırasında ödenen toplam bedel ile üzerinde anlaşılan toplam bedel arasındaki fark ertelenmiş kâr olarak kaydedilir. Ertelenmiş kâr İFK finansal durum tablosundaki istisnâ alacak hesaplarından mahsup edilir. Alicı ödemeyi vadesinden önce yaparsa, İFK bu erken ödemeyi dikkate alarak kârının bir kısmından feragat edebilir. Bu durumda, feragat edilen kâr tutarı hem istisnâ alacak hesaplarından hem de ertelenmiş kârlar hesabından düşülür.
İFK'nın Alıcı Olduğu Durumunda Eklenebilecek Maddeler	İFK tarafından alınan hakediş faturalarının tutarı, istisnâ maliyetleri hesabına borç kaydedilerek muhasebeleştirilir ve finansal durum tablosunda varlıklar altında sunulur. Buna karşılık gelen satıcıya ödenecek tutar istisnâ borç hesaplarına alacak olarak kaydedilir.

Finansal Araç: İcare

İlgili AAOIFI Standardı: FMS 32 İcare

İlgili IASB Standardı: UFRS 16 Kiralamalar.

Tablo 4.18. UFRS 16 Kiralamalara eklenmesi gereken maddeler Madde/Bent Önerileri

Kriterler	UFRS 16 Kiralamalara Eklenebilecek Madde/Bentler
İşlem	İcare, sarf malzemeleri dışındaki bir varlığın sahibinin, bu varlığın intifa hakkını (mülkiyetini değil) kararlaştırılan bir bedel karşılığında kararlaştırılan bir süre için başka bir kişiye devrettiği bir sözleşmedir. Varlığın kira süresinin bitiminden sonra kiracıya devredilmesinin beklendiği icare sözleşmesine İcare BMT denir.
Kiracı Açısından Eklenebilecek Maddeler	İlk Kayıt: Kiracının kira sözleşmesi başlangıcından önce avans olarak ödediği her türlü icare ödemesi "avans icare ödemesi" olarak kabul edilir ve alacak olarak sunulur. İcare sözleşmesinin başlangıç tarihi, kiraya verenin varlığı amaçlandığı şekilde kullanılmak üzere kiracının kullanımına sunduğu tarihtir. Sözleşmenin başlangıç tarihinde, kiracı bir kullanım hakkı varlığı ve net bir icare yükümlülüğü (brüt icare yükümlülüğü ile ertelenmiş icare maliyetinin net tutarı) muhasebeleştirir. İcare süresi başladıktan ve brüt icare ve net icare belirlendikten sonra, avans icare ödemeleri brüt icareden indirilir. Kullanım hakkı varlıkları maddi duran varlıklar ve maddi olmayan duran varlıklar başlıklarının altında "kullanım hakkı varlıkları" ve net icare yükümlülüğü, kiracının finansal durum tablosunda yükümlülük olarak gösterilir. Net icare yükümlülüğü, brüt icare yükümlülüğü ile ertelenen ve kiralama süresi boyunca itfa edilen ertelenmiş icare giderlerinden oluşur. Ertelenmiş icare giderleri yükümlülük düzenleyici hesaptır. Sonraki Ölçüm:

	Kullanım Hakkı varlığı için: İcare sözleşmesi başladıktan sonra, kiracı kullanım hakkı varlığını maliyetinden birikmiş itfa payları ve tahakkuk etmiş değer düşüklüğü zararları düşüldükten sonra ölçer. Varlığın değerine ilişkin her türlü icare düzeltmesi veya değerleme etkisi de muhasebeleştirilmelidir. İtfa payları, kullanım hakkı varlığının faydalarının kullanım şeklini yansıtan sistematik bir şekilde tüm icare süresi boyunca hesaplanır. Bir kullanım hakkı varlığının maliyetinden varsa kalıntı değer düşülmesiyle bulunan tutar itfa edilebilir tutardır. Bir kullanım hakkı varlığının kalıntı değeri aşağıdakilere eşittir: - İcare veya İcare MBT'nin icara süresinin bitiminden sonra gerçeğe uygun değerden satış yoluyla işletilmesi durumunda sıfır; veya - İcare varlığının icara süresinin sonundaki tahmini kalıntı değeri - İcare MBT'nin kademeli devir yoluyla işletilmesi durumunda; veya - Mülkiyetin satın alma veya bağış yoluyla kiracıya devredilmesi seçeneğinin kullanılmasının kuvvetle muhtemel olması durumunda, satış veya bağış yoluyla icare MBT durumunda, icare süresinin sonundaki tahmini kalıntı değerden taahhüt edilen satın alma bedelinin düşülmesi suretiyle bulunan değer. Net icare yükümlülüğü için: Başlangıç tarihinden sonra, her dönem sonunda, kiracı net icare yükümlülüğünü şu şekilde ölçmelidir: i) Brüt icare yükümlülüğünün defter değerini ödenen icare kiralrı için azaltmak; ve ii) Ertelenmiş icare maliyetinin itfası yoluyla (etkin getiri/kar yöntemiyle hesaplanarak) icare yükümlülüğünün getirisini yansıtmak için net defter değerini artırmak; ve iii) Herhangi bir değişikliği, icare sözleşmesi değişikliğini veya revize edilmiş icare kiralrını yansıtmak için yükümlülüğün defter değerini düzeltmek.
Kiraya Veren Açısından Eklenebilecek Maddeler	İlk Kayıt: Dayanak Varlığı İçin: Dayanak varlığın kontrolü kiraya verene devredilmeden önce, kiraya veren tarafından dayanak varlığın edinimi için ödenen her türlü avans, satıcıya yapılan avans ödemesi olarak kaydedilir ve raporlanır. Kiraya veren tarafından bir icare işlemine (ileriye dönük/vadeli icare dahil) ilişkin olarak alınan tüm avans icare tutarları, avans icare ödemelerine ilişkin yükümlülük olarak kaydedilir ve raporlanır. Dayanak varlık, kiraya verenin dayanak varlığı kontrol ettiği anda kayıtlara alınır. Dayanak varlık ilk olarak maliyet değerinden muhasebeleştirilir. Dayanak varlığın maliyetine dahil edilemeyen işlem maliyetleri, kiraya veren tarafından icare işleminin düzenlenmesi için usulüne uygun olarak katılan başlangıçtaki doğrudan maliyetler olarak muhasebeleştirilir ve ertelenir. Başlangıçtaki doğrudan maliyetler, icare gelirlerinin dağıtılmasında kullanılan yöntemle tutarlı bir şekilde icare süresi boyunca itfa edilmek suretiyle gelir tablosuna

	yansıtılır. Sonraki Kayıt: İlk muhasebeleştirme sonrasında, dayanak varlıklar, maliyet değerlerinden birikmiş amortisman ve varsa birikmiş değer düşüklükleri düşüldükten sonraki tutar üzerinden ölçülürler. Amortisman tabi tutar, dayanak varlığın maliyetinden kalıntı değer düşülmesiyle elde edilir. Faaliyet icaresi veya icare süresinin bitiminden sonra gerçeğe uygun değer üzerinden satış yoluyla icare MBT durumunda dayanak varlığa ilişkin kalıntı değer dayanak varlığın icare süresinin sonundaki tahmini gerçeğe uygun değeridir. İcare süresinin bitiminden sonra hibe yoluyla bir icare MBT olması durumunda dayanak varlığa ilişkin kalıntı değeri sıfırdır. İcare süresinin bitiminden sonra vaat edilen satış değeri üzerinden satış yoluyla icare MBT durumunda, dayanak varlığa ilişkin kalıntı değeri vaat edilen satış değeridir. Kademeli devir yoluyla bir icare MBT olması durumunda dayanak varlığa ilişkin kalıntı değeri maliyet veya tahmini gerçekleştirilebilir değerden düşük olanıdır. İcare Geliri/Giderler: İcare geliri, kiraya verenin gelir tablosunda tahakkuk esasına doğrusal ya da başka bir sistematik yöntem uygulanarak muhasebeleştirilir. Genellikle doğrusal yöntem tercih edilse de kiraya veren, söz konusu dayanak varlığın kullanımından elde edilen faydanın azaldığını daha iyi gösterebildiğini tespit etmesi halinde, başka bir sistematik yöntem uygulayacaktır. Etkin getiri/kar oranı, İcare MBT işlemlerinde dayanak varlığın faydasındaki azalmayı daha iyi şekilde gösterdiği için kullanılabilir. Bu yöntemle göre, brüt icare geliri, icare varlıklarına yapılan net yatırım (dayanak varlığın net defter değeri) üzerinden net icare geliri (brüt icare geliri-icare giderleri) şeklinde eşit bir getiri oranı elde edilecek şekilde icare süresi boyunca gelir tablosuna yansıtılır. Etkin getiri oranı yöntemi uygulanırken, muhasebeleştirilen icare gelirlerinin ödenmesi gereken icare kira bedellerini aşan kısmı, tahakkuk eden icare kira bedelleri olarak muhasebeleştirilir. İcare gelirinin elde edilmesinde katlanılan icare maliyetleri, kiraya verenin gelir tablosunda gider olarak muhasebeleştirilir. Kiraya veren (varlığın sahibi), icare varlığının tüm tamir ve bakım masraflarını üstlenir. Bakım gideri, periyodik olarak gerçekleşen bir operasyonel gider olabileceği gibi, operasyonel gidere kıyasla nadiren gerçekleşen önemli bir onarım gideri de olabilir. Kiracı, kiraya veren adına ödeme yapabilmesine rağmen, giderin kiraya veren tarafından karşılanması gerekir.
Dayanak Varlığın Devri	İcare MBT'de varlığın mülkiyetinin devri, icare sözleşmesinden ayrı bir sözleşmeyle icare vadesi dolduktan sonra bir satış sözleşmesi veya hibe sözleşmesiyle veya icare süresi boyunca orantılı mülkiyet satış sözleşmesiyle kontrolün devri yoluyla gerçekleşir. Dayanak varlığın mülkiyetinin (veya oransal mülkiyetinin) devri, genellikle ilgili sözleşmenin tamamlanmasıyla varlığın kontrolü kiracıya geçtiğinde her iki tarafça da muhasebeleştirilir.

Finansal Araç: Sukuk

İlgili AAOIFI Standardı: FMS 33 Sukuk, Pay ve Benzeri Araçlara Yapılan Yatırımlar ve FMS 34 Sukuk Sahipleri İçin Finansal Raporlama

İlgili IASB Standardı: UFRS 9 Finansal Araçlar.

Tablo 4.19. UFRS 9 Finansal Araçlara Madde/Bent Önerileri

Kriterler	UFRS 9 Finansal Araçlara Eklenebilecek Madde/Bentler
İşlem	İFK'lar tarafından yapılan sukuk, hisse senedi ve diğer benzer araçlara yapılan yatırımlardır
Sukuk Yatırımları İçin Eklenebilecek Madde/Bentler	İlk Kayıt: İFK'lar her bir yatırımı özkaynak araçlarına, parasal ve parasal olmayan borçlanma araçlarına ve diğer yatırım araçlarına yapılan yatırımlar olarak sınıflandırır. Bu yatırımlar kurumun yatırımı yönetmek için kullandığı iş modeli ve dayanak İslami finans sözleşmelerinin niteliğine uygun olarak beklenen nakit akışı özellikleri dikkate alınarak sonraki muhasebeleştirmede itfa edilmiş maliyet, gerçeğe uygun değer değişimi özkaynağa yansıtılarak ölçülen ya da gerçeğe uygun değer değişimi kar veya zarara yansıtılarak ölçülen şeklinde sınıflandırılır. Sukuk, pay ve benzeri araçlara yapılan yatırımlar vadeye kadar elde tutulmak amacı ile edinilmişse itfa edilmiş maliyeti üzerinden, vadesinden önce elden çıkarılma amacı ile edinilmişse gerçeğe uygun değerinden ölçülür. Gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılan yatırımlar haricinde, tüm yatırımlar finansal tablolara ilk olarak gerçeğe uygun değerine işlem maliyetlerinin eklenmesi ile kayda alınır. Gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılan yatırımlara ilişkin işlem maliyetleri oluştuğu dönemde gelir tablosuna kaydedilir. Sonraki Kayıt: Parasal borç türü bir araca yapılan yatırım, nihai olarak bir borcu yansıttığından, nihai olarak işlemin gerçekleştiği zamana kadar maliyet bedeli üzerinden; sonrasında ise itfa edilmiş maliyeti üzerinden sınıflandırılır ve ölçülür. Benzer şekilde, ciro edilemeyen sukuk, gerçeğe uygun değer farkı özkaynağa yansıtılan yatırım olarak veya gerçeğe uygun değer farkı gelir tablosuna yansıtılan yatırım olarak sınıflandırılmaz. Alım-satım amacıyla elde tutulan bir yatırım her zaman gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılan olarak sınıflandırılır. Gerçeğe uygun değeri ölçmek için daha güncel bilgilerin yeterli olmadığı veya gerçeğe uygun değer ölçümlerinin geniş bir aralıkta yapılabildiği ve maliyetin bu aralıktaki en iyi gerçeğe uygun değer tahminini temsil ettiği durumlarda maliyet, özkaynak türü bir araç için gerçeğe uygun değerın uygun bir tahmini olabilir. Sonraki bir tarihte, gerçeğe uygun değerın güvenilir bir ölçümün elde edilmesi durumunda, yatırım gerçeğe uygun değerinden muhasebeleştirilir. Her raporlama dönemi sonunda, itfa edilmiş maliyetinden taşınan yatırımlar etkin kar oranı yöntemi kullanılarak yeniden ölçülür. İtfa sürecinden kaynaklanan tüm kazanç veya kayıplar ile yatırımın kayıtlardan çıkarılmasından veya değer düşüklüğünden

	kaynaklananlar gelir tablosunda muhasebeleştirilir. Gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılan yatırımlar her raporlama dönemi sonunda gerçeğe uygun değeri ile yeniden ölçülür. Yeniden değerlendirme sonucu oluşan kazanç veya kayıp, varsa, defter değeri ile gerçeğe uygun değeri arasındaki fark olarak gelir tablosunda muhasebeleştirilir. Bu yatırımlardan kaynaklanan diğer tüm gelir ve giderler gelir tablosunda muhasebeleştirilir. Gerçeğe uygun değer farkı özkaynaklara yansıtılan yatırımlar, her raporlama dönemi sonunda gerçeğe uygun değerleri üzerinden yeniden ölçülür. Yeniden değerlendirme sonucu oluşan kazanç ya da kayıp, varsa, defter değeri ile gerçeğe uygun değeri arasındaki fark olarak, doğrudan özkaynaklar altında "yatırımların gerçeğe uygun değer yedeği" hesabında muhasebeleştirilir.
Sukuk Sahipleri Açısından Eklenebilecek Maddeler	Sukuk, yatırımın niteliğine göre işe bağlı sukuk ve işe bağlı olmayan sukuk olarak sınıflandırılır. İşe bağlı sukuk, İslami finans ve yatırım, ticaret, hizmetler veya benzer faaliyetlerden biri veya bunların bir birleşimi gibi temel bir işletmenin bulunduğu bir sukuktur. İşe bağlı olan sukuk tanımına uymayan diğer sukuklar işe bağlı olmayan sukuk olarak sınıflandırılır. İşe dayalı sukuk için finansal raporlar seti aşağıdaki gibidir: - Finansal Durum Tablosu; - Gelir Tablosu (sukuk birimi başına kazancı usulüne uygun olarak açıklayan); - Yedek akçelerdeki hareketleri de içeren finansal tablo dipnotları İşe bağlı olmayan sukuk finansal rapor seti aşağıdakilerden oluşur (FMS 34, 2018): - Net Varlık Değeri (NAV) Açıklamasını İçeren Net Varlıklar Tablosu; - Net Varlıklardaki Değişim Tabloları; ve - Finansal Tablolara İlişkin Önemli Dipnotlar.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İslam ekonomisi ve finansı, ekonomik faaliyetlerinin yönetiminde bir dizi temel ilkeye dayanmaktadır. Bu temel ilkelerden biri faizin yasaklanmasıdır. Bu yasak, kişileri fazla sermayelerini sadece sabit bir getiri için ödünç vermek yerine üretken girişimlere yatırmaya, para dolaşımını ve ekonomik büyümeyi sağlamaya teşvik eder.

İslam ekonomisi ve finansdaki bir diğer kilit ilke de kâr ve zarar paylaşımıdır. Bu kavram, mudarabe ve müşareke gibi öz sermaye finansman mekanizmalarında somutlaşmaktadır. Bu yatırım biçimleri, ilgili tüm taraflar arasında risk paylaşımını teşvik eder ve başkalarının zararına haksız zenginleşmeyi engeller. Bu sistemde, karlar önceden kararlaştırılmış bir formüle göre paylaşılırken, zararlar belirli niteliklere sahip olmak kaydıyla borç verenler tarafından karşılanır. Finansmana yönelik bu yaklaşım, ortak sorumluluk duygusunu geliştirir ve etik iş uygulamalarını teşvik eder, çünkü ilgili herkesin girişimin başarısında veya başarısızlığında payı vardır.

İslam ekonomi sisteminin alt sistemi olan İslami finans, paranın içsel bir değere sahip olmaması, ancak ürün ve hizmetlerin değişim aracı olarak hizmet etmesi gerektiği ilkesine dayanan bir finansman faaliyetidir. İslami finans sistemi, İslami bankacılık sistemi, İslami para piyasası, İslami sigorta veya tekafül, İslami sermaye piyasası, leasing, sukuk (menkul kıymetler) ve hisse senedi piyasaları, yatırım fonları ve mikrofinans dahil olmak üzere çeşitli temel bileşenleri kapsamaktadır.

İslami finans ekonomik büyümeyi teşvik etmekte, yoksulluğu azaltmakta ve paylaşılan refahı desteklemektedir. Ayrıca, geleneksel finansman biçimlerini yasaklayan dini veya kültürel inançlara sahip kişiler için finansmana erişim sağlamaktadır. Dahası, günümüzde İslami finans ivme kazanmış ve kişinin dini inançlarına bakılmaksızın dünya çapında kabul görmüştür. Ayrıca, faiz ödemelerine dayanan ve yararlanıcıyı herhangi bir riskten tamamen sorumlu kılan geleneksel finansmanın aksine, İslami finans hem avantajlı hem de zorlu olabilen risk ve kâr paylaşımını içerir. Bununla birlikte, İslami finasta yaşanan son yıllardaki büyüme,

geleneksel finansa uygulanabilir bir alternatif ve küresel finans sektöründe önemli bir oyuncu olma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Ancak, küresel finans piyasasında daha fazla standardizasyona, düzenleyici çerçevelere ve ilkelerinin daha geniş bir şekilde anlaşılmasına duyulan ihtiyaç gibi zorluklarla karşı karşıyadır.

İslami finans ilkelerinin anlaşılması, İslami finansal raporlama standartlarının geliştirilmesi ve uygulanması için çok önemlidir. İslami Finansal Kurumlar için Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI), İFK'lar için muhasebe ve raporlama standartları oluşturmak ve yayınlamak için çalışan bir organizasyondur. Bu standartlar, İslami finans kuruluşlarının İslami finans ilkeleriyle tutarlı bir şekilde faaliyet göstermesini sağlamak için tasarlanmıştır. İslami finans kuruluşları bu standartlara bağlı kalarak finans piyasasındaki güvenilirliklerini ve bütünlüklerini koruyabilirler.

Finansal işlemlerde şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması, finansal raporlama standartlarının uygulanmasının temel amaçlarından biridir. İslami muhasebe standartları, İslami bankacılıkta şeffaflık ve açıklama uygulamalarının geliştirilmesine, hesap verebilirliğin sağlanmasına ve paydaşlar arasında güvenin teşvik edilmesine katkıda bulunur. Bu standartlar, finansal raporlama için tek tip kılavuzlar oluşturarak şeffaflığı teşvik eder ve müşterilerin farklı İslami finans kuruluşlarının finansal performansını kolayca anlayabilmesini ve karşılaştırabilmesini mümkün kılar. Ayrıca, bu standartların uygulanması, finansal işlemlerdeki herhangi bir tutarsızlık veya düzensizliğin tespit edilmesine ve değerlendirilmesine olanak tanıyarak İslami finans sektöründe hesap verebilirliği ve iyi yönetimi sağlar.

İslami finans sektörünün büyümesini ve istikrarını teşvik etmek, İslami finansal raporlama standartlarının uygulanmasının bir diğer önemli yönüdür. Bununla birlikte, İslami finans kuruluşları bu standartları benimseyerek ve bunlara bağlı kalarak faaliyetlerinin uluslararası kabul görmüş en iyi uygulamalarla uyumlu olmasını sağlayabilir, böylece yatırımcı güvenini artırabilir ve sektöre daha fazla sermaye çekebilirler. Bu da İslami finans sektörünün ve daha geniş kapsamda küresel finans piyasasının genel olarak büyümesine ve istikrarına katkıda bulunur.

Özetle, İslami finansal raporlama standartlarının uygulanması, İslami finans sektörünün büyümesi ve istikrarı için çok önemlidir. İslami finans ilkelerinin anlaşılması, finansal işlemlerde şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması ve sektörün büyümesinin teşvik edilmesi yoluyla bu standartlar, yatırımcılar ve paydaşlar arasında güven oluşturulmasına yardımcı olabilir. Bu nedenle, İslami finans sektörünün sürekli büyümesini ve başarısını desteklemek amacıyla düzenleyicilerin, finans kuruluşlarının ve diğer paydaşların bu standartları geliştirmek ve uygulamak için birlikte çalışması önemlidir.

AAOIFI, İslami finansal kuruluşlar için muhasebe, denetim ve yönetim standartları geliştiren ve yayınlayan uluslararası bir kuruluştur. AAOIFI'nin amacı, bu kurumların finansal ve muhasebe konularını ele alırken İslam hukuku ilkelerine bağlı kalmalarını sağlamaktır. AAOIFI Finansal Muhasebe Standartları (FMS), İslami finans kuruluşlarının faaliyetlerinin ve işlemlerinin kendine özgü doğası göz önünde bulundurularak İslami finans kurumları için özel olarak geliştirilmiştir. Buna karşılık, UFRS, UMSK tarafından belirli bir endüstri veya sektörle sınırlı olmaksızın tüm sosyal ve ekonomik faaliyetlerin muhasebe ihtiyaçlarını kolaylaştırmak için geliştirilen bir dizi muhasebe standardıdır.

AAOIFI FMS ve UFRS'nin amaçları çeşitli şekillerde farklılık göstermektedir. AAOIFI'nin birincil amacı, İslami finans kuruluşlarının finansal raporlamalarının, faaliyetlerini ve işlemlerini yöneten İslam hukuku ilkelerine uygun olmasını sağlamaktır. Öte yandan, UFRS'nin birincil amacı, yatırımcılar, kredi verenler ve devlet yetkilileri de dahil olmak üzere çok çeşitli kullanıcılar tarafından ekonomik kararlar almak için yararlı olan finansal bilgilerin doğru ve gerçeğe uygun olmasını sağlamaktır. Hem AAOIFI FMS hem de UFRS şeffaf ve doğru finansal bilgi sağlamayı amaçlarken, AAOIFI FMS İslami finans kuruluşlarının özel ihtiyaçlarına ve İslam hukuku ilkelerine uyumlarına odaklanırken, UFRS daha geniş bir endüstri ve sektör yelpazesine hizmet etmektedir.

Kavramsal çerçeve açısından bakıldığında AAOIFI Kavramsal Çerçevesinin temel amacı, finansal raporlamanın temel kavramlarını ortaya koymak ve standart koyuculara gelecekteki standartları tutarlı bir şekilde nasıl geliştirecekleri konusunda rehberlik etmektir. Bu UFRS Kavramsal Çerçevesi ile büyük ölçüde benzerdir. Her

iki çerçevedeki bölümlerin temel yapısının ve içerik kapsamının bir veya iki bölüm haricinde önemli ölçüde benzerlik gösterdiği görülmektedir. UFRS Kavramsal Çerçevesinin sermaye ve sermayenin sürdürülmesi kavramlarını kapsayan bölümünün AAOIFI Kavramsal Çerçevesinin bir parçası olmadığı söylenebilir. Benzer şekilde, Kavramsal Çerçeve için temel olarak kullanılan İslam hukuku kurallarını ve ilkelerini ayrıntılı olarak kapsayan bölüm AAOIFI Çerçevesine özgüdür. AAOIFI standart setinin, İslam hukuku ilkelerine dayanması iki çerçeve arasında farklılık gösteren bazı muhasebe ilkeleri ve kavramlarının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

UFRS Çerçevesi, finansal bilgi ihtiyaçlarının çoğu için genel amaçlı finansal raporlara bağımlı olan mevcut ve potansiyel yatırımcılar, borç verenler ve diğer alacaklılar olan "birincil kullanıcılara" atıfta bulunmaktadır. Birincil kullanıcıların tanımı her iki çerçevede de benzer olsa da AAOIFI kullanıcı tabanı daha genişdir çünkü ikincil kullanıcılar UFRS'nin kapsamadığı diğer birçok kategoriyi içermektedir.

AAOIFI Çerçevesinde öngörülen çeşitli ek finansal tablolar geleneksel çerçevenin bir parçası değildir. Örneğin, İFK'lara ait gelir tablosu ve sermaye benzeri özkaynaklara ilişkin atıflar, bilanço dışı varlıklardaki değişim tablosu ve tekafül faaliyetlerine ilişkin tablolar UFRS Çerçevesinde özel olarak belirtilmemiştir. Finansal tabloların unsurları, yani varlıklar, yükümlülükler, özkaynaklar, gelir ve giderler, her iki çerçevede de örtüşmektedir.

AAOIFI'nin tarihi maliyet tanımı basit ve kısadır. Ancak, UFRS Çerçevesi varlık ve yükümlülükler için tarihi maliyetleri tanımlarken önemli ayrıntılara girmektedir. Bazı hususlara İslam hukuku kapsamında izin verilmemektedir. UFRS, finansal varlıklar ve finansal yükümlülükler için tarihi maliyetlerin ölçülmesinde itfa edilmiş maliyetlerin kullanılmasına izin vermektedir. Bir finansal varlık veya finansal yükümlülüğün itfa edilmiş maliyeti, ilk muhasebeleştirme sırasında belirlenen bir oran üzerinden iskonto edilen gelecekteki nakit akışlarının tahminlerini yansıtır. Bu oran, gerektiğinde sonradan düzeltilebilir. Bu tür itfa edilmiş maliyetlerin kullanımı İslam hukukuna uygun olarak değerlendirilmemesine rağmen,

güncellenen AAOIFI Finansal Muhasebe Standartlarının bazıları raporlama amacıyla mecburi durumlarda kullanımına izin vermiştir.

İslami finansal işlemler için, kullanıcıların yükümlülükleri nedeniyle varlıkların/yükümlülüklerin gerçeğe uygun değerinin belirlenmesine yönelik bir eğilim vardır. UFRS, gerçeğe uygun değeri neyin oluşturduğuna dair geniş ve hiyerarşik bir tanıma sahiptir. Gerçeğe uygun değer belirlenmesi için aynı veya benzer varlıklar veya yükümlülükler için piyasa fiyatlarının dikkate alınmasını gerektirir. Bu yaklaşımlara AAOIFI kapsamında izin verilmektedir.

Kullanım değeri, bir işletmenin bir varlığın kullanımından ve nihai olarak elden çıkarılmasından elde etmeyi beklediği nakit akışlarının veya diğer ekonomik faydaların bugünkü değeridir. Yerine getirme değeri, bir işletmenin bir yükümlülüğü yerine getirirken transfer etmek zorunda kalmayı beklediği nakit veya diğer ekonomik kaynakların bugünkü değeridir. Her iki esas da gelecekteki nakit akışlarının bugünkü değere indirgenmesini gerektirir. Daha önce de belirtildiği gibi, UFRS ve AAOIFI kavramları arasındaki önemli bir fark paranın zaman değeri kavramlarının kullanımında yatmaktadır. Paranın zaman değeri ve faiz oranlarına dayalı indirgenmiş nakit akışı teknikleri, UFRS kapsamında cari değer ölçümlerinin yanı sıra bazı finansal varlık ve yükümlülüklerin itfa edilmiş maliyetinin belirlenmesinde de uygulanabilir. AAOIFI standartları, faiz oranlarının kullanılmasını gerektirdiğinden ve İslam hukuku ilkelerine göre para bir üretim faktörü değil, yalnızca bir değişim aracı olarak kabul edildiğinden, indirgenmiş nakit akışı tekniklerinin kullanılmasına tarihsel olarak izin vermemiştir. Bazı düşünce ekollerine göre, alacaklar iskonto edilemez veya gelecekte ödenmesi gereken borçlar için finansman maliyeti/faiz tahakkuk ettirilemez. Ancak, güncellenen AAOIFI Finansal Muhasebe Standartlarından bazıları (örneğin, FMS 28 Murabaha ve Diğer Vadeli Satışlar ve FMS 32 İcare Standartları) bu tür tekniklerin raporlama amacıyla kullanılmasına izin vermiştir.

UFRS Çerçevesi, finansal bilginin faydalı olabilmesi için bir işlemin özünün aslına uygun olarak temsil edilmesini gerektirmektedir. Eğer öz ve yasal formlar farklıysa, o zaman sadece yasal formun raporlanması ekonomik olguyu tam olarak temsil etmeyecektir; bu nedenle, özün şekle göre açık bir tercihi vardır. AAOIFI

özün ve şeklin birliğinin önemini vurgulamaktadır ki bu da esasen her ikisinin de önemli olduğu anlamına gelmektedir.

- a) Ticari bir işlem olan murabaha işleminin şu ana muhasebe sonuçları vardır
- b) Bir varlığın İFK tarafından edinilmesi,
- c) Daha sonra müşteriye satılması,
- d) Kârın muhasebeleştirilmesi ve
- e) Alacağın İFK tarafından geri alınması.

Varlığın ediniminin muhasebeleştirilmesi hem UFRS hem de AAOIFI kapsamında aynıdır. Varlık stok olarak değerlendirilir, yani ilk muhasebeleştirme tarihi maliyet üzerinden yapılırken, sonraki değerlemeler UMS 2. Stoklar uyarınca maliyet veya net gerçekleşebilir değerden düşük olanı üzerinden yapılır. Maliyet, satın alma fiyatı ve stokların mevcut durumuna ve konumuna getirilmesi için katlanılan diğer maliyetleri içerir. Ancak, satış gerçekleştikten sonraki muhasebe uygulamasında farklılıklar olabilmektedir. Murabaha işleminin gerçek bir ticari anlaşma olarak değerlendirilmesi durumunda, satışın kaydedilmesi için geçerli standart UFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat'tır. Ayrıca UFRS, murabaha'yı finansman olarak kabul etmektedir. Ölçüm açısından, IFRS geleneksel kredi işlemlerine benzer şekilde paranın zaman değeri kavramını kullanırken, AAOIFI murabaha sözleşmelerinde kâr tahsisi için doğrusal bir temel yöntem kullanılmaktadır.

Mudarabe veya müşareke sözleşmesi ortak girişim tipi bir anlaşmaya veya alternatif olarak bir ortaklıktaki paya benzemekle beraber aynı zamanda bir varlık paylaşımı düzenlemesi de olabilir. Mudarabe veya müşareke yatırımının UFRS kapsamında muhasebeleştirilmesi belirli sözleşme şartlarına ve İFK'nin hak ve yükümlülüklerine bağlıdır. Bir İFK, işlemin tam olarak nasıl yapılandırıldığına bağlı olarak mudarabe ve müşareke yatırımlarını finansal varlık olarak veya bağlı ortaklık veya iştirak yatırımı olarak ya da ortak bir düzenleme olarak muhasebeleştirebilir. Uygulamada, mudarabe ve müşareke işlemleri, herhangi bir ilişkili oy hakkı olmaksızın müşterinin işletmesine doğrudan yatırım/finansman yoluyla gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla, UFRS kapsamında her iki işlemin de finansal

varlık transferi olarak değerlendirilmesi ve İFK tarafından kredi/alacak olarak ölçülmesi gerektiği söylenebilir. Finansal varlıklar UFRS 9 Finansal Araçlar kapsamında ele alınmaktadır. AAOIFI kapsamında hem mudarabe hem de müşareke finansmanı tarihi maliyet üzerinden taşınırken, UFRS kapsamında finansmanın nasıl ölçülmesi gerektiğini belirleyen farklı olası sınıflandırmalar bulunmaktadır. UFRS 9'a göre bir finansal varlık, işletmenin ilgili finansal aracın sözleşmeye bağlı koşullarına taraf olması durumunda muhasebeleştirilir. Bir finansal varlık itfa edilmiş maliyet, gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan (GUD farkı kâr veya zarara yansıtılan) veya gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelire yansıtılan (GUD farkı diğer kapsamlı gelire yansıtılan) olmak üzere üç olası şekilde sınıflandırılabilir. Genel olarak, itfa edilmiş maliyetinden ölçülebilmesi için ilgili koşulların karşılanması gerekmektedir. İşletmenin iş modelinin varlığı satmak olduğu durumlarda, gerçeğe uygun değer değişimi kâr veya zarara yansıtılarak ölçülen varlıklar geçerli olacak, diğer tüm durumlarda ise gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülen varlıklar geçerli olacaktır. Teorik olarak, bir risk paylaşım anlaşmasının doğası gereği değişken getirilere sahip olması muhtemeldir ve bu getiriler "anapara ve faiz ödemeleri" ile eşitlenemez. Geri ödemeler neredeyse sabit veya belirlenebilir olduğu şekilde yapılandırılır. Bu gibi durumlarda, özünde bunun anapara ve faiz ödemesi anlamına geldiği ve itfa edilmiş maliyet üzerinden ölçülmesi gerektiği iddia edilebilir. Buradaki kilit nokta, İslam hukukuna uygun işlemlerin herhangi bir faiz bileşeni içermemesidir. Bu işlemler ticari faaliyetler yoluyla getiri sağlamaktadır. Bu nedenle, UFRS 9' un uygulanması ve özellikle bu varlıkların değerlemesinde itfa edilmiş maliyetin kullanılması İslami finans araçları için tartışma konusudur.

Selem ve alt selem UFRS kapsamında muhasebeleştirilmesi UMS 2 Stoklar ve UFRS 15 Müşterileri Sözleşmelerinden Hasılat standartlarına tabi olacaktır. Bir selem sözleşmesi kapsamında İFK tarafından ödenen selem sermayesi, mallar için bir avans ödemesidir ve finansal durum tablosunda bir dönen varlık olarak gösterilecektir. Bedelin nakit olarak ödendiği durumlarda, varlık ödeme tarihindeki nominal değer üzerinden selem alacağı olarak kaydedilecektir. Ancak, bedelin nakit olmaması durumunda, varlık ödenen bedelin gerçeğe uygun değeri üzerinden

değerlenir. Bu FMS 7'deki uygulamaya benzemektedir; ancak, UFRS'deki gerçeğe uygun değer tanımı FMS 7'dekinden farklı olduğu için varlığın değerlemesinde büyük olasılıkla bir fark ortaya çıkacaktır. UFRS gerçeğe uygun değeri *“Bilgili ve istekli piyasadaki taraflar arasında, olağan bir işlemde bir varlığın el değiştirebileceği veya bir borcun ödenebileceği tutar”* olarak tanımlar. FMS 7 uyarınca, gerçeğe uygun değer *“her iki taraf arasında mutabık kalınan tutar”*dır ve bu genellikle iskonto gerektirmemektedir. Selem alacağının her hesap dönemi sonundaki ölçümü UFRS kapsamında gerçeğe uygun değer üzerinden yapılacaktır. AAOIFI ilkelerinde olduğu gibi, belirli durumlarda değer düşüklüğü için bir karşılık ayrılması gerekebilir. Selem alacağının gerçeğe uygun değerindeki değer düşüklüğü gelir tablosunda gider olarak muhasebeleştirilecektir. Selem sözleşmesi kapsamında İFK'ya teslim edilen emtia stok olarak sınıflandırılacaktır. İFK emtiayı teslim aldığı anda, stok varlığını tarihi maliyetinden kaydeder. UMS 2 ayrıca stokların maliyet ve net gerçekleşebilir değerden düşük olanı ile değerlendirilmesini öngörür. Net gerçekleşebilir değer, stokların tahmini satış fiyatından satış için katlanılacak maliyetlerin düşülmesiyle elde edilir. Bu nedenle, stokların net gerçekleşebilir değerindeki herhangi bir azalma, bu azalmanın meydana geldiği dönemde gelir tablosuna kaydedilir. Bu açıdan AAOIFI ve UFRS arasında benzerlik bulunmaktadır. Alt selem kapsamında İFK tarafından müşteriden alınan sermaye, İFK'nın gelecekteki bir tarihte müşteriye mal transfer etme yükümlülüğünü temsil eder. Bu tutar, edim yükümlülüğü yerine getirilmeden önce alındığı için UFRS 15 kapsamında bir sözleşme yükümlülüğü olarak sınıflandırılır ve Finansal Durum Tablosunda cari bir yükümlülük olarak gösterilir.

İstisnâ, bir İslami bankanın bir müşteri ile yaptığı ve genellikle uzun vadeli olan bir inşaat/imalat sözleşmesidir. Bu aracın muhasebeleştirilmesi UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılat kapsamına girmektedir. AAOIFI uygulamasına benzer şekilde, UFRS kapsamında, sözleşme maliyetleri Devam Eden İnşaat olarak bilinen bir varlık hesabına kaydedilir. Hasılatın muhasebeleştirilmesi, şirketin sözleşme kapsamındaki edim yükümlülüğünü yerine getirmek için çalıştığı süre boyunca gerçekleşir. Tamamlanma yüzdesi ve tamamlanmış sözleşme olmak üzere iki yöntem kullanılır. Tamamlanma yüzdesi, gelirleri ve brüt kârı kaydetmek

için yapılan işi tahmin ederken, tamamlanmış sözleşme yöntemi, sözleşme kapsamındaki tüm maliyetler gerçekleşene kadar herhangi bir kârın kaydedilmesini geciktirir. FMS 10'un aksine, UFRS 15, sözleşme süresinin ötesinde gerçekleşen ödemelerle ilgili olarak karların ertelenmesine ilişkin bir hüküm içermez. Gelirler ve brüt karlar, sözleşme kapsamındaki edim yükümlülüklerinin yerine getirilmesi esasına göre muhasebeleştirilir. UFRS'ye göre, işlem fiyatı (sözleşme fiyatı) belirlenirken, taraflar sözleşmenin önemli bir finansman bileşeni içerip içermediğini belirlemelidir. Eğer bir sözleşme kapsamında, İFK müşteriye uzatılmış kredi koşulları sunmuşsa, o zaman İFK etkin bir şekilde finansman sağlamaktadır ve bu finansman satış gelirinden ayrı olarak, finansman süresi boyunca faiz geliri olarak kaydedilmelidir. Finansman unsuru genellikle gelecekte alınacak bedelin emsal bir faiz oranı ile iskonto edilmesi suretiyle hesaplanacaktır. Finansman kısmına ilişkin olan alacak, UFRS 9 Finansal Araçlar kapsamında bir finansal varlık olarak finansal tablolarda gösterilecektir. AAOIFI kapsamında, bir istisnâ sözleşmesi kapsamındaki potansiyel bir finansman bileşeni ile ilgili olarak böyle bir hüküm bulunmamaktadır.

Basit bir ifadeyle "kiralama" olarak adlandırılan icare, sarf malzemeleri dışındaki bir varlığın sahibinin intifa hakkını belirli bir süre için başka bir kişiye devrettiği bir sözleşmedir. İcare MBT, kira süresinin sona ermesiyle varlığın kiracıya verilmesinin beklendiği bir icare sözleşmesidir. İcare leasing olarak adlandırılır ve İslami prensiplere uygun bir işlemdir. Bununla birlikte, yasal olması, kiralama işlemlerinin şart ve koşullarından kaynaklanan çeşitli unsurlara bağlıdır. Finansal kiralama, İslami olarak caiz olmasına rağmen satış ve kiralama gibi iki farklı işlemi içeren bir sözleşmedir. Bu, finansal kiralama ile geleneksel kiralama arasında farkı oluşturmaktadır. Bu fark, İslam hukukunun iki sözleşmeyi tek bir sözleşmede birleştirmesine izin vermemesinden kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak, icarede varlığın satışı sözleşmenin kapsamı dışında tutulur ve satış karşılıklı bağlayıcıyı bir sözleşme olarak değil, bir taraf için bağlayıcı olan bir vaat olarak kabul edilir. İcarede ilk risk ve getiriler İFK tarafından üstlenilir, ancak ikincisi kiracıya aittir. İcra bedeli, paranın zaman değeri yerine varlığın değeri üzerinden hesaplanır çünkü İslami prensiplere göre paranın zaman değeri yoktur.

Kiralanın varlıklarının muhasebeleştirilmesinde AAOIFI ile UFRS arasındaki farklılıklar, duran varlıklarının muhasebeleştirilmesinde rehberlik eden standartlardan kaynaklanmaktadır. Dayanak varlıkları kontrol etmek veya sahip olmak, farklılığın temelini oluşturmaktadır. UFRS, finansal kiralama dayanak varlıklarının kiracının kontrolü altında olması gerektiğini belirtmektedir. Bu nedenle, kiraya veren kiralanan varlıkları finansal kiralama yatırımı olarak tanımlamak zorundadır. Finansal kiralama konu olan kira alacakları, UFRS 16'ya göre alacaklar hesabında kazanılmamış finansal kiralama gelirleri olarak gösterilmektedir. AAOIFI muhasebe standartlarına göre, dayanak varlıklar kiraya verenin kendi mülkiyeti altında muhasebeleştirilmelidir. Kiralanan varlıklar, kiracının değil, kiraya verenin finansal durum tablosunda faaliyet kiralaması için icare varlıklarına yapılan yatırımlar ve icare MBT varlıkları altında muhasebeleştirilir. Bu nedenle, varlıkları kimin kontrol ettiği dikkate alınmaz. UFRS 16'ya göre icare yatırım alacakları ertelenmiş gelirden oluşur ve gerekli olduğu hallerde brüt tutardan değer düşüklüğü karşılığı düşülür. Finansman alacakları, itfa edilmiş maliyetten varsa değer düşüklüğü zararları düşülerek hesaplanır. FMS 32 kapsamında finansal durum tablosunda iki farklı varlık kategorisinde sunulan varlıkları muhasebeleştirmek için ilk maliyet kullanılır. Daha sonra tarihi maliyet ve defter değeri kullanılarak değerleri hesaplanır.

İcare, geleneksel finansal kiralama ve faaliyet kiralaması sözleşmelerine benzer şekilde UFRS 16 Kiralamalar kapsamında muhasebeleştirilir. İcare terimi genellikle finansal kiralama ile eş anlamlı olarak kabul edilse de, geleneksel benzerlerinden bazı önemli farklılıkları vardır. Örneğin, geleneksel bir finansal kiralama sözleşmesinde varlığın mülkiyetine ilişkin risk ve getiriler esas olarak kiracıya aittir; ancak bir icare sözleşmesinde risk ve getiriler kiraya verende kalır. Bir diğer önemli fark ise, finansal kiralama sözleşmesinde mülkiyet sözleşme süresinin sonunda kiracıya geçerken, icarede mülkiyetin devri ayrı bir sözleşmenin konusudur. İslam hukuku iki sözleşmenin bir araya getirilmesini yasaklamaktadır. Sonuç olarak, varlığın satışı icare sözleşmesine dahil değildir. Ayrıca, gelecekteki bir satış sözleşmesine de izin verilmez. Buna göre, satış opsiyonu bir taraf için bağlayıcı olan bir vaat şeklindedir. UFRS 16'ya göre icare geliri, etkin faiz oranıyla itfa edilmiş maliyete göre tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilir. Yatırım amacıyla kiralanan

gayrimenkullerden elde edilen gelir, kira süresi boyunca doğrusal bir yöntem kullanılarak hesaplanır. FMS 32'ye göre, her iki kiralamada da kira geliri, kiralayanın gelir tablosunda kira süresine orantılı olarak etkin kar oranına göre tahsis edilmiş icare geliri olarak görünmelidir. UFRS 16'ya göre, icare MBT (finansal kiralama) varlıkları ile ilgili bankanın finansal tablosunda tamir bakım maliyetleri dikkate alınmaz. FMS 32'ye göre, tamir ve onarımlar gider olarak gösterilir. Önemli ve yıldan yıla değişen onarımlar için bir karşılık ayrılır. FMS 32'ye göre, kiraya veren bakım giderlerini ödeyeceği için kârını azaltır. UFRS 16'ya göre, icare MBT varlıkları için kurumun finansal tablosunda amortisman ayırması gerekmez. FMS 32'ye göre icare varlıklarının amortismanı; kiraya veren tarafından hesaplanarak kayıt altına alınır. Bu nedenle kiraya veren amortisman giderlerini dikkate aldığından karı azaltmış olur. Kiralanan varlıklar UFRS 16 kapsamında kiracıya devredildiği için kiraya verenin değer düşüklüğü zararı muhasebeleştirmesine gerek yoktur. FMS 32 kapsamında kiraya veren değer düşüklüğü zararını muhasebeleştirdiği için kar kısıtlaması uygular. Bütün bu farklılıklarla birlikte ayrıca kiraya veren tarafından FMS 32 ve kiracı tarafından UFRS 16 uygulanması, her iki tarafın da varlıkla ilgili masraflarını finansal kendi tablolarında muhasebeleştirmesi nedeniyle giderler iki defa kaydedilmiş olacaktır.

UFRS kapsamında bir sukuk, özünde geleneksel bir tahvile benzer olarak kabul edilir ve bu nedenle sukuk'a yatırım yapan bir işletme bunları UFRS 9 Finansal Araçlar kapsamında bir finansal varlık olarak muhasebeleştirir. UFRS 9 kapsamında bir finansal varlığın ölçümü iki koşula bağlıdır; iş modeli testi ve sözleşmeye bağlı nakit akışlarının özellikleri testi. Kısaca, iş modeli testi yatırımı yapan işletmenin niyeti ile ilgilidir. Eğer niyet, varlığı sözleşmeye bağlı nakit akışlarından faydalanmak için elde tutmaksa (satmak yerine), bu test karşılanır. İkinci koşul, işletmenin varlıktan anapara ve anaparaya ilişkin faizden oluşan nakit akışları elde edecek olması ve bu nakit akışlarının zamanlamasının biliniyor olmasıdır. Her iki testin de karşılanması durumunda, varlık itfa edilmiş maliyeti üzerinden kaydedilir. Ancak, işletmenin iş modeli hedefi hem varlığın satışından hem de anapara ve faiz nakit akışlarından nakit akışı elde etmek ise, varlık gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelire yansıtılan olarak kaydedilir. Son olarak, işletmenin iş modeli

hedefinin varlığı satmak olması durumunda, varlık gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan olarak kaydedilir. Bir özkaynak yatırımı için (örneğin, başka bir şirketteki hisseler), yine ölçüm kriterleri, işletmenin bu yatırım için seçtiği iş modeline dayanmaktadır. Eğer işletme hisseleri elinde tutmayı planlıyorsa, UFRS 9 GUD farkı kar veya zarara yansıtılan finansal varlıkların kullanılmasına izin verir (işletmenin bunu seçmesi koşuluyla). Ancak, eğer hisseler ticari amaçla elde tutuluyorsa ve satılması amaçlanıyorsa, o zaman GUD farkı kar veya zarara yansıtılarak ölçülen finansal varlıklar kullanılacaktır. FMS 33 ayrıca itfa edilmiş maliyet, özkaynaklar aracılığıyla gerçeğe uygun değer ve gelir tablosu aracılığıyla gerçeğe uygun değer olmak üzere üç ölçüm sınıflandırmasına izin vermektedir. Bunlar yine UFRS 9'da belirtilenlere benzer (ancak aynı olmayan) iki teste dayanmaktadır. Temel fark faize izin verilmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle FMS 33'te kullanılan ifade, aracın "makul olarak belirlenebilir bir etkin getiriye" sahip olması gerektiğidir.

İslami finansal araçlar açısından UFRS ve AAOIFI standartlarının teorik olarak karşılaştırıldığı bu çalışmada standartlar arasındaki farklar ve benzerlikler ortaya konulmuştur. UFRS daha ilkelere dayalı ve küresel olarak kullanılırken, AAOIFI daha kuralcıdır ve İslami ilkelere uyulmasını gerektirir. Sonuç olarak, UFRS ve AAOIFI muhasebe standartlarının uygulanması finansal raporlama üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Her iki standardın da kendine has özellikleri olmakla birlikte, aralarındaki farkları anlamak uluslararası piyasalarda faaliyet gösteren şirketler için hayati önem taşımaktadır. Birden fazla muhasebe/finansal raporlama standardı altında faaliyet gösteren şirketler, farklı düzenlemelere ve raporlama gerekliliklerine uymaları gerektiğinden genellikle çeşitli zorluklarla karşılaşacaklardır. Küreselleşme finansal piyasaların entegrasyonunu sağlamaya devam ettikçe, tutarlı bir muhasebe/finansal raporlama standartları setine duyulan ihtiyaç giderek daha önemli hale gelmektedir. İslami finansal araçların muhasebeleştirilmesinde farklı muhasebe/finansal raporlama standartları altında faaliyet gösteren şirketler, yatırımcı güvenini korumak ve sınır ötesi işlemleri kolaylaştırmak amacıyla gerekli olan doğru ve şeffaf finansal raporlamayı sağlamakta zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu zorlukların üstesinden gelebilmek,

AAOIFI ve IASB standart setlerinin olabildiğince uyumlu hale getirilebilmesiyle mümkün olacaktır.

İslami Finansal Raporlama Standartlarının küresel finansal uygulamalarla uyumlaştırılması, İslami finans kuruluşlarının küresel finans piyasasına entegrasyonu için elzemdir. Bu uyumlaştırma, geleneksel ve İslami finans uygulamaları arasındaki uçurumu kapatmayı ve İFK'ların küresel ölçekte etkin bir şekilde rekabet edebilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. İslami finansal raporlama standartlarının uluslararası normlarla uyumlu hale getirilmesiyle, İFK'lar dünyanın dört bir yanından yatırım çekmek için daha iyi bir konuma sahip olacak ve son yıllarda varlıklarındaki çift haneli büyüme ile dikkat çeken İslami finansa yönelik artan ilgiyi karşılayacaktır.

Bu bağlamda UMSK/IASB'nin hem geleneksel hem de İslami kurallara uygunluk arayan bilgi kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılayacak bir raporlama düzeni oluşturması gerekir. Bu işlem UMSK/IASB ve AAOIFI arasında bir harmonizasyon veya en azından yakınsama çalışması ile gerçekleştirilebilir. Her ne kadar IASB, 2011 Gündem İstişare Toplantısının ardından İslami Finans Danışma Grubu'nun (IFCG) kurulmasına karar vermişse de IFCG, işlemlerin veya ürünlerin İslam hukukunun gerekliliklerine uygun olup olmadığını değerlendirmemektedir. IFCG, UFRS Muhasebe Standartlarının İslami finans işlemlerine uygulanmasına ilişkin ilgili kurumla ile iletişim ve görüş alışverişinde bulunarak; sektörde ortaya çıkan konuları ve karmaşık sorunları ve uygun olduğu durumlarda bu konu ve sorunlara yönelik çözüm önerilerini belirleyerek ve müzakere ederek ve UMSK/IASB tarafından daha fazla dikkate alınması gerekebilecek konuları vurgulayarak UFRS'nin tutarlı ve titiz bir şekilde uygulanmasına katkıda bulunmaya çalışmaktadır.

Günümüzde IFCG artık AAOIFI ile müzakerelerde de bulunmaktadır. Ancak henüz bir ortak standart ya da bir yönerge geliştirilmemiştir. Hali hazırda İslami kurallara aykırı kurallar içeren UFRS'lere İslami prensiplere uygun raporlamayı sağlayacak yeni maddeler ya da "İslami Kurallara Uygunluk Standardı" ekleyerek, isteyen işletmelerin bu standarda uygun ek raporlama yapmasına olanak sağlanabilir. Bu şekilde UFRS, dünyada önemli bir nüfusa ve ekonomik varlığa sahip bir inanç

grubunun finansal raporlama ihtiyaçlarını da kapsayan bir finansal raporlama seti haline dönüştürülebilir.

UFRS'nin dünyadaki bütün sektörleri kapsayan bir finansal raporlama seti olabilmesi için, İslami kurallara uygun raporlama yapmak isteyen işletmeleri de kapsamına alması gerekir. Bu durum, IASB UFRS kapsamında ayrı bir İslami finansal araçlar standardı oluşturmak ya da mevcut ilgili standartlara İslami (katılım) finansal araçları muhasebeleştirmeye yönelik eklemeler yapmak suretiyle gerçekleştirilebilir.

Çalışmamızda AAOIFI ve ilgili IASB standartları karşılaştırılarak her iki standart seti arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmuş, ilgili IASB standartlarının AAOIFI ilkeleri çerçevesinde İslami finansal araçların muhasebeleştirilebilmesi için gerekli eklemeler bir öneri şeklinde sunulmuştur.

Tablo 5.1. Kavramsal Çerçeve

Kriterler	UFRS Kavramsal Çerçeveye Eklenebilecek Alternatif Madde/Bentler
Tanımlama	Gelecekteki ekonomik fayda ve ölçülebilirlikle birlikte İFK'lar için alternatif islam hukukuna uygun prensipler esas alınır.
Bilgi Kullanıcıları	Asli Kullanıcılara İFK'lar için Yönetim, Devlet ve Düzenleyici Kuruluşlar Yatırımcılar, Borç Verenler, Kredi Verenler) İkincil Kullanıcılara İFK'lar için Yatırımcılar, Cari Hesap Sahipleri ve Borç Verenler ve Çalışanlar Diğer Kullanıcılara İFK'lar için Toplumun Diğer Tüm Kesimi
Muhasebe Kavramları	İFK'lar için Muhasebe Birimi Kavramları: • İşletmenin Sürekliliği Kavramı • Dönemsellik Kavramı • Para Biriminin Satın Alma Gücünün İstikrarı
Finansal Tabloların Unsurları	Sermaye Benzeri Özkaynak
Finansal Tablolar Seti	Sermaye Benzeri Özkaynaklara İlişkin Gelir Tablosu ve Atıflar; Yönetim Altındaki Bilanço Dışı Varlıklardaki Değişim Tablosu; Tekafül / Sigorta Faaliyetlerine İlişkin Beyanlar; ve Zekât Tablosu
Finansal Tablo Unsurları	Sermaye benzeri özkaynaklar
Ölçüm	Tarihi maliyet, gerçeğe uygun değer. Gerçeğe uygun değerinin ilk ve ikinci seviyesi İFK'lar için uygulanabilir. Üçüncü seviyesi, iskonto teknikleri kullanılarak gelecekteki nakit akışlarının bugünkü değeri elde edilerek kullanıldığından İFK'lar tarafından kullanılamaz.

Finansal Araç: Murabaha

İlgili AAOIFI Standardı: FMS 28 Murabaha ve Diğer Vadeli Satışlar

İlgili IASB Standardı: UMS 2 Stoklar ve UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılat

Tablo 5.2. UMS 2 Stoklara Madde/Bent Önerileri

Kriterler	UMS 2
İşlem	Bir Murabaha işlemi bir varlığın İFK tarafından edinilmesi, daha sonra müşteriye satılması içerir. Bu yüzden varlık stoklar altında kayıt altına alınır.
Murabaha Sözleşmesine Konu Olan Varlıklar	Satış konusudur stoklar altında kayıt altına alınır.
İlk Kayıt, Sonraki Ölçüm	UMS Stoklar standardında bir değişiklik yoktur.

Tablo 5.3. UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılat Madde/Bent Önerileri

Kriterler	UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılat Madde/Bentler
İşlem	Bir Murabaha işlemi bir varlığın İFK tarafından edinilmesi, daha sonra müşteriye satılması, hasılatın muhasebeleştirilmesi ve alacağın İFK tarafından tahsil edilmesini içerir.
Kurumun Durumu	İFK ticari faaliyette bulunan bir kurumdur.
Güvence Bedeli (Hamişü'l-Ciddiyet) ve Kaparo (Arbun)	Sözleşmenin başlangıcında, müşteri İFK'dan mal satın almak için bağlayıcı bir söz verdiğinde, İFK lar güvence bedeli ve kaparo talep ederler. Güvence bedeli, vaat yoluyla yatırılan teminat tutarıdır. Kapora, bir satış işleminde alıcı tarafından satış fiyatına karşı bir teminat-avans ödemesi olarak, satın alma vaadiyle birlikte ödenen tutardır. Her ikisi de alındığı tarihte İFK'nin hesaplarında yükümlülük olarak değerlendirilir. Sözleşmenin ihlali durumunda, güvence bedeli veya kaporanın kaybedilmesine ilişkin hüküm ve koşullar, taraflar arasındaki sözleşme hükümlerine göre belirlenir. Müşteri varlığı satın aldıktan sonra, sözleşme tutarın alacaktan mahsup edilmesine izin vermediği sürece, güvence bedeli sözleşme süresince bir yükümlülük olarak gösterilmeye devam ederken kapora, bir avans ödemesidir ve bu nedenle alacak tutarından mahsup edilecektir.
Hasılatın Kaydı	Murabaha veya vadeli satış işleminde, İFK satış gelirini (nakit satış fiyatı) ve satılan malın maliyetini gelir tablosunda ayrı kalemler olarak kaydedecektir. Elde edilen gelir, işlemin gerçekleştiği dönemde gelir tablosuna yansıtılır. Vadeli murabaha veya diğer vadeli satışlarda, işlemten doğan kâr, ertelenmiş kâr hesabı aracılığıyla ertelenir. Ertelenmiş kâr hesabı, ilgili murabaha alacakları hesabının düzenleyici hesabıdır. Ertelenmiş kâr, sözleşmeye dayalı kredi süresi boyunca zamanla orantılı olarak etkin kar/getiri oranı kullanılarak itfa edilerek gelirlere yansıtılır. Vadesi 12 ay veya daha kısa olan, sonunda toplu ödeme yapılan işlemler için, kârın sözleşmeye bağlı kredi süresi boyunca doğrusal olarak dağıtılmasına izin verilir.

Finansal Araç: Mudarabe

İlgili AAOIFI Standardı: FMS 3 Mudarabe Finansmanı

İlgili IASB Standardı: UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar ve UMS 28
İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar

Tablo 5.4. UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar ve UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlara Madde/Bent Önerileri

Kriterler	UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar ve UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlara Eklenebilecek Ek Madde/Bentler
İşlem	İFK'nın mudarabe aracılığıyla yaptığı yatırım başka bir kuruluş üzerinde kontrol sahibi olması anlamına geliyorsa, bu kuruluş İFK'nın bağlı ortaklığı, bir iştiraki müşterek bir iş ya da ortaklık olarak sınıflandırılabilir. Ancak işlem özsermaye aracına yapılan yatırım olarak muhasebeleştirilir.
Kurumun Durumu	Sermaye sahibi
İlk Kayıt	İFK, mudarabe finansmanını ödenen nakdin nominal değeri üzerinden ölçmelidir. Ancak, fonların tamamı veya bir kısmı aynı ise, örneğin, ticari varlıklar veya girişimde kullanılmak üzere parasal olmayan varlıklar, bu tür varlıklar genellikle gerçeğe uygun değerleri üzerinden (Seviye 1 veya Seviye 2) ölçülmelidir. Gerçeğe uygun değer ile defter değeri arasında bir fark olması durumunda, bu fark İFK'nın finansal tablolarında kâr veya zarar olarak muhasebeleştirilir. Sözleşmenin akdedilmesinden önce yapılan masraflar, her iki taraf da bunun mudarabe finansmanına dahil edilmesi konusunda mutabık kalmadıkça, ilgili kuruluşun kâr ve zarar hesabına yansıtılır.
Sonraki Ölçüm	İFK, mudarabe finansmanını ilk muhasebeleştirme maliyeti üzerinden muhasebeleştirmeye devam etmelidir. Ancak, müşteri tarafından sermayenin herhangi bir kısmının geri ödenmesi durumunda mudarabe finansmanının değeri düşürülmelidir. Mudarabe finansmanının bir kısmı, mudaribin herhangi bir suistimali veya ihmali olmaksızın veya diğer nedenlerden dolayı işin başlangıcından önce kaybedilirse, bu kayıp mudarabe finansmanından düşülür ve İFK için bir zarar olarak kaydedilir. Ancak, zarar işin başlangıcından sonra meydana gelirse, mudarabe finansmanının ölçümünü etkilemeyecektir. Mudaribin herhangi bir suistimali veya ihmali olmaksızın sermayenin tamamı işin başlangıcından önce kaybedilirse, mudarabe feshedilir, hesabı kapatılır ve zarar İFK'nın zararı olarak kaydedilir.
Kar Ya Da Zararın Kaydedilmesi	İFK, mudarabe yatırımından kaynaklanan kâr/zararı gerçekleştiği yılda muhasebeleştirmelidir. Tek bir mali dönemde başlayan ve biten mudarabe finansman işlemlerindeki payına ilişkin kâr veya zararlar tasfiye sırasında muhasebeleştirilir. Çok dönemli mudarabe durumunda, kâr payı yalnızca dağıtıldığında, yani nakit esasına göre muhasebeleştirilir. İFK'nın herhangi bir döneme ait zararlardaki payı ise bu zararların mudarabe sermayesinden kesildiği kadarıyla o döneme ait hesabında muhasebeleştirilir. Mudaribin kendi kusur veya ihmali nedeniyle meydana gelen zararlar mudaribden alacak olarak kaydedilir.
Risk Yedekleri	Özsermaye benzeri özkaynağın altında ayrılır.
Tasfiye	Mudarabe feshedildiğinde veya tasfiye edildiğinde, mudarabe sermayesi hesap kapatma işlemi sırasında ödenmezse, mudarabe sermaye tutarına bakılarak, ortaya çıkan kar veya zarar hesaplanır ve İFK tarafından mudarib'den alacak olarak muhasebeleştirilir.

Finansal Araç: Mudarabe

İlgili AAOIFI Standardı: FMS 4 Müşâreke Finansmanı

İlgili IASB Standardı: UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar ve UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar.

Tablo 5.5. UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar ve UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlara Madde/Bent Önerileri

Kriterler	UFRS 11 Müşterek Anlaşmalar ve UMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlara Eklenebilecek Ek Madde/Bentler
İşlem	İFK'nın müşareke aracılığıyla yaptığı yatırım başka bir kuruluş üzerinde kontrol sahibi olması anlamına geliyorsa, bir bağlı ortaklığı veya bir iştiraki olarak ya da müşterek bir iş ya da ortaklık olarak sınıflandırılabilir. Ancak işlem özsermaye aracına yapılan yatırım olarak muhasebeleştirilir.
Kurumun Durumu	Sermaye sahibi
İlk Kayıt	Bir İFK tarafından, müşareke finansman sermayesi müşteriye sunulduğunda muhasebeleştirmelidir. Tek bir ödeme söz konusu olduğunda, nakit ödendiğinde veya fonlar müşteri hesabına aktarıldığında muhasebeleştirilmelidir. Taksitli ödemelerde ise, her bir taksit ödeme anında muhasebeleştirilir. Sermaye aynı veya parasal olmayan varlıklar biçiminde ise, İFK'nın müşareke sermayesindeki payı, sözleşme akdi sırasındaki gerçeğe uygun (ortaklar arasında mutabık kalınan değer) değerle ölçülür ve varlıkların değerlemesi gerçeğe uygun değer ile defter değeri arasında bir farka yol açarsa, bu fark İFK tarafından kar veya zarar olarak kaydedilir. Sözleşmenin akdedilmesinden önce yapılan masraflar, her iki taraf da bunun müşareke finansmanına dahil edilmesi konusunda mutabık kalmadıkça müşarekeyle ilişkilendirilmez, ilgili kuruluşun kâr ve zarar hesabına yansıtılır.
Sonraki Ölçüm	İFK, müşareke finansmanını ilk muhasebeleştirme maliyeti üzerinden muhasebeleştirmeye devam etmelidir. Ancak, müşteri tarafından sermayenin herhangi bir kısmının geri ödenmesi durumunda müşareke finansmanının değeri düşürülmelidir. İFK'nın azalan müşareke sermayesindeki payı, bir finansal dönemin sonunda, ortağa gerçeğe uygun değerden satış yoluyla devredilen herhangi bir payın tarihi maliyeti düşüldükten sonra kalan tarihi maliyet üzerinden ölçülür. Tarihi maliyet ile gerçeğe uygun değer arasındaki fark, İFK'nın gelir tablosunda kâr veya zarar olarak muhasebeleştirilir. Azalan müşareke, ortağa tam devir yapılmadan önce tasfiye edilirse, İFK'nın payına ilişkin olarak geri alınan tutar İslami bankanın müşareke finansman hesabına alacak kaydedilir ve defter değeri ile geri alınan tutar arasındaki fark, kar veya zarar olarak İFK'nın gelir tablosunda yer alır.
Kar Ya Da Zararın Kaydedilmesi	İFK tarafından, bir müşareke yatırımından kaynaklanan kâr/zararı, kazanıldığı yılda muhasebeleştirmelidir. İster sabit müşareke ister azalan müşareke olsun, tek dönemli (tek bir hesap döneminde

	başlayıp biten) bir müşareke için kâr veya zarar müşarekenin tasfiyesi sırasında muhasebeleştirilmelidir. İFK müşterisinin (ortağın) suistimali veya ihmali nedeniyle bir müşarekede zarar meydana gelirse, ortak bu zararlardan İFK'nın payına düşeni üstlenir ve İFK tarafından alacak olarak muhasebeleştirilir
Risk Yedekleri	Özsermaye benzeri özkaynağın altında ayrılır.
Tasfiye	Hem azalan hem de sürekli müşarekenin tasfiyesinde, bir İslami banka müşarekeye yatırdığı sermayesini geri alır. Müşterinin suistimali veya ihmalden kaynaklanmayan kâr/zarar tasfiye sırasında muhasebeleştirilir. Ancak, müşteri tasfiye sırasında nakit ödemeyi yapmazsa veya zararlar suistimal veya ihmalden kaynaklanıyorsa, İFK tarafından tutar müşteriden alacak olarak kaydedilir.

Finansal Araç: Selem ve Alt Selem

İlgili AAOIFI Standardı: FMS 7 Selem ve Alt Selem

İlgili IASB Standardı: UMS 2 Stoklar ve UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılat.

Tablo 5.6. UMS 2 Stoklara Madde/Bent Önerileri

Kriterler	UMS 2 Stoklara Eklenebilecek Ek Madde/Bentler
İşlem	Alt selem işleminde alınan sermaye, alım satıma konu olan varlığın satın alınması, satılması veya benzerlerinin teslim edilmesi halinde kaydedilir.
Selem ve Alt Selem Sözleşmesine Konu Olan Varlıklar	Teslim alınıp satılan varlık stoklar altında kayda alınır.
Ölçüm	İlk kayıt ve sonraki değerlemede UMS Stoklar standardında bir değişiklik yoktur. İFK tarafından sözleşmeye uygun olarak alınan sözleşmeye konu olan varlıklar tarihi maliyetleri üzerinden kaydedilir. Satıcının benzer türde ancak farklı kalitedeki sözleşmeye uygun varlığı teslim etmesi durumunda; İFK alınan varlığın piyasa değerinin (veya piyasa değerinin mevcut olmaması halinde gerçeğe uygun değerinin) sözleşme konusu varlığın değerine eşit olması halinde, alınan varlık defter değeri üzerinden ölçülür ve kaydedilir. İFK tarafında teslim alınan varlığın piyasa değerinin (veya piyasa değerinin mevcut olmaması durumunda gerçeğe uygun değerinin) sözleşme konusu varlığın defter değerinden düşük olması durumunda, teslim alınan varlık teslim anındaki piyasa değeri (veya gerçeğe uygun değeri) üzerinden ölçülür ve kaydedilir ve aradaki fark zarar olarak muhasebeleştirilir. Sözleşmeye konu olan varlığın alınmasından sonra, hesap dönemi sonunda selem finansmanı yoluyla edinilen varlıklar, tarihi maliyet ve nakit benzeri değerinden düşük olanı ile ölçülür ve nakit benzeri değerinin düşük olması durumunda fark gelir tablosunda zarar olarak muhasebeleştirilir.

Tablo 5.7. UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılataya Madde/Bent Önerileri

Kriterler	UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılataya Eklenecek Madde/Bentler
İşlem	Bir selem işlemi bir varlığın İFK tarafından edinilmesi, daha sonra müşteriye satılması, hasılatın muhasebeleştirilmesini ve alacağın İFK tarafından geri alınması içerir.
Kurumun Durumu	İFK ticari faaliyette bulunan bir kurumdur. Selem finansmanı işlemleri, İFK'nın finansal tablolarında selem finansmanı başlığı altında gösterilir. Selem sözleşmesi kapsamında İFK tarafından ödenen selem sermayesi, mallar için bir avans ödemesidir ve Finansal Durum Tablosunda bir dönen varlık olarak gösterilecektir. Alt selem işlemleri, İFK'nın finansal tablolarında alt selem başlığı altında bir yükümlülük olarak gösterilir.
İlk Kayıt	Selem finansmanı, selem sermayesi satıcıya ödendiğinde (nakit, aynı veya menfaat olarak) veya onun kullanımına sunulduğunda muhasebeleştirilir. Selem sermayesi nakit şeklindeyse, para biriminin türü ve miktarı ile tanımlanır, ancak aynı veya menfaat şeklindeyse, iki sözleşme tarafının üzerinde anlaşıldığı şeye göre bu tür varlıkların veya menfaatlerin gerçeğe uygun değeri ile ölçülür.
Sonraki Ölçüm	Hesap dönemi sonunda selem ve alt selem işlemlerinin sermayesi, sağlanan bilgilerin güvenilirliği nedeniyle tarihi maliyet ile ölçülür.
Kar Ya Da Zararın Kaydı Kaydı	Alt selem işleminde İFK tarafından sözleşmeye konu olan varlık müşteriye teslim edildiğinde, müşteri tarafından ödenen tutar ile sözleşmeye konu olan varlığın maliyeti arasındaki fark kar veya zarar olarak muhasebeleştirilir

Finansal Araç: İstisnâ ve Alt İstisnâ

İlgili AAOIFI Standardı: FMS 10 İstisnâ ve Alt İstisnâ

İlgili IASB Standardı: UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılat.

Tablo 5.8. UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılataya Madde/Bent Önerileri

Kriterler	UFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılataya Eklenecek Madde/Bentler
İşlem	İFK ile yapılan bir istisna sözleşmesine muhtemelen buna karşılık gelen bir alt istisna sözleşmesi eşlik eder. İlk sözleşmede İFK, malların nihai alıcıya satıcısıdır. İkinci sözleşmede, İFK başka bir satıcıdan malların alıcısı olur.
İFK'nın Satıcı Olduğu Durumunda Eklenebilecek Maddeler	İFK ticari faaliyette bulunan bir kurumdur. Bir hesap dönem boyunca ortaya çıkan istisnâ maliyetleri ve sözleşme öncesi maliyetler, bir istisnâ devam eden işler hesabında muhasebeleştirilir ve İFK finansal durum tablosunda varlıklar altında raporlanır. Alıcıya fatura edilen tutarlar istisnâ alacakları hesaplarına borç, istisnâ hakedişleri hesabına alacak olarak kaydedilir. İstisnâ hakedişleri hesabının bakiyesi, İFK finansal durum tablosunun uygun tarafında devam eden istisnâ hesabından mahsup edilir; bu

	iki hesap arasındaki fark kar ya da zarar olarak muhasebeleştirilir. Sözleşme bedelinin tamamı alıcı tarafından işin ilerlemesine bağlı olarak sözleşme süresince taksitler halinde ya da bedelin tamamı veya bir kısmı sözleşmenin tamamlanmasının ardından ödenebilir. Bedelin tamamı veya bir kısmı sözleşmenin tamamlanmasının ardından ödendiği durumda, sözleşme sırasında ödenen toplam bedel ile üzerinde anlaşılan toplam bedel arasındaki fark ertelenmiş kâr olarak kaydedilir. Ertelenmiş kâr İFK finansal durum tablosundaki istisnâ alacak hesaplarından mahsup edilir. Alıcı ödemeyi vadesinden önce yaparsa, İFK bu erken ödemeyi dikkate alarak kârının bir kısmından feragat edebilir. Bu durumda, feragat edilen kâr tutarı hem istisnâ alacak hesaplarından hem de ertelenmiş kârlar hesabından düşülür.
İFK'nın Alıcı Olduğu Durumunda Eklenebilecek Maddeler	İFK tarafından alınan hakediş faturalarının tutarı, istisnâ maliyetleri hesabına borç kaydedilerek muhasebeleştirilir ve finansal durum tablosunda varlıklar altında sunulur. Buna karşılık gelen satıcıya ödenecek tutar istisnâ borç hesaplarına alacak olarak kaydedilir.

Finansal Araç: İcare

İlgili AAOIFI Standardı: FMS 32 İcare

İlgili IASB Standardı: UFRS 16 Kiralamalar.

Tablo 5.9. UFRS 16 Kiralamalara eklenmesi gereken maddeler Madde/Bent Önerileri

Kriterler	UFRS 16 Kiralamalara Eklenebilecek Madde/Bentler
İşlem	İcare, sarf malzemeleri dışındaki bir varlığın sahibinin, bu varlığın intifa hakkını (mülkiyetini değil) kararlaştırılan bir bedel karşılığında kararlaştırılan bir süre için başka bir kişiye devrettiği bir sözleşmedir. Varlığın kira süresinin bitiminden sonra kiracıya devredilmesinin beklendiği icare sözleşmesine İcare BMT denir.
Kiracı Açısından Eklenebilecek Maddeler	İlk Kayıt: Kiracının kira sözleşmesi başlangıcından önce avans olarak ödediği her türlü icare ödemesi "avans icare ödemesi" olarak kabul edilir ve alacak olarak sunulur. İcare sözleşmesinin başlangıç tarihi, kiraya verenin varlığı amaçlandığı şekilde kullanılmak üzere kiracının kullanımına sunduğu tarihtir. Sözleşmenin başlangıç tarihinde, kiracı bir kullanım hakkı varlığı ve net bir icare yükümlülüğü (brüt icare yükümlülüğü ile ertelenmiş icare maliyetinin net tutarı) muhasebeleştirir. İcare süresi başladıktan ve brüt icare ve net icare belirlendikten sonra, avans icare ödemeleri brüt icareden indirilir. Kullanım hakkı varlıkları maddi duran varlıklar ve maddi olmayan duran varlıklar başlıklarının altında "kullanım hakkı varlıkları" ve net icare yükümlülüğü, kiracının finansal durum tablosunda yükümlülük olarak gösterilir. Net icare yükümlülüğü, brüt icare yükümlülüğü ile ertelenen ve kiralama süresi boyunca itfa edilen ertelenmiş icare giderlerinden oluşur. Ertelenmiş icare giderleri yükümlülük düzenleyici hesaptır.

	Sonraki Ölçüm: Kullanım Hakkı varlığı için: İcare sözleşmesi başladıktan sonra, kiracı kullanım hakkı varlığını maliyetinden birikmiş itfa payları ve tahakkuk etmiş değer düşüklüğü zararları düşüldükten sonra ölçer. Varlığın değerine ilişkin her türlü icare düzeltmesi veya değerlendirme etkisi de muhasebeleştirilmelidir. İtfa payları, kullanım hakkı varlığının faydalarının kullanım şeklini yansıtan sistematik bir şekilde tüm icare süresi boyunca hesaplanır. Bir kullanım hakkı varlığının maliyetinden varsa kalıntı değer düşülmesiyle bulunan tutar itfa edilebilir tutardır. Bir kullanım hakkı varlığının kalıntı değeri aşağıdakilere eşittir: - İcare veya İcare MBT'nin icare süresinin bitiminden sonra gerçeğe uygun değerden satış yoluyla işletilmesi durumunda sıfır; veya - İcare varlığının icare süresinin sonundaki tahmini kalıntı değeri - İcare MBT'nin kademeli devir yoluyla işletilmesi durumunda; veya - Mülkiyetin satın alma veya bağış yoluyla kiracıya devredilmesi seçeneğinin kullanılmasının kuvvetle muhtemel olması durumunda, satış veya bağış yoluyla icare MBT durumunda, icare süresinin sonundaki tahmini kalıntı değerden taahhüt edilen satın alma bedelinin düşülmesi suretiyle bulunan değer. Net icare yükümlülüğü için: Başlangıç tarihinden sonra, her dönem sonunda, kiracı net icare yükümlülüğünü şu şekilde ölçmelidir: i) Brüt icare yükümlülüğünün defter değerini ödenen icare kiralrı için azaltmak; ve ii) Ertelenmiş icare maliyetinin itfası yoluyla (etkin getiri/kar yöntemiyle hesaplanarak) icare yükümlülüğünün getirisini yansıtmak için net defter değerini artırmak; ve iii) Herhangi bir değişikliği, icare sözleşmesi değişikliğini veya revize edilmiş icare kiralrı yansıtmak için yükümlülüğün defter değerini düzeltmek.
Kiraya Veren Açısından Eklenebilecek Maddeler	İlk Kayıt: Dayanak Varlığı İçin: Dayanak varlığın kontrolü kiraya verene devredilmeden önce, kiraya veren tarafından dayanak varlığın edinimi için ödenen her türlü avans, satıcıya yapılan avans ödemesi olarak kaydedilir ve raporlanır. Kiraya veren tarafından bir icare işlemine (ileriye dönük/vadeli icare dahil) ilişkin olarak alınan tüm avans icare tutarları, avans icare ödemelerine ilişkin yükümlülük olarak kaydedilir ve raporlanır. Dayanak varlık, kiraya verenin dayanak varlığı kontrol ettiği anda kayıtlara alınır. Dayanak varlık ilk olarak maliyet değerinden muhasebeleştirilir. Dayanak varlığın maliyetine dahil edilemeyen işlem maliyetleri, kiraya veren tarafından icare işleminin düzenlenmesi için usulüne uygun olarak katılan başlangıçtaki doğrudan maliyetler olarak muhasebeleştirilir ve ertelenir. Başlangıçtaki doğrudan maliyetler, icare gelirlerinin dağıtılmasında kullanılan yöntemle tutarlı bir şekilde icare süresi boyunca itfa edilmek suretiyle gelir tablosuna yansıtılır. Sonraki Kayıt: İlk muhasebeleştirme sonrasında, dayanak

	varlıklar, maliyet değerlerinden birikmiş amortisman ve varsa birikmiş değer düşüklükleri düşüldükten sonraki tutar üzerinden ölçülürler. Amortismanına tabi tutar, dayanak varlığın maliyetinden kalıntı değerın düşülmesiyle elde edilir. Faaliyet icaresi veya icare süresinin bitiminden sonra gerçeğe uygun değer üzerinden satış yoluyla icare MBT durumunda dayanak varlığa ilişkin kalıntı değer dayanak varlığın icare süresinin sonundaki tahmini gerçeğe uygun değeridir. İcare süresinin bitiminden sonra hibe yoluyla bir icare MBT olması durumunda dayanak varlığa ilişkin kalıntı değeri sıfırdır. İcare süresinin bitiminden sonra vaat edilen satış değeri üzerinden satış yoluyla icare MBT durumunda, dayanak varlığa ilişkin kalıntı değeri vaat edilen satış değeridir. Kademeli devir yoluyla bir icare MBT olması durumunda dayanak varlığa ilişkin kalıntı değeri maliyet veya tahmini gerçekleşebilir değerden düşük olanıdır. İcare Geliri/Giderler: İcare geliri, kiraya verenin gelir tablosunda tahakkuk esasına doğrusal ya da başka bir sistematik yöntem uygulanarak muhasebeleştirilir. Genellikle doğrusal yöntem tercih edilse de kiraya veren, söz konusu dayanak varlığın kullanımından elde edilen faydanın azaldığını daha iyi gösterebildiğini tespit etmesi halinde, başka bir sistematik yöntem uygulayacaktır. Etkin getiri/kar oranı, İcare MBT işlemlerinde dayanak varlığın faydasındaki azalmayı daha iyi şekilde gösterdiği için kullanılabilir. Bu yöntemle göre, brüt icare geliri, icare varlıklarına yapılan net yatırım (dayanak varlığın net defter değeri) üzerinden net icare geliri (brüt icare geliri-icare giderleri) şeklinde eşit bir getiri oranı elde edilecek şekilde icare süresi boyunca gelir tablosuna yansıtılır. Etkin getiri oranı yöntemi uygulanırken, muhasebeleştirilen icare gelirlerinin ödenmesi gereken icare kira bedellerini aşan kısmı, tahakkuk eden icare kira bedelleri olarak muhasebeleştirilir. İcare gelirinin elde edilmesinde katlanılan icare maliyetleri, kiraya verenin gelir tablosunda gider olarak muhasebeleştirilir. Kiraya veren (varlığın sahibi), icare varlığının tüm tamir ve bakım masraflarını üstlenir. Bakım gideri, periyodik olarak gerçekleşen bir operasyonel gider olabileceği gibi, operasyonel gidere kıyasla nadiren gerçekleşen önemli bir onarım gideri de olabilir. Kiracı, kiraya veren adına ödeme yapabilmesine rağmen, giderin kiraya veren tarafından karşılanması gerekir.
Dayanak Varlığın Devri	İcare MBT'de varlığın mülkiyetinin devri, icare sözleşmesinden ayrı bir sözleşmeyle icare vadesi dolduktan sonra bir satış sözleşmesi veya hibe sözleşmesiyle veya icare süresi boyunca orantılı mülkiyet satış sözleşmesiyle kontrolün devri yoluyla gerçekleşir. Dayanak varlığın mülkiyetinin (veya oransal mülkiyetinin) devri, genellikle ilgili sözleşmenin tamamlanmasıyla varlığın kontrolü kiracıya geçtiğinde her iki tarafça da muhasebeleştirilir.

Finansal Araç: Sukuk

İlgili AAOIFI Standardı: FMS 33 Sukuk, Pay ve Benzeri Araçlara Yapılan Yatırımlar ve FMS 34 Sukuk Sahipleri İçin Finansal Raporlama

İlgili IASB Standardı: UFRS 9 Finansal Araçlar.

Tablo 5.10. UFRS 9 Finansal Araçlara Madde/Bent Önerileri

Kriterler	UFRS 9 Finansal Araçlara Eklenebilecek Madde/Bentler
İşlem	İFK'lar tarafından yapılan sukuk, hisse senedi ve diğer benzer araçlara yapılan yatırımlardır
Sukuk Yatırımları İçin Eklenebilecek Madde/Bentler	İlk Kayıt: İFK'lar her bir yatırımı özkaynak araçlarına, parasal ve parasal olmayan borçlanma araçlarına ve diğer yatırım araçlarına yapılan yatırımlar olarak sınıflandırır. Bu yatırımlar kurumun yatırımı yönetmek için kullandığı iş modeli ve dayanak İslami finans sözleşmelerinin niteliğine uygun olarak beklenen nakit akışı özellikleri dikkate alınarak sonraki muhasebeleştirmede itfa edilmiş maliyet, gerçeğe uygun değer değişimi özkaynağa yansıtılarak ölçülen ya da gerçeğe uygun değer değişimi kar veya zarara yansıtılarak ölçülen şeklinde sınıflandırılır. Sukuk, pay ve benzeri araçlara yapılan yatırımlar vadeye kadar elde tutulmak amacı ile edinilmişse itfa edilmiş maliyeti üzerinden, vadesinden önce elden çıkarılma amacı ile edinilmişse gerçeğe uygun değerinden ölçülür. Gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılan yatırımlar haricinde, tüm yatırımlar finansal tablolara ilk olarak gerçeğe uygun değerine işlem maliyetlerinin eklenmesi ile kayda alınır. Gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılan yatırımlara ilişkin işlem maliyetleri oluştuğu dönemde gelir tablosuna kaydedilir. Sonraki Kayıt: Parasal borç türü bir araca yapılan yatırım, nihai olarak bir borcu yansıttığından, nihai olarak işlemin gerçekleştiği zamana kadar maliyet bedeli üzerinden; sonrasında ise itfa edilmiş maliyeti üzerinden sınıflandırılır ve ölçülür. Benzer şekilde, ciro edilemeyen sukuk, gerçeğe uygun değer farkı özkaynağa yansıtılan yatırım olarak veya gerçeğe uygun değer farkı gelir tablosuna yansıtılan yatırım olarak sınıflandırılmaz. Alım-satım amacıyla elde tutulan bir yatırım her zaman gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılan olarak sınıflandırılır. Gerçeğe uygun değeri ölçmek için daha güncel bilgilerin yeterli olmadığı veya gerçeğe uygun değer ölçümlerinin geniş bir aralıkta yapılabildiği ve maliyetin bu aralıktaki en iyi gerçeğe uygun değer tahminini temsil ettiği durumlarda maliyet, özkaynak türü bir araç için gerçeğe uygun değerün uygun bir tahmini olabilir. Sonraki bir tarihte, gerçeğe uygun değerün güvenilir bir ölçümün elde edilmesi durumunda, yatırım gerçeğe uygun değerinden muhasebeleştirilir. Her raporlama dönemi sonunda, itfa edilmiş maliyetinden taşınan yatırımlar etkin kar oranı yöntemi kullanılarak yeniden ölçülür. İtfa sürecinden kaynaklanan tüm kazanç veya kayıplar ile yatırımın kayıtlardan çıkarılmasından veya değer düşüklüğünden kaynaklananlar gelir tablosunda muhasebeleştirilir.

	Gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılan yatırımlar her raporlama dönemi sonunda gerçeğe uygun değeri ile yeniden ölçülür. Yeniden değerlendirme sonucu oluşan kazanç veya kayıp, varsa, defter değeri ile gerçeğe uygun değeri arasındaki fark olarak gelir tablosunda muhasebeleştirilir. Bu yatırımlardan kaynaklanan diğer tüm gelir ve giderler gelir tablosunda muhasebeleştirilir. Gerçeğe uygun değer farkı özkaynaklara yansıtılan yatırımlar, her raporlama dönemi sonunda gerçeğe uygun değerleri üzerinden yeniden ölçülür. Yeniden değerlendirme sonucu oluşan kazanç ya da kayıp, varsa, defter değeri ile gerçeğe uygun değeri arasındaki fark olarak, doğrudan özkaynaklar altında "yatırımların gerçeğe uygun değer yedeği" hesabında muhasebeleştirilir.
Sukuk Sahipleri Açısından Eklenebilecek Maddeler	Sukuk, yatırımın niteliğine göre işe bağlı sukuk ve işe bağlı olmayan sukuk olarak sınıflandırılır. İşe bağlı sukuk, İslami finans ve yatırım, ticaret, hizmetler veya benzer faaliyetlerden biri veya bunların bir birleşimi gibi temel bir işletmenin bulunduğu bir sukuktur. İşe bağlı olan sukuk tanımına uymayan diğer sukuklar işe bağlı olmayan sukuk olarak sınıflandırılır. İşe dayalı sukuk için finansal raporlar seti aşağıdaki gibidir: - Finansal Durum Tablosu; - Gelir Tablosu (sukuk birimi başına kazancı usulüne uygun olarak açıklayan); - Yedek akçelerdeki hareketleri de içeren finansal tablo dipnotları İşe bağlı olmayan sukuk finansal rapor seti aşağıdakilerden oluşur (FMS 34, 2018): - Net Varlık Değeri (NAV) Açıklamasını İçeren Net Varlıklar Tablosu; - Net Varlıklardaki Değişim Tabloları; ve - Finansal Tablolara İlişkin Önemli Dipnotlar.

KAYNAKÇA

- AAOIFI (2015). **Faizsiz Finans Standartları**, İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.
- AAOIFI (2023). <https://aaoifi.com/about-aaoifi/?lang=en>, (Erişim Tarihi:20.09.2023).
- AAOIFI Secretariat (2020). **AAOIFI Footprint Report 2020**, AAOIFI.
- ABDEL-Magid, (1981). "The Theory of Islamic Banking: Accounting Implications", **International Journal of Accounting**, 79-102.
- AHMAD, Khurshid (2003). "The Challenge of Global Capitalism", **Making Globalization Good: The Moral Challenges of Global Capitalism**, Ed. John H. Dunning, Oxford University Press, Oxford, 181-210.
- AHMED, Habib, Faruq Arif Tajul Ariffin, Yusuf Karbhari ve Zurina Shafii (2019). "Diverse Accounting Standards on Disclosures of Islamic Financial Transactions: Prospects and Challenges of Narrowing Gaps", **Accounting, Auditing & Accountability Journal**, 32(3), 866-896.
- AHMED Irfan ve diğerleri (2017). "Practices of Islamic Banking in the Light of Islamic Ethics: A Critical Review", **International Journal of Economics, Management and Accounting**, 25(3), 465-490.
- AHMED, Mezbah Uddin (2015). "Financial Reporting of Islamic Financial Institutions: The Rationale, The Present, and The Future", **Islamic Finance News**, 8-9.
- AHMED, Mezbah Uddin, Ruslan Sabirzyanov ve Romzie Rosman(2016). "A critique on accounting for murabaha contract: A comparative analysis of IFRS and AAOIFI accounting standards", **Journal of Islamic Accounting and Business Research**, 7(3), 190-201.
- AJILI, Hana ve Abdelfettah Bouri (2017). "Comparative study between IFRS and AAOIFI disclosure compliance: Evidence from Islamic banks in Gulf Cooperation Council countries", **Journal of Financial Reporting and Accounting**, 15(3), 269-292.
- AKGÜÇ, Öztin (1989). **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, İstanbul.
- AKTEPE, İshak E. (2010). **İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık**, İstanbul: Erkam Matbaası.
- AKTEPE, İshak E. (2017). **Katılım Finans**. Erzincan: TKBB.
- ALTAŞ, Gökben (2008). "İslami Finans Sistemi, Sermaye Piyasasında Gündem Raporu", **Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği**, 69, 18-30.
- ARIFF Mohamed, Shamsheer Mohamad and Meysam Safari (2014). **Sukuk Securities: New Ways of Debt Contracting**, John Wiley & Sons Singapore Pte Ltd, 2014.
- ARSLAN, Sena Yılmaz (2021). **Instruments of Islamic Finance–Are Islamic Finance Instruments Different than Conventional Finance Instruments**, Yüksek Lisans Tezi, Türk-Alman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- ASLAN, Hakan (2012). **Alternatif Bir Yatırım ve Finansman Aracı Olarak Sukuk: Yapısı, İşleyişi ve Türkiye Piyasası İçin Öneriler**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012.
- ASLAN, Yakup (2021). “Uluslararası Muhasebe Standartlarının Ortaya Çıkışı ve Uluslararası Muhasebe”, **Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 6(12), 196-201.
- AYUB, Muhammad (2007). **Understanding Islamic Finance**, England: John Wiley & Sons Ltd.
- BARDAKOĞLU, Ali (2000). “İcara”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt 21, İstanbul.
- BATIR, Tuğçe Eyceyurt (2016). **Türkiye’de Katılım Bankaları ve Konvansiyonel Bankaların Kârlılık Belirleyicileri ve Etkinlik Yönünden Karşılaştırılmaları**, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Erzurum
- BAYDOUN, Nabil ve Roger Willet (2000). “Islamic Corporate Reports”, **Abacus**, 36(1), 71-90.
- BAYINDIR, Servet (2005). **İslâm Hukuku Penceresinden, Faizsiz Bankacılık**, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- BEN YACOU, Sabrine (2023). **Yeşil İslâmi Finansın Sürdürülebilir Kalkınmadaki Rolü: Malezya Tecrübesi**, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- BEŞER, Faruk (2000). **İslâm İslam hukukî Açısından Sigorta**, I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, Tebliğler-Müzakereler-Sonuç Bildirileri, s. 844-871, Konya: Kombad.
- BULUT, Halil İbrahim ve Bünyamin Er (2012). “Katılım Bankacılığında İki yeni Finansal Teknik Önerisi: Mudarabe-Risk Sermayesi Yatırım Ortaklıkları ve Mudarabe- Risk Sermayesi Yatırım Fonları”, **Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı**, Ed. Aydın Yabancı, Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayını, İstanbul, 11-75.
- BULUT, Halil İbrahim ve Bünyamin Er (2012). **Katılım Finansmanı: Katılım Bankacılığı ve Girişim Sermayesi**, İstanbul: İkramat Ofset.
- CANBAZ, Muhammet Fatih (2013). **Katılım Bankacılığının Türk Bankacılık Sistemindeki Yeri, Çalışma Şekli, Enstrümanları ve Performans Analizi**, Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.
- CEBECİ, İsmail (2010). **Modern İslam İktisadî Literatüründe Murabaha Tartışmaları**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- CHOWDHURY, M. Abdul Mannan (1999). “Resource allocation, investment decision and economic welfare: Capitalism, Socializm and Islam”, **Managerial Finance**, 25(5), 34-51.
- ÇALIK, Esra Bildirici (2016). **Geleneksel Bankalar ile Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Basel III Kriterleri Açısından Kıyaslanması**, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Van.

- ÇEKER**, Orhan (1994). “Mecelle’de Ele Alınmayan Üç Konu:Faiz, Sarf ve Karz”, **Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 5(5), 99-117.
- ÇEMBERLİTAŞ**, İbrahim, Tolga Oral ve Hakan Erkuş (2020). “İslami Finansal Kuruluşlar İçin Muhasebe Standartları ve Uluslararası Muhasebe Standartlarının Karşılaştırmalı Olarak Analizi”, **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 8 (İktisadi ve İdari Bilimler), 79–89.
- ÇİZAKÇA**, Murat (2011). **Islamic Capitalism and Finance**, Massachusetts: Edward Elgar Publishing Limited.
- DİKKAYA**, Mehmet ve Yunus Kutval (2014). **Katılım Bankacılığı Türkiye Örneği**, Ankara: Savaş Yayınevi.
- DÖNDÜREN**, Hamdi (1993). **Çağdaş Ekonomik Problemlere İslâmî Yaklaşımlar**, İstanbul: Kültür Basın Yayın Birliği.
- DÖNMEZ**, İbrahim Kâfi (2006). **İslam Ansiklopedisi (Cilt 31)**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- DURMUŞ**, Abdullah (2010). **İslam Hukuku Açısından Günümüz Kredi ve Finansman Yöntemleri**, Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantısı: İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finansman Yöntemleri, s. 57-109.
- DURMUŞ**, Abdullah (2010). “Modern Bir Finansal Araç Olarak Sukuk ve Fıkhi Açısından Tahlili”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, 16(1), 141-156.
- ELHALABY**, Sherif ve diğerleri (2023). “The Adoption of AAOIFI Standards by Islamic Banks: Understanding the Microeconomic Consequences”, **Economies**, 11(2), s. 1-22.
- ERDİKLER**, Şaban (2005). “Kârşılıkların Kurumlar Vergisi Matrahından İndirilmesi”, **I. Ulusal Sigorta Sempozyumu**, s.185, İstanbul: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği.
- ERDOĞAN**, Mehmet (2009). **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- ERSOY**, Arif (1987). **Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli [Faizsiz Kredileşme Sistemi]**, İlmi Neşriyat.
- FARUKİ**, İsmail Raci, (1998). **Tevhid**, Çev: Dilaver Yardım ve Latif Boyacı, İnsan Yayınları, İstanbul.
- AAOIFI Conceptual Framework for Financial Reporting (Revised 2020). <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- FMS 1- General Presentation and Disclosures in the Financial Statements. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- Financial Accounting Standard (3) Mudarabe Financing. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- Financial Accounting Standard (4) Musharaka Financing. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- Financial Accounting Standard (7) Selem and Parallel Salam. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).

- Financial Accounting Standard (9) Zakah. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- Financial Accounting Standard (10) İstisnâa and Parallel İstisnâa. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- Financial Accounting Standard (14) Investment Funds. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- Financial Accounting Standard (16) Foreign Currency Transactions and Foreign Operations. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- Financial Accounting Standard (18) Islamic Financial Services Offffered by Conventional Financial Institutions. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- Financial Accounting Standard (21) Disclosure on Transfer of Assets. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- Financial Accounting Standard (22) Segment Reporting. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- Financial Accounting Standard (23) Consolidation. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- Financial Accounting Standard (24) Investments in Associates. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- Financial Accounting Standard (25) Investment in Sukuk, Shares and Similar Instruments. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- Financial Accounting Standard (26) Investment in Real Estate. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- Financial Accounting Standard (27) Investment accounts. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- Financial Accounting Standard (28) Murabaha and Other Deferred Payment Sales. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- Financial Accounting Standard (30) Impairment Credit Losses and Onerous Commitments. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- Financial Accounting Standard (31) Investment Agency (Al Wakala Bi Al-Istithmar) . <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- Financial Accounting Standard (32) Ijarah. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).

- Financial Accounting Standard (33) Investment in Sukuk Shares and Similar Instrutmen. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- Financial Accounting Standard (34) Financial Reporting for Sukuk-holders. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- Financial Accounting Standard (35) Risk Reserve Finalization. <https://aaoifi.com/accounting-standards-separated-2/?lang=en>, (Erişim Tarihi : 01.07.2022).
- GEDİKLİ**, Ayfer ve Seyfettin Erdoğan (2016). “Katılım Bankacılığı: Türkiye ve Dünya Uygulaması”, **İslam Ekonomisi ve Finansı**, Ed. Seyfettin Erdoğan, Ayfer Gedikli, Durmuş Çağrı Yıldırım, Umuttepe Yayınları, 195-244.
- GÖRMÜŞ**, Şakir, R. Ahmet Albayrak ve Aydın Yabanlı (2019). **Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı**, TKBB, İstanbul.
- GÜNGÖR**, Mehmet Yusuf (2018). **Kamusal Sermayeli Katılım Bankalarının Bankacılık Sektörü İçerisindeki Yeri ve Kamu Katılım Bankalarında Hizmet Kalitesinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- GÜNGÖREN**, Muaz (2011). Katılım Bankalarında Menkul Kıymet İhracının (Seküritizasyon) Yapısal Farklılık Gösteren Finansal Piyasalarda Uyum Modellemesi: Sukuk Örneği, Doktora Tezi, T.C. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Finans Bankacılık Anabilim Dalı, İstanbul.
- GÜRBÜZ**, Hidayet Zahid (2021). “Karzı Hasen’in İktisadi Önemi ve Günümüzdeki Uygulamaları”, *International Journal of Financial Economics and Banking Practises*, 2 (2), 119-129.
- GÖKÇEN**, Gürbüz, Başak Ataman ve Cemal Çakıcı (2016). **Türkiye Finansal Raporlama Standartları Uygulamaları**, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- GÖRMÜŞ**, Ş Şakir, Ahmet Albayrak ve Aydın Yabanlı (2019). **Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı**, İstanbul: TKBB.
- HAMİD**, Shaari, Russel Craig ve Frank Clarke (1993). “Religion: A Confounding Cultural Element in the International Harmonization of Accounting?”, **Abacus**, 29(2), 131-148.
- HAMZA**, Hichem ve Khouthem Ben Jedidia (2017). “Money Time Value and Time Preference in Islamic Perspective”, **Turkish Journal of Islamic Economics**, 4(2), 19-36.
- HANCI**, Melahat (2007). **Katılım Bankalarında Sigortacılık İşlemleri ve Uygulaması**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Konya.
- HANİF**, Muhammad (2011). “Differences and Similarities in Islamic and Conventional Banking”, **International Journal of Business and Social Sciences**, 2(2), 166-175.
- HANİFFA**, Roszaini Mohamad ve Mohammad Abdullah Hudaib (2002). “A Theoretical Framework for the Development of the Islamic Perspective of Accounting”, **The Islamic Perspective Journal**, 1(2), 1-17.

- HASSAN**, M. Kabir ve Issouf Soumare (2014). “Guarantees and Profit-Sharing Contracts in Project Financing”, **Journal of Business Ethics**, 130, 231-249.
- HASSAN**, M. Kabir ve diğerleri. (2019). “A Survey on Islamic Finance and Accounting Standards”, **Borsa İstanbul Review**, 19, 1-13.
- HASSAN**, M. Kabir ve Mustafa Raza Rabbani, Sharia Governance Standards And The Role Of AAOIFI: A Comprehensive Literature Review And Future Research Agenda", **Journal of Islamic Accounting and Business Research**, 14(5), 677-698.
- HEKİMOĞLU**, İsmail (1990). **Müslüman ve Para**, İstanbul.
- HICHEM**, Hamza ve Ben Jedidia Khoutem (2017). “Money Time Value and Time Preference in Islamic Perspective”, **Turkish Journal of Islamic Economics**, 4(2), 19-35.
- HUDAIB**, Mohammad Abdullah ve Roszaini Mohamad Haniffa (2002). “A Theoretical Framework for the Development of the Islamic Perspective of Accounting”, **Accounting, Commerce and Finance: The Islamic Perspective Journal**, 6(1/2), 1-71.
- HUSSANA**, Subithabhanu Mohd ve Maliah Sulaiman (2016), “Between International Financial Reporting Standards (IFRSS) And Financial Accounting Standards (FASS): The Debate Continues”, **International Journal of Economics, Management and Accounting**, 24(1), 107-123.
- İBİŞ**, Cemal ve Serdar Özkan (2006). “Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS)'na Genel Bakış”, **Mali Çözüm**, (74), 25-43.
- İBRAHİM**, Shahul Hameed Mohamed (2007). “IFRS vs AAOIFI , The clash of standards?”, **Munich Personal RePEc Archive**, 1-10.
- IAS Conceptual Framework. <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/?language=en&year=2023&issue-type=%2Fcontent%2Fcq%3Atags%2Fifrs%2Fproduction%2Fissue-type%2Fissued>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022)
- IAS 2 Inventories. <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/?language=en&year=2023&issue-type=%2Fcontent%2Fcq%3Atags%2Fifrs%2Fproduction%2Fissue-type%2Fissued>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022)
- IAS 28 Investments in Associates and Joint Ventures. <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/?language=en&year=2023&issue-type=%2Fcontent%2Fcq%3Atags%2Fifrs%2Fproduction%2Fissue-type%2Fissued>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022)
- IFRS 9 Financial Instruments. <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/?language=en&year=2023&issue-type=%2Fcontent%2Fcq%3Atags%2Fifrs%2Fproduction%2Fissue-type%2Fissued>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022)
- IFRS 11 Joint Arrangements. <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/?language=en&year=2023&issue-type=%2Fcontent%2Fcq%3Atags%2Fifrs%2Fproduction%2Fissue-type%2Fissued>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022)

- IFRS 13 Fair Value Measurement. <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/?language=en&year=2023&issue-type=%2Fcontent%2Fcq%3Atags%2Fifrs%2Fproduction%2Fissue-type%2Fissued>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022)
- IFRS 15 Revenue from Contracts with Customers. <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/?language=en&year=2023&issue-type=%2Fcontent%2Fcq%3Atags%2Fifrs%2Fproduction%2Fissue-type%2Fissued>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022)
- IFRS 16 Leases. <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/?language=en&year=2023&issue-type=%2Fcontent%2Fcq%3Atags%2Fifrs%2Fproduction%2Fissue-type%2Fissued>, (Erişim Tarihi: 01.08.2022)
- IFRS (2022). “History: IFRS”, <https://www.ifrs.org/about-us/who-we-are/#history>, (Erişim Tarihi:15.12.2022).
- IFSB (2016). **Islamic Financial Services Industry Stability Report 2016**, Kuala Lumpur, Malaysia: Islamic Financial Services Board.
- IFSB (2023). **Islamic Financial Services Industry Stability Report 2023**, Kuala Lumpur, Malaysia: Islamic Financial Services Board.
- IIFM (2010). **IIFM Sukuk Report (1st Edition) A Comprehensive Study of the Global Sukuk Market**, Bahreyn: IIFM.
- IIFM (2014). **Sukuk Report**, 4th Edition, Bahreyn.
- IIFM (2016). **IIFM Sukuk Report (5th Edition): A Comprehensive study of the Global Sukuk Market**, Bahreyn: IIFM International Islamic Financial Market.
- IQBAL, Zamir ve Abbas Mirakhor (2011). **An introduction to islamic finance: Theory and practice**, Singapore: Wiley.
- İSMAİL, İbrahim Muhammed (1990). **Çağdaş Ekonomik Doktrinler ve İşlam**, (C. Aydın, Çev.), İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- ISRA (2011). **Islamic Financial System Principles and Operations**, Malaysia: ISRA.
- KAMU GÖZETİM KURUMU (2021). “TMS 1-Finansal Tabloların Sunuluşu. Türkiye Muhasebe Standartları”, [https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS_TFRS_Setleri/2021/K%C4%B1rm%C4%B1z%C4%B1_Kitap/TMS%201\(1\).pdf](https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS_TFRS_Setleri/2021/K%C4%B1rm%C4%B1z%C4%B1_Kitap/TMS%201(1).pdf), (Erişim Tarihi:02.01.2022).
- KARAMAN, Hayrettin (2016). <http://www.hayrettinkaraman.net/makale/0491.htm>, (Erişim Tarihi:21.10.2016).
- KARAPINAR, Aydın (2003). **Özel Finans Kurumları ve Muhasebe Uygulaması**, Gazi Yaymevi, Ankara.
- KARIM, Shafiel A. (2010). **The Islamic Moral Economy: A Study of Islamic Money and Financial Instruments**, Brown Walker Press, Florida-United States of America.
- KARROUM, Sakina (2023). **Etik Finans Uygulaması Olarak İşlami Finans ve İşlami Endekslerin Performans Değerlemesi**, Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Antalya.

- KATILIM ENDEKSİ** (2014). “Katılım Endeksleri Tanıtım Sunusu”, http://www.katilimendeksi.org/content/userfiles/files/yeni_katilim_endeksleri_sunumu.pdf, (Erişim Tarihi:21.10.2016).
- KAZANCI**, Fatih (2018). “Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Prensiplerine Uygun Teverruk Pazarı: Ürün İhtisas Borsası”, **İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)**, 4(1), 17-47.
- KETEN**, Murat (2016). **Borçlanma Aracı Olarak Sukuk: Sukuk ile Geleneksel Tahvillerin Risk Temelli Karşılaştırılması**, Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- KETTEL**, Brain (2010). **Frequently asked Questions in Islamic Finance**, United Kingdom: Wiley.
- KHAN**, M. Fahim ve Mario Porzio (2010). **Islamic Banking and Finance in the European Union**, Edward Elgar Publishing, Massachusetts.
- KHAN**, Muhammad Akram ve Tony Watson (2003). **Islamic Economics and Finance: A Glossary (Vol. 23)**. Routledge.
- KISACIK**, Harun (2021). **Katılım Finans Ürünleri ve Muhasebe Süreçleri**, TKBB Yayınları, İstanbul.
- KOCAMAZ**, Hilal (2012). “Uluslararası Muhasebe Standartlarının Dünyada ve Türkiye’de Oluşum ve Gelişim Süreci”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2(2), 105-120.
- KUŞAT**, Nurdan (2014). “Modern İslami Finans Sektörünün İnovatif Gücü: Sukuk”, **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, (41).
- MANNAN**, Mansur ve Credit Suisse (2008). **Islamic Capital Markets, Islamic Finance: A Guide for International Business and Investment**, Ed. Roderick Millar ve Habiba Anwar, GMB Publishing Ltd., Philadelphia, United States of America, 103-115.
- MEJRİ** Mariem ve diğerleri (2023), "Comparing the value-relevance of AAOIFI versus IFRS accounting numbers in the Takaful industry", **Journal of Islamic Accounting and Business Research**, 14(7), 1065-1087.
- MIRZA**, Malik ve Nabil Baydoun (1999). “Do Islamic Societies Need Their Own Accounting and Reporting Standards?” **Journal of the Academy of Business Administration**, 4(2), 39-45.
- MOHAMMED** Nor Farizal, Fadzlina Mohd Fahmi ve Asyaari Elmiza Ahmad (2019). "The need for Islamic accounting standards: the Malaysian Islamic financial institutions experience", **Journal of Islamic Accounting and Business Research**, 10(1), 115-133.
- NAPIER**, Christopher (2009). “Defining Islamic Accounting: Current Issues, Past Roots”, **Accounting History**, 14(1-2), 121-144.
- NASSER**, Suleiman, Rabia Bin Zayed (2013). “Islamic Sukuk Reality and Challenges”, **Journal of Banking and Financial Studies**, 1, p. 30.
- OBAIDULLAH**, Mohammed (2005). **Islamic financial services**, Scientific Publishing Centre, King Abdulaziz University, Jeddah, Saudi Arabia.

- ÖKTE**, M. Kutluğhan Savaş (2010). “Fundamentals of Islamic Economy and Finance: Theory and Practice”, **Electronic Journal of Social Sciences**, 9(31), 180-208.
- ÖRTEN** Remzi, Hasan Kaval, Aydın Karapınar (2021). **Türkiye Muhasebe Finansal Raporlama Standartları Uygulama ve Yorumları**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- ÖZGÜR**, Ersan (2007). **Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekabet Edebilirliği**, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- ÖZSOY**, İsmail (1997). **Özel Finans Kurumları**, Asya Finans Kurumu Yayını, İstanbul.
- PALTRINIERI**, Andrea, Mohammad Kabir Hassan, Salman Bahoo, Ashraf Khan (2019). “A Bibliometric Review of Sukuk Literature” **International Review of Economics & Finance**, 86, 897–918.
- PAWSEY**, Nicholas L. (2017). “IFRS Adoption: A Costly Change that Keeps on Costing”, **Accounting Forum**, 41(2), 116-131.
- PERWIRAGAMA**, Salman Abdurrubi ve Tias Rahmi Fauziyah (2022). “Critical Review on Financial Reporting Practices by Islamic Banks: Comparison between AAOIFI and IFRS”, **Jurnal Kajian Syari’ah Dan Masyarakat**, 22(2), 367-386.
- QADRİ** Faran Ahmad (2019). “Role of Accounting Standards for the Future of Islamic Financial Institutions”, **Research Journal of Finance and Accounting**, 10(22), 112-114.
- ROSLY**, Saiful Azhar (2005). **Critical Issues on Islamic Banking and Financial Markets**, Hindistan: Author House.
- SAADALLAH**, Ridha (1994). “Concept of Time in Islamic Economics”, **Islamic Economic Studies**, 2(1), 81-102.
- SAREA**, Adel Mohammed (2012). “The Level of Compliance with AAOIFI Accounting Standards: Evidence from Bahrain”, **International Management Review**, 8(2), 27-32.
- SAREA**, Adel Mohammed ve Mustafa Mohd Hanefah (2013). “The need of accounting standards for Islamic financial institutions: evidence from AAOIFI”, **Journal of Islamic Accounting and Business Research**, 4(1), 64-76.
- SERMAYE PİYASASI KURUMU** (2010). “Menkul Kıymet Yatırım Fonları Tanıtım Rehberi”, <http://www.spk.gov.tr/indexpage.aspx?pageid=253>, (Erişim Tarihi:28.05.2016).
- SHAFII**, Zurina ve Nurazalia Zakaria (2013). “Adoption of international financial reporting standards and international accounting standards in islamic financial institutions from the practitioners' viewpoint”, **Middle East Journal of Scientific Research (Research in Contemporary Islamic Finance and Wealth Management)**, 42-49.

- SHAKIL**, Mohammed Hassan ve Ishaq Muhammad Mustapha (2017). "Reporting Islamic Financial Transactions: Need for Special Islamic Accounting Standards?", **Journal of Islamic Finance Accountancy (JOIFA)**, 1(1), 12-17.
- SHARAIRI**, Mohammad Haroun (2021). "Islamic Accounting Standards vs International Accounting Standards", **Academy of Strategic Management Journal**, 20(4), 1-15.
- SHUAA CAPITAL** (2007). **Analysis of the Sukuk Market**, s. 3.
- SIDDIQI**, Muhammad Nejatullah (1972). **The Economic Enterprise in Islam**, Lahore, Pak.: Islamic Publications.
- SIDDIQUI**, Shamim A. (2019). "Riba, Paranın Zaman Değeri ve İskonto", **İslam ve İktisadi Hayat**, Ed. M. Kabir Hassan ve Mervyn K. Lewis, İktisat Yayınları, İstanbul 103-121.
- SMITH**, Herbert (2009). "Guide de la Finance Islamique", **Journal de la Finance Islamique**, 1.
- SORI**, Zulkarnain Muhamad ve Shamsheer Mohamad (2017). "Accounting Conceptual Frameworks: MASB vs AAOIFI", https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2900666#:~:text=The%20objective%20of%20financial%20reporting,and%20objective%20of%20financial%20reports, (Erişim Tarihi:12.10.2022).
- SORI**, Zulkarnain Muhamad ve Shamsheer Mohamad (2017). "A Comparison of MASB and AAOIFI Accounting Conceptual Frameworks", **Journal of Islamic Finance Accountancy (JOIFA)**, 1(1), 30-37.
- SUANDI**, Aprilia Beta (2013). "Islamic Accounting in Indonesia: A Review from Current Global Situation", **商学研究科紀要 (Business Research Institute Bulletin)**, 77, 241-263.
- SUHARTO**, Ugi (2014). "Analysis of the Concept of Islamic Choice (İkhtiyar) On Opportunity Cost And Time Value of Money in Islamic Economics and Finance", **International Journal of Economics, Management and Accounting**, 22(2), 1-20.
- SURYANTO**, Tulus ve Ridwansyah Ridwansyah (2016). "The Shariah Financial Accounting Standards: How They Prevent Fraud in Islamic Banking", **European Research Studies**, 19(4), 140-157.
- SÜMER**, Eren ve diğerleri (2018). **Katılım Finansmanında Yeni Yaklaşımlar**, TKBB, İstanbul.
- SÜRÜCÜ**, Şükrü (2018). **İslami Finans: Malezya ve Türkiye Karşılaştırması**, Konya, Türkiye.
- ŞENCAL**, Harun (2022). "İslam Ekonomisine Dair Görüşlerin Eleştirel Bir Değerlendirmesi", **Adam Academy Journal of Social Sciences/Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi**, 12(1), 131-152.
- TKBB** (2022). **Katılım Bankacılığı 2022**, TKBB Yayınları, İstanbul.
- TLEMSANI**, Issam (2020). "Evaluation of The Islamic Interbank Benchmark Rate", **International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management**, 13(2), 249-262.

- TOK, Ahmet (2009). İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları, Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler (Yeterlilik Etüdü),** Ankara: SPK Hukuk İşleri Dairesi.
- TOKUL, Erkan (2012). Proje Bazında Finansman Kaynağı: Sukuk.** Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, İstanbul.
- TROKIC, Amela (2015). “Islamic Accounting: History, Development and Prospects”,** *European Journal of Islamic Finance*, 3, 1-5.
- TUNÇ, Hüseyin (2010). Katılım Bankacılığı: Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması,** Nesil Yayınları, İstanbul.
- TÜRKAN, Yavuz (2019). 33 Soruda İslamî Finans ve Bankacılık,** İmaj Yayınevi.
- TÜRKİYE DİYANET VAKFI (1988). İslam Ansiklopedisi 1,** 343-344, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara.
- TÜRKİYE DİYANET VAKFI (2012). İslam Ansiklopedisi 1,** 18-20, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara.
- TÜRKİYE GRAMEEN MİKROFİNANS PROGRAMI (2016). “Türkiye Grameen Mikrofinans Programı”,** <http://www.tgmp.net/tr/sayfa/mikrofinans-nedir--/127/1>, (Erişim Tarihi:12.10.2022).
- TÜRKİYE KATILIM BANKALARI BİRLİĞİ (2015). “Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015-2025”,** İstanbul: Erkam.
- UYAN, Ufuk (2011). “Sukuk: Katılım Bankacılığında Yeni Ürünler ve Uygulama Alanları”,** *Kuveyt Türk Eğitim Birimi Ders Notları*, İstanbul.
- VELAYUTHAM, Sivakumar (2014). ““Conventional” Accounting vs “Islamic” Accounting: The Debate Revisited”,** *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 5(2), 126-141.
- VICARY ABDULLAH, Daud ve Keon Chee (2010). Islamic finance: Why it makes sense,** Singapore: Marshall Cavendish Business.
- VISSER, Hans (2009). İslamic Finance Principles and Practice.** United Kingdom: Edward Elgar.
- WILSON, Rodney (1998). “Islamic project finance and private funding schemes”** *IJUM Journal of Economics & Management*, 6(2), 41-60.
- YANPAR, Atila (2014). İslami Finans,** Scala Yayıncılık, İstanbul.
- YARAN, Rahmi (1997). İslam Hukukunda Borcun Gecikmesi,** MÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- YEŞİLYAPRAK, Mehmet (2012). Katılım Bankalarında Kredi Derecelendirmesi ve Etkin Subjektif Kriterlerin Anket Yöntemi ile Ölçümü,** Beta Basım Yayın.
- YILMAZ, Erdal (2014). “Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk: Çeşitleri, Türkiye Uygulaması ve Vergilendirilmesi”,** *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (61), 81-100.
- YUMNA, Aimatul ve Matthew Clarke (2011). Integrating Zakat and Islamic charities with Microfinance Initiative in the Purpose of Poverty Alleviation in Indonesia,** In Proceeding 8th International Conference on Islamic

Economics and Finance, Center for Islamic Economics and Finance, Qatar Faculty of Islamic Studies, Qatar Foundation.

YÜKSEL, Serhat (2016). “İslâmi Bankacılıkta Fon Toplama/Fon Kullandırma Yöntemleri ve İslâmi Finansmanda Sukuk”, **İslâm Ekonomisi ve Finansı**, Editörler: Seyfettin Erdoğan, Ayfer Gedikli, Durmuş Çağrı Yıldırım, Umuttepe Yayınları, İstanbul.

ZAHID, Ammar R. M. ve Can Simga-Mugan (2022). “The Impact of International Financial Reporting Standards Adoption on the Integration of Capital Markets”, **International Journal of Finance & Economics**, 29(1), 229-250.

ZEYTİNOĞLU, Erol (1992). **Para, Faiz ve İslâm**. İstanbul: İlmi Neşriyat.

ZULKHIBRI, Muhamed (2015). “A Synthesis of Theoretical and Empirical Research on Sukuk”, *Borsa Istanbul Review*, 15(4), 237-248.

